944

TÜRK KADININA SEÇME VE SEÇİLME HAKKI 50. YIL

ATATÜRK'ÜN İZİNDE BİR ARPA BOYU

Doç. Dr. Bahriye ÜÇOK

Ordu Milletvekili

İÇİNDEKİLER

	Sahife
Sunuş	V
Önsöz	1
İslamiyetin Topluma Getirdiği Yeni Düzen	3
Uzun Saç ve Favori	5
İslâm'da Hoşgörü	9
İslâm'da Spor ve Resim	12
Endonezya'nın Sömürgeleşmesi	16
Kur'an Harfleri Kutsal mıdır?	19
İslâm ve Din adamı	22
İslâm ve Musîkî	26
Kıbrıs Rumları ve Andlaşmalar	39
İslâm ve Kadın Hakları	42
Dinsel Giyim Üzerine	46
Cumhuriyetin 50. Yılı Dolayısıyla Cumhuriyet Senatosuna Sunulan Bir Yasa Önerisi	50
İmam Nikâhı ve Hukuk	52
Atatürk'le Gelen Kadın Hakları	56
İslâm Dini Cuma Günü İçin Ne Buyuruyor	59
Kader Suçlular ve İslam	63
Devrim Yasasına Aykırı	67
Diyanet İşleri ve Anayasa İlkeleri	70
Eğitimde Şeriat Düzeni	73
Kontenjan Grubu Adına Milli Eğt. Bak. Bütçesi Üzerinde Konuşma (1976)	77
Şaşıp Kaldım	93
Eğitim Yoluyla Mezhep Kışkırtıcılığı	96

Kontenjan Grubu adına Milli Eğitim Bakanlığı Bütçesi Üzerinde Konuşma (1977) 101
Bugün Kaldırılmıştı 115
Hitit Güneşi 119
Bir Fetva Üzerine 121
Hutbelerde Ulusal Günler 125
Türkiye'de Din Eğitimi Seminerinde Verilen Bildiri 133
Sayın Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın Anısına 140
İnsan Haklarının Gerçekleşmesinde Dinin Etkileri 144
İslâm'da Orucun Gerçek Anlamı 147
İslâm'da Örtünme 152
Türkiye'de Din Eğtimi Konusundaki Görüşlerim 157
Kurban Kesmeden de Haç Farızası Yerine Getirilebilir. 163
Çelişkili Fetvalar 166
Atatürk'ün Kültür Anlayışı 171
İstanbul'un İkinci Fatihi 173
Atatürk İlkelerinden Sapmalar 175
Türkçe Kur'an Türkçe Namaz Üzerine 193
Yasalar ve Çelişkiler 198
1.3.1926 Tarih ve 765 Sayılı Türk Ceza Kanununun 441. Maddesinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun Önerisi 202
Türk Ceza Kanununun 441. Maddesinin Değiştirilmesi ile İlgili Açıklama 203
Hacı Süleyman Efendi ve Kadın Hakları 208

SUNUŞ

Meslekî hayatının büyük bir bölümünü Atatürk Devrimlerinin ve laiklik ilkesinin açıklanması ve savunması ile geçiren Sayın Üçok'un bu kitabının "Sunuş" unu yazmaktan büyük bir kıvanç duyuyorum. Aslında bu kitabın yazarını, Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi eski öğretim üyelerinden Doçent Dr. Bahriye Üçok'u okurlara tanıtmaya gerek olduğunu sanmıyorum. Zira, Türk okuycular, onun yıllarboyu süren savaşımını yakından izlemişlerdir ve bilirler ki, Sayın Üçok, saptırılmış bir islâmî anlayışla dini araç edinerek Atatürk'ü ve onun devrimlerini hedef alan yıkıcı yayınlara karşı, çoğu zaman tek başına ve her zaman mertçe karşı çıkmış, Türk toplumunu karanlıklara sürüklemek isteyenlere TBMM çatısı altında sözleri ile, bilim ve yayın dünyasında kalemi ile onurlu bir savaşım vermiştir ve aynı yolda inançla, azimle yürümektedir.

Yazar, bu savaşımı, tarihsel ve bilimsel gerçekleri göz ardı ederek, duygusal bir biçimde yürütmemiştir. Aksine yazılarını gerektiğinde âyetlerle ve hadislerle destekleyerek kamuoyunu aydınlatmıştır. Örnek olarak, şu gösterilebilir: Sayın Üçok, Atatürk heykellerinin kırıldığı, resimlerinin yırtıldığı dönemlerde yayınladığı "İslam'da Spor ve Resim" yazısı ile, İslâmda resim ve heykelin ilke olarak yasaklanmadığını, yasağın sadece tapınmak amacı ile yapılan resim ve heykellere ilişkin olduğunu kaynaklara dayanarak, bunu bilmeyenlere, veya bilmez görünenlere, bir kez daha hatırlatmıştır.

Sayın Üçok'un yazılarının ilginç bir bölümü, Diyanet İşleri Başkanlığının yayınları ile ilgilidir. Diyanet İşleri Başkanlığı, çerçevesi Anayasanın 136. maddesi ile çizilmiş olan, Anayasal bir kuruluştur. Aynı Anayasa 2. maddesinde Türkiye Cumhuriyetini lâik bir devlet olarak nitelendirir. Bu madde, birinci ve üçüncü maddelerle birlikte, diğer Anayasal hükümlerden üstün bir niteliktedir. Çünkü, bu üç maddenin değiştirilmesi, hatta değiştirme önerisinin verilmesi bile mümkün değildir. Yani Anayasanın her hangi bir maddesi, örneğin Diyanet İşleri Başkanlığına ilişkin 136. maddesi, değiştirilebilir, ama Türkiye Cumhuriyetinin lâik bir devlet olduğu hükmü değiştirilemez. Her kişi ve kurum, yürürlükteki tüm yasal hükümler gibi Anayasa hükümlerine de saygılı

ÖNSÖZ

Doğu İslam Toplumu'nu nakilcilikten akılcılığa yöneltmiş olan ve böylece bu topluma çağ değiştirme yolunda ilk adımları attıran Atatürk'ün ölümünden sonra hep izinde olduğumuz söylendi, durdu.

Ancak, önce O unutturulmaya çalışıldı: Pullardan paralardan resimleri kaldırıldı sonra da devrimlerinden, özellikle devrimlerinin temeli olan laiklikten küçük ama küçümsenemeycek ödünler verildi; O'nun izindeydik.

Çok partili siyasal yaşama geçişimizin ardından ilk çıkan kanun, O'nun, ibadetin ulusal dilde yapılması yolunda bir adımı olan Türkçe ezan yerine yeniden Arapça ezanı getiren kanun oldu. Ama iktidara sorarsanız Atatürk'ün izinde idi.

Çok geçmeden gene Atatürk'ün izinde ola ola O'nun kendinin bulup yakıştırdığı "Genel Kurmay Başkanı" bir günde "Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi" oluverdi. Ardından zamanın Başbakanı halka mal olmuş devrimler ve halka mal olmamış devrimler ayırımını yapıverdi, Atatürk'ün izinden ayrılmayarak...

Birçok çevrelerden O'na ve eserlerine kapalı, giderek açık saldırılar başladı. Devlet parası ile yapılan yayınlarda "halifeliğin bize Allah'ın bir emaneti" olduğu ileri sürüldü. Her 23 Nisan'da Atatürk'ün Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni açış konuşmasındaki "hilafeti ve saltanatı kurtarmak için" sözleri üstüne basıla basıla ve "Türk gençleri gerçekleri öğrensin" gerekçesiyle yayınlandı, durdu. "Şeriat hükümlerinin uygulanmadığı yerlerde Devlet'e itaat edilmeyeceği" savlandı. Gene hep Atatürk'ün izinde idik.

TV'den naklen verilen bir mevlitte, tarih boyunca Anadolu'yu ilk kez yüzde doksan dokuz buçuk müslümanlaştıran O'nun adı son duada anılınca cemaatten homurtular yükseldi. Camide âdeta küçük çapta bir ayaklanma oldu. Atatürk'ün izinde idik.

Halbuki Atatürk dine aykırı hiçbir şey yapmamıştı. Dini insanların vicdanlarındaki kutsal yerine yükselterek ona gerekli değeri vermiş, saygıyı sağlamıştı. Yüzyıllardır süregelen alevî-sünnî çatışması O'nun laiklik

ilkesiyle önlenmişti. O'nun izinden ayrılmadığımızı söyleyerek Kahramanmaraş, Sıvas, Çorum ayıp ve kanlı olaylarını yaşadık.

Gerek İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyeliğim, gerek 1971'den 1977'ye kadar süren senatörlüğüm sırasında ve daha sonra, Atatürk'ün izindeyiz diyerek O'nun izinden ayrılanlar veya aynı izden geriye doğru gidenleri uyarmak için yazılar yazdım; parlamento konuşmaları yaptım; konferanslar verdim; raporlar hazırladım. İşte bunların çoğu bu kitapta toplanmış bulunuyor.

Kitaba ne ad vereyim diye epeyi düşündüm ve kendi kendime sordum: "Atatürk'ün izinde ne kadar yol aldık? arkama dönüp baktığımda gördüm ki, bir arpa boyu bile yol almamışız. Bunun için kitabın adını "ATATÜRK'ÜN İZİNDE BİR ARPA BOYU" koyuyorum.

Ordu - 10 Ağustos 1983

Bahriye ÜÇOK

İSLÂMİYET'İN TOPLUMA GETİRDİĞİ YENİ DÜZEN

10 Aralık 1967 Ulus Gazetesi

VII. yüzyılın başlarında Hazret-i Muhammed tarafından bildirilen İslâmiyet yalnız o zamana kadar hiçbir yüksek dinde görülmeyen tek, dünya ve ahrete mutlak hâkim, yaratan kavramını getirmekle kalmamış, koymuş olduğu ve sonradan geliştirilen **kurallarla yayıldığı toplumun, yani başlangıçta Arap** toplumunun sosyal düzenini de değiştirmiş, yeni bir düzenin **ortaya çıkmasına neden olmuştur. VII. yüzyılın** başlarına kadar bütün Arap yarımadasında ve Suriye ve Irak içlerine kadar yayılmış bir halde oturan Araplar, zaman zaman ve yer yer devletler kurmuş olmakla birlikte hiçbir zaman bütün Arapları biraraya getiren bir devlet kuramamışlar, göçebelere özgü, kan hısımlığına dayanan kabile hayatlarını sürdürüp gelmişlerdi. Bu kabileler yılın ancak dört haram ayı dışında (Zikâde Zilhice Muharrem ve Receb) birbirlerine yaptıkları akınlarda elde ettikleri ganimetlerle hayatlarını sağlamaya çalışırlardı.

İslâmiyet bütün Arapları, aralarındaki kabile bağlarını mümkün olduğu kadar unutturarak, tek bir devlet otoritesi altında toplamayı başardı. Artık Araplar aynı kabileden oldukları için değil, Müslüman oldukları için birbirlerine yardım ediyor, birlikte savaşıyor, birlikte zafer kazanıyor, birlikte İslâmiyeti yaymağa çalışıyorlardı. Yavaş yavaş hepsi bir merkeze ve bir devlet başkanına bağlandılar. Böylece Müslüman Arap Devleti doğmuş ve bir de merkezî malî idare "Beyt ül-mâl" kurulmuş oldu. Yargı, kabile başkanı yargısı olmaktan çıktı, devlet başkanı tarafından tâyin edilen kadılara verildi. Suçların ve cezaların bir kısmı saptandı.

Kişilerin uyruk oldukları sosyal düzende de büyük değişiklikler meydana geldi: İslâmiyetten önce hemen hiçbir hakkı olmayan, kendileri terekeden sayılan kadınlar kişiliklerini ve terekenin bir parçası olmaktan çıkarak miras hakkını kazandılar. Kadınlar terekeden sayıldıkları için oğullar üvey anneleri ile evlenirlerdi. Bu, yani kadınların terekeden sayılması IV. Surenin 20. ayeti ile kaldırılmış, aynı Sure'nin 23. ayeti ile de üvey annelerle evlenmek ayrıca yasaklanmış, yalnız bu ayet ininceye kadar vücut bulmuş evlenmeler de kazanılmış haktan ötürü batıl sayılmamıştır.

İslâmiyetten önce Araplarda görülen çok erkekle evlenmenin (Poliandri) birçok türlerinin hepsi yasaklanmış çok kadınla evlenme (Poligüni) ise, ancak aralarında adaleti sağlamak koşuluyla ve 4 ile sınırlandırılarak kabul edilmiş, ama tek bir kadınla evlenme de ayrıca tavsiye edilmiştir. (IV, 4.)

Poliandriye Araplarda babaların kız çocuklarını doğdukları zaman öldürmek haklarının bulunması ve bu haklarını kullanmaları sebep olmakta idi. Bu barbarca davranış Kur'an'ın birçok ayetleri ile kesin olarak yasaklanmıştır. (krş. VI. 152; XVI. 60; XVII. 33; XXXVII. 149; LIII. 21; LX. 12; LXXXI. 8).

İslâmiyetten önce kadını kocası boşayınca bir bekleme zamanı (İddet) yoktu. Boşanmış kadın gebe bile olsa hemen evlenebilir ve doğan çocuk, kadının yeni kocasının sayılırdı. İslâmiyet nesebin tam tespit edilebilmesi için boşanmadan sonra kadına 3 aylık, gebe ise doğuruncaya kadar bir iddet tanıdı. Gene İslâmiyet'ten önce yani cahiliye çağında dul kadın yeniden evlenebilmek için bir yıl bekler ve bu süre içinde hiçbir temizlik yapmaz, ayrı bir çadırda otururdu. İslâmiyet bu süreyi 130 gün veya kadın gebe ise doğuruncaya kadar olmak üzere sınırladı ve temizlik yapmama ve ayrı bir çadırda oturma kötü âdetlerini de kaldırdı. Böylece kadın hakları bakımından tarihte eşi görülmeyen bir devrim gerçekleşti ve kadın, kişiliğine ve bunun sonucu olan birçok haklara kavuştu.

Bütün ilk ve Ortaçağda görülen kölelik, İslâmiyet'le kaldırılmadıysa da kölelerin durumlarında, o zamana kadar onların akıllarından geçmeyen ileri adımlar atıldı: Müslüman köle ile hür arasında dinî bakımdan hiçbir fark gözetilmedi. Babaların çocuklarını köle olarak satmaları kabul edilmediği gibi, borçtan ötürü kimse alacaklısının kölesi olamaz. Köle sahibine, ancak kendi çocuklarını terbiye ederken yapabileceği muameleden daha ağır bir muameleyi uygulamaması emredilmiştir. Sahibi kölesini, çocuklarına veya kendisine lâyık gördüğü hiçbir şeyden mahrum etmiyecekti. Ayrıca köle azad etmenin böylece köle sayısını azaltmanın en büyük sevaplardan olduğu bildirildi ve her yıl toplanan zekâttan, kölelerin özgürlüklerine kavuşabilmeleri için, belli bir miktar ayrıldı.

Böylece İslâmiyet yalnız en yüksek din olmakla kalmadı o zamanın Arap toplumunun sosyal düzenini türlü yönlerden etkileyerek bu toplumun çağdaş diğer toplumlara Oranla çok ileri bir toplum haline gelmesine neden oldu.

Ulaştırma ve haberleşme araçları zamanımızdaki kadar gelişip dünyayı küçültmeden önce moda daha çok, bölgesel idi. Şimdi artık dünya modası hâline gelmiştir. Bu söylediklerimizin ışığı altında Ortaçağ İslâm dünyasında erkek ve kadın modasına kısaca göz gezdirmeği yararlı bulmaktayız.

Ortaçağda Müslümanlar giyimlerine ve temizliklerine çok dikkat ederlerdi. Genel olarak Müslüman erkekler sakallı idiler, sakalları sosyal durumları ile uygun gösterecek biçimde, maviye, sarıya, yeşile veya kırmızıya boyanmış olurdu. Kadı, müderris, imam gibi bilimsel uğraş sahibi Müslümanlar kükürt buharı ile ağartılmış çok uzun sakallar bırakırlardı. Askerlerinki çatallı olur, savaşa giderken kırmızı ve sarıya boyamaları dinsel bakımdan caiz görülürdü. "Sarı boya Müslümanların, kırmızı ise müminlerin boyasıdır". Hadis-i Şerifi ile Hz. Peygamber bu iki rengin sakallar için kullanılmasına izin vermişti. Amaç şehevî olmadığı takdirde, sakalı siyaha boyamakta da bir sakınca görmüyordu. Hatta kendisinin de saç ve sakalını kına kına ve çivit otu ile boyadığı sağlam kaynaklarda belirtilmektedir [1]. Ancak köleler böyle renk renk, boy boy sakal bırakmak hakkına sahip değillerdi, böylece de toplum içinde onları tanımak pek kolay olmaktaydı.

Uzun saçlara gelince: Yağlanıp tarandığı ve temiz tutulduğu takdirde uzun saç taşımakta hiçbir sakınca olmadığı Gazzali'nin İhya-u Ulum üd-Dîn (Türkçesi III. kitap. S. 38) adlı kitabında kayıtladır. Hatta enseye kadar uzatıldığı takdirde kimse saçını örmesin diye tavsiyeler de vardır [2]. Bizzat Hz. Muhammed, saçları omuzlarından aşağıda olduğundan onları dört örgü halinde bulundururdu. Biz onun bu örgülerini minyatürlerinde de çizilmiş görmekteyiz [3]. Yüzyıllar boyu erkeklerdeki bu uzun saç modası sürüp gitti: Bir Türk hükümdarı olan Gazne Sultanı Mahmud'un uzun örgüleri ve Malazgirt kahramanı Selçuklu Sultanı Alparslan'ın omuzlarına dökülen gür saçları bunu belgelemektedir.

Ortaçağın şık erkekleri Hz. Muhammed'in izinden giderek gözlerini İsfahan sürmsi ile boyamaya da büyük bir özen gösterirlerdi [4]. Musevîlerinkine benzemesin diye bıyıklarının ortasını kesip yanlarını uzatırlar ve uzun uzun aynaya bakmaktan çekinmezlerdi. Hatta bu ihtiyacı

[1] Taberî, II. C., S. 910;
[2] Taberî, C. II, 2. S. 835;
[3] Taberî, II. C. S. 910;
[4] Gazzalî, İhya, III, S. 41.

karşılamak için sokaklarda ayinedarlar bulunur, küçük bir ücret karşılığı müşteriye temiz bir aynanın örtüsü açılır, o da sakalını taramak fırsatını bulurdu.

11. Yüzyıla gelinceye kadar kadın ve erkek siyah ve beyaz renkten vaz geçmediler, ancak XIII. Yüzyılda herkes en çeşitli renkleri giymeğe koyuldu. Mu'tasım zamanında(833-842) giysilerin kolları o derece uzundu ki, boyları birbuçuk metreyi bulurdu. Bunlar aynı zamanda çok geniş olduklarından geriye çevrilirler ve hiçbir cebin ulaşamadığı bir derinliğe sahip bulunduklarından, giyenin mesleğine göre pusula, cetvel, divit, kalem, arşın ve makasları, kimi kez terlikleri bile saklamaya yarardı.

Başa giyilen fötrden veya astragandan, külâh biçimindeki başlık, aslında Ortaasya kadınlarının başlığı idi. Halife Mansur'un uygun görmesiyle bu moda oradan Yakındoğuya gelmiş ve erkekler özellikle, hukukçu, tabib ve imam olanlarca benimsenmiş, üzerine kocaman lâcivert bir de sarık sarılmıştı. Haçlı seferleri sırasında Avrupa'ya yayılan bu külahlar XIII. Yüzyılda İngiltere kadınlarının itibarını kazandı ise de Doğu'da Halife Mansur'un adamlarının alaylarına vesile olmaktan da geri kalmadı.

Kadınlara gelince: Hz. Muhammed'in İslâm'ı yaymağa başladığı sıralarda kadınların giysileri geniş yenler ve açık göğüslerle bugünkü modayı yadırgatmayacak derecede dekolte bir görünüşte idi. Hz. Peygamber bu açıklığı yasakladı; çünkü Kur'an'ın el-Ahzâb suresinin 59. âyetinde sokağa çıkarken kadınların çilbab ile örtünmeleri tavsiye ediliyordu. Cilbab, tepeden topuğa kadar insanı örten pek bol, çuval gibi bir giysidir. Bu giysiyi taşıyanların ayırd edilecekleri ve bunun sonucu olarak da erkeklerin onlara sataşmalarının önleneceği belirtilmişti. İslâm'a göre kadının yüzü ancak namazda ve hac sırasında açıktır. Bütün bu örtünme tavsiyelerinin taşıdığı anlam, erkeğin dikkatini kadının üzerine çekmemek amacına yöneliktir. Yoksa 1968'den bu yana İslâm'ın emirlerine göre giyinmiş olduğunu sanan bazı hanımların yaptığı gibi takma topuzların üzerini çiçekli ipek eşarplarla özel bir biçimde örtüp dikkati kendine çekmek için değil.

Hz. Peygamber'in ölümünden sonra örtünme ile ilgili âyetlere rağmen moda gene hükmünü yürütmeğe koyulmuş; eski açık yakalar ve geniş kollar öylesine yaygın bir hale gelmişti ki, Hz. Ayşe "Eğer Tanrı Elçisi bunların bu halini görmüş olsaydı, onları mescide sokmazdı" demek zorunda kalmıştı.

İslâm'ın ilk çağında kadınlar hem moda da yenilik yapmak, hem de dine aykırı düşmemek için kubâtî'yi yâni Mısır Kıpti'lerinin giysilerini

benimsediler. Bu moda ile kumaş vücudu güzel gösteren kısımları sıkıca sarardı. Ancak bununla da yetinilmedi, kadınlar bir süre sonra uzun elbiselerden bıktılar kısa ve dar giysileri üstün tuttular. Emevî soyundan gelen yöneticiler, rakiplerinin ayaklanmasını önlemekle uğraşadursunlar, ekonomik durumu her gün biraz daha iyiye giden İslâm toplumundaki kadınlar, daha çekici görünmenin yollarını aramaya koyuldular. Arapların "nâhire" dedikleri yüksek külâhlar bu çağda moda oldu.

Giderek Mısırlı hanımların yarattıkları moda çizgilerinde siyasal ve tarihsel olaylar belirtildi. XV. Yüzyılda Kahire'nin doğusunda beyaz mermerden yapılmış iki sütun bulundu. Bu iki sütun Eşref Şâban medresesine getirildi. Halk bu iki sütunun taşınmasını bir şenlik havası içinde seyretti; kadınlar o günü giysilerinde yansıttılar; mendillere traz halinde işlendi. Aynı yüzyılda çok rağbet gören uzun etekli giysilerden bahseden tarihçi Aynî, ipekten yapılmış kadın giysilerinin kuyruklarının birkaç kulaç geriden sürüklendiğini ve böyle bir giysiden üç-dört kadın giysisi çıkabileceğini yazmaktadır. Ancak, bu uzun etekler ve geniş yenli giyimler hiç ekonomik değildi; çok kumaş gidiyor ve bir rob bin dirheme maloluyordu. Sonunda hükümet işi ele aldı, eteklerin kesilmesini emretti, giderek devlet ekonomisini zarara sokan bu modayı izleyenlerin idam edileceği ilân edildi. Kadınlar bir süre bu emre uydular. Emri veren Memlûk veziri ölünce yine eski modayı canlandırdılar. Memlûk Sultanı Ketbuga da kadınların uzun yenli giyimlerini yasaklamış idiyse de, onlar buna karşılık kol boyunu kısaltıp genişliğini arttırarak cevap vermişlerdi. Görülüyor ki, moda XX. Yüzyılda olduğu gibi hızlı değilse de yavaş bir tempo ile değişen ve kendisini her çağda belli bir ölçüde mutlaka kabul ettiren toplumsal bir kurumdur.

İSLÂM'DA HOŞGÖRÜ

Radyoda Din ve Ahlak
saatinde okundu

İslâmiyet yalnız kendi mensuplarına kolaylık ve hoşgörü göstermekle kalmamış, belli başlı diğer dinleri de, başka hiç bir dinde görülmiyen bir olgunluk ile karşılamıştır. Başka dinler yayıldıkları yerlerde mevcut veya sonradan çıkan dinleri, güçleri yettiği kadar yok etmeğe çalışıp bunda çok kere başarı göstermiş oldukları halde yalnız İslâmiyet diğer semavî dinlerin peygamber ve kitaplarına inanmayı Müslümanlık için bir iman şartı olarak kabul etmiştir. Hatta bunlardan sayılmayan Mazdeizmi bile hoşgörü ile karşılamıştır. Hazret-i Peygamber daha hayatta iken güney Arabistan'da **Necran bölge ve şehrinde** bulunan Hıristiyanların gönderdikleri bir **elçi heyetinin kendisi ile birlikte mescitte Hıristiyan âdetlerine göre ibâdet etmelerine engel olmamış ve İslâm** egemenliğini tanıyan Hıristiyanların her türlü dinî inanç ve ibadetlerinde serbest olduklarını söylemiştir. Medine'deki musevî kolonisi de ahitlerine sadık kaldığı sürece aynı ibâdet ve inanç serbestliğinden faydalanmıştır. Arabistan'ın doğusunda, kıyılarda yaşayan mecusîler (Mazdeenler) de cizye vermek şartiyla dinlerinde kalabilmişler, hatta Hazret-i Ömer zamanında Azerbaycan'daki mecusîlerin ateşgedelerinin tahrip edilmemesi ve bunların bayramlarında dans ve geleneksel törenlerine engel olunmaması için vâlilere emir verilmiştir.

Kudüs fethedildiği zaman Hazret-i Ömer piskopos Sofronius'un evinde misafir kalmış, ne Hıristiyanların, ne de Musevîlerin kutsal yerlerine, tapınaklarına dokunulmamış ve bu durum bu bölgelerin İslâm egemenliğinde bulunduğu 1000 yılı aşkın zamanda aynen devam etmiştir.

XX. yüzyılda Amerika'da, Kennedy cumhurbaşkanlığına adaylığını koyduğu zaman, Katolikten cumhurbaşkanı olur mu tartışması yapıldığı halde daha X. Yüzyıldan başlayarak İslâm devletlerinde Yahudi ve Hıristiyanlar vezirlik gibi en büyük devlet memurluklarına yükselebilmişlerdir [1].

---

[1] Aly Mazaheri, La vie Quotidienne des Musulmans au Moyen Âge. s. 125-6.

Bir yetkili'nin açıkladığı skandal

"SPOR DİN'E AYKIRIDIR"

O.B. adlı yetkilinin yaptığı açıklamaya göre, Akdeniz Oyunları nedeniyle Maliye Bakanlığınca döviz tahsisi çıkarılan spor malzemelerinin yurda sokulmasında gümrük muafiyetine tabı tutulması istenmiş ve bu konuda bir rapor düzenlenmiştir. Devlet Plânlama Teşkilâtındaki uzmanların çoğu tarafından onaylanan rapor, adı açıklanmayan bir uzman tarafından reddedilmiştir. Söz konusu uzman, sporun din'e aykırı olduğunu ileri sürerek raporu imzalamayacağını belirtmiş, çalışma arkadaşlarının ısrarları hiç bir sonuç vermemiştir.

Spor çevrelerinde «Bir skandal» olarak yorumlanan olayın yeni Spor Bakanı ve Devlet Plânlama Teşkilâtı ilgililerince önlenmesi için teşebbüse geçilmiştir.

Öte yandan Ekim ayında yapılacak olan Akdeniz Oyunları'na 14 Akdeniz ülkesinin dokuzu resmen katılacağını bildirmiştir. Oyunlara katılacak olan ülkeler Cezayir, İspanya, Birleşik Arap Cumhuriyeti, Fransa, Yunanistan, Lübnan, Malta; Tunus ve Yugoslavyadır.

Akdeniz Oyunlarını izlemek amacıyla şimdiden 120 gazetecinin Türkiye'ye geleceği öğrenilmiştir. Bu arada ilgilileri asıl düşündüren konu, oyunlara katılacak olan sporcu sayısının 2500'ü bulmasıdır. Dokuz ülkeden 2500 sporcunun katılması kesinleşmiştir. Hazırlıklarını 2000 sporcu için yapan ilgililer, Olimpiyat Köyünün genişletilmesi için çalışmalara başlamışlardır.

İSLÂM DA SPOR VE RESİM

Radyo'da Din ve Ahlak
saatinde konuşma

Bugün iki ayrı konuya, İslâm'da spor ve resim konularına değineceğim. Zaman zaman gazetelerde, spor gösterilerinin aleyhinde yazılar okuruz. Bazen de küçük kasabalardaki bir kısım yurttaşların, Hazret-i Peygamberin torunu olan Hazret-i Hüseyin'in başına benzettikleri futbol topu ile oynamanın dinsel yönden sakıncalı olduğunu öne sürerek, sporun bu türüne karşı çıktıklarını, giderek bu yüzden ufak tefek olayların doğmasına sebep olduklarını işitiriz. Oysa İslâm dini, sporu yasak etmek şöyle dursun, onun her çeşidini, teşvik bile etmiştir. Hatta bunlar sadece spor olmayıp halk oyunları biçiminde olsalar bile. Hadis kitapları araştırılacak olursa, Hz. Muhammed'in o çağdaki, bütün spor dallarında gençleri maharet sahibi olmaya teşvik ettiği görülür. Örneğin: "Oğullarınıza ok atmayı öğretin, oğullarınıza yüzmeyi öğretin", "Ok atmakla oyalanmak, boş yere geçirilen zamanların en hayırlısıdır." diye buyurmuştur. Gene Hazreti Ayşe'den, Buharî'nin Sahih'inde nakledilen bir hadise göre "Hicretin yedinci yılında Habeş'den gelen bir elçilik heyeti, Mescidin içinde, mızrak ve kalkanları ile bir çeşit kılınç-kalkan oyunu oynarlarken, Hazret-i Muhammed'in genç eşi Hazret-i Ayşe, bu yarı spor yarı raks olan gösteriyi, başını Hazret-i Muhammed'in omuzuna dayayarak uzun uzun izlemiştir. Gerçekten de Hazret-i Peygamber müminlere sadece Yüce Allah'a iman etmenin yollarını öğretmekle kalmıyor, yaşamanın sevincine varma yollarını da gösteriyordu: "Eğlenin oynayın, çünkü dinimizde kabalık, katılık görmekten hoşlanmam" diye buyurmuştu.

Hadislerdeki bu açıklığın da desteği ile, Emevî ve Abbasî halifeleri zamanında, at yarışları, ok atma, yüzme, koşular düzenleme gibi spor ve eğlencelerin önem kazandığını görüyoruz. Araplar, İran ve Türkistan içlerine girdikten sonra, bu ülkelerde rağbette olan küre, çögen, fındık atma, satranç ve bunun gibi başka oyunları, ele geçirdikleri ülkelerin eski sahiplerinden öğrenmişlerdi.

İlk kez çögen oynayan ve bir hind kafa sporu olan santrancı yayan Harun El-Reşid, gene ilk kez sporculara maaş bağlayan halife olmuştur.

Daha sonra İngiliz'lerin batıya götürüp adına "polo" dedikleri "çögen" ile "cirit" oyunu bu devirde halkın en çok hoşuna giden sporlardandı.

Bu oyunlar ortaçağda prenslere, subaylara ve saray mensuplarına mahsustu. Her şehirde bu iş için hazırlanmış bir veya birkaç alan bulunur, belli günlerde takımlar, gerek yerli gerek yabancı büyük sayıdaki seyircinin önünde karşılaşırlardı. At yarışları da pek gözde idi, arkeolojik araştırmaların sonunda anlaşılmıştır ki, en dikkate değer koşu meydanı Bağdat yakınındaki Samarra'da idi. Şehrin dışında bulunan bu meydanın çevresi 11.5 Km. olup güzel yapılmış bir oval piste de sahip idi. Ayrıca halife sarayının doğusunda yapılmış bir de çögen alanı vardı. Halk bazen de ok atma yarışlarına katılırdı. Ancak en popüler spor gene de güreşti; şimdiki gibi üstü kapalı salonlarda tarafını tuttukları güreşçi için teşvik edici sözlerini esirgemeyen ateşli hayranlar kalabalığı ortaçağlarda da eksik değildi.

Yereysel şampiyonlar uluslararası şampiyonlarla boy ölçüşmeğe çağrılır çok kere bir Bizanslının bir İsfahanlı şampiyonla karşılaştığı olur ve her biri kendi ulusunun şerefini temsil ederdi.

Fındık atma sporu ise Hz. Osman zamanında İranlılardan alınmıştır. Taş, toprak veya kurşundan yapılmış küçük bilyaların yay ile atılması oyunu olan fındık atma, koşuculuk, atletizm gibi sporların yanı sıra geniş havuzlarda veya ırmaklarda yüzme yarışmaları tertiplenir, kazananlara ödüller dağıtılırdı. Seyircilere gelince, onlar tıpkı bugün olduğu gibi oturacakları yerlerin ücretlerini seve seve ödemekte idiler.

Sporla ilgili sözlerimizi burada bitirip şimdi de "İslâm'da resim" hakkında kısa bilgiler sunmaya çalışalım:

İslâm'da müzik haram olmadığı gibi, resim de haram değildir. Çünkü herhangi bir şeyin haram olması için dinen kesin sayılan bir delile dayanmış olması gerekir. Dinin kesin kabul ettiği delil ise, önce Kur'an-ı Kerim'in muhkem âyetleri, sonra da hadis-i şeriflerin mütevatir olanlarıdır. Resim konusunda ise, ne yasaklayıcı bir ayet-i kerimeye, ne de mütevatir bir hadise raslanır.

Kur'an-ı Kerim'de meleklerin bile kendisine secde ettikleri bildirilen insan, yaratıkların en üstünüdür. Onu üstün kılan, öteki yaratıklardan ayıran niteliklerin başında ise; değişen, gelişen sanat yapıtları meydana getirebilme yeteneği gelir.

Ancak insanda doğal olarak var olan san'at gücünün, resim, heykel ve müzik gibi türlerinin İslâm dininde yasak edilmiş olduğu inancı, yüz yıllar boyunca ya bilgisizlik yüzünden yahut da pek tutucu bir görüş ile ele alınmasından günümüze kadar sürüp gelmiştir.

Hâlâ vatandaşlarımızın bazıları yapılan heykellerin, asılan resimlerin İslâmiyete aykırı düştüğüne inanmakta ve bundan belki de manen bir huzursuzluk duymaktadırlar.

Bu konuda herhangi bir açıklama yapmadan önce Kur'an-ı Kerim'deki tasvir veya timsallerle ilgili sure ve âyetleri belirtmek yerinde olur:

Kur'an-ı Kerim'de bunlarla en ilgili görülenleri Gâfir Sûresinin 64. Ayeti, Tagâbun, 3, A'raf 11, Âl-i İmran 6, Haşr 24 ve Mâide Sûresinin 90. Ayetleridir. Bu âyetlerin hiçbirisi doğrudan doğruya resim yapmayı veya bulundurmayı yasaklamış değildir. Bunlardan en açık bir biçimde tasvir veya timsaller hakkında bilgi veren Mâide Sûresinin 90. Âyetine gelince, orada Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Ey insanlar içki, kumar ve tapmak için yapılan timsaller ve fal okları şüphesiz şeytan işi pisliklerdir, bunlardan kaçının ki, mutluluğa eresiniz". Burada pek açık olarak görülüyor ki, yasak olan şey tapmak için yapılan timsaller yani putlar, dikilen taş veya benzerleridir.

Hazret-i Peygâmber ve ilk halifeler çağında resim ve heykellere karşı duyulan ikrah hiç şüphe yok ki İslâmiyeti yeni kabul etmiş, puta tapmaktan henüz ayrılmış Arapları, yeniden puta tapmaya yönelmekten alakoymak içindi. Gerçekten de Hazret-i Muhammed yüzyıllar boyunca sürüp gelen bir dinsel düzeni temellerine değin yıkmıştı. Onların tapmak gerektiği ilkel inancı ile yaptıkları putların yerini, artık gerçek ve kitâbî bir din olan İslâmlık almıştı.

Arapların çoğu bu yeni dini kabul etmekle birlikte, atalarının kahramanlık hikâyelerinde, şiirlerinde önemli bir yer tutan putlarından, birden bire kopmaları elbette kolay olmamıştı. Nitekim Hazret-i Muhammed'den hemen sonra, Ridde olaylarının doğması, yani müslüman olmuş Arapların büyük kütleler halinde İslâmdan dönmeleri, biraz da bu gerçeği yansıtmaktadır. İşte bu psikolojik nedenledir ki, Hazret-i Peygamber zamanında resim ve heykeller mekruh sayılmıştı. Ama fakihler bu mekruh sayılışı daha da ileriye götürerek, bu konuda Hazret-i Peygambere atfedilen bazı hadisleri zikretmişlerdir. İki örnek verelim: Sahabe'den Busr hasta olan Zeyd'in evine gittiğinde, kapıdaki perdenin üzerindeki resmi gösterip "Zeyd bize resmin Peygamber'den naklen ne

ENDONEZYA'NIN SÖMÜRGELEŞMESİ

17 Mart 1967 Milliyet Gazetesi
ABD üsleri tartışıldığı
sırada yazılmıştır.

İki yıldan beri sürüp gelen ve son günlerde şiddetini arttıran Sokarno-Suharto iktidar mücadelesi gene gözleri büyük ölçüde Uzakdoğu'nun bu adalar devletine çevirmiş bulunuyor. Hemen hemen bütün yeni sömürgelikten çıkmış ve geri kalmış ülkelerin dramını Endonezya da yaşamaktadır.

Endonezya (= Indonesia) yunanca Hind adaları demektir ve Çin-Hindi yarımadası ile Malaka yarımadasının güney, güneydoğu ve doğusuna düşen bütün ada gruplarını içine almaktadır.

Ancak bugünkü Endonezya, 1950 yılında Hollanda'dan bağımsızlığını alınca, bu adı devletinin uluslararası adı olarak kabul etti ve aslında Endonezya'ya dahil olan başta Filipinler ve Yeni Gine'nin doğu kısım olmak üzere birçok adalar ve ada grupları bu adın coğrafyal anlamı dışında kaldı.

Buralarda ilk gözüken sömürgeci devletler Portekizliler ve İspanyollar olmuşlardır. Papa VI. Aleksandr'ın 3 ve 4 Mayıs 1493'te çıkarttığı iki kararname ve 25 Eylül 1493'te çıkarttığı söylenen bir kararname ile Portekizlilerin ve ispanyolların 22 Nisan 1529'da imzaladıkları Saragossa andlaşması sonucunda dünyanın sömürge olabilecek toprakları bu iki devlet arasında boylamlara göre bölüştürülmüştü. Ancak o zaman boylamların geçtikleri yerlerin iyice bilinmemesi ve yeni keşfedilmekte olan toprakların haritadaki yerlerinin iyi tespit edilememesi yüzünden, Portekizliler kendi bölgeleri kabul ettikleri Endonezya'nın diğer yerlerine yerleşirlerken, İspanyollar da Filipinleri ve Moluk adalarını ele geçirmeği başarmışlardı.

1511'de Malaya veya Malaka yarımadası üzerinde Malaka limanını ele geçiren Portekizliler, buradan Hind Okyanusu-Pasifik yolunu kontrol edecek duruma geçmişlerdi. Aynı yıllarda Portekizliler, Endonezya'nın başlıca üç yerli devleti olan Ternate, Tidore ve Batyan devletlerini de, bu devletler ve diğer bunlara uyruk veya bağımsız sultanlıklar arasındaki geçimsizlik ve çatışmadan yararlanarak hemen hemen egemenlikleri altına sokmuşlardı.

Bununla birlikte XVI. yüzyılın sonlarında, XVII. yüzyılın başlarında hem İngiliz, hem Hollanda sömürge ticaret ortaklıkları Endonezya ile daha yakından ilgilenmeğe başladılar. "İngiliz Hindistan Ortaklığı" henüz devletten hemen hiçbir yardım görmezken, Hollanda Ortaklığı arkasını devlete dayamış bulunuyor ve yalnız bazı çıkar gruplarını değil, bütün Hollanda'yı Uzakdoğu'da temsil ediyordu. Bu Ortaklık bir yandan Endonezya'daki ticareti ele geçirmeğe çalışırken, bir yandan da Avrupalı bütün devletleri bu ticaretten uzak tutma çabası içinde idi. Hollandalılar işe daima yerli prenslerle, herkesin nefret ettiği Portekizlilere karşı savunma andlaşmaları imza etmekle başlıyorlar ve daha 1615'te sahip oldukları 10.000 kişilik kuvvetle isteklerini kabul ettiriyorlardı.

Bu arada İngiliz Ortaklığı da sırf ticaret amacıyla Uzakdoğu'nun bu zengin adalarına yerleşmeğe çalışıyordu. Öyle ki, Cakarta (Batavia)'yı ele geçirmiş olan Hollandalıları, o zaman Cava üzerindeki iki önemli devletten birisi olan Bantam ile anlaşarak bu mükemmel limandan atmak için 1619 yılında yaptığı hücum başarısızlığa uğradı ve Hollanda Ortaklığı ile İngiliz Ortaklığı müdürleri hemen, 20 yıllık bir barış imza ettiler ve bu barışla Cava karabiber ticareti iki devlet arasında paylaşıldı. Bu barışa rağmen Amboina adasındaki İngilizler, Hollandalılar tarafandan tutuklanarak işkence ile öldürüldüler. Hollanda-İngiliz rekabeti Endonezya'da, Viyana Kongresi ile Endonezya tekrar Hollandalılara verilinceye kadar sürdü. Bundan sonra Hollandalılar Sumatra'da hâlâ bağımsızlığını korumakta olan Açe Sultanlığını ele geçirmek çabasına düştüler.

Geniş anlamda Endonezya'nın büyük çoğunluğu-Filipinler biryana-XIII. yüzyıldan başlıyarak İslâmiyeti kabul etmiş, giderek XVIII. yüzyıla kadar adaların bazı ücra bölgeleri bir yana hemen her tarafı Müslüman olmuştur. Endonezya Müslüman olduktan sonra buralarda birçok yerli İslâm devletleri kurulmuştur ki, bunların içinde en dikkate değer ve en uzun ömürlü olanı ve sömürgecilerle savaşı kendisine amaç edinmiş bulunanı, Sumatra adasının kuzey-batı ucunda kurulmuş buradan adanın içlerine doğru genişlemiş olan Açe (= Atye, Açin) Sultanlığıdır.

XVI. yüzyıl başlarında Raca İbrahim tarafından kurulan Açe Sultanlığı kısa zamanda genişledi ve gelişti, bu bölgenin, en kuvvetli en zengin devleti haline geldi. Raca İbrahim bile Portekizlileri Malaka'dan atmaya girişmiş, ama başarısızlığa uğramıştır. Bundan sonra Açelilerin bu yoldaki çabaları eksilmek şöyle dursun gittikçe artmıştır. 1567'de Sultan Alâüddin, Osmanlı İmparatorluğunun yardım için yolladığı 400 Türk'ün de katıldıkları bir filoyu Malaka'ya gönderdi ise de Açeliler gene

başarısızlığa uğradılar. Bu yoldaki birçok başarısız girişimlerden sonra en son II. İskender (1636-41) Malaka'dan Portekizlileri atmayı başararak, Açelilerin bu rüyalarını gerçekleştirdi.

II. İskender 1641'e ölünce erkek vârisi olmadığı için yerine karısı ve sultan I. İskender'in kızı Safiyetüddîn Tâc ül-Âlem geçti. Bu kadından sonra sırasıyla Nakîyetüddîn Nur Âlem Şah (1675-78) Zekiyetüddîn İnâyet Şah (1678-88) ve Ziynetüddîn Kemâlât Şah (1698-99) olmak üzere 3 kadın daha Açe Sultanlığı tahtına çıktılar. Bu kadınlar zamanında sömürgeci devletlerin hiç olmazsa barışçıl yollarla Açe'yi sömürge hâline getirmek çabaları sürüp gitmekteydi.

Bu amaçla 1684'de Açe'ye gelen bir İngiliz heyetine bu kadın hükümdarın verdiği cevap çok ilginçtir: İngilizler, kraliceden Açe topraklarında bir istihkâm yapma müsaadesi elde etmek istiyorlardı. Kendilerini çok kibar bir şekilde kabul eden **Zekiyetüddîn İnâyet Şah, Madras vâlisi (yâni İngiliz Hindistan Ortaklığı yöneticisi) sarayımı altınla doldursa kendisine ne bir kale, ne de tuğladan bir ev yapma müsaadesi veririm"** dedi [1]. İngilizlerin tuğladan veya taştan bir antrepoyu ileride bir istihkam, bir üs hâline getirmelerinden korktuğu için, yalnız tahtadan bir antrepo yapmalarına izin verdi. Zira **Açe** devletinde, ileride herhangi bir şekilde sömürgecilerin eline geçer korkusuyla, o zamanlar hükümdarların bile istihkâm yaptırmaya hakları yoktu.

Viyana Kongresinden sonra İndonezya'yı yeniden ele geçiren Hollandalılar, İngiltere ile 1824'te bir andlaşma imza ederek **Singapur**'dan geçen paralelin kuzeyinde **Sumatra**'da yeniden askerî ve ticarî üs kurmıyacaklarını taahhüt ettiler. Ancak 1872 tarihli yeni bir andlaşmayla bu hüküm yürürlükten kaldırıldı ve Hollandalılar korsanlık ve saldırılarla kendilerini rahatsız eden **Açe Sultanlığını** ele geçirmek için 1873'te ona savaş açtılar; Sultanın müstahkem ikametgâhının bulunduğu **Kraton**'da karaya çıktılar ama kahraman **Açe**'liler karşısında ağır kayıplar vererek geri çekildiler.

General Van Swieten yeniden hücuma geçerek 24 Ocak 1874'te Kraton'u aldı; ancak ülkenin içleri ve doğu kıyısında birçok noktalar Sultana sadık kalmaya devam etti ve direnme 1903'te Sultanın Hollanda egemenliğini kabul etmesiyle son buldu.

Böylece Hollandalılar, Açe devletine de kesin olarak son verip Sumatrayı da tümden ellerine geçirmiş oldular.

---

[1] Bahriye ÜÇOK, İslâm Devletlerinde Kadın Hükümdarlar, Ank. 1965 S. 171 İşbankası Yayınları ve Marsden, W. M., Histoire de Sumatra, Paris 1788 S. 318.

KUR'AN HARFLERİ KUTSAL MIDIR?

Radyoda Din ve Ahlak
saati konuşması

Son birkaç yıl içinde, genç ya da olgun yaşda pek çok kişinin "Ah Kur'an okuyoruz ama neye yarar! yazılar Kur'an harfleriyle değil; acaba başka harflerle Kur'an okunursa gene de sevap kazanılabilir mi? Günah olmaz mı?" diye birçok kez kuşkularını belirttiklerine tanık oldum.

Bu sorulara genel bir cevap vermeden önce, her yazı gibi kavram ve anlamların şekillerle ifadelendirilmesi demek olan, Kur'an'ın yazılmış bulunduğu Arap harflerinin tarihçesine kısaca bakmak yararlı olur:

Arabistan'ın güneyinde, Yemen bölgesinde oturan Nabatlılar, İslâm'dan önce yazı yazmayı bilirlerdi. Hicaz'da bulunan Mudar kabilesi ise, göçebe bir yaşam sürdüğü için bu konuda geri kalmıştı. Bununla birlikte İslâmiyetin doğuşundan az önce, Hicaz Arapları ticaret amacı ile gittikleri Irak ve Şam yörelerinden yazıyı öğrenmişler ve Arapça konuşan bölgelerde, dinsel ve ulusal hareketin merkezleri olan Mekke ve Medine'de kullanmışlardır. Bunlardan kimisi Nabatlıların sonradan "Nesih" denilen yazısını, Irak'a gidenler ise Kûfi denilen köşeli harfleri kullanmışlardı. Bunun en eski iki örneği 512 ile 568 Milad yılına aittir. Kûfî yazısının ilk şekli olan Satrancilî, nasıl Suryanîlerce İncil'in yazılmasında uzun süre kulanılmış ise, aynı kökten gelmiş olan Kufî yazı da Kur'an-ı Kerimlerin ve başka dinsel kitapların yazılmasında seçkin bir yer tutmuştur.

Nabatlılar'dan alınan ve sonradan adına **nesih yazısı** denilen yazı ise, önceleri resmî olmayan,ticarî ve özel haberleşmelerde kullanılmakta idi. 328 Hicret yılında ölen İbni Mukla, nesih yazısını, mushafları yazacak biçimde güzelleştirdi.

Sonraki yüzyıllarda bu iki yazıdan, yani Kûfî ve Nesih'den başka başka adlar altında Arap yazıları da türedi; en ünlüleri sülüs, ta'likî, reyhanî'dir.

Ünlü Tarihçi Ibn-i Haldûn Mukaddime adlı eserinde, Arap yazısının İslâmiyetin ilk günlerinde iyi ve güzel bir duruma gelememiş olduğunu, bunun da Arap kavminin göçebe ve ilkel bir yaşam sürdüğü için, hüner ve sanattan uzak kalmasından ileri geldiğini yazar. Giderek Sahabîler'in kopya

harfler, İslâm'dan çok önce Nabatlılar ve Süryânilerce, İslâm'dan az önce de puta tapan araplarca bilinmekte ve kulanılmakta idi.

Bundan başka, Kur'an harflerinin harf olarak, yazı biçimi olarak özel bir kutsallığı da yoktur. **Yani kutsal olan Kur'an'ın anlamıdır, çizgilerin meydana getirdiği şekiller değildir.** O halde anlamı belirten çizgiler hangi biçimde olurlarsa olsunlar, onlara kutsallık tanımak, bir başka alfabeyi de **"Lâdinî"**, dinsiz, dine aykırı bulmak, ne din, ne de bilim gerçekleriyle bağdaşır. Çünkü Yüce Allah emirlerini yazılı sahifeler halinde değil, daha Cahiliyye'de iken putlara tapmayı reddeden Hazret-i Muhammed'e, vahiy yoluyla iletmiştir.

Bu anlayış **İmam-ı Azam Ebu Hanife** tarafından ibadet dili üzerinde de geçerli görülmüş, Arap olmayanların kendi dillerine yapılmış Kur'an çevrileri ile namaz kılmaları olumlu karşılanmıştı.

Gerçekten de Şuara Suresinin 196., Alâ Suresinin 18. ayetleri ve daha başka ayetler, Kur'an-ı Kerim'deki emirlerin daha önceki peygamberlere de vahiy edilmiş ve kutsal kitaplarda yer almış bulunduğunu haber veriyor.

Böyle olunca, bu ilâhi emirler, Hazret-i Muhammed'den önce gelip geçen peygamberlere de hiç kuşkusuz kendi dillerinde vahiy edilmişti.

Büyük İslâm düşünür ve bilgini Serahsî, Mebsût adlı eserinin I. Cild ve 36. sahfesinde bunu, yâni, "Ebu Hanife'nin namazda Kur'an'ın arapçadan başka bir dil ile okunmasını" caiz gördüğünü şu cümlelerle bildirmektedir: **"İranlılar Selman'dan Kur'an'ın birinci suresi olan Fatihayı farsça yazıp kendilerine göndermesini istemişler; Selman da bu sûreyi Farsça yazıp onlara göndermiş ve onlar da namazlarda Fatihayı farsça okumuşlardır."** der.

Türkiye Müslümanlarının dinsel alanda zaman zaman karşılaştıkları çalkantılar, gruplaşmalar, yabancılaşmalar, tarikatçılığa itilmeler, dinini kendi öz dilinde, kendi yazısı ile okuyup anlayamamasından doğmaktadır.

Gerçekten de 1000 yıldanberi Müslüman Türk halkının, özellikle köylerde yaşayan çoğunluğu, islâmı gereği gibi okuyup, anlama ve öğrenme olanaklarından bu nedenle yoksun kalmıştır.

İSLÂM VE DİN ADAMI

Radyoda Din ve Ahlak
saati konuşması

Sayın dinleyenler;

Bu akşam sizlere "Allah ve kul ilişkilerinde kutsal dinimize üstün bir yer sağlayan, çok önemli bir konudan, İslâm ve din adamlarından söz edeceğim. İslâm dininin hükümlerine göre, ibâdet için mükellefiyet yaşına erişen her mümin kişi, âdil, merhametli, affedici, sonsuz kudret sahibi, yüce ve tek olan Allah'ın kendisini denetlediğine inanır. Her kul'un yapacağı iyi, ya da kötü işlerden sadece kendisi sorumludur. Bir aracının kendisini işlediği günahların akıbetinden kurtarması asla söz konusu olamaz. İnanmış kişi, kullarının aczini, hatta isyana olan eğilimini bilen Allah'ın sınırsız af ve merhametine sığınmak ve suçları tekrarlamaktan kaçınmakla ancak bu yüce dinin emirlerine uymuş olur. Allah'ın kendilerinden razı olmasını dileyenler, kutsal kitabımızda bildirildiği üzere, onun insanlara şah damarından da yakın olduğunu hatırlamalı ve hiç kimsenin yardımı olmadan ona yönelmelidir. İslâm inancına göre en üstün yaratık insandır. Onun vicdanı üzerinde her hangi bir kulun denetim hakkı söz konusu değildir.

Din adamı sıfatıyla toplulukların ve bireylerin vicdanları üzerinde etkili olmayı görev sayanlar, hiç kuşkusuz Allah'ın **Gâşiye suresindeki "Habibim, hatırlat, çünkü vazifen ancak uyarmaktır; yoksa onların üzerinde denetici değilsin"** buyruğu ile Hz. Muhammed'e bile bu hakkı vermediğini bilmeyenlerdir. İslâm'a göre hiçbir bireyin günahı başka bir kişiye geçmez. Bundan ötürüdür ki, İslâm inancına göre çocuk anasından günahsız olarak doğar ve mükellefiyet çağına değin günahsızlığı sürer. Yâni İslâm, Hıristiyanlıktaki ilk atanın günahının mirasçısı olma inancını reddeder. **"Her kim bir günah kazanırsa onu ancak kendisi için kazanmış olur"** âyeti ve benzerleri, bunu açıkça belirtmektedir. Gene Hıristiyanlıktaki, Allah adına affetmek veya afaroz etmek, dinden çıkarmak, dinden çıkmış saymak ve öyle tanıtmak, Allah ile kul arasında bir aracı gibi davranmak, dine kabul etmek gibi yetkilerin hiçbiri Müslümanlıkta kişilere tanınmamıştır. Ancak, müslümanlığı öteki kitaplı dinlerden ayıran bu akılcı yön, son zamanlarda bazı kimselerce gözden uzak tutulmuş, unutulmuş;

gerek vaazlar, gerek kitap ve broşürlerle her Müslümanın "Ucu Resullerin Seyyidine kadar bağlanan kutsal bir zincirin son halkası denilen kişilere bağlanmasının, ona itaat etmesinin kaçınılmaz bir zorunluluk olduğu" savunulmaya başlanmıştır. **"Başı boş müslüman olmaz, din önderlerinin emirlerine uymayanlar şeytana uymuş olurlar"** gibi gerçek dışı propaganda yapanlar ve bu kadarla yetinmeyip müslüman yurttaşları derecelere, sınıflara ayırmaya, kimine iyi müslüman, kimine **"sadece kimlik cüzdanında müslüman"**, kimine de ulu orta **kâfir** damgasını vurmakta bir sakınca görmemişlerdir. Bunlara göre, kişinin **kâfir** olup olmadığını ancak yetkili kişiler ve makamlar söyleyebilir. Bu anlayıştan hareket edenler, ahirete göç eden bazı yurttaşların namazının kılınmasına da karşı çıkmakta ve **üç kez cuma namazını camide cemaatle kılmayanların namazlarının kılınmasının caiz olmadığı** yolunda telkinlerde bulunmaktadırlar.

Gerçekte ise hiçbir din görevlisinin veya makamın bir kişiyi kendi ölçülerine göre dinden çıkmış, kâfir olmuş diye damgalamaya, itikat ve ibâdetine karışmaya yetkisi yoktur. Bu konuyu aydınlatacak, gerçekliğinden kuşku duyulmayan bir hadis şöyledir: **"Bir gaza sırasında ashabdan Usâme'nin karşısına çıkan bir müşrik, Allah'ın birliğine tanıklık etmişti. Ama Usâme onu dinlemedi gene öldürdü. Sonra da Hz. Muhammed'e durumu anlattı. Hz. Peygamber, La ilahe illallah diyeni nasıl öldürürsün, diye Usâme'yi şiddetle kınayınca; Usâme: Ey Allah'ın resulü, o kılıçtan korktuğu için söyledi, imân etmiş değildi, diye karşılık verdi. Hz. Muhammed ise, Kalbini yarıp da içinde ikrar veya inkâr olduğunu anladın mı? diye sordu".** Buharî'nin kaydettiği bir başka hadise göre **"Tanrıdan başka Tanrı yoktur diyerek birlik inancı üzerinde bulunan herkes cennete girecektir".** Allah'ın birliğine tanıklık eden kişiyi kâfir saymanın en büyük günahlar arasında sayıldığını bildiren daha birçok âyet ve hadis vardır.

Bir kişinin sözlerinin yüzde doksandokuzu küfre, yüzde biri de imâna delalet etse, o söz o kişinin imanlı olduğuna işaret sayılır, o sözlerin küfür olduğuna hükmetmek caiz olmaz. Buna ters düşen davranışlar ancak Hıristiyanlık ilkelerinin başında gelir. Matta İncilinin 14-19. babında **"sana melekûtu, semavâtın anahtarlarını vereceğim, yeryüzünde her ne bağlarsan, semavâtta bağlanmış olacak ve yeryüzünde her ne çözersen, semavâtta çözülmüş olacaktır** âyetleri Hıristiyanlıkta pek önemli bir yer tuttuğundan, hiçbir Hıristiyan itikadında serbest olamaz, kilisenin vaftizi ile dine girebilir, afarozu ile Hıristiyanlıktan çıkarılır, yâni

onun dini papanın elindedir. Papa ise yeryüzünde neye karar verirse Allah da öyle hükmeder. Evlenme akdi, günahların bağışlanmasını dilemek, ibâdet hepsi din adamının aracılığı ile yapılabilir. Oysa Müslüman ana babadan doğan çocuğun İslâm dinine kabulü için bir din adamının yardımına gerek yoktur. Babası adını verir, doğar doğmaz da velisinin dininde sayılır. Müslüman aileden gelmeyen kişilerin müslümanlığa girmeleri için de hiçbir aracı gerekmez. Tanrının birliğine ve Hz. Muhammed'in onun resulü olduğuna inanması yeterlidir. İslâmın bu kutsal ilkesine tarih boyunca saygı gösterilmiş, bir ruhban sınıfı yaratılmamıştır. Ortaçağ'da din konularıyla pek çok kişi uğraşmıştır, ama bunlar din adamı değil, din bilginleri, din öğretmenleridir, fıkıhçılardır, müçtehitlerdir, mezhep kurucularıdır. Hanefî mezhebini kuran İmam-ı Azam Ebu Hanife bunlardan biridir, o hem ticaretle uğraşırdı, hem de dinsel bilimlerle.

Hz. Muhammed de İslâm dinini yaymak için, çöl araplarına din adamları değil üç ay gibi kısa süreli, din öğretmenleri yollamıştır. Örneğin, Peygamberimiz yakın arkadaşlarından Amr bin Hazm'ı Necran'a, Mu'az bin Cebel ile Ebu Mus'el Eş'arî'yi ve Hz. Ali'yi bu amaçla Yemen'e yolladı. Bunlar yalnızca öğretmen değil, tahsildardılar da. Hem müslümanlığı öğretip yaydılar, hem de Müslümanlar'dan zekât, Hıristiyan ve Yahudîler'den cizye topladılar.

Bugün de Yakındoğudaki komşularımız ve uzakdoğudaki müslüman nüfusun en yoğun olduğu Pakistan ve Endonezya gibi uzakdoğu ülkelerinde bir din adamı sınıfı yoktur. Endonezyada yer yer cemaat tarafından her hafta seçilen bir kişi imamlık görevini üzerine almaktadır.

Özetle İmamlık parası için değil, allah rızası için yapılan onur verici bir görevdir. Hz. Muhammed de bir hadisinde: "sizden biriniz cemaat ile namaz kıldırdığı vakit mümkün olduğu kadar hafif kıldırsın. Çünkü cemaat arasında ihtiyar, hasta ve ihtiyaç sahipleri olabilir". buyurmuştur (Gazzalî, İhya I. 478). Bu da ayrı bir imam sınıfı olmadığını açıkça göstermektedir.

Sözlerimi bitirirken kutsal dinimizde din adamlarına, yâni ruhban sınıfına yer verilmediğini kanıtlayan sağlam bir delil arayanlara Kur'an-i Kerim'in Hadid suresindeki: "Onların arkasından resullerimizi gönderdik, Meryem oğlu İsa'yı gönderdik, ona İncil'i verdik, İsa'ya uyanların gönüllerine esirgeme ve merhamet koyduk, onlar bizim kendilerine farzetmediğimiz ruhbaniyeti icad ettiler, biz onlar için Tanrı'nın hoşnutluğundan başka birşey farzetmemiştik" (Yirmiyedinci) âyeti en kesin bir cevap olacaktır kuşkusuz.

Hoşça kalın sayın dinleyiciler.

İSLÂM VE MUSİKÎ (*)

Üç dört gün önce günlük gazetelerde şöyle bir haber yer aldı: "İmamın bir sözü üzerine Kars'ın dört köyünde on yıldır davul çalınmıyor". Haberin açıklamasında imamın düğünlerde, hayır işlerinde davul zurna çaldırmak günahtır. Davul zurna şeytan işidir. Öbür dünyada cehennemde yanarsınız" dediği, yer alıyordu. Bu sözlere uyan bu köylerin insanları, on yıldır düğünlerde davul zurna çaldırmamaktadırlar.

Yalnız Kars'ın bu dört köyünde değil, Karadeniz'in çok uyanık merkez köylerinden birkaçında da düğünlerde ya davul zurna çalınmamakta, ya da düğüne çağrılı olan imam, davul zurna çalındığı için, o düğüne gitmemektedir. Giderek Ankara'nın bazı gecekondu mahallelerinde, düğünde geleneklerin gereği olan oyun, musikî ve benzeri eğlenceler unutulmuş, düğünlerde mevlit okunmaya başlamış, yani mevlidin zamanı ve amacı düşünülmeden her vesile ile okutulması kimi çevrelerce gelenek hâline getirilmek istenmiştir.

Bundan oniki yılı aşkın bir süre önce Antalya'nın Manavgat ilçesine bağlı bir köyde de namaz kıldıran bir imam, dışarıda radyo çalan ondokuz yaşındaki bir genci av tüfeği ile vurarak öldürmüştü. Bütün bu yasaklar ve işlenen bu suçlar İslâm dininin bilerek, bilmeyerek yanlış anlatılmasından, yanlış uygulanmasından ileri gelmektedir.

Oysa Hz. Peygamber bir hadisinde "eğlenin, oynayın, dininizde kabalık, katılık görmekten hoşlanmam" buyurmuştur (Tefsir-i Celâleyn A. Gölpınarlı, Hz. Muhammed ve Hadisleri, S. 83). Buradaki oynamak, eğlenmek şüphe yok ki, edep ölçüleri içinde müzik ve oyundur. İslâmda evlilik törenlerinde musikî vardır; bayramlarda musikî vardır; eğlenmek mubah (= dince sakıncalı olmayan)'tır. Dünya işlerini bir yana iterek, toplum geleneklerine sırt çevirip yaşamı ahiret düşünceleriyle, korkularıyla çekilmesi zor bir yük haline getirmek doğru değildir. Bunu biraz sonra en sağlam kaynaklara dayanarak Hz. Muhammed'in kendi hayatından vereceğimiz örneklerle göstereceğiz.

---

* Radyoda Din ve ahlak saatinde okunmuş; daha sonra genişletilerek İlâhiyat Fakültesi Dergisinde yayınlanmıştır.

Şarkı söylemek insanda tabiî bir ihtiyaçtır. İnsan duygularını, acı veya tatlı anılarını musikî ile dile getirir. Bu sebeple musikî'nin tarihi belki de insanlık tarihi kadar eskidir. Bir ülkede söylenen şarkılar, orada yaşayan milletin karakterini, ahlâk ve âdetlerini bir ayna gibi aksettirir.

1- Araplarda Musikinin Doğuşu:

Câhiliye devrinde, yâni İslâm'dan önceki devrede, Araplar'ın büyük bir çoğunluğu çadırlarda yaşar, deve ve koyun sürülerini besleyerek göçebe bir hayat sürerlerdi. Bu yüzden de onlar güzel sanatların yalnız şiir kolunda üstün bir düzeye ulaşmışlardı. Yavaş yavaş şiire en yakın sanat kolu olan musikî de doğmaya başladı. Bu musikî Câhiliye devrinde daha çok göçebe hayatı yaşayan Arap gençlerinin ıssız kum çöllerinde deve kervanlarını yürümeye teşvîk etmek maksadıyla söyledikleri pek ilkel melodilerden ibaretti. Yalnız deve sürücüleri değil, kumaş dokuyanlar, tarlada çalışanlar, kayıkçılık gibi monoton işler görenlerin, sıkıcı çalışmalarını hafifletmek ve onu daha düzenli, verimli hâle getirmek için de melodiler söylemeleri âdetti. Buna **Hudâ** denirdi [1]. **Hudâ**'nın çıkışını kadınların ölülerin arkasından ettikleri feryatlara bağlayanlar bulunmaktadır. **Hudâ**'yı terennüm izledi. Araplar'da terennüm iki türlüydü biri şiirin musikî ile söylenmesidir; Buna **Gınâ** denir [2] yâni şarkı. Öteki manzum olmayan, nesir hâlindeki sözlerin terennümüdür; buna da **Tagbîr** denir [3]. Daha sonra komşu ülkelerden aldığı etkilerle gelişen musikî başka başka adlar taşıdı. İşte böylece dinî olmıyan musikî doğdu. Mutluluk ve sevinç duygularını ortaya koyan çocuk şarkıları, ninniler, düğün şarkıları hiç şüphe yok ki, **Hudâ** denilen türden tümüyle ayrıdır. Eski devre ait olan bu halk şarkılarının ne güfteleri ne de besteleri hakkında bir bilgiye sahibiz. Bugün onları emsâlleri ile karşılaştırarak, bazı tahminler yürütülmektedir.

Arapların bu halk şarkılarının makamı çok basit idi. Genel kural olarak bunlarda bir makam cümlesi bulunur, bu her beyt veya mısrada tekrarlanırdı. Bu sâde melodilerde ton ölçüsü dört-beş telli musikî aletlerinin dört-beş not dizisine bağlı kalır. Hatta bazan yalnız iki nota bile melodiyi idareye yeterli olurdu [4].

[1] *İbn Haldun*, Mukaddima, Türkçeye çeviren *Zâkir Kâdirî Ogan*, II., S. 460.

[2] *Farmer* C.h., gınâ'yı şiirin melodik olarak söylenmesi şeklinde tanımlamışsa da *Ehad Arpat*, İA., IV. S. 777'de gınâ, tagbîr, tilâva, tarannum, savt, musikî'nin birbirine karıştırıldığını gınâ'nın bunların hiç birini tam olarak karşılamadığını ama ilgili bulunduğunu açıklar. Gerçekten de al-Fârâbî, Kitâb al-Musikî adlı eserinde (La Musique Arabe, *d'Erlanger* çevirisi, Paris, 1935, II., S. 77-8, 84) gınâ ile musikîyi birbirinin yerine kullanmamıştır.

[3] *Farmer* C.H., İA., IV. S. 777.

[4] *Farmer* C.H., İA., IV. S. 773.

Eski Araplarda kullanılan mûsikî aletlerinin en ünlüsü yuvarlak veya kare biçiminde yapılan bir tempo aleti ile ilkel bir düdük veya naydan ibaretti [5]. **Şabbâba, Zulâmî, Bûk, ûd, Tunbûr** ve bunlara benzer nefesli ve telli saz aletleri ise kuzey Afrikalılar ile İranlılar'a, Bizanslılar'a mahsustu [6] Araplar ancak Islâmiyet'ten sonra bu türlü musikî aletlerini tanımışlardır. Arap halk musikîsinde üç tip gınâya rastlanır: 1, solo; 2, koro; 3, nöbetleşe şarkı söylemek; birinci tipte makam önceden belli, geleneksel motiflere dayanır ve önceden hazırlanır. Buna **naşid** veya **inşad** denir. İkincisinde irticâlen ve tuluat kabilinden söylenir, bu da **tartîl** adını taşır; ama her zaman tuluat olmaz, önceden hazırlanmış da olabilir [7]. Bu, sâde nağmeli musikî sanatının inceliklerinden uzaktı. Araplar bunu öğrenmek zahmetine girmeden, içlerinden geldiği gibi icra ederlerdi [8]. İslâmî devirlerde İmam, hafiz ve hatiblerden birçoğu musikî sanatından habersiz bulundukları halde, Kur'an-ı Kerim okudukları zaman seslerinin ve okuyuşlarının güzelliği sayesinde dinleyenlerin hoşuna giden uygun sesli melodiler bulurlardı.

İslâm'dan önce musikî'nin tanıtıcıları **kaynât** denilen şarkı okumayı meslek hâline getirmiş olan kadın şarkıcılardır. Bunların sosyal hayatta önemli roller oynadıklarının delillerini bizzat Hazret-i Muhammed'in yaşadığı devirde buluyoruz. **Von Kremer** bu **kaynâtların** İran, Bizans gibi yabancı ülkelerden geldiklerini söylemişse de bir kısımın Mekkeli olduğu şüphesizdir [9].

2 — *İslâmlığın doğuşundan sonra:* İslâmlığın başlangıcında taganniye karşı bir direnme gösterilmiştir. Şarkı ve musikî dinlemenin caiz olup olmadığı fakihler arasında bir tartışma konusu hâline gelmiştir. Hele Budizm'in, Parsizm yâni Zerdüştîliğin ve Hıristiyanlığın tersine asla kalbe değil akla yönelen müslüman ibadetinde musikîye yer vermek sert tepkilerle karşılanmıştı. Fakat Araplar geniş ülkelere hatta kıtalara doğru yayılınca, fethettikleri yerlerin zengin mirasına kondular. Eski kabalık ve sâdeliği bıraktılar. Onlar gibi yaşamaya koyuldular. Hicaz'a Bizans ve İran'dan şarkıcılar ve çalgıcılar akın etmeğe başladı. Az zaman sonra Araplar bu yabancı sanatçıları taklit ederek beste yapmağa ve bunları kendi

---

[5] *Corci Zeydân,* Medeniyet-İslâmiyye, V., S. 52.
[6] *İbn Haldûn,* Mukaddima, II, S. 460.
[7] *Abu'l-Farac al-İsfahanî,* Kitab al-Aganî, VII., S. 188.
[8] *İbn Haldûn,* Mukaddima, S. 460 v. öt.
[9] *Ehad Arpad,* I. A. IV. S. 775

çalgılarında dinletmeğe özendiler. Böylece ritim ve başka unsurlar Arap musikîsine sokulmuş, sanatlı musikî de kendini göstermeğe başlamıştı.

Yabancı etkilerin kendini duyurduğu bölgeler daha çok Hicaz ve Irak bölgeleri olmuştur. Yaşama düzeyleri yükselen Araplar'ın gün geçtikçe öteki sanatlara olduğu gibi musikî sanatına da verdiği değer arttı. Fizik ve telli sazlar tekniğinin bir kolu olan musikî nazariyesi büyük ilerlemeler kaydetti [10]. **Al-Kindî** (ölm. 874), Sogdlu **Fârâbî** (872-950), **İbni Sînâ** (ölm. 1037) ve Azerbaycan'lı **Şafî al-Dîn** (ölm. 1293)'e kadar müslüman bilginler Çin ve İran basit gamından hareket ederek incelemelerde bulundular ve tabiî gamı kurdular. Gitar, flüt, ksilifon, tanbur v.b. halel getirmeden piyano ve orgların ilkel bir tipi olan kanunu yaptılar [11].

Arap bilginlerinin, örneğin Ptoleme'nin musikî hakkındaki geniş incelemesini kendi dillerine çevirmelerinden anlaşılacağı üzere Grek musikîsine yabancı olmadıkları ve bunun sonucu olarak İslâm İmparatorluğunun sınırları içinde yaşıyan Türk düşünür ve büyük bilgini **Fârâbî**'nin de bundan örnek aldığı biliniyorsa da, bu örneğin yetersizliği karşısında o, tamamiyle yeni bir nazariye kurdu. Eserinin genişliği ve en ince noktalarda gösterdiği yetenek onun eserini Ortaçağ'ın en dikkate değer musikî kitabı hâline koymuştur [12]. X. ve XVI. yüzyıllar arasında Arap mûsikî nazariyesi üzerine eser yazanlar önce filozoflar olmuştur. Bu nedenle de mûsikî matematiğin yanında felsefeden bir parça hâline gelmiştir. Artık bir sanat düzeyine ulaşmış olan mûsikî teknik terimlere de sâhip oldu [13]. Bu sâyede şiirlerinin bestelenmesini istiyen ve bu amaçla şiir yazmış olan birçok şairin adını öğrenmiş olmamıza rağmen, bu şiirlerin bestelerinin notalarından pek azı bize kadar gelebilmiştir. Bazı şarkı türünün rağbet görmesi, o türün edebî hâle gelmesine de neden olmuştur.

---

[10] Eski mûsikî nazariyelerinden ilk faydalanan *al-Kindî* (ölm. 874) olmuştur. Bugün dördü mevcut olan yedi risâlenin yazarıdır. Bu risâlelerin üçü Berlin'dedir. Bunların adları şunlardır: Risāla fi icrā' habarīya al-musikī; Rīsāla fi'l-luhūn'dur, üçüncüsünün adı yoktur. *Al-Kindî*'den sonra iki öğrencisi *Ahmad bin Muḥammad AL-Saraḫsī* (ölm. 899) ile Manşûr bin Ṭalḥa bin Ṭahir mûsikî nazariyesini işlediler. *İbn Sīnā*, al-şifā, al-nacāt adlı eserleri içinde mûsikiye yer ayırmıştır. Şafî al-Dîn değerli bir fizikçi idi; aynı zamanda al-Fārābī gibi o da çalgı çalardı. Gam sistemine yenilikler getirmiştir.

[11] *Aly Mazaheri*, La Vie Quotidienne des Mulusmans au Moyen Age. Paris, 1951, S. 159; *Carra de Vaux, Farabî'nin Kitab-al Musikî'sinin fr. çevirisine önsöz. S. VII*

[12] al Fârâbî, Kitâb al-Musikî al-Kabîr (d'Erlanger çevirisi) I., S. VII.

[13] Sâfî al-Dîn, al Fârâbî ile İbn Sinâ'nın kullandıkları istilahların yanlış olduklarını ileri sürer ve hücum eder, bk, İA. VIII., musikî maddesi.

Davudoğullarının mizmâr'larından (yassı nay biçiminde nefesli saz) biri sana verilmiştir" [18].

Gene güzel sesiyle Kur'an-ı Kerim okuyan **Sâlim Mavlâ Huzayfa** için de Hazret-i Muhammed: "Ümmetimde böyle bir kimse bulunduran Allah'a hamd olsun" diyecek kadar memnuniyet duymuştur. Hazret-i Muhammed'in Sa'd İbn Abî Vakkâs'dan rivâyet edilen hadîsi de "Taganni ile Kur'an okumayan bizden değildir" yolundadır [19]. Nihayet mutaassıp Müslümanlar, Kur'anı tilâvet (**tagbir, tartîl**) etmek ile dinî olmıyan taganni (şarkı) nin aynı şey olmadığına dair kendilerince şer'i bir hüküm verdiler [20]. Halbuki tilâvet ve tartîl ile şarkının kaide bakımından ve amelî bakımdan birbirinin aynı olduğunun ispatı üzerine bu kural hükümsüz kalmıştır.

Burada taganni kelimesine din bilginlerinden bazıları, Kur'anı güzel bir uslupla, düzgün şekilde okuma anlamı vermek istemişler ve Kur'an'ı melodinin en sâdesinden bile tenzih (arındırma) ettiklerini açıklamışlardır. Sünnî doktrinin dört imamından-biri olan İmam Mâlik bunların başında gelir. İmam Şâfi'î ise melodi, **Alhân, lâhn** ile Kur'an okunmasını câiz görür. Mensup olduğu kavmin bile kusurlarını yansız bir gözle eleştiren ve bunu yüzyıllar sonrasına ulaştırmakta bir sakınca görmiyen XIV. yüzyılın tarih felsefecisi İbn Haldûn, Kur'an-ı Kerim'i okurken uzatılacak veya kısa okunacak harfleri önceden düzenlenen ölçülü melodiye uydurmanın imkânsızlığı karşısında, Kur'an-ı Kerim'i melodik ve ritmik bir tarzda okumanın doğru olmayacağı inancını belli etmektedir.

İslâm'ın ilk çağında Kur'an her halde etkili fakat değişik ses perdeleri pek az olan, muhtemelen minör gamından ancak sâde bir melodi ile okunmakta idi. Tarihte Kur'an'ı melodi ile ilk okuyan kimsenin Peygamberin azatlısı ve **Ziyâd İbn Ebihî**'nin anabir kardeşi **Abdallah İbn Abî Bakra** olduğu, bunun torunu **Abdallâh İbn 'Omar**'ın da onun tarzını izlediği görülmüştür [21]. Bu okuyuşun gınâ ve hudâ' ile hiçbir ilgisi yoktur. Hatta bu tarz Kur'an okumaya da **İbn 'Omar** kıraati adı verilmiştir. Bu uslupta okumayı daha sonra devam ettiren **Saîd al-Allâf,** devrin Halifesi Hârûn al-Râşîd tarafından övülmüştür. Fakat zamanla 'Abdallah ibn 'Omar ve Saîd al-Allâf'ın tarzı bir yana bırakılmış, güzel sesli kimseler

---

[18] *Muhâmmed Camîl Bayhum*, al-Mir'at fi hazârat al-'Arab, Bagdat 1962, S. 82; İbn Haldûn, Mukaddima, II., S. 460.

[19] *Tayyib Okiç*, Kur'an'ı Kerim'in uslûb ve kıraati, Ankara. 1965. S. 17.

[20] *İbn Haldun, Mukaddima, II., S. 468.*

[21] *İbn Kutayba*, Kitab al-Ma'ârif, S. 232; *Houtsma*, Ebû Bekre maddesi, İA., IV., S. 14.

Kur'anı yetiştikleri ülkenin musikî özelliklerini taşıyan melodilerle süsliyerek okumaya başlamışlardır. Tarihte bu yolu ilk açan, yâni belli bir şarkı nağmesi ile Kur'an tilâvet edenler, **al-Haysam al-Allâf**'ın Abbasî Halifesi Mansûr'a, Kur'an'ın tilâveti hakkında verdiği muhtıraya göre Hicazlılar Kur'an'ı Arap uslûbuna uygun okudukları hâlde, Kûfeliler onu Nabâtî, Basralılar Husrâvânî-Fârisî, Şamlılar ise hıristiyan rahiplerin uslûbuna uygun olarak okurlardı [23].

4 — *Gazzalî'nin görüşü:*

Gazzalî'nin semâ üzerindeki görüşleri olumludur. O, dinsel hükümler ya nassa, ya da nas üzerine dayanan kıyasa bağlıdır. Nas, Kur'an veya Hz. Muhammed'in söz veya işi ile sabit olan açık hükümlerdir. Kıyas ise nassa dayanılarak benzetme yoluyla çıkartılan hükümlerdir. Bir eyleme haram diyebilmek için, o hususta nas veya nassa dayanan "haram" hükmü bulunması gereklidir. Aksi hâlde ona "haram" demek bâtıldır (Gazzalî, İhya-u Ulûm el-Dîn, Ist. 1973, II. C.S. 681/2) der. Yâni söz konusu iş mubahtır. Semâ'ın haram olduğuna ilişkin nas ve kıyas varolmadığına göre semâ mubahtır diyor Gazzalî.

Gene **Gazzalî** geniş yer verdiği musikî konusunda insanların beş duyusundan söz ediyor: doğanın güzelliklerini görmek, doğadaki güzel kokuları koklamak, ya da güzel lezzetli meyveleri yemek haram olmadığına göre, güzel ve uyumlu sesleri dinlemek nasıl günah olur! Örneğin bülbül sesi dinlemek günah olmadığına göre Tanrı'nın verdiği güzel insan sesi, davul ve benzeri, ölçülü, uyumlu ses çıkaran çalgıları dinlemek de yasak değildir diyor ve ekliyor:" **Musikîden etkilenmeyen kimse hastadır, ruh hâli bozuktur".**

5 — *Halifelerin musikiye karşı tepkileri:* Gerek Emevî, gerek Abbasî halifeleri içinde müsikînin, ümmetin dinî ödevlerini ihmal etmesinden korkularak, onu seven bazı Halifeler tarafından bile yasaklandığı bir gerçektir. Bunların başında **I. Mu'aviya** gelmektedir. Ama ona yakınları tarafından bir gün bir olup-bitti ile musikî dinletildiği zaman, bundan büyük bir haz duyduğu, kendini bu güzel sanatın etkisine kaptırıp ayağı ile ritme katıldığı farkedilmişti [24]. Öte yandan o, Peygamber soyundan

---

[22] *Tayyib Okiç*, a.g.e. S. 20.

[23] *Tayyib Okiç, a.g.e. S. 20. Oysa Kur'an'ı Kerim'in böyle güzel veya daha hafif bir ritimle okunması, ona karşı elbette bir saygısızlıktı ve Hazret-i Peygamber belki de bunun için "Kur'an'ı Kerim'i fâsık ve günahkârların ahengiyle değil Arap elhanı ile okuyunuz" demiştir.*

[24] *Corci Zaydân*, V. S. 54; al-Ikd al-farîd, II, 182; 'Omar Rıza Kahhala, 'alâm al-nisâ', Dımışk 1959, III, S. 211; M. *Zihnî*, Maşahir al-nisâ', II. s. 77

olanların hilâfeti düşünmelerine engel olmasını sağlıyacağını umduğu için de onların musikî veya başka eğlencelerle uğraşmalarına göz yumar, hatta bunu, bol paralar vererek teşvik etmek isterdi.

Musikîye cevaz veren ve teşvik eden ilk Halife, Mu'aviya'nın oğlu **Yezîd** ve kızı **'Âtika**'dir. 'Âtika gınâ'yı ve türlerini öğrenmekle kalmadı, yaptığı besteleri Mekke ve Medine'den gelen kadın şarkıcılara da öğretti ve onları bu yolda ilerlemeğe teşvik etti [25].

Ortaçağ İslâmı'nın musikî hayatında önemli bir yer tutan **Râika, 'Azza, 'Ulviya** gibi güzel sesli besteciler sâdece kendileri şarkı söylemekle kalmayıp kadın ve erkek bütün Medinelileri musikî ile uğraşmaya çağırırlardı. Devrin ünlü zevk ve şiir erbabı (örn. **Tuvays, M'abad, Abdallah İbn Câfer**) hemen hergün onların evlerinde toplanırlardı [26].

I. Yezîd zamanında Hicaz mûsikînin, şiirin, eğlencenin vatanı hâline gelirken, Irak bunları reddediyor, haram sayıyordu. II. Valîd (743-4) şarkıcıları ve bestecileri Hicaz'dan Şam'a getirtti. Bu tarihten sonra mûsikî bilimi İslâm ülkelerinin her yönüne yayıldı [27]. Daha önce 'Abd al-Malik'in oğlu II. Yezîd (720-4) **Habâba** adlı câriyenin sesine o derece esir oldu ki, imparatorluğun bütün idaresini hemen hemen onun eline bıraktı [28]. Fakat zaman zaman Halifeler, devrin mûsikî şehri olan Medine'de bile bu tür sanat ve eğlenceyi yasaklamışlardır. Örneğin 'Abd al-Malik'in oğlu Süleyman askerlerden birinin şarkı söylediğini duyunca yanına çağırıp bu şarkıyı tekrarlamasını emretmişti. Hükümdarın hoşuna gittiğini sanan asker bir kere daha, ama daha dikkatle ve daha duygulu bir sesle şarkıyı tekrarlayınca, Halife taassubundan ötürü askeri hadım ettirmişti. Sâdece bu kadarla da kalmayıp Medine vâlisine şehirde ne kadar şarkıcı ve besteci varsa toplatıp hadım ettirmesini emretmişti [29]. Emevîlerin mûsikî'ye en çok yer veren Halifesi II. Valîd bile musikî'nin sihirli etkisinden sakınmayı salık vermişti.

Abbasî Halifelerinden Ma'mûn Horasan'dan Bağdad'a ulaştığı zaman hükümdarlığını güçlendirmeğe azmettiğinden sürekli olarak 20 ay mûsikî dinlemekten uzak bulunmaya dikkat etmişti. Fakat böyle yasaklar günden güne genişleyen ve medenileşen İslâm ülkesinde musikînin gelişmesine engel

---

[25] *Muhammed Cemil Bayhum*, a.e.g. S. 82. Abu'l-Farac al-İsfahanî, al-Aganî, VIII. S. 19.

[26] *Muhammed Cemil Bayhum*, a.g.e. S. 82.

[27] *Corci Zeydan*, V., S. 55; Muhammed Cemil Bayhum, a.g.e. S. 83.

[28] *Masudî*, Les Prairies d'Or, Paris. 1871. V., 446 v. öt.

[29] *Abu'l-Farac al-İsfahanî*, Kitab al-Agânî, IV. S. 61.

olamamıştı. Musikî daha çok refahtan doğan bir ihtiyaç olduğu için elbette bunun teşvikçileri, hükümdarlar, emirler ve zengin tabaka mensupları olmuştur.

Yavaş yavaş musikînin câzibesine tutulan devlet büyükleri arasında şarkı söylemek ve saz çalmak da moda oldu. Halife I. Valîd'in amcası oğlu olup 717'de hilâfete geçirilen 'Omar ibn 'Abd al-Azîz son derece dindarlığına rağmen bu modadan kendisini alamamış ve önceleri, Hicaz vâliliği sırasında, besteler yapmıştı [30]. Ama Halifeliğe yükseldikten sonra ibâdeti engelliyebilir diye mûsikîye yer vermemişti. Bununla birlikte, II. 'Omar gene de güzel sesin, mûsikînin etkisi altında kalırdı [31]. Daha sonra Valîd bin Yezîd ün kazanmış besteler yapmıştı [32]. II. Valîd şarabı, eğlenceyi hele mûsikîyi âdeta önüne geçilmez bir aşkla seviyordu. Her ülkenin müzisyenlerini etrafına toplıyan ilk hükümdar o oldu. İçkili ziyafetlerde **İbn Sureyc, M'abad, İbn Muhrîz, İbn 'A'işa** ve **Tuvays** gibi sanatçlara gün doğdu. Babasından tevârüs ettiği iptila halindeki mûsikî sevgisini ve heyecanını ateşliyen parçalar, Kureyş arapçasında yazılmış olarak **Kitab al-Aganî**'de mevcuttur. Bunların bestesinin de İbn Surayc veya Mâlik'e ait olduğu sanılmaktadır. Musullu **İbrahim** de şarkılar yazdı. Bunlar şarkılar kitabı adlı eserde ve başka eserlerde yer aldılar [33].

I. Yezîd ve II. Valîd gibi Halîfeler devrinde gelişmesi hızlanan musikî, Emevîlerin son zamanlarında saray ve konaklardan halk arasına hatta savaş meydanlarına kadar girdi. Abbasoğulları İsfahan yöresinde Emevîler'i

---

[30] *Corci Zeydan,* Medeniyet-i İslâmiye, V. S. 158.

[31] *Mas'udî,* Les Prairies d'Or, V.S. 428, 431. Aşağıdaki olayları zikrederek bunu teyid ediyor: Bir gün bir Iraklı, çok güzel sesli bir câriyeyi görmek için Medine'ye geldi; onun Kaadi'nin Cariyesi olduğunu kendisine söylediler. Kaadiyi ziyâret edip câriyesinin çok güzel Kur'an okuduğunu şarkı söylemekte de çok mahir olduğunu işittiğini, kendisine onu dinletmenin mümkün olup olmadığını sordu. Kaadi cariyesinin bu meziyetlerinden habersizdi. Misafirle birlikte câriyeyi dinledi; öyle heyecanlandı ki, terliklerini kulaklarına geçirip diz üstü yürürken "beni Kâbe'ye götürün, ben kurban edilcek bir kurbanım" diye söyleniyordu. 'Ömer ibn 'Abd al-'Aziz bu hikâyeyi duyunca Kaadiyi işinden azletti. Bunun üzerine Kaadi bu câriyeyi dinleyip de "ben bir yük hayvanıyım diye bağırmazsa 'Ömer'in karılar boş olsunlar" dedi. Bu söz de Halife'nin kulağına erişti. Kaadi ile câriyesini görmek istedi. Halifenin huzuruna çıktıkları zaman, önce câriyeye Medine'de söylemiş olduğu mısraları söylemesini emretti. Daha şarkı bitmeden 'Ömer'in büyük bir heyecana kapıldığı ve gözlerinden iri yaş damlalarının *sakalından* aşağıya süzüldüğü görüldü. Şarkıyı üç kez söyleten Halife 'Ömer, Kaadi'nin sözlerini mubalağalı bulmadığını söyliyerek onu eski memuriyetine iade etti.

[32] *İbni Tiktakâ, al-Fahrî, Paris 1910 (tr. par Emil Amar), ses. 113 v. öt.*

[33] *Abu'l-Farac al-İsfahanî,* kitab al-Agânî, VIII., S. 143; Masudî, a.g.e., VI., S. 10

yenilgiye uğrattıkları zaman (H. 131) sayısız ganîmet malları arasında ud, tanbur ve nây bulmuşlardı.

Böylece mûsikî derece derece ilerliyerek Abbasîler çağında daha üstün bir düzeye ulaştı. Arapçaya, fars ve sanskrit dillerinden mûsikî kitapları çevirttirildi. **Hammâd, İbrahim Bin Mahdî** ve **Musullu İbrahim** gibi tanınmış mûsikî üstatları, yalnız şarkı için değil, raks için de besteler yaptılar. Musullu genç sanatçı **Zaryâb** yukarıda kaydettiğimiz sanatçılardan mûsikî ve gınâ (şarkı) öğrenmişti; öyle sihirli bir sanatçı idi ki, Musullu diğer sanatçılar onu kıskandılar, o da batıya gitmek zorunda kaldı. Endülüs hükümdarı Hakem bin Hişam, **Zaryâb**'ın geldiğini duyunca kendisi de karşılamaya çıktı. Onu devlet ricâli mertebesine yükseltti. Ve kendisine iktalar verdi. Böylece **Zaryâb**, Endülüs'te şarkı sanatını yaydı. Fakat Endülüs'ün ekonomik ve siyasî durumu gerileyince, bu sanat Kuzey Afrika'ya intikal etti. "Ekonomik durumları bozulmaya yüz tutmuş devletlerde en önce kaybolmaya yüz tutacak sanat, mûsikî sanatıdır; sebebi de bolluğun, refahın yarattığı eğlence ihtiyacından doğmuş olmasıdır" diyor İbn Haldun. Fakat Yakın Çağ'ın teknik imkânlarıyla musikî sanatı bu görüşü doğrulamıyacak bir nitelik kazanmıştır. **Zaryâb**'ın ölümünden sonra, yerini ancak kızı **Aliyya** doldurabilmiştir. (Bk. *'Ali İbrahim Hasan*, Nisa' Lahunna fi al-Tarih al-İslâmî Nasib, Kahire 1963, S. 91-92).

Yukarıda, musikînin kuvvetli câzibesine kapılanların ibâdetlerini ihmal edecekleri yolundaki inanca rağmen, Halifeler ve devlet ileri gelenleri bizzat musikî bestemelekten ve musikî icra etmekten kendilerini alamadıklarını söylemiştik. Abbas oğullarında da musikî aletlerini kullanan ve şarkı okumaya emek veren birkaç Halife adına rastlamak mümkündür: al-Muntasır, al-Mu'-taz, al-Mu'tamid, bunların en ünlülerindendirler[34]. Mûsikî sanatı ile uğraşan ve sanat eserleri toplanmış olan ilk halife çocukları **İbrahim bin Mahdî** ile kız kardeşi **Aliyya binti Mahdî**'dir[35]. İbrahim'in zamanına kadar şarkılar hep eski tarzda okunurken o, kendisinin bir prens olduğunu ve istediği tarzda şarkı okuyabileceğini söyliyerek mûsikînin insan sesiyle icra olunan kısmında büyük bir inkılâp yapmıştı. Uzun zaman bir eğlence ya da zengin tabakanın meylettiği bir sanat dalı olmaktan öteye

---

[34] *Corci Zeydan*, Medeniyet-i İslâmiyye, V. S. 85. Kitab al-Agânî, VIII., S. 177.

[35] Yâni Harun al-Raşid'in baba bir kardeşidir. Şiir yazmakta ve yazdığı şiirleri bestelemekte büyük bir maharet göstermiş, bu yüzden devrinin en ünlü üstâdı sayılmıştır. Annesi câriye Maknune'den güzel ses tevarüs eden 'Aliyya'yi Harun al-Raşid uzun yolculuklarda yanından ayırmak istemezdi. Musikîye olan meyli 'Aliyya bint Mahdî'yi hiçbir zaman ibadetten uzak bulundurmamıştır (Bb. al-Aganî C. X. S. 78.)

gidemiyen musikî Harûn al-Raşîd zamanında ve onun çabalarıyla bir meslek hâline getirilmiştir. Bu tarihten sonra Abbasî prensleri arasında musikî yazarları daha da artmıştır. Abbasî Halifelerinin dördüncüsü olan al-Hadî'nin oğlu **'Abd Allah**, Harun al-Raşıd'in oğlu **Abû 'İsâ** al-Amin'in oğlu **Abû 'İsa**, al-Amin'in oğlu **'Abd Allah**, al-Mutavakkil'in oğlu **Ebu 'İsâ** ve X. Halife al-Mu'tazz'ın oğlu **Abd Allah** bunların arasında ün yapanlardandır.

Abbasîler devrinde musikî nazariyeleri ile uğraşan ünlü Türk-İslâm bilgini ve filozofu al-Fârâbî yazmış olduğu Kitab al-Musikî adlı eserinde sesi bilimsel olark açıkladıktan sonra musikî ayetleri yapmak için gerekli usulleri de tanımladı [36].

5- *Dinî musikînin doğuşu:* Nihayet Müslüman Sofîler öteki semâvi dinler gibi İslâmiyeti de dînî bir musikî ile süslemek hevesine kapıldılar. Dinî musikî ve bunun bir sonucu olan raks, mutasavvıflar arasında büyük ölçüde rağbet görürken, bir yandan da bunun İslâm dini ile bağdaşıp bağdaşmıyacağı konusu üzerinde duruldu [37]. Bir ara telli ve hatta nefesli sazların dinlenmesi haram sayıldı. Kur'an'da semâ' geçmediği için onun mubah olup olmadığı hadis-i şeriflerle açıklanmaya çalışıldı [38].

XIII. yüzyıl sonlarına doğru dinî musikî en iyi nitelikteki temsilcilerini ancak Oğuz Türklerinde ve Moğollarda bulabildi. Bu musikînin, insanın Allah'a karşı olan aşkını kuvvetlendirdiğine inanan ve bunu telkîn eden **Mevlâna Celâlüddîn Rumî** (ölm. 1273) ve özellikle torunları zamanında geliştiği sanılmaktadır. Araplar'ın yalnız gınâ tarzı ile bir benzerlik gösteren Türkler'in uzun havaları bir yana bırakılırsa, gerçek Doğu musikîsini bugün ancak Âzerîler, Özbek Türkmenleri ve Türkistan Kırgızlarında bulmak mümkündür. Arap musikîsi bu güzel Doğu musikîsinden ancak bir gam muhafaza eder.

Siyah İslâm'ın musikîsine gelince, o tamamen zenci kültürünün yarattığı bir sanat olup diğer Müslüman ülkelerin musikîsiyle hiçbir ilişiği yoktur. Geniş ölçüde İran-Arap etkisini kabul eden Selçuklu ve Osmanlı

---

[36] *Haydar Bammat*, İslâmiyetin manevî ve kültürel değerleri. S. 349.

[37] *al-Gazzalî, İhya 'ulum al-dîn; Abû Naşr al-Sarrac, Kitab al-Luma'a; Tahsin Yazıcı, İA. Semai maddesi, X., S. 466.*

[38] *Tahsin Yazıcı* Semai mubah sayanların, Kur'an'ın XXXI. Sure 19. âyetine dayandıklarını bu ayette güzel sesin övüldüğünü, çirkin sesin ise yerildiğini Abû Nasr al-Sarrac'a dayanarak kaydetmişse de "Yürüdüğünde ne acele ve ne yavaş yürü, sesini yükseltme, çünkü en çirkin ses eşeğin sesidir." şeklinde inmiş olan bu âyette güzel sesle bir melodi terennümünü mubah kılan bir husus göremedik.

saray musikîsi ise başkentlerden sonra büyük şehirlere ulaşmış zamanla gerçek Türk musikîsinin en değerli unsurlarını saklıyan köylere kadar sızmıştır[39]. Şu son elli yıl içinde hafif batı musikisiyle *alaturka* dediğimiz mûsikî, nerede ise Türk halk musikîsini büsbütün unutturacak bir rağbete mazhar olmuştur. Belki de buna bir tepki olarak Sıvas'lı bir öğretmen, yıllar önce adını radyolardan duyduğumuz rahmetli **Muzaffer Sarısözen** uzun yıllar halk türkülerini inceledi. Değerli çalışmalarıyla, çoğumuzun bildiği gibi, Ankara radyosunda faaliyet gösteren bir halk türküleri korosu kurmayı başardı. **Sarısözen**'in minnetle anılacak bu gayretleri sâyesinde, Türk ezgi ve türküleri unutulmak veya yok olmak tehlikesinden böylece kurtulmuş gelişme yoluna yönelmiştir. Radyo TV ve başka teknik araçlar sâyesinde de mahallî kalmaktan kurtulup, popüler bir hale gelmiştir.

Yukarıda bahsettiğimiz Ortaçağ'da musikînin insanı ibâdetten, Allah'ı düşünmekten alıkoyduğunu iddia edenlerin tersine **Mevlânâ Celâlüddîn Rûmî**'nin ve başka Sûfîlerin sırf ilâhî sevgi ile vecde gelip musikî ahengi ve ritmi ile semâ ettikelerini gördük.

Kaldı ki, Hz. Muhammed bir kurban bayramında eşi Hz. Ayşe ile birlikte def çalan iki genç cariyenin okuduğu ezgileri dinlemekte de bir sakınca görmemiş, bu konuda tutuculuk gösteren Hz. Ebubekir'in engellemesine karşı çıkarak "Her kavmin bir bayramı vardır. Bugün de bizim bayramımızdır" buyurmuştur[40]

Gene bayram günlerinden birinde Hz. Ayşe ile Hz. Muhammed birlikte Habeşli göstericilerin oyunlarını seyretmek için Mescid-i Nebevi'ye gittiler. Habeşiler mızrak ve kalkanlarıyla hoplayıp zıplayarak (bizim kılıç-kalkan oyunu gibi) bir gösteri sergiliyorlardı. Hz. Muhammed ile Hz. Ayşe, Hz. Ayşe'nin de isteği üzerine yoruluncaya kadar bu oyunu birlikte seyrettiler[41].

Örneklerden biri **Hz. Ayşe**'nin koruyuculuğunda yetişmiş bir genç kızın evlenme töreni dolayısıyla tarihe geçmiştir: **Fârika** adındaki bu genç kız evlendirilirken Hz. Muhammed içeriye girer ve eşi Hz. Ayşe'ye "Hani sizin def çalan ve şiir söyleyen şarkıcınız yok mu? Ensâr (Medineliler)'ın böyle oyun hoşuna gider" diye buyurmuştur.

---

[39] *Aly Mazaheri*, a.g.e. S. 160; Ehad Arpad, İA., IV. S. 778.

[40] Sahih-i Buhârî muhtasarı, Tecrid-i Sarih tercümesi, Ank. 1966, III., S. 152.

[41] İbidem, III. S. 152 v. öt. (Bayram'da izhar-i meserret bahsi.)

Peygamber'den 100 yıl sonra sünnî imamların büyüklerinden Ebu Yusuf düğün ve benzeri toplantıların dışında da aile içinde kadın ve çocukların def ve başka çalgılar çalıp eğlenmelerine cevaz vermiştir[42].

En sağlam kaynakların başında gelen Sahih-i Buhârî'nin kaydettiği bu üç örnekten sonra hâla, düğünlerde bayramlarda davul zurna çalmanın şeytan işi günahlardan olduğunu halkımıza söyleyerek baskı yapmak en azından Hz. Peygamber'in sünnetlerine aykırı hareket etmek değil midir?

Sonuç olarak diyebiliriz ki, her zaman iyiye ve güzele yönelen İslâm dini, Tanrı'nın kullarına verdiği bu en etkili sanatı, insan ruhunu yüceltmeğe (Bach, Beethoven, Itrî, Dedeefendi, Hacı Arif Bey ve başkalarının bestelerinde olduğu gibi), Tanrı'nın kudretinin sonsuzluğunu övmeğe, insanların sevinç veya elemlerini terennüme hasrettiğimiz takdirde yasaklamamış olmalıdır.

[42] İbidem, XI. S. 302

KIBRIS RUMLARI VE ANDLAŞMALAR

25 Kasım 1967 Milliyet Gazetesi
(Kıbrıs olayları dolayısıyle)

Kıbrıs sorununun birinci dönemi Zürich ve Londra andlaşmalarının imzası ile kapanmış ve Kıbrıs'ta bağımsız bir devlet kurulması kabul edilmişti. Bundan sonra Kıbrıs'ın bütün dünyayı, özellikle Doğu Akdenizi ilgilendiren bir sorun olarak yeniden ortaya çıkması, Kıbrıs Rumlarının bu adı geçen andlaşmalara uymamalarının bir sonucudur: Kıbrıs Rumlarının ulusal temsilcisi Makarios bir yandan Kıbrıs için kabul edilmiş bulunan Anayasa uyarınca yönetime katılması gereken Kıbrıs Türklerinin bu hakkını tanımıyarak ortadan kaldırmak istemiş, diğer yandan gene bu andlaşmalara aykırı olarak, söylendiğine göre, 20.000 Yunan askerinin Ada'ya gelip yerleşmesini sağlamış, dengeyi ve dolayısı ile andlaşmaları gene ihlâl etmiştir.

Tarih yalnız geçmişte olup biten olayları neden ve sonuçlarına göre inceleyip tespit eden bir bilim değildir; bu bilimin pratik yanları da vardır: Tarihsel gerçekler, herşeyden önce gelecek için bir yol gösterici niteliğindedir ve böyle olmak gerekir. Kısacası, tarihten ders alınmalıdır.

Bir ulusla, bir toplumla andlaşma yapılırken bu ulusun veya toplumun, psikolojik gelenklerini bilmek, o toplumun verdiği söze ne kadar sadık kaldığını, tarihte araştırmak ona göre yapılacak andlaşmalara gereken hükümleri koymak zorunluluğu vardır.

Zürich ve Londra anlaşmalarını hazırlayan devlet adamları, Kıbrıs Rumlarının andlaşmalara ne dereceye kadar uyduklarını inceleseler di, onların kendilerini bir parçası saydıkları Yunanlılardan bu yolda daha da ileri olduklarını görürlerdi.

Şimdi gözlerimizi Kıbrıs'ın Müslümanlarca ilk fethedildiği VII. Yüzyıl ortalarına çevirelim:

Emevî Halifesi I. Muaviye, Şam'dan ve Mısır'dan topladığı kuvvetlerle 648 yılında, Müslüman devletinin Akdeniz kıyılarını tehdit eden Kıbrıs'lılara bir ders vermek üzere Ada'ya çıkartma yaptı. Kıbrıs'lı Rumlar karşı koyamıyacaklarını anlayarak Müslümanlardan amân dileyip barış istediler. Muaviye her yıl 7200 dinar ödemeleri koşuluyla onlarla bir barış

andlaşması yaptı. Bu andlaşmanın koşullarından birisi de, düşmanlarının kötü niyetlerini ve aleyhlerindeki davranışlarını Müslümanlara Rum'ların bildirmeleri ve onlara böyle durumlarda yardım etmeleri zorunluluğu idi. Ancak Rum'lar bu sözlerini 4 yıl tutabildiler ve 652'de Bizanslıların verdikleri gemilere binerek Müslümanlara karşı savaşa yeltendiler. Bunun üzerine Muaviye 653'te 500 gemi ile gene Ada'ya çıkartma yaptı ve kısa zamanda burayı kılıç kuvveti ile fethetti. Büyük yitiklere uğrayan Kıbrıs Rumları gene de Muaviye'yi eski koşullarla barış yapmaya razı etmesini bildiler.

Kıbrıslılar çıkarttıkları huzursuzlukları II. Velid (743-4) zamınında o kadar arttırdılar ki, bu Halife bunlardan bir kısmını Şam'a sürmek zorunda kaldı. Ancak Şam halkı bunları istemediğinden, onları gene Ada'ya geri gönderdi.

Harun el-Reşid (786-809)'in halifeliği sırasında Kıbrıslı Rumlar gene andlaşmalara uymayarak Müslümanlar aleyhine olaylar çıkartmaya başlayınca vali Abdülmelik bin Sâlih bin Ali bunlarla yapılmış olan andlaşmayı bozmak istedi, ama gene de bu hususta zamanın büyük hukukçularına (fakih) birer mektup yazarak danıştı. Bu hukukçulardan Leys bin Sa'd valiye şöyle cevap verdi:"Biz daima Kıbrıslıları, Müslümanları aldatmak ve Tanrı düşmanları olan Bizanslılara iyiliklerde bulunmakla itham ediyoruz. Yüce Tanrı Kur'an'ında "Eğer bir ulusun andlaşmaya hiyanet etmesinden korkarsan, sen de onlara karşı aynı şekilde davran. Doğrusu Tanrı hainleri sevmez (VIII. 58)" der. Bana kalırsa bunları, ihanetleri açıkça belli oluncaya kadar, kendi hallerine bırakmak gerekir; meseleyi kendi aralarında bir yıl düşünsünler danışmalarda bulunsunlar. Bunlardan, İslâmların himayesinde bulunmak; İslâm yurtlarına sığınmak isteyenleri olursa, onlar cizye vererek Müslümanlar arasında yaşarlar. Bizans ülkesine gitmek isteyenleri, oraya giderler. Bizimle savaşarak Kıbrıs'ta kalanları düşman sayılır. Müslümanlar onlarla savaşırlar, üzerlerine yürürler. Bir yıl geciktirmek ve bekletmek onların delillerini ve andlaşmalara sâdık olup olmadıklarını kesin olarak meydana koyar".

Malikî mezhebi kurucusu İmam Mâlik bin Enes de aynı hususta valiye şu cevabı vermiştir:

"Kıbrıs Rumlarına verilen amân, o vakitlerde onlar için bir yardım ve dayanak teşkil ederdi. Çünkü onlar,kendilerinden kafa vergisi alınarak kendi hallerinde bırakılmayı, küçüklük ve alçalma; kendilerinden alınan bu mal ve paraları ise Müslümanlar için bir güçlenme sayıyorlar;

Müslümanlar, bu mal ve para ile güçlenerek düşmanlarına saldırma fırsatı gözetiyorlar diye düşünüyorlardı. Ben valilerden kimsenin onlarla yapılan bu anlaşmayı bozduğunu, onları yurtlarından çıkarttığını bilmiyorum. Ben,onların ihanetleri delil ve hüccet ile açıkça ispat olunmadan önce, aradaki anlaşmayı bozmak ve bir yana atmakta acele etmemek uygun olur kanısındayım. Çünkü Tanrı Kur'anda "Andlaşmalarınıza süresi bitinceye kadar uyunuz (IX. 4)" diyor. Onlar bundan sonra da doğru hareket etmez, düzenlerini bırakmaz ve ihanetleri açıkça gözükürse, onların üzerine saldırırsın. Bu, bütün çarelere başvurularak işlenmiş bir iş olur: Tanrı sana yardım eder, onlar için de bir küçülme ve alçalma sebebi olur" [1].

[1] Belâzuri, Fütûh ül-Büldân. Z. K. UGAN çevirisi, I

İSLÂM VE KADIN HAKLARI

13 Aralık 1971 Milliyet Gazetesi

Bugün Türkiye'de yaşayan müslüman Türklerin çoğunluğu, kadınların siyasal ve sosyal haklara kavuşmalarını, Atatürk devrimleriyle fakat islâm dininin emirlerine karşı olan kanunlarla gerçekleştiği inancındadırlar. Oysa, islâm'ın kadına tanıdığı, fakat çeşitli tarihî nedenlerden ötürü uygulamadaki örnekleri az bulunan haklarla günümüzde yaşayan kadınların hak ve özgürlükleri karşılaştırıldığı zaman görülen farklar aile ve miras hukukunun bâzı ayrıntılarıyla ilgilidir.

Kadınların gerek çeşitli meslek dallarında çalışmalarının, gerek büyük idâri makamları işgal etmek suretiyle yurt hizmetinde bulunmalarının islâmiyet bakımından hiç bir sakıncası yoktur.

Hazreti Peygamberin hayatını ve Müslümanlığı çok dikkatle incelediği, Anıt Kabir müzesindeki kitaplardan ve bunların üzerindeki sayısız notlardan açıkca görülen M. K. Atatürk, islâm'ın kadınlara tanımış olduğu hak ve özgürlüklerin pek çoğunun, özellikle Osmanlılar çağında hangi nedenlerle ortadan kaldırıldığını pek iyi biliyordu.

Hiç kuşkusuz onun bu incelemeleri sonunda, kadın hakları bakımından ulaştığı sonuç, Batılı kadınların bile yakın yıllara değin elde edemediği bir düzeydeydi.

Şu halde Gazi Mustafa Kemâl, İmparatorluk devrinde, satın alınabilir bir süs eşyası gibi davranılan ya da bir işgücü gibi değerlendirilen, kendisine sosyal ve siyasal hiç bir hak tanınmayan müslüman Türk kadınına İslâm'ın da kabul ettiği eski geleneksel haklarını yeniden tanımayı, yeniden doğan Türk Devletinin sağlam temellere dayanmaktaki gücünü arttırmak için zorunlu gördü. Bu yolda atmış olduğu adımlarla elde ettiği başarılar, yalnız geri kalmış ülke insanlarına değil, Fransa, İsviçre gibi gelişmiş ülkelere de örnek oldu. O, Türk kadınına, meslek sahibi olmanın, sanatın, bilimin ve sosyal hayatın kapılarını ardına kadar açtı. Onun kendi rızası olmadan evlendirilmesini, dövülmesini, hor görülmesini kanunlarla önledi. Bunlardan hiç birisi İslâm'a aykarı ya da karşı değildir. Yalnız, Hanefî mezhebinde usûlen zorla evlendirme hakkı vardır.

BİAT EDEN KADINLAR:

İslâm'ın kadınlara tanımış olduğu seçme hakkını kesinlikle kanıtlayan iki örnek vermeyi faydalı bulmaktayım. Bunların ilki Akabe biatlarında sade erkeklerin değil, kadınların da yer alması; ikincisi M. 630 da, Mekke'nin fethedilmesi üzerine kadınların da Hazreti Peygamberin önüne gelip, ona bîat etmeleridir. Yâni, onun davet ettiği İslâm Dinine ve dünyevî şefliğine itaate söz vermeleri, oylarını belirtmeleridir. O gün Hazreti Muhammed'e ilk bîat eden kadının Hazreti Ali'nin kız kardeşi **Ümm-i Hânî** olduğu ve bunu da **Ümm-i Habibe, Erva, Atike, Ümm-i Hakîm** arkasından Halid bin Velid'in kız kardeşi **Fahita** ve Mekkelilerin başkanı Ebû Süfyan'ın eşi **"Hind"**in izledikleri kaynaklarca bilidirilmektedir.

Hem erkeklerin hem de kadınların bîatlarını almak pek uzun süreceğinden o gün Hazreti Muhammed, geri kalan kadınlardan bîat alma işine Hazreti Ömer'i memur etmişti. Görülüyor ki: Sadece Kureyş kabilesinin şerefli ailelerine mensup kadınların oylarıyla yetinilmemiş, bütün reşit kadınların birer birer oylarının alınmasına önem verilmiştir. Bu yol Hazreti Ömer'in halifeliği zamanında da izlenmiştir. Hazreti Ömer yaralıyken cennetle müjdelenmiş olan Abdurrahman ibni Avf'ı yeni seçilecek olan halife için, kadınların da fikirlerinin sorulmasına memur etmiş ve buna özellikle önem vermiştir. (El-Mevdudî, Nahv, el-düstûr El-İslâm S. 74).

Şu halde bütün hayatını milletinin ilerlemesine adamış olan büyük insan Mustafa Kemâl Atatürk, kadınlara seçme hakkını tanımakla Hazreti Peygamberin gittiği yoldan gitmiştir. Kadınların meslek sahibi olmalarına sosyal ve siyasal hayatta rol almalarına gelince; bu alanda yaptığımız incelemeler şu sonucu vermiştir ki, islâm'ın doğuşundan bu yana kadınlar fırsat buldukça, askerlikten vâizliğe, profesörlükten kılıç ustalığına, müzik yapımcılığından vezirliğe, hattî hükümdarlığa kadar bütün alanlarda görev almışlar ve bu görevlerini büyük bir ustalıkla yürütmüşlerdir. Bir kaç örnek verelim: Abbasî halifelerinden Mansur'un amcasının iki kızı savaşlara katılmıştır. Harun Reşit zamanında ise kadınların savaş sırasında birliklere kumanda etmeleri yadırganmamıştır.

XII. Yüzyılda yaşamış olan **Şuhde,** Bağdattaki evinde büyük bir kalabalık tarafından izlenen dersler vermiş, ders notları bugünkü tarihçilere, fıkıhçılara kaynak teşkil etmiştir. İslâm Hukuku dersleri veren **Sitt-ül-Fukaha, Zeyn üd-Dar, Sitt ül-Kuzat Vecihe bint-i Müeddebe** ise, XII Yüzyıl ile XIV. Yüzyılın ünlü erkek bilginlerini okutmuşlardır. Büyük tarihçi **Zehebî** de bunlardan biri olup **Vecihe bint-i Müeddeb'**ten

ders almıştır. Kerbelâ şehidi Hazreti Hüseyin'in kızı **Seyyide Sekine**'nin evini kadın, erkek herkese açtığı, şâir ve fakihlerin orada sanat ve bilim üzerine sohbetlerde bulundukları bir gerçektir.

Gene bu çağda Arapların en büyük kadın şâiri **Hansâ** gibi çölde ciddiyet ve ağırbaşlılıklarıyla tanınan birkaç Arap kadını vardı ki, kadınlı, erkekli toplantılar yaparlar, bu toplantılarda şiirler okunur, sonra bunlar tartışılırdı.

Ortaçağda islâmiyetin müzik hayatında önemli bir yer tutan **Râika, Azzâ, Ulviyye, Tanburî Ubeyde,** Halife Mehdi'nin kızı **Aliyye** gibi kadınlar sadece güzel sesleriyle değil, güzel besteleriyle de İslâm İmparatorluğunda ün yapmışlardı. Bu çağda İslâm Hukuku üzerinde incelemeler yapan pek çok kadın bulunmasına rağmen, hukuku uygulayan, yâni kaadîlik eden kadına rastlanmıyor.

Kadınların kaadîlik edip edemiyeceği sorununun İslâm'ın doktrin sahibi büyük imamları arasında tartışmalara yol açtığı fıkıh kitaplarından anlaşılmaktadır. Ünlü İslâm fıkıhçılarından **El-Maverdî**'ye göre kaadîlerin erkek ve ergin olmaları şart ise de İmam-ı Azam **Ebu Hanife**, kadınların tanıklık edebildikleri bütün dâvâlarda kaadîlik de edebileceklerini kabul etmiştir. Ebu Cerir Taberî ise kadınların her çeşit dâvâlara çıkabileceklerini yâni had cezalarıyla ilgili dâvâlara da çıkabileceklerini söylemiştir.

Yaptığım uzun araştırmalar sonunda yargılamayı meslek edinmiş tek bir kadına rastladım. Bu kadın Bağdat'ta halife **Muktedir** (895-932) zamanında yaşamış ve **Divan-ı Mezâlim** başkanlığında bulunmuştur. Muktedir bütün devlet işlerini annesine bırakmış bir halife idi, o da baş mabeyncisi durumunda bulunan **Sümeyl** adındaki kadını Divan-ı Mezâlim Başkanlığına atamıştı. **Sümeyl** her cuma günü Muktedir'in annesinin Bağdat'ta Rüsafe mahallesinde yaptırdığı türbede kaadîleri, fıkıhçıları, devlet ricâlini toplar, şikâyet dilekçelerini inceler, duruşmalar tertip eder ve hemen her dâvayı sonuca bağlar, kararları da bizzat kendisi imzalardı. (İbni Tagriberdî II. Sayfa 1203). Bilim ve sanat alanlarında olduğu gibi, fikrî alanlarda da daha birçok başarılar sağlamış olan Ortaçağ müslüman kadınları fiilen ve resmen siyaset sahnesinde de rol almaktan geri kalmamışlardır. Yâni İslâmda kadınlar Devlet Başkanlığına kadar da yükselebilmişlerdir. Doktrin de bunu kabul etmiştir. Nitekim, **Feth-ül Kadîr'in 11. cildinin 26. sayfasında ve Reddül-Muhtar'ın birinci cildinin 590-592. sahifelerinde Sultan'ın bir kadın olması halinde** cuma namazını kıldırmak için bir başkasını kendisine vekil tâyin etmesinin caiz olacağının işaret edilmiş bulunması buna açık bir delil teşkil eder.

İşte Fıkhın açık tuttuğu bu kapıdan, zekî, kabiliyetli ve yönetici yaradılıştaki pek çok kadın, kâh seçimle, kâh ahid yoluyla, kâh da galebe yoluyla geçmesini başarmışlardır. Şimdiye kadar yaptığımız araştırmalar sonucunda çeşitli İslâm ülkelerinde tam 20 kadın hükümdarlık etmiş ve 13 kadın da çocuk yaştaki oğlu adına Nâib olarak hüküm sürmüş, cuma hutbelerinde adlarını okutup, gene kendi adlarına paralar bastırmışlardır. Bunların en cesurlarından biri, bugünkü Hindistan ve Pakistan topraklarında XIII. Yüzyılda, reşit çağda erkek kardeşleri bulunmasına rağmen, babası tarafından veliahd tâyin edilen **Şemseddin İltutmuş'un kızı Raziyye Sultandır.** Geniş topraklara sahip olan Delhi Sultanlığını erkek giysileri içinde ve sırtında ok çantası olduğu halde, bir savaş meydanından ötekine koşarak büyük bir ehliyetle yöneten **Raziyye** sultan ne yazık ki, ziynetlerine tama eden bir cahil köylünün misafiri iken uykuda öldürülmüştür.

İran'ın Kirman bölgesinde XIII. Yüzyılın ikinci yarısından sonra âlimleri, şâirleri korumakla ünlü **Türkân Hatun** gene aynı Kirman devletini yöneten bunun şâir ve hattat olan kızı **Padişah Hatun,** Mısır'ı Haçlı Ordularına karşı büyük bir dirayetle savunan ve cariyelikten geldiği halde emirlerin seçimi yoluyla tahta çıkan güzel **Şecer üd-Dür,** İran'ın Fars bölgesinde hüküm süren **Ebeş** Hatun, Luristan'ın hâkimi **Devlet Hatun** İlhanlı İmparatorluğunda Olcayto hanın kızı **Satıbey Hatun,** kocasının ölümünü gizlemek suretiyle Bağdat'ı tam bir yıl Karakoyunlulara karşı savunan **Döndü Hatun**, Moskova yakınındaki Kasım Hanlığında hüküm süren **Fatma Sultan** bunlardan birkaçını teşkil eder.

Bütün bu örnekler bize gösteriyor ki, İslâm dini kadını toplumsal hizmetlerden alakoymamış, tersine ona sosyal hakların en önemlilerini tanımıştır. Bunu pek iyi bilen büyük önder Atatürk, Ortaçağdan beri, çeşitli sosyal nedenlerle gasbedilmiş olan bu en doğal kadın haklarını kanunlarla yeniden saptamış geliştirmiş ve onlara günümüzün uygarlık düzeyinde bile saygı duyulan, örnek tutulan bir nitelik kazandırmıştır.

DİNSEL GİYİM ÜZERİNE

24 Şubat 1973 Cumhuriyet Gazetesi

Arada sırada çıkan yazılarımla, radyoda din ve ahlâk saatinde yayımlanan konuşmalarımı izleyen yurttaşlardan mektuplar almaktayım. Bunlarda çoğunlukla karşılık bekleyen sorular vardır. Bu kez, cumhuriyet'te (**27 Aralık 1972**) **"Hâlâ Heykel Düşmanlığı" başlıklı yazımı** okuyan Tokatlı bir aydın mümin, dört aydın arkadaşı adına benden aşağıdaki sorusuna bu sütunlarda karşılık vermemi diliyor. Hiç kuşkusuz sorusunun karşılığını kendisinin de rahatlıkla verebileceği açık olan yurttaşımızın amacı, dinsel konularda, gelişigüzel seçilmiş öğütçülerin (vâizlerin) ya da imamların aracılığı ile topluluklara din adına aşılanan yanlış fikirleri silmek ve gerçek olanı yansıtmaktır.

Mektupta, Tokat'ın Ali Paşa camisinden öteki camilere de nakledilen bir öğütte (vaazda), öğütçünün şöyle dediği yazılmaktadır:

"Ey müminler! Yaşantımızdaki davranışlarınız sünnet-i seniyeye aynen uymalıdır. Yâni sünnet-i seniyyeyi aynen uygulamaya ve yerine getirmeğe mecburuz. Peygamber'in ashabı olmak (!) için onun gibi yapmamız lâzımdır. Meselâ giyimlerimizi ele alalım. Bugünkü giyimlerimizi, o zamanki giyim kuşama uydurmamız, ashab gibi entari giymemiz, cübbe giymemiz şarttır. Fatih Sultan Mehmet'lerin, Yavuz'ların Kanunî Süleymanlar'ın ve Abdülhamit Han'ın giyinişlerine (!) dikkat edin! O zaman nasıl giyinmek gerektiğini anlarsınız. Bir de bugünkü giyimlerimize bakın. Yukarıda anlatılanlara uyuyor mu? Fötür şapka giymek dinimize aykırıdır. Ama sarık sarmak mübahtır..."

Yine bu öğütçü bir başka konuşmasında: "Beş vakit namazı eda etmeyen, Cuma namazını da, bayram namazını da eda etmesin" gibi bir telkinde bulunmuştur.

DEVRİMLERE SALDIRILAR

Cumhuriyet dönemi devrim kanunlarının ilki olan şapka kanununa karşı yönelen bu sözler ve bu yersiz dinsel baskılar, Türkiye'nin sadece Tokat ilindeki bu öğütçüye mahsus bir saplantı olsaydı, belki bu konu

üzerinde durmak gerekmezdi. Ama gerçekler ne yazık ki, öyle değil. İşte Kırklareli'nde oturan bir emekli valinin mektubundan bir kaç cümlecik:

"Camide baş açık namaz kılınmasını mekrûh sayan imam, camiye baş açık gelen bir şahsı dışarıya çıkarmıştır. Git kendine bir takke bul da namaz kılmaya öyle gel, dediği ve şahsın dışarı çıkarıldığı müşahede olunmuştur. Sevgili Peygamberi'mizin, tevazu ve tezellül maksadıyle baş açık namaz kılınır, Allah'ın indinde de makbul ve muteberdir dediği doğru değil midir?."

Bir de Erzurum'dan glen şikâyet seslerini dinleyelim:

Dürüst ve aydın bir din görevlisi bir meslekdaşının tutumunu şöyle yansıtıyor; "Onun çeşitli fetvalarından bazıları şöyledir. Diş taktıran cünup, kasket giyen kâfir, para faizsiz dahi bankaya konulsa haramdır" gibi.

Biraz eskimiş tarihli, şeriat düzenini savunmasıyla ün yapmış bir gazetedeki "Doğru sözler" başlığını taşıyan yazıda şu satırların yer aldığı görülür: "Camilerdeki şapka askılarının hepsini söküp atmanız rica ve tavsiye olunur. Camiler vestiyer değildir. Şapkalılar, şapkalarını ayakkabılarıyla aynı yere koysunlar."

Almanya'da yayımlanan aynı nitelikteki ve pek yeni tarihli bir başka gazetede ise, fötr şapka yerin dibine geçiriliyor.

Atatürk'ün gerçekleştirdiği devrimlerin ilki olan şapka devrimini, karşı bir tutumla eleştirmek, fesin, sarığın, takkenin dinsel ve ulusal birer başlık olduğuna inandırmak istemek, gelecekte bütün devrimlerimize yönelecek, yıkıcı, yaygın bir çabanın başlangıç noktasıdır. Önceleri kimi aydınlarımızın önem vermediği bu geriye doğru yöneliş, kuşkusuz çok iyi hesaplanmış bir savaş planının ilk hedefleri gibidir ve bu onlar için bir "Cihad"tır. Yukarıda da işaret ettiğim gibi, şapka giyenlerin karşısında olan takkeliler, ancak bir zihniyeti temsil etmektedirler, dinsel bir gereği yerine getirmiş olmakla hiçbir ilişkileri yoktur. Onlar kişileri, dinde mevcut olmayan bir takım yanlış kalıplara sokmak çabasındadırlar. Yurttaşlarımız bilmelidirler ki, İslâm dininde ne ibadet sırasında, ne de günlük yaşayışta özel bir giysi taşımak gereği yoktur. Kaldı ki, sarık bir Hind modasıdır, kökeni eski Yunan'a dayanan fes ise XIX. Yüzyıl başlarında II. Mahmut tarafından önce memurlara zorla giydirilmiş olan bir başlıktan başka bir şey değildir.

Tarih boyunca ve hâlâ, bir Hıristiyan Arap ile Müslüman Arap'ın hatta mesçitte namaz kıldıran Arap'ın giyimi arasında hiçbir fark olmamıştır. İslâm dininin beşiği olan Hicaz bölgesi Araplarının giysileri, bugün bile iklimin zorunlu kılması nedeniyle agel, kefye ve meşlahtan ibarettir.

Şapka giymenin dine aykırı olduğunu iddia edenlere verilecek en uygun karşılık, teokratik bir İslâm devleti olan Suudî Arabistan'da bile, sivillerin bazılarının ve subayların tümünün şapka giymekte olduklarıdır. Bu gerçek 11 Ocak 1973 tarihli Hayat dergisinde Kral Faysal'ın Hacer-i Esved'i öperken çekilen fotografisinde de açıkça görülmektedir. Yâni Hac sırasında gerek Kâbe'yi tavaf edenler, gerek Hacer'i Esved'i öpenler arasında şapkalılar bulunmaktadır.

Kutsal dinini, kendi öz dilinde okuyup anlamaktan yoksun yurttaşların vicdanlarına hükmetmek yetkisini elde etmiş birtakım kişiler, çağın gidişi, ülkelerin değişik iklimleri ve ekonomik zorunluluklardan doğan giysi biçimleri üzerinde baskı yapmayı sâdece bir dinsel görev olsun diye değil, bunu hayal ettikleri şeriat düzenine giden yolun ilk basamakları farzettikleri için de önemli bulmaktadırlar. Şapkayı atıp sarık ve takke ile dolaşanların gün geçtikçe artan sayıları ile birlikte, bunların cesareti de artmakta ve devrimlerimize karşı olan tutum ve davranışları her gün biraz daha yaygınlaşmaktadır.

ZORUNLU DEĞİL:

İslâm'da din adamı olmadığı için, büyük İslâm bilgini Ahmet Cevdet Paşa'nın deyimiyle "'Herhangi bir müslümanın tek başına yapamayacağı hiçbir dinsel tören olmadığından", değil camilerde namaz kılmaya giden bütün müslümanların sarık veya takke giymeleri, hattâ o gün imamet görevini üzerine almış kişinin bile namaz kılan cemaattan farklı bir giyinişte olması dinsel bakımdan zorunlu değildir.

Nitekim, Suudî Arabistan'da camide namaz kıldıranlarla kılanlar arasında bir giysi farkı görülmemektedir. Başka bir deyimle, bu gibi vaazlarda bulunanlardan şu soruya karşılık vermeleri istenmelidir.

"Günlük ve modern giyimle, yani sırtında cübbesi ve başında fesi sarığı olmayan bir imamın kıldırdığı namaz fâsid, mekruh veya gayricaiz midir?"

Gerçekten de 3 Aralık 1934 tarih ve 2596 sayılı kanuna dayanılarak çıkartılan 3 Şubat 1935 tarihli tüzüğün birinci maddesi şöyledir:

"Her hangi din ve mezhepte olurlarsa olsunlar, mensup oldukları din ve mezheplerin usul ve teamüllerine göre mâbed ve ayinlerde ruhânî kisve taşımakla mükellef olanlar mahallî hükümetlerince alâkadar olanlardan alınacak liste mucibince ancak mâbed ve ayinlerde ruhânî kisve taşımağa mezun addolunurlar".

Memleketimizde her ne kadar camide namaz kıldıranların cübbe fes ve sarık giymeleri teamül ise de, bu gibi kimselerin dinen böyle bir

mükellefiyetleri olmadığına göre onlar bu maddenin kapsamına girmiyorlar demektir.

Zaten aynı tüzüğün ikinci maddesinde de "Her din ve mezhebin ruhânilerini ayırt ettirmek için kabul edilen her türlü kisve, alâmet ve işâret ruhânî kıyafet addolunur" denilmektedir. İslâmiyette ise bir ruhânî sınıf veya ruhânîler yoktur ki, bunlara özgü giysiler de olsun.

CUMHURİYET'İN 50 İNCİ YILI DOLAYISIYLA CUMHURİYET SENATOSUNA SUNULAN BİR YASA ÖNERİSİ

Senato Divanınca oy birliği ile benimsenmiş 1972 yılı Bütçe görüşmeleri sırasında Karma Bütçe Komisyonunda olumlu oylarla karşılanmış bulunan bir konu üzerinde kısa bir açıklama yapmamın faydalı olacağı kanısındayım.

Önce Etnoğrafya Müzesi önündeki güzel anıtın bugünkü durumunu arz edeyim: Heykelin dikili bulunduğu alanın önünde binalar yükselmiştir. Alan, yıllar öncesindeki gibi geniş değildir. Alt geçit, üst geçidin yapılması ile etraftan görülmez bir duruma gelmiştir. Bu arada tam önüne, 25 metre yükseklikte iki televizyon anteni dikilmiştir. Anıtın kaidesi çatlamıştır. Mermer taşların kimi öne, kimi yana kaymıştır. Yerdeki betonlar çatlamıştır. Birkaç metre ötesi ise yaban otları ile kaplıdır.

30-35 yıl önce kent merkezi durumunda olan bu bölge kent merkezinin Kızılay ve Bakanlıklara kayması ile bugün bu niteliğini tümü ile kaybetmiştir. Böylece bu değerli eser bugünkü durumu ile metruk bir haldedir.

Her ulusun, kendi tarihinde önemli işler yapmış büyük evlâtlarına karşı duyduğu minneti dile getirmek amacı ile parlâmentolarının önüne o kişilerin heykellerini diktikleri bilinmektedir. Üzerine titrediğimiz Cumhuriyet rejimimizin büyük kurucusu Atatürk'ün maddî ve mânevî yönden kurduğu bu çatının altında çalışan, onu izleyen bizlerin de bir vefa borcu olduğu Yüce Senotunun siz sayın üyelerince peşin olarak kabul edilmiş bir gerçektir.

Yıkılma tehlikesi ile karşı karşıya bulunan ve artık orada müzelik bir eşya niteliğinde duran anıtın daha şerefli ve gözler önündeki Türkiye Büyük Millet Meclisinin bahçesine getirilmesi kaçınılmaz bir zorunluluk haline gelmiştir.

Cumhuriyetin 50 nci yılını kutlamaya şurada birkaç ay gibi kısa bir süre kalmıştır. Yüce Meclisler bir yandan ona şükran borcunu böylece ifade ederken öte yandan eşsiz güzellikteki anıtını da yıkılmaktan kurtarmış olacaktır.

Bu arada, bir endişe açığa vurulabilir. O da binanın asıl Mimarı Holzmeister acaba buna izin verir mi, endişesidir. Hemen yanıt vereyim. Bu konuda Avusturya'lı mimara mektup yazdım. Gelen karşılıkta değerli mimar; "Etnografya Müzesi önündeki Atatürk heykelinin bildirmiş olduğunuz yere nakledilerek yerleştirilmesi yolundaki düşüncenizi tam ideal bir çözüm olarak bulmaktayım. Zarar görmüş olan kaide her halde yenilenmeli ve belki de bu yeni yerde yeni bir biçim almalıdır. Kaideye yeni bir biçim verilebilmesi hususunda seve seve ve ücretsiz olarak her türlü hizmete hazırım. Bunun için anıtın bir resmi ile heykelin yüksekliği bana gereklidir". demektedir.

"1960 yılında tamamlanıncaya kadar Parlamento inşaatı işlerini yürütmüş olan eski öğrencimin şahsında hâlâ Ankara'da bir temsilcim bulunmaktadır. Adı geçen her zaman hizmete hazırdır. Böylece yakında istediğim bilgileri beklerken bu niyetinizde size herhangi bir hizmette bulunabileceğim için sevinmekteyim". diye eklemektedir.

Mektubunda Türk Parlâmento binasının yapım işini bizzat Atatürk'ün kendisinden aldığını da işaret eden profesör Holzmeister'in Atatürk'ün kişiliğine duyduğu saygıdan ötürü yeni ve daha uygun bir kaideyi hiç karşılık beklemeden seve seve yapacağı, bunu şeref saydığı görülmektedir. Bayındırlık Bakanlığı da bunun ilk projelerini hazırlamıştır. İş sadece 5 nci maddeye bir bent eklenmesine kalmıştır. Bu da ancak yüksek oylarımızla tecelli edebilir. Başka kanunlar gibi uygulanmasının ekonomik krizler yaratıp yaratmayacağı sakıncası düşünülen bir kanun olmadığından vicdan huzuru ile değerli oylarınızı kullanmanızı istirham edeceğim. Bir an için tahayül ediniz; bu anıt, Parlâmentomuzun önünde hem sanat yönünden, hem de anlam yönünden ne güzel duracaktır.

Saygılarımı arz ederim. Alkışlar.

İMAM NİKÂHI VE HUKUK

26 Mart 1974 Cumhuriyet Gazetesi

Elli yıla yakın bir süreden beri uygulanmakta olan Medenî Kanunumuza rağmen, köylü olsun kentli olsun, son yıllarda pek çok yurttaşımızın evlenmenin ancak imam tarafından kıyılacak nikâhtan sonra meşru sayılabileceğine kesinlikle inandırılmış bulunması, bu konunun şer'î yönü üzerinde durmak gerektiği kanısını verdi bana.

Gerçekten de önceleri, köylerimizde sık sık rastlanan resmî olmayan evlenmeler, ilçelerde giderek il merkezlerinde çoğalan din görevlileri ile orantılı olarak, seyrek olmayan bir uygulama alanı bulmaktadır. Ancak köylerdeki uygulamalar ile, büyük kentlerde ve başkentteki uygulamaların nedenleri aynı değildir. Bunların başında, gelecekteki hukuksal sonuçlar göz önüne alınmadan daha pratik bir yolu yeğ tutmak gelmektedir. İkinci neden yuva kuracak yoksulların, önemsiz ölçüde de olsa resmî işlem masraflarından kaçınmak istemeleridir. Üçüncüsü de kimi Türk erkeklerinin ortaçağdan gelen bir alışkanlığı sürdürmek istemeleridir. Özellikle köylerde Müslüman Türk erkeği "önce perhiz sonra mutad" kabilinden önce resmî nikâhla bir eş almakta, sonra da dinin müsaadesine sığınıp imam nikâhı ile ikinci, giderek üçüncü kadını eş olarak evine getirmektedir. Hele de, geçen dönemde din çevrelerinden gelen kimi parlamento üyesinin "resmî nikâhın dinen geçerli olmadığını savunmalarına tanık olduktan sonra... Kimi araştırmacılar, köylerdeki uygulamayı, ikinci kadınla bir ucuz ekonomik güç sağlama isteğiyle ilgili görmekte iseler de, bu görüşün her zaman bir gerçeği yansıttığına inanmak güç olsa gerektir. Örnekler daha çok, köyün güç koşulları altında ezilmiş, yıpranmış, çökmüş ilk kadının, erkeklerce yenilendiğini göstermektedir.

Kentlerdeki uygulamalara gelince, çevremde, giderek yakın akrabalarımız arasında bile sık sık görmek, işitmek fırsatını bulduğum imam nikâhı kıydırma, ne ekonomik, ne de pratik nedenlere dayanmaktadır. Sadece dinsel bir gereğin yerine getirilmesi yanlış inancından doğmaktadır. Öyle sanılmaktadır ki, dinsel bir nikâh vardır ve imam bu nikâhı kıymadıkça, dinin gereği yapılmamış olur.

İslâm hukukuna göre evlenme, yakın kan hısımlığı bulunmayan iki ayrı cins arasında ve iki erkek ya da bir erkek iki kadın tanık önünde yapılan bir akittir; ve hiçbir dinî yanı yoktur.

Kadın ve erkek veya onların temsilcileri ergin, aklî dengesi yerinde hür kişilerden oluşan tanıklar önünde evlenme iradelerini açıkladıkları zaman nikâh tamam olur [1]. Başka hiçbir formaliteye gerek yoktur. Bundan da anlaşılmaktadır ki, İslâm hukuku, evlenmeyi, bireyleri ilgilendiren özel bir işlem saymıştır.

İslâmda nikâh sırasında bir imamın bulundurulması, dua okuması, nikâhı imamın aktetmesi gibi bir yöntem de mevcut değildir.

Bu sözlerimi, Hz. Peygamberi'in evlenmeleriyle ilgili örnekler vererek kanıtlamak yerinde olacak:

Büyük Kur'an tefsiri sahibi tarihçi ve imam **Ebu Cafer Taberî**'ye göre, Hz. Muhammed 21 kez evlenmiş, fakat en çok 11 eşini bir arada bulundurmuştur. Onun ilk eşi Hatice, sonra Sevde, ve üçüncü eşi Ebu Bekir'in kızı Aişe'idir.

Aişe (Ayşe), evlenmesini şöyle anlatır:

"Tanrı Elçisi (Hz. Muhammed) evimize geldi. Arkasından Ensar'dan erkek ve kadınlar da toplandılar. Ben o zaman dışarda salıncakta sallanıyordum. Anam, saçımı düzeltti, yüzümü yıkadı elimden tutarak, Tanrı Elçisinin yanına götürdü. Ve "Bunlar senin ailendir, Tanrı seni ona, onu sana kulu eylesin" dedi. Misafirler dağıldılar. Bu münasebetle ne koyun ne de deve kesildi; o zaman dokuz yaşımda idim".

Hz. Muhammed'in eşlerinden 20. sırayı alan Hazreçlerden **Leylâ**'nın evlenmesi de şöyle olmuştur:

Bir gün Hz. Muhammet arkasını güneşe dönmüş olarak otururken **Hutaym**'in kızı Leylâ onun yanına gelip sırtına dokundu. Hz. Peygamber ona "Kimsin?" diye sorduğunda o, "Ben yel ile yarışan **Hutaym'in kızı** Leylâ'yım. Kendimi sana arzetmek üzere geldim; benimle evlen.." dedi. Bu isteği Hz. Peygamber kabul etti ve hemen oracıkta, "Seninle evlendim." dedi.

Leyla, bundan sonra, kendi kabilesinin oturduğu yere gidip Tanrı Elçisi ile evlendiğini anlattı. Kendi kabilesinden olanlar ona, "Çok kötü yapmışsın, sen kıskanan bir kadınsın. Tanrı Elçisinin kadınları var, hemen ona git ve akitini bozdur" diye öğüt verdiler.

[1] Tanıkların bulundurulması, zina töhmetini kaldırmak ve gerektiğinde nikâhı saptamak için zorunludur.

O, bu öğüt üzerine Hz. Muhammed'in yanına geldi ve "Aramızdaki akti boz" dedi. Hz. Muhammed de "aramızdaki akiti bozdum" karşılığını verdi.

Yüce Peygamberin kendi öz yaşamından alıp sizlere sunduğum bu örnekten de anlaşılmaktadır ki, "İslâm topluluklarında nikâh kıymak için bir imamın bulundurulması zorunluğu yoktur."

Evlenme sırasında bir din adamının hazır bulunmasına ve evlenmeyi takdis etmesine hiç gerek yoktur. Çünkü, "Onlar bizim kendilerine farz etmediğimiz rühbaniyeti icat ettiler. Biz onlar için Tanrının hoşnutluğundan başka bir şey farzetmemiştik" âyeti ile İslâm'da bir "Din Adamı" sınıfının olmadığını kesin olarak öğrenmekteyiz [2].

Orta ve yeni çağ boyunca İslâm'da imamlık bir meslek olmamıştır. İslâm'ın ruhu da, görüldüğü üzere buna uygun değildir.

Hz. Muhammed'in evlenmelerinde de nikâh sadece bir akitten ibarettir. Nikâhın imam huzurunda aktedilmeğe başlanması ancak, sonradan bir görenek haline gelmiştir.

İmamın başlangıçta, fiili olarak nikâhı aktetme görevi, Osmanlı İmparatorluğu döneminde, 1881'de bir tüzük ile hukukileşmiştir. Ama, imamın yaptığı bu görev o zaman da dini bir nitelikte olmayıp bütünü ile idari bir nitelikte idi.

Milli Mücadele'den sonra, günün ihtiyaçlarına yetmeyen yasaların değiştirilmesi zorunlu bir hal aldı. 1925 yılında bir komisyon, Türk kadınını, erkeğinin önünde çaresiz bırakan aile hukukunu ele aldı. Ve yeni bir kanun tasarısını Meclis'e getirdi. 4 Ekim 1926'dan başlayarak günümüze değin uygulanan bu kanuna göre, evlilik içinde kadın ve erkek eşit sayılmakta, imam önünde kıyılan nikâh yerine, resmi nikâh geçerli olmakta ve evlilik birliğinin bozulması kocanın bir çift sözü ile değil, ancak hâkimin vereceği kararla mümkün olmaktadır.

Atatürk devrimlerinin Türk kadınına sağladığı ve dünya kamuoyunda Türk toplumuna büyük saygı uyandıran bu kanun, giderek komşu Müslüman ülkelerin hukuk uygulamalarını da etkilemiş. Irak, İran, Mısır, Suriye gibi yerlerdeki aile hukukları günün ve toplumlarının gereksinmelerine uygun değişmelere uğramıştır.ama her nedense, son yıllarda ülkemizde, özellikle köylerde imam nikâhı, bir artış göstermekte, yurttaş, imamın okuyacağı bir dua ile evlenmeyi, yeğ tutmaktadır..

[2] Kur'an, Hadid Süresi, 27. âyeti

Köylü yurttaşlarımız bilmelidirler ki, "Medeni Kanun bu çeşit birleşmeleri evlenme olarak kabul etmez. Medeni Kanuna göre evli sayılmayan bu çiftlerden doğan çocuklar, evlilik dışı doğmuş kabul edildiğinden gerek çocuklar, gerek eşler karşılıklı olarak miras hakkına sahip olmazlar.."

İmam nikâhına atfedilen dini karakter, Kur'an'da evlenme ile ilgili hükümlerin bulunmasından da doğmuş olabilir. Ama, Kur'an-ı Kerim, bilindiği gibi aynı zamanda toplumu düzenleyici, hukuk kurallarını da içermektedir. Bu kurallar mü'minlere toplum düzeninde izlenecek yolları gösterici öğütlerdir sadece... Bir iman, bir ibadet kuralı değildir. Bugün Medeni Kanunumuzla uygulanmakta olan nikâh, tıpkı şer'i nikâhta olduğu gibi, evlenecek kişilerin rızalarını, devletin resmi memuru ve iki tanık önünde beyan etmelerine bağlıdır. Yani Medenî Kanun'la gerçekleştirilen nikâh ile şer'i nikâh esasta birbirinden farksızdır. İkisinin de dinsel bir yanı yoktur.

İkisi de, ayrı cinsten iki kişi arasında yapılan hukuksal bir anlaşmadır ki, bununla bir aile kurulmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'de de Hadis-i Şerif'lerde de nikâhın bir imam tarafından yapılacağı bildirilmiş değildir. Ancak, resmi nikâhın çocuklar ve eşler bakımından, aile ve miras hukukunda imam nikâhı ile sağlanamayan pek çok yararları olduğu kanunlarımızla ve uygulamalarımızla ortadadır.

Medeni Kanun'a göre evlenmede, bir kamu düzeni kurumu olarak gerek aktedilmesinde, gerek aktin sona ermesinde yönetim ve yargının müdahalesi vaz geçilmez olarak kabul edilmiştir. Bu, hem eşlerin ve çocukların, hem de toplumun yararına olmuştur.

Aksi halde toplumun temeli olan aileye vücut veren evlenme, kişilerin kendi isteklerine terkedilmiş olurdu ki, bu da ailedeki disiplini bozduktan başka, kişilerin birçok haklarının da kaybolması sonucunu doğurur ve dolaylı olarak toplumun huzurunun bozulmasına neden olurdu.

ATATÜRK'LE GELEN KADIN HAKLARI

Kadın hakları açısından tarihe baktığımız zaman, islâmiyetin bu yolda kadınlar yararına getirmiş olduğu yenilikleri dünyanın başka hiç bir yerinde ve çağındaki devrimlerle kıyaslanamayacak kadar büyük bir hamle olduğu açıkça görülecektir. Şöyleki: İslâmiyetten önceki kadın haklarıyla sonrakiler arasında saptanan büyük farklar bu gerçeği açıkça gözler önüne sermeğe yeterlidir. 6 ıncı yüzyılın Arap kadını genellikle hak süjesi değil hak objesi idi. Nitekim cahiliye cağı denilen islâm öncesi çağda kadın evlenirken **velisi tarafından satılmakta ve bundan dolayı da satın alanın, yani kocasının mamelekinden sayılmakta idi. Öyleki, koca öldüğü zaman karıları mirasçıları arasında bölüşülmekte ve oğulları üvey anneleri ile evlenmekte idiler.** Doğaldır ki, bu durumda kadının miras **hakkı da yoktu.** Çünkü kendisi mirasın konularından birisi sayılmakta idi. **Kocalar karılarını hiç bir şarta bağlı olmadan boşayabilmekte idiler ve dul kadınlar da bir yıl süre ile hiç bir temizlik yapmadan bir çadırda oturmak zorunda idiler. Ayrıca bazı arap kabilelerde kız çocuklarının öldürüldüğü de herkesce bilinmektedir. 7 inci yüzyılın başlarında islâmiyet âyet ve hadislerle kadına kişiliğini tanıdı. Bundan böyle "ergin ve mümeyyiz kadın tam ehliyetli hak süjesi haline geldi.** Artık o mirasın konusu değil bazı durumlarda erkeğin yarısını almakla birlikte, bu hakkın da sahibidir.

Evlenmede kocanın vermesi gereken bedel, artık kadının velisine değil, doğrudan kendisine ödenecektir. Böylece kadın, boşanma veya dul kalma durumları için bir tür garanti elde etmiş olmaktadır.

Kadının iktisadi ve ticari hayatta istediği gibi çalışabilmesi için hiç bir engel kalmamıştır. Evlenirken iradesini beyan etmesi şarttır. Üvey oğulları ile evlenme zorunluluğu kaldırılmakla kalmamış, hatta yasaklanmıştır. "İlim tahsil etmek her müslüman kadın ve erkeğe farzdır". hadisi ile de bilimsel alanda kadınla erkeğin farkı olmadığı gösterilmek istenmiştir.

Ancak tarih boyunca büyük islâm alemindeki kadınların büyük çoğunluğu kendilerine islâmiyetin tanımış olduğu bu haklardan tamamıyle habersiz ve bu hakların bilincine varmadan gene de erkeklerin adeta bir

kölesi gibi bir çok bakımlardan eski yaşayışlarını sürdürüp gitmişlerdir. Çünkü islâm ülkelerinde, en ücra köylere kadar eğitim, değil kadınları, erkekleri bile ele alıp yetiştirme yollarını aramamıştır. 1926 yılında Medenî Kanununun kabulü ile ve 5 Aralık 1934'de kadınlara siyasal hakların tanınmasıyla, Atatürk de tarihin en büyük devrimlerinin birini gerçekleştirmiştir.

Ancak büyük şehirlerimizde ve kasabalarımızda kadınların bugün bilim, bürokrasi, teknokrasi, öğretim, eğitim, ticaret ve ekonomi alanlarında yüklenmiş oldukları rollere bakarak kendimizi aldatmayalım. Bugün bile Türkiyemiz kadınlarının büyük bir bölümü Cumhuriyetle gelen devrimlerin kendilerine tanımış olduğu haklardan habersizdirler; hatta islâmiyetin vermiş olduğu haklardan da habersizdirler.

Bu cümlemi bir örnek vererek açıklıyayım: İslâm dini dinsel bir evlenme kuralı getirmemiştir yani Hıristiyan kişilerin kilisede rahibin önünde evlenmek istediklerini beyan etmeleri ve doğan çocuklarını vaftiz ettirip adları yazılmış olan kilise defterinin aynı sayfasına kaydettirmek gibi bir saptanma işlemi Müslümanlıkta öngörülmemiştir. Kilise öteden beri hem evlenmeleri hem doğumları saptayan bir çeşit nüfus kütüğü görevini yapmaktadır. İslâm hukukuna göre evlilik sadece iki erkek tanık önünde sözle ifade edilmekten öteye gidememiş olduğundan evlilik zevalinden sonra bile iki erkek tanıkla saptanabilmekte idi. Böylece dinî bir nikâhın olmayışı bir çok kişileri eski geleneklerine göre evlenmekte adeta serbest bırakmıştır.

Yüzyıllar boyunca Osmanlı İmparatorluğunda evlenecek olanlardan izinname adı verilen bir resmî belgenin istenmesi de evlenmeleri saptama imkân vermemiştir. Taraflar resmî belge olmadan da aralarında bildikleri gibi evlenmeye devam etmişlerdir ve halâ da etmektedirler.

Bugün hâlâ en ücra köylerimize kadar öğretim ve eğitimin girmemiş olması, girdiği yerlerde de yetersiz bulunması en ilkel evlenme biçimlerinin günümüze değin geçerli olması sonucunu vermiştir.

Bence bugün kanunlarımızda kadınlarla erkeklerin eşitliğini bozan önemli hayati bir hüküm yoktur onun için Türk kadınını bundan böyle kadınlara yeniden haklar veya eşitlik hakları kazanmak için bir mücadeleye atılmak zorunluğunda görmüyorum. Kadınların ancak kanunlarımızın kendilerine tanıdığı hakların bilincine varabilmeleri ve onları erkeklerin

baskısından uzak, serbestçe kullanabilmeleri için bir eğitim ve öğretim seferberliğine inmek zorunluluğunu kabul ediyorum. Tâ ki kadın yalnız oy verme hakkı olduğunu bilmekle kalmasın bu hakkını kocasının veya kendi üstünde etken olan başka erkeklerin baskısından uzak özgürce kullanabilsin.

İSLÂM DİNİ CUMA GÜNÜ İÇİN NE BUYURUYOR

28 Haziran 1974 Milliyet Gazetesi

Dünyada adları yeni yeni duyulan devletlerin bile ne denli ilerlediklerini televizyon ekranlarından izlediğimiz şu günlerde, bizim hâlâ tatil günü üzerindeki tartışmalarımızdan ve tatil gününün cuma'ya alınması yolunda verilmiş olan bir kanun önerisinin, aslında bundan çok daha başka anlamlar taşımasından ve yüce parlâmentonun verimli işlere ayrılması gereken zamanının boşa geçirilmesinden üzüntü duymaktayız.

Eğer cuma gününün tatil olmasını amaçlayan öneri, Millet Meclisinde 107 üyenin olumlu oylarını kazanmamış ve bunun yanısıra konuyu sonuna kadar izleyip oylama sırasında salonu terketmeyi uygun görenlerin toplamı da oldukça kabarık olmamış bulunsaydı, konunun üzerinde durmak gereğini duymayacaktık. Ama gördük ki, modern ve lâik Türkiye Cumhuriyetinin seçkin yurttaşlarından oluşan parlâmentomuzun sadece 52 sayın üyesinin oy farkı ile birçok ekonomik zorluklara neden olacak bir önerinin kanunlaşması önlenebilmiştir.

Kanun önerisinde bulunanlar, cuma namazının müslüman erkeklere farz olmasından hareketle, Anayasamızın Türkiye Cumhuriyetinin niteliklerini bildiren ikinci maddesi ile 19. maddesinin beşinci fıkrasına aykırı hareket etmişlerdir. Çünkü Anayasamızın 2. maddesi Türkiye Cumhuriyeti'nin "lâik" olduğunu, 19. maddesinin beşinci fıkrası ise "kimsenin devletin sosyal, iktisadî, siyasî veya hukukî temel düzenini kısmen de olsa din kurallarına dayandıramayacağını" açıkça bildirmektedir.

Oysa İslâm dininde zaten bir hafta tatili yoktur. Bu, Kur'an-ı Kerim'in 62. Cum'a suresinin 9., 10., 11. ayetlerinden anlaşılmaktadır. Bu ayetlerde aynen şöyle buyruluyor: "ey inananlar; Cum'a günü namaz için ezan okunduğu zaman Allah'ı anmaya koşun; alım satımı bırakın, bu sizin için daha iyidir." 10. ayette "namaz bitince yeryüzüne yayılın, Allah'ın lütfundan rızk isteyin." 11. ayette, "Ey Muhammed onlar bir ticaret ya da bir eğlence buldular mı hemen oraya koşup dağılıyor ve seni ayakta (hutbe irad ederken) bırakıp savuşuyorlar. Onlara de ki, namaz ve niyazları karşılığı olarak Allah katında saklı duran sevap, eğlenceden de ticaretten de hayırlıdır. Allah rızk verenlerin en iyisidir." Kur'an tarihi ve tefsirler bu

ayetlerin geliş nedenlerini şöyle açıklıyor: "Hazreti Peygamber bir gün cuma namazı sırasında mescitte müslümanlarla birlikte bulunurken Şam yöresinden bir kervan geldi, o zamanlar ticaret kervanlarının Medine'ye sık sık gelmemesi yüzünden olacak, her kervan davul zurna ile karşılanmaktaydı. Davul zurna sesini işiten müminler namazı bırakıp kervanın yanına alış veriş etmeğe koşuştular ve mescitte Hz. Muhammed'in yanında ancak on iki kişi kaldı. İşte bu on iki sayısı sonradan cuma namazının on iki kişi ile kılınabilmesine cevaz verdirmiştir. Bazı imamlara göre de 40 kişiden aşağı sayıdaki cemaatla kılınmaz denmiştir. Yukarıda zikrettiğimiz ayetlerden anlaşılmaktadır ki, cuma namazından ister önce ister sonra olsun kazanç sağlayacak her türlü faaliyette bulunmak serbesttir.

Gerçekten de Osmanlı İmparatorluğunda XIX. yüzyıl başlarına kadar belirli bir hafta tatili günü olmamıştır. Hem Bakanlar Kurulu hem de yüksek bir mahkeme niteliği taşıyan Divan-i Humayun Fatih Sultan Mehmet zamanına kadar haftanın her günü toplanırdı. Ayrıca sadrazamın huzurunda her cuma günü "Cuma Divanı" adlı bir divan kurulmuş, burada çeşitl yakınmalar dinlenmiş ve kararlar alınmıştır.

Tanzimat'tan önce Osmanlı İmparatorluğunda resmî daireler çarşamba günleri tatil edilirdi; sonradan bu çarşamba, perşembeye alınmış, bu da 1826'da Yeniçeri ocağının kaldırılmasına kadar sürmüştür. Bu tarihten sonradır ki, cuma günü, yalnız resmî daireler için tatil günü olarak kabul edilmiştir. Dairelerde önceleri çarşamba sonraları perşembeleri tatil yapıldığı halde medreselerin asıl tatil günü ayrı bir güne, salı gününe konulmuştu.

Cuma'nın yalnız resmî daireler için değil bütün halk için genel bir tatil olarak kabul edilmesi ise Cumhuriyet'ten sonra çıkartılan 2 ocak 1924 tarih ve 394 sayılı "Hafta Tatili Kanunu" ile olmuştur. Ancak cuma gününün tatil olarak sürdürülmesi 2739 sayılı ve 1 haziran 1935 tarihli "Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkındaki Kanun"un gerekçesinde bildirilen kayıplara sebep olduğundan hafta tatili pazar gününe alınmıştır.

Bu devrim, Cumhuriyetten sonra yapılan devrimler içinde dinine bağlı gerçek müslümanlarca beğenilen ve bu çevrelerde memnunluk uyandıran bir devrim olmuştur. Çünkü cuma günü tatil iken köylü yurttaşlarımız işlerini görmek üzere kasaba ve şehirlere inmiyorlar ve camiler oldukça tenha kalıyordu. Ayrıca da bazı mezhep imamlarına göre, cuma namazının bir kasaba veya şehirde kılınması koşulu vardır. Hafta tatilinin pazara alınması üzerine köylü yurttaşlar her türlü resmî ve özel işlerini görmek için özellikle kasaba ve şehirlere cuma günleri inmişler, bu fırsattan

faydalanarak cuma namazlarını da eda etmek olanağını bulmuşlardır. Böylece camiler cuma günleri eskisinden çok daha kalabalık olmuştur. Bu kanununun kabulü üzerine cuma günleri camiler kalabalıklaşınca, o zaman Amasya'da Vali olarak bulunan I. T. Büyük Millet Meclisi üyelerinden rahmetli Kadri Üçok'a başta Amasya müftüsü olmak üzere bir çok dindar yurttaşımızın teşekküre geldiklerini bizzat kendisinden dinlemiştim. İşte bu devrim kanununa karşı o zamanlar ve sonradan en küçük bir direnme şöyle dursun, memnumiyetsizlik bile gösterilmediği içindir ki, Anayasamızın 153. maddesindeki devrim kanunları arasında bu kanunun adı zikredilmemiştir.

Hepimiz cuma gününün meziyetleri, faziletleri üzerine birçok hadis dinlemişizdir. Pazar günü için Hz. Muhammed bir hadis-i şerifinde şöyle diyor: "Pazar gecesi yirmi rekât namaz kılan ve her rekâtında Fatiha ve İhlâsı elli kere, Muavvizeteyni birer kere okuyan ve müteakiben kendisi ve ebeveyni için yüz kere istiğfar ve Peygamber üzerine yüz salavat-i şerife getirip 'lâ havle ve lâ kuvvette illâ Billâh il-aliy ül-azîm' dedikten sonra Adem Aleyhisselâm'ın Allahü Teâlânın saf ve hâlis kulu, İbrahim Aleyhisselâm'ın, halili, Musa Aleyhisselâm'ın, kelimi, İsa Aleyhisselâm'ın, ruhu ve Muhammed Aleyhisselâm'ın da habibi olduğuna şehadet eden kimseye, Allahü Tealâya veled isnat edenler ile etmeyenler sayısınca sevap verir, kıyamet gününde her türlü sıkıntıdan emin olur. Peygamberler ile cennete girmeyi hakeder." Bu hadis İmam Gazzalî'nin İhya-u Ulûm adlı eserinin Rub'ul - ibâdet bölümünden alınmıştır: Görülüyor ki, Allah'ın uğursuz bir günü yoktur. Ancak, cuma gününde bir araya gelerek kısa süren bir ibâdet vardır, beş vakit namazın dışında... Burada günün önemli olaylarının hutbe yoluyla duyurulması, müslümanları bir fikir etrafında birleşmeye hazır bulundurmaya yönelik bir amaç vardır.

Cuma namazının mümkün olduğu kadar kısa olmasını yüce Peygamber şu sözleriyle belirtiyor: "Sizden biriniz cemaat ile namaz kıldırdığı vakit mümkün olduğu ölçüde kısa kıldırsın, çünkü cemaat arasında yaşlı, hasta olanlar ve ihtiyaç sahipleri vardır." **Gazzalî** ise cemaatın kalabalık olduğu günlerde cumayı kısa kıldırmanın daha da makbul olduğunu eklemektedir (Gazzalî, İhya, III., S. 122). bunun için bütün günü ya da uzun çalışma saatlerini, 15-20 dakikayı aşmayacak cuma namazı için tatil etmek gibi bir uygulama, biraz önce de açıkladığımız gibi, ne Peygamber çağında ne de tarihimizde görülmüştür. Sadece namaz zamanı için işin bırakılması Kur'ân-ı Kerim'de emredilmiştir. o da birçok hadisle saptandığı üzere, cuma namazının kılınabileceği yerlerde oturanlar içindir.

Bu açıklamalarımız karşısında, gözlemlerimizin sonucu şu olmuştur ki, kanun önerisinin gerekçesindeki açıklamalar yerinde değildir, ama bir amacı vardır. O da yıllardan beri çeşitli biçimlerde Atatürk devrimlerinin karşısına çıkmayı, onları yok etmeği plânlayanların bu yolda bir adım daha atmak istemeleridir. Ama dindarlık perdesi altında anayasamızın vicdan hürriyetine ters bir anlam vermeye çaba sarfedenlerin Türkiye'yi bugünkü sür'at çağında ekonomik ve siyasal sıkıntıların içine düşürecek böylesine bir karar almaya yöneltebileceğine inanmıyoruz. Çünkü isteyen memur yurttaşların öğle tatili sırasında cuma namazı kılmaya gidebilmeleri için bir tatil günü veya saatine gerek olmadığı açıktır.

120 milyon nüfusunun 108 milyonu ile dünyanın en kalabalık müslüman ülkesi olarak tanınan Endonezya'da bile tatil günü pazar'dır.

Atatürk devrimlerini yavaş yavaş ortadan kaldırma yolundaki bir adımdan başka bir şey olmayan bu kanun önerisi Senatoda daha da etkin bir tepki görecek ve Atatürk devrimlerini baltalamak isteyenlerin umutları elbet boşa çıkacaktır.

KADER, SUÇLULAR VE İSLÂM

17 Ocak 1975 Milliyet Gazetesi

"KDR" KÖKÜNDEN gelen "Kader" sözcüğü "ölçme, tahmin, ölçerek, takdir ederek tâyin" Anlamlarını taşıdığı gibi, "alın yazısı, kısmet, ezelden sonsuza kadar Tanrı'nın hükmünü"de ifade eder.

Genellikle İslâm'da her şeyin tanrısal takdire uygun olarak vücuda geldiğine inanılmıştır. Bu inancın en müsamahasız ekolü olan **Cebriye** (Ceberiye)'ye göre, bütün eylemlerin, bütün olayların, insanın "cüz'î **iradesi**"ni bile kullanmasına yer verilmeksizin, sadece ezelde belirtildiği biçimde oluştuğu kabul edilir. Her şey Tanrı'nın iradesine göre saptanmıştır. Kulların eylemleri şaşmaz bir kesinlikle ona bağlanmıştır. Tıpkı "havada yele uyan bir tüy gibi", Tanrı'nın öngördüğü eylemleri işlemeye emir almışcasına... Kulların yaptığı tüm işler, doğrudan doğruya Tanrı'nın eylemleri olmaktadır, Cebriye'ye göre... Batılıların fatalist dedikleri Cebriye mezhebinin tam karşıtı ise Mu'tezile veya Kaderiye adıyla anılan mezheptir.

Akılcı bir yönteme sahip olan Mu'tezile tüm kelâm konularında Kur'ân âyetlerini aynen kabul etmiş, görüşlerine uymayan nasları ve Tanrı'nın sıfatlarını tevil yolundan giderek akla uydurmaya çalışmıştır. Bunu da Allah'ın birliğini ispatlamak için zorunlu görmüştür.

Mu'tezile'ye göre insan özgürdür; işlediği iyi veya kötü işlerden kendisi sorumludur. Eğer yüce Tanrı'nın insanları belli işler yapmaya zorladığı varsayılırsa, o işlerden dolayı kullarını cezalandırması zulüm olur; oysa Tanrı âdildir. Nisa sûresinin 39., Tevbe sûresinin 70., Bakara sûresinin 286. âyetleri bu düşünün kaynakları olmuştur. Örneğin, "Allah zerre kadar zulmeylemez, bir iyiliğe kat kat kendi katında sevap verir"; ".... Allah onlara zulmetmemiş, onlar kendilerine yazık etmişlerdir"; "Allah kişiye ancak gücünün yettiğinde yük yükler, kazandığı iyilik lehine, ettiği kötülük de aleyhinedir...." buyrultuları, kimi din bilginleri için insanların kaderinin **"levh-i mahfuz"** da tâyin edilmiş bulunduğu inancına yer olmadığı hakkında kuvvetli deliller teşkil etmektedirler. Ra'd sûresinin 39. âyeti ise şöyle der: "Allah dilediğini yok eder, dilediğini saptar, ana kitap onun katındadır." Madem ki, "levh-i mahfuz" da yazılmış olanlar Allah'ın

isteğiyle yok ediliyor, o halde ezelde herşeyin yazılıp yazılmamış olmasının insan üzerinde cebri bir etkisi olmadığını kabul etmek gerekir[1].

İrade özgürlüğünü ve bundan ötürü kişilerin eylemlerini, kendilirenin yaratmış olduklarının ve bunlardan sorumlu bulunduklarını kabul eden Mu'tezile mezhebi, zulmeden yetki sahiplerinin de bu eylemlerinden dolayı ahirette cezalandırılacaklarını ileri sürmüştür.

Gene Mu'tezile mezhebi, Tanrı'nın adaletine dayanarak, düşünce özgürlüğünün gelişmesini, İslâm dünyasında uyuşukluğun, miskinliğin önlenmesi için başlıca amaç bilmiştir[2]. Mu'tezile'nin kaderi reddeden bu akılcı görüşleri, her eylemi Allah tarafndan yaratılmış kabul eden Cebriye'ye bir tepki olarak doğmuştu.

Sonradan bu iki karşıt ekolün düşünlerini uzlaştırmak isteyen yeni yeni doktrinler geliştirildi. Bunlardan biri **Eş'arî** (ölm. 941)'ninkidir. Eş'arî hem küllî iradeyi, hem de cüz'î iradeyi kabul etmiştir. Bunun için de Eş'arîlik görüşüne **Mutavassıt Cebriye** denmiştir.

Eş'arî'nin çağdaşı **Mâturîdî** ise (ölm. 944) konuyu Eş'arî den daha çok yumaşatarak halka sunmuştur. Mâturîdî'ye göre tüm eylemler Tanrı tarafından yaratılmıştır. Ancak insan isterse bu yaratılmış eylemi benimser, istemez ise böyle bir eylemi işlemez. Bu görüş hem Mu'tezile yâni Kaderiye, hem de Ehl-i Sünnet'e ters düşmeyecek bir orta yol çizmektedir[3]. Bu mezheplerin yandaşları "kur'ân "mahluk" (yaratılmış) mudur, yoksa "kadîm" (yâni ezelde mevcut) midir?" tartışmalarını aralarında Ortaçağ boyunca sürdürdükleri halde, Ehl-i Sünnet'in tutucuları, Mu'tezile'nin akılcı ve hamleci yoluna yönelememişlerdir. Mu'tezile'nin akılcılığı Allah'ın adaletine dayanmaktadır. Yâni "el-va'd ve'l-vaîd" ilkesini kabul etmekle Mu'tezile toplumda düzen sağlanmasına destek aramıştır. Bu ilkeye göre her kişi kendi işlerinden yüce Tanrı'ya sorumludur. Kişi iman sahibi olmak zorundadır. Amelde İslâm'ın emirlerine uymadığı takdirde, ahirette onun durumu iyi olmayacaktır. Bu nedenle iman onlarca ikrar, bilgi ve amel diye tanımlanmıştır[4].

Kur'ân da alın yazısı (kader) ile ilgili Ra'd sûresinin 39. âyetini tekrarlayalım: "Allah dilediğini yok eder ve dilediğini saptar, ana kitap onun katındadır", bu âyete göre değişmeyen bir kaderin varolduğunu savunmak, olanak dışıdır. Nitekim, Kur'ân'a Göre İman Esasları adlı

---

[1] Atay Hüseyin, **Kur'an'a Göre İman Esasları,** Ankara.

[2] Işık Kemal, **Mu'tezile'nin Doğuşu ve Kelâmî Görüşleri,** Ankara 1967.

[3] Çubukçu İbrahim, **İslâm Düşüncesi Hakkında Araştırmalar,** Ankara 1972.

[4] Işık Kemal, **a.g.e.** S. 71

kitabında (S. 94) Doç. Dr. Hüseyin Atay, "Eğer bütün geçmiş ve gelecek hâdiseler levh-i mahfuz'da yazılmış da Allah bunlardan istediğini yok edip, istediğini bırakıyor denecek olursa, bu yazılı kaderin yok edildiğini kabul ettikten sonra, ezelde herşeyin yazılıp yazılmamasının insan üzerine cebri bir tesiri var denemez" demektedir. O halde: "Bize yalnız Allah'ın yazdığı isabet eder" anlamındaki âyet, tarihsel olayların akışı içinde yorumlanırsa, bunun bir önceki âyetten (Tevbe, 50) anlaşılacağı üzere, kaybedilen bir savaşın veya ümidin tesellisi niteliğinde olduğu görülecektir.

Bu konudaki tartışmaları Hz. Muhammed'in kesinlikle yasakladığı da hadislerle saptanmış bulunmaktadır. Ancak bu yasak pek çok Müslümanı bu konular üzerinde aydınlatıcı ve öğretici araştırmalardan alakoyamamıştır. Kader'in İslâm inancında ve toplumunda insan zekâsının ve bunun sonucu olan tedbir ve temkini hiçe sayan bir etkin role sahip olduğunu savunmak, çoğu kez uygun düşmez. Daha çok açılmayan kapıların ardında kalanlar, hayal kırıklıklarına ya da giderilmesi mümkün olmayan yitiklere uğrayanlar, kadere bir teselli niteliği taşımasından dolayı inanmışlardır. Denilebilir ki, kaderle ilgili âyetler, başlarına bir felâket gelen Müslümanları moral çöküntülerden kurtarmak amacıyla, "Allah katında derecelerinin değişmeyeceğini" bildirmek için inmiştir. Ama kader yoktur iddiasında bulunanlara karşı Sünnî bilginler gene de kadere imanı, iman esasları içine almayı ihmal edememişlerdir. Bununla birlikte akıl dışı, sert ve kesin yargılardan da çekinmek zorunluluğu karşısında yumuşatıcı yorumlara da yönelmişlerdir.

Özetle denilebilir ki, Kur'ân âyetleri içinde örneğin Fussilet, 46; Müdessir, 38; Bakara, 134 gibi kişi iradesine yer veren ve tüm sorumluluğun insanda olduğunu bildiren âyetler bulunduğu gibi Nisa, 78; Tekvir, 29; İsra, 97 gibi her şeyin Allah'ın isteği üzerine meydana geldiğini bildiren âyetler de vardır. Ama aklın gösterdiği yolda yürümeyip, bütün işlerin kaderle belirtilmiş olduğuna inananların tedbirsiz davranarak kendileri ile birlikte, yönettikleri kişi ve toplumları da felâkete nasıl sürüklediklerinin tarihte örnekleri çoktur. Halife Hz. Ömer (634-644), Hicret'in 17. yılında, cennetle müjdelenmiş olan ilk Müslümanlardan Ebu Ubeyde bin Cerrah'la birlikte Şam seferine çıktıkları zaman, veba salgını ile karşılaştı. Hz. Ömer, Ebu Ubeyde'ye askeri ile birlikte çekilmesini bildirdi. Ama komutan Halife'nin bu emrine; "Allah'ın takdirinden mi kaçıyorsun?" diye karşılık verdi. Hz. Ömer de ona, "Evet, Allah'ın kaderinden yine Allah'ın kaderine kaçıyorum" dedi ve çekildi. Ebu Ubeyde ise sayısız askerleri ile birlikte Amvas vebasında hayatını kaybetti.

Kader, üzerinde yüzyıllar boyu sürdürülmüş olan tartışmaların ve değişik inançların çizdiği birbirine ters düşen yolların burada bir özetini vermek bile olanaksız. Yalnız hâlâ bir takım kişilerin sorumsuzca davranışlarına İslâm dinini bir araç olarak kullanmalarına karşılık, İslâm hukukunun, özellikle İslâm ceza hukukunun hükümlerini hatırlatmak isteriz. İslâm hukuku suçları ikiye ayırmıştır. Bunlardan biri Allah'a karşı işlenen suçlardır. Buna Hakkullah denir; ikincisi de bir kişiye veya kişilere karşı işlenen suçlardır, ona da Hakk-i âdemi denir. Eğer suç Allah'a karşı işlenmiş ve işleyen kişi itirafta bulunmuş ise, ona sessizce Tanrı' dan bağışlanmasını istemesi salık verilir. Çünkü Kur'an'da sık sık görüldüğü gibi yüce Tanrı merhametlidir, bağışlayıcıdır. Ama suç bir kişiye karşı işlenmişse yâni bir kişinin hakkına zarar vermişse, o zaman, o kişinin veya mirasçılarının haklarını aramaları halinde Kur'ânda belirtilmiş olan cezanın uygulanması gerekir. Kimi durumlarda suç hem Allah'a hem kişiye karşı işlenmiş olabilir; yol kesmede olduğu gibi. Eğer örneğin, şakî yol kesip adam öldürmüş ve yakalanmadan önce tevbe edip teslim olmuşsa, Maide sûresinin 34 âyetine uyularak kendisine, 33. âyetteki idam cezası uygulanmaz. Ancak öldürdüğü kimsenin mirasçıları şakînin cezalandırılmasını isterlerse, kısas veya diyet cezasından biri uygulanır.

Özetle Kur'ân-i Kerim'de kesin olarak belirtilmiştir ki, yüce Allah kendisine karşı işlenen suçları her ne olursa olsun, isterse affedebilir; ama suçtan zarar gören kulların adına affı asla kabul etmez. Bu bağışlama yetkisini yalnız ve yalnız suçtan zarar görenlere veya mirasçılarına vermiştir O.

Açıklamalar da gösteriyor ki, suç işlemek insanların alın yazısı olamaz. **Suç işlemek "Takdir-i İlâhî" olsaydı, yüce Tanrı o zaman kendi takdirini cezalandırmış olurdu.** Kimi politik kişilerin özellikle, aflar sırasında kader kurbanı olarak niteledikleri suçlular, Tanrı'nın hükmü ile değil, onun gösterdiği doğru yoldan saptıkları için suç işlemişlerdir. Eğer bir **"kader kurbanı"** bahse konu olacaksa, elbette bu kurban, cana kıyan, ocakları söndüren, aileleri mutsuzluğun sonsuz acıları ile kıvrandıran kişiler değil, onların kurban ettikleri ile yakınlarıdır.

DEVRİM YASASINA AYKIRI

3 Temmuz 1975 Cumhuriyet Gazetesi

1750 sayılı Üniversiteler Kanunu'nun 52. maddesini değiştiren bir kanun teklifi ile karşı karşıyayız.

Bu teklifle: **"Anayasamızın 153. maddesinde yer alan ve Türk Toplumunun çağdaş uygarlık düzeyine erişmesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin laiklik niteliğini koruma amacını güden Devrim Kanunları Anayasaya akırı olduğu şeklinde anlaşılamaz ve yorumlanamaz."** denilerek Anayasa güvencesine bağlanmış olan kanunlardan 3 mart 1340 tarihli ve 430 sayılı **Tevhidi Tedrisat Kanunu** masum gerekçeler gösterilerek amacından saptırılmak istenmiştir.

Gerçekten teklif bütün meslek liselerini bitirenlerin her türlü yüksek okul ve üniversiteye girmelerini amaçlar görünmekte ise de, asıl amaç, sayıları şimdiden 108'e ulaşmış bulunan ve yakın bir gelecekte yeniden açılacaklarla sayısı 200'ü bulacak olan İmam Hatip Liselerini bitireceklere yüksek öğrenimin bütün kapılarını açmaktır. Zaten bu amaç ilgili Bakanlar tarafından açıkça belirtilmektedir. Bir sanat lisesini bitiren gencin Hukuk, Eğitim, İktisat, Tıp ve bunun gibi fakültelere gitmek isteyeceği düşünülemez. Bunlar doğaldır ki gördükleri eğitim doğrultusundaki bir fakülteyi seçeceklerdir. Örneğin, sanat lisesinin yapı bölümünü bitiren bir genç inşaat mühendisliğine veya mimarlığa, torna-tesviye bölümünü bitiren bi başkası ise makina mühendisliğine gidecektir ve gidebilmektedir. İmam Hatip Liselerini bitirenler ise Yüksek İslâm Enstitülerine veya İlâhiyat Fakültesine giderek kendi alanlarında derinleşme olanağı bulabilirler.

Gerçekten de İmam Hatip Liselerinden mezun olanlar ancak kendi dallarında yüksek öğrenimi sürdürürlerse, bu, **Tevhidi Tedrisat** Kanununa aykırı olmaz. Ama başka bilim alanlarına yönelirlerse o zaman Tevhidi Tedrisat Kanununa açıkça aykırı düşer. Çünkü bu kanunun 4. maddesi aynen şöyle demektedir: "Millî Eğitim Bakanlığı, yüksek din uzmanları yetiştirmek üzere üniversitede bir İlâhiyat Fakültesi kuracak ve **imamlık ve hatiplik gibi din hizmetlerinin ifası vazifesi ile yükümlü** memurların yetişmesi için de, ayrı okullar açacaktır." Burada açıkça görülüyor ki İmam Hatip Okullarının tek bir amacı olacaktır. O da imamlık ve hatiplik gibi

görevlerle yükümlü memur yetiştirmektir. Yoksa türlü bilim alanlarında yüksek öğrenim yapacak gençleri yetiştirmek değildir. Bu vazife zaten mevcut olan liselere verilmiştir. Ama biz 25 yıldır din alanında vazife yapacak kişileri yetiştiren İmam Hatip Okulları açacağımız yerde, hiç bir plana uymadan, boyuna çeşitli mesleklerde görev alan kişiler için İmam Hatip Okulları açmaktayız. Nitekim son günlerde İmam Hatibi bitirenlerden polis bile alınmaya başlanmıştır. Daha geçen hafta içerisinde, yalnız bir ilimizden (Adana) 175 İmam Hatip mezunu genç polis olmak için dilekçe vermişlerdir. Ve sayın İçişler Bakanı, **"İmam Hatipliler polis olamazlar diye bir hüküm var mı?"** diyebilmiştir.

Devlet olarak henüz normal liseleri bitirenlere üniversitelerin kapılarını yeterince açamazken, on binlerce ööğrenciyi mektupla öğretim, gece öğretimi gibi yöntemlerle yetiştirmeğe çalışırken, öte yandan köyler, kentler, din görevlileri ne zaman yetişecek diye bekleye dursun, İmam Hatip'i bitirenler doktor, hâkim, kaymakam, vali, general olurum umudu ile fakültelerin, ya da Harp Okullarının kapılarını zorlayacaklar; tüm meslek okullarından çıkanlar örneğin ev idaresi, şapka, çiçek, moda okuyanlar, yahut ziraat teknisyeni daha ne kadar meslek okulu mezunu varsa, **bir spor-totodan farksız** olan ve beşte bir ihtimale dayanan imtihan yöntemi ile branşı dışındaki öğrenime koşacaklar. Elbette sağlam bir temele dayanmayan bu öğrenim olumsuz sonuçlar verecektir. sistemin yanlışlığı Türk eğitiminde bir kaos doğuracaktır. Niçin bu vazifelere getirilecek olanlar onların yetişmesi için hazırlanmış çağdaş bilimlerin en yararlı programları ile öğrenim yapmıyor da İmam Hatip'in ağırlık kazanmış programları ile yetiştiriliyor?

Konu yasal yönden araştıralacak olursa görülür ki İmam Hatip Okullarının açılmasına dayanak olan ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında: "Devletin dininin İslâm dini" olduğu yazılı bir dönemde çıkartılmış olan Tevhidi Tedrisat Kanununda İmam Hatiplik vazifesiyle yükümlü memur yetiştirmek için bu okulların açılacağı açık ve sınırlayıcı biçimde hükme bağlanmıştır. Tevhidi Tedrisat Kanununun çıkartılmasındaki asıl amaç hem bütün eğitim kurumlarının Millî Eğitim Bakanlığına bağlanması, hem de Tanzimat'tan beri sürüp gelen ikili öğretime medreselerin kapatılması ile son verilmesi idi. Bu amaç Tevhidi Tedrisat Kanunun gerekçesinden ve 4. maddesinden açıkça anlaşılmaktadır.

Gerçekten de bakınız 430 sayılı kanunun gerekçesinde ne denilmektedir: "Bir devletin irfan ve genel eğitim sisteminde milletin düşün ve duygu bakımından dirliğini sağlamak için öğretimin birleştirilmesi en doğru, en

bilimsel ve çağdaş ve her yerde yararları ve iyilikleri görülmüş bir kuraldır. 1255 Gülhane Hattı-Hümayunundan sonra açılan Tanzimat-ı Hayriye döneminde yıkılmakta olan Osmanlı Saltanatı, öğretimi birleştirmeğe başlamak istemiş ise de, bunu başaramamış ve tam tersine bu yolda bir ikilik bile meydana gelmiştir. Bu ikilik eğitim ve öğretim birliği bakımından bir çok zararlı sonuçlar doğurdu.

Bir millet bireyleri ancak bir eğitim görebilir. İki türlü eğitim bir ülkede iki türlü insan yetiştirir. Bu ise duygu ve düşün birliğini ve dayanışma amaçlarını bütünüyle yok eder."

Böylece gerçekten, medreselerin yalnız Millî Eğitim Bakanlığına bağlanması ile yetinilmeyeceği, bunların kapatılacağı da açıkça gösterilmiştir. Medreseler kapatılacağı içindir ki, buralardan yetişmekte olan din görevli ve bilginlerinin yerini tutmak üzere, aynı kanunun 4. maddesinde din uzmanları yetiştirilmek üzere İlâhiyat Fakültesi din görevlileri yetiştirilmek üzere de İmam Hatip Okulları açılacağı hükme bağlanmıştır. Bu itibarla İmam Hatip Okullarının yalnız ve yalnız din görevlisi yetirtirmek üzere açılması ve burayı bitirenlerden yetenekli görülenlerin yalnız ve yalnız Yüksek İslâm Enstitülerine ve İlâhiyat Fakültelerine giderek uzmanlaşmaları tevhidi tedrisat kanunun sözüne de ruhuna da en uygun yoldur. Bunun tersi her türlü meslek dalına gençler yetiştirmek için İmam Hatip Okulları açmak hem bu açılışa dayanak olan kanun hükmünü amacından saptırmak, hem de **Tevhidi Tedrisat** Kanununun ortadan kaldırdığı Medrese-İdâdi ikiliğine dönmek olur.

Teknolojinin hayli gerilerinde kalan Türk toplumu, hızlı bir gelişme için dinamik olmak zorundadır. **Son yıllarda görülen üzücü durumlar ise, tutucu yapıdaki eğitimcilerden ya da bazı eğitim kurumlarımıza, dernekler yolu ile egemen olan çevrelerden gelmektedir.**

Zaten elimizde bulunan istatistikler İmam Hatip Okullarını bitirenlerden ancak yüzde 40 kadarının mesleğe yönelmekte, yüzde 60'ının ise başka alanlara kaymakta olduklarını göstermektedir.

Şu halde bu okulların yüzde 60'ı amaca hizmetten uzak kalmaktadır.

Yapılacak iş İmam Hatip Liselerinin sayısını çoğaltmak ve buraları bitirenlerin her türden mesleğe gidiş yollarını açmak değil; ülkemize ne kadar din görevlisi gerektiğini saptadıktan sonra buna göre İmam Hatip Liselerinin sayısını azaltmak ve bu okulların gerçekten aydın, çağdaş din görevlisi yetiştirecek biçimde programlarını yeniden düzenlemek olmalıdır.

DİYÂNET İŞLERİ VE ANAYASA İLKELERİ

31 Temmuz 1975 Milliyet Gazetesi

Diyanet İşleri Kanununun daha 1965'te 633 sayılı kanunla değiştirilen 1'inci maddesi, Anayasa'ya aykırı biçimde düzenlenmiştir.

Bu madde, "İslâm dininin inançları, ibadet ve ahlâk esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek üzere Başbakanlığa bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur" der.

Görülüyor ki, bu madde yalnız İslâm dini için bir diyanet başkanlığı kurulduğunu belirtiyor. Oysa; ilk kez Atatürk zamanında kurulan Diyanet İşleri Başkanlığının kuruluş kanunu Anayasamızda "Türkiye Devletinin Dini Din-i İslâmdır" yazılı olduğu 1924 yılında bile laiklik ilkesine ters düşmeyecek bir ifade, bir özellik taşımaktadır.

429 sayılı bu kanunun 1'inci maddesini birlikte okuyalım: **"Din-i mübin'i İslâmın bundan madâ itikadat ve ibadata dair bütün ahkâm ve mesalihinin tedviri ve müessesatı diniyenin idaresi için...** bir diyanet reisliği kurulmasına karar verilmiştir". Bu ifadelerden açıkça anlaşılıyor ki, Diyanet İşleri Başkanlığı yalnız İslâmiyet için değil; aynı zamanda bundan başka itikatları ve ibadetleri tedvir etmek için de kurulmuştur.

3 Mart 1924 tarihli kanunda yukarıda gösterilen biçimde bir deyim kullanılması ve başkanlığın yalnız İslâm dini için kurulmamış olduğunun belirtilmesi çok ince bir düşüncenin, hesabın ve ileri görüşün ürünüdür. Çünkü, gelecekte devlet laik ilkelere dayandırıldığında kanunun Anayasaya aykarı olmaması daha 1924 yılında sağlanmak istenmiştir.

Ayrıca, Lozan Andlaşmasında Müslümanlardan başka cemaatların tâbi olacakları hükümler yer almış olduğundan, ileride Lozan Andlaşmasının değiştirilmesi yolu ile bu hükümler yürürlükten kaldırılacak olursa, öteki dinsel cemaatların da otomatik olarak bu kanun hükmünce Diyanet İşleri Başkanlığına bağlanması sağlamak istenmiştir. Bu nedenle; 1965'te dikkatten kaçan bu noktayı düzeltmek için, kanunun 1'inci maddesinin başına **"HER TÜRLÜ DİN İŞLERİNİ VE ÖZELLİKLE**

sözcüklerinin eklenerek kanunun Anayasaya aykırılığının giderilmesi ve Atatürk zamanında çıkartılmış olan 429 sayılı kanuna uydurulması gerekmektedir. O zaman 1'inci madde şöyle olacaktır. "Her türlü din işlerini ve özellikle İslâm dininin inançları, ibadet ve ahlâk esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek üzere Başbakanlığa bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur.

Lozan Barışı halen yürürlükte olduğuna ve Anayasa'mızın 65'inci maddesine göre kanun hükmünde olan antlaşmaların iptali için Anayasa Mahkemesine başvurulamayacağından İslâm dışı cemaatlerin Başkanlığa bağlanması elbette şimdilik söz konusu değildir.

Kanunun 20'inci maddesi ile bir Aday Tesbit Kurulu oluşturulmaktadır. Bu kurul Diyanet İşleri Başkanını ve Din İşleri Yüksek Kurulu üyelerini seçme hakkına sahip kılınmıştır denilebilir. Maddenin (f) bendinde her il çevresi müftüleri (veya vekilleri) ile vaizlerinin, il'de toplanıp seçecekleri birer il temsilcisinin seçime katılacakları belirtilmiştir. Böylece genel idare içinde yer aldığı bilinen Diyanet Başkanlığı tüzel kişiliği olmadığı halde bir özerk kuruluş niteliğine kavuşturulmak isteniyor. Ayrıca; bu seçim de bir rektör bir dekan ya da Yüksek Hakimler Kurul seçimi gibi yüksek düzeyde bir seçim olmayıp, yeterince yetişmemiş il müftü ve vaizleri düzeyine indirilmek suretiyle tabana yayılmış ve çok genişletilmiştir.

Tasarının bu maddesiyle din görevlileri arasında rekabetler artacak; politika iyice yoğunlaşacak; Din İşleri Yüksek Kurulu gibi bir kuruluşun en yüksek karar organına seçilecek üyeleri ayırt edebilecek nitelikte bilgi ve tecrübe sahibi kişilerin çoğunlukta olması da önlenmiş olacaktır. Ve yine devlete her seçim döneminde malî külfetler de yüklenecektir. Oysa ; 50 yıllık deneylerin sonunda Diyanet İşleri Başkanı ile yüksek Din İşleri Kurulu üyelerinin tayin ile gelmesinin zararlı bir yanı da görülmüş değildir.

Anayasa'da kurulmasına ruhsat verilen Diyanet İşleri Başkanlığı, yüksek düzeydeki yöneticilerinin, bu tasarı ile devletin kontrolünden tümden çıkması amaçlanmıştır.

Herkes bilir ki, yasalar bu kuruluşun, devlet denetiminde bulundurulmasını özellikle amaçlamışlardır.

633 sayılı kanunda Anayasa'ya ters düşen en belirgin, en açık bir bölüm de, 22'nci maddenin 1'inci fıkrasında görülür. Orada "Diyanet İşleri Başkanı ile Kuruluşun bütün görevlilerinde itikadı, ibadeti, tavır ve hareketlerinin İslâm törelerine uygunluğu çevresinde bilinir olduğu ortak

niteliğinin bulunması..." sözleri yer almaktadır ki, Diyanet İşlerine girmek isteyen örneğin şoför, doktor, musahhih, hukuk müşaviri, daktilo veya odacı gibi meslekten olmayan görevlilerde yukarıda belirtilen nitelikleri aramak Anayasa'mızın 19 ve 58'inci maddelerine açıkça aykırı düşmektedir. Anayasa'nın 19'uncu maddesinde "Kimsenin ibadete, dinî âyin ve törenlere katılmaya, dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamayacağını" ve yine 58'inci maddesinde de; "her Türk'ün kamu hizmetlerine girme hakkına sahip ve hizmete alınmada ödevin gerektirdiği niteliklerden başka hiçbir ayrım gözetilmeyeceğine" kesinlikle işaret edilmiştir. Oysa; tasarıda göreve alınacak imam, hatip, vaiz veya müftüler dışında kalan memur veya hizmetlilerde de itikadını inancını, açıklaması öngörülmüştür.

Ayrıca "tavır ve hareketleri ile İslam törelerine uygun yaşadığının çevresince bilinir olması" gibi sübjektif bir esas da tasarıda öngörülmüştür.

İtikat bir vicdan konusudur. Bir kişi dışa karşı çok mutekit görünebilir. Kişinin gerçekten mümin olup olmadığını Allah'tan başka kim bilebilir?

Anayasa'nın 154'üncü maddesiyle genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, ayrı bir yönetmelikle din görevlilerinde aranan nitelikleri gösterip meslek dışında kalanları da genel hükümler çerçevesinde mütalâa etmesi gekeriken, bu tasarıyla, bazı dinsel töreler ve kurallar hukuk kuralı haline getirilmektedir. Bu tutum da, laiklik ilkesine ve bir bakıma da Anayasa'nın 19'uncu maddesinin 5'inci fıkrasına aykırı düşmektedir.

Özetle Diyanet İşleri Başkanlığı Kanununun kimi maddeleri açıkça Anayasa'ya aykırı, kimi maddeleri de eksik ve teknik bakımdan gözden geçirilmeye muhtaç bir durumdadır.

EĞİTİMDE ŞERİ'AT DÜZENİ

3 Ocak 1976 Cumhuriyet Gazetesi

Geçen hafta içinde Senato gündeminde bekleyen iki önemli kanun önerisi, süresi içinde görüşülemediğinden otomatik olarak kanunlaştı. Fakat yeniden görüşülmek üzere sayın Cumhurbaşkanı tarafından Meclislere geri gönderildi. Bunlardan biri Millî Eğitim Temel Kanunnun 25. maddesini, öteki üniversiteler kanununun 52. maddesini değiştiren önerilerdi. İki yıl önce (13 haziran 1973), Senato'da oylanan Millî Eğitim Temel Kanunu uzun bir sürede uygulama olanağı isteyen bir kanundu; özellikle ilköğretim konusunda Türk toplumunu eğitimsizlik yüzünden çağın gerisinde kalmışlıktan kurtarmayı amaçlayan bir nitelik taşıyor, ilköğretimi ülke gereksinmelerine göre programlayıp öğrencilerin heves ve yeteneklerini saptamayı ön görüyordu. Bizler bu yöntemi uygulamakta oldukça geç kalmıştık. Oysa görebildiğim Fransa'dan Almanya'dan Pakistan'a kadar uzanan ülkelerde bu yöntemin yararları çoktan beri fark edilmiş ve Millî Eğitimleri bu yola yöneltilmişti.

Kuşku yok ki, bir ülkenin, bir ulusun en büyük gereksinimi ana okulundan üniversitelerine kadar uzanan eğitim kuruluşlarınadır. bu kuruluşların dayandığı ilkeler o ülkenin rejimi ile uygunluk içinde bulunmalıdır. **Hiçbir ülkede hiçbir yönetim düşünülemez ki, kendi yasalarına hatta kendi rejimine ters düşen bir eğitimi desteklemek yolunu izlesin. Bizde XVII. Yüzyıldan bu yana geçen her dönemde, biraz daha Ortaçağ karanlıklarına gömülen Osmanlı İmparatorluğunda gelişen çağa ayak uydurma çabaları ancak Tanzimat döneminde gözükebildi.** Böylece bir yanda uygarlıkta hayli yol almış olan Avrupa uluslarını geriden de olsa izleme olanağı, modern ve olumlu programlarla yürütülen okullar açarak sağlanma yolu tutulurken, öte yandan fonksiyonunu yitirmiş, skolastik göyrüşlerin dışına çıkamaz bir hale gelmiş olan medreseler eğitimlerini Cumhuriyet dönemine değin sürdürmüşlerdir.

Ancak, giderek Kurtuluş Savaşımızı izleyen günlerde Türk toplumu tarihinin karanlık günlerini bir daha yaşamamak, o günlere geri dönmemek için önce padişahlıktan Cumhuriyet rejimine geçmiş, sonra anayasası ile,

yasaları ile gerekli her önlemi almıştı. Bunların başında gelenlerden biri "Tevhid-i Tedrisat Kanunu" idi. Bununla eğitim ve öğretimdeki ikilik kaldırılıyor, Batı'ya yönelmiş, pozitif bilimlere geniş çapta dayanan laik bir eğitim sistemi getiriliyordu. 3 mart 1924'ten sonra izlenen, yol Tanzimat'tan bu yana sarfedilen yenileşme, çağdaşlaşma çabalarına hız verme olanağını engelsiz olarak sağlamıştır. Artık, Batı'nın ilerleyen toplumlarının karşısında yaya kalmaktan kurtulmanın çareleri ülkemizde de bulunmuştur.

Tek, belirli, akılcı ve ulusal bilinç veren bir programla, yeni, yapıcı kuşaklar yetişirilecek ve bunlar Tanzimat'tan sonra olduğu gibi birbirine zıt eğitim kuruluşlarından yetişen kişilerin anlaşmazlıkları içinde olmayacaklardı; olmadılar da.

25 yıl böyle geçti. Ancak "Tevhid-i Tedrisat Kanunu"nun bir maddesine dayanılarak açılan İmam-Hatip Okulları ile ilgili Temel Eğitim Kanunu'nun bir maddesi, üzerinden sadece iki yıl gibi kısa bir süre geçer geçmez, yeni bir biçime sokularak, yeniden Meclislerin gündeminde yer aldı.

Temel Eğitim Kanunu'nda ilköğretim iki dönemden oluşmaktadır: beş yıllık birinci dönem ve üç yıllık ikinci dönem. Bu sekiz yıllık eğitimin ikinci dönemi olan üç yılda, eğitimciler çocuğun yeteneklerini araştıracak ve eğilimlerini saptayacaktır. Yoksa büyük ölçüde iş hayatına, meslek hayatına alıştırıcı bir yöntem izlemeyeceklerdir. Bu dönemde sadece çocuğun gizli kalmış yeteneklerini bulup ortaya çıkaracaklardır. Örneğin hekimlğe hevesi olan bir çocuğun, bir sağlık memuru gibi yara pansuman etmesi veya ilâç enjekte etmesi, ya da yapı mühendisi veya teknisyeni olması gereken 11-12 yaşındanki çocuğu duvar örmeye, beton dökmeye alıştırmak gibi bugün artık yanlış olduğu bilimsel yöntemlerle ortaya çıkan bir program uygulanmayacaktır. Çünkü, beş yıllık ilköğretimi bitiren çocuk henüz 11 yaşındadır. Üstün yeteneklerini henüz kendi de çevresi de bilemez. Onu, daha 11 yaşında bir çocuk iken ruhsal durumu ile hiç de bağdaşmayacak bir mesleğe sokmak, çoğu kez heder etmektir. Bu hem o gencin, hem de ülkemizin zararına olur. Gene örneğin bir yabancı dil dehası genci Birleşmiş Milletler'de senkronik tercüman olarak, ya da büyük bir hukukçu, hekim, tarımcı, atom bilgini olma heves ve yeteneğine sahip kişileri 'ağaç yaşken eğilir", "arapça ve farsçayı çocuk yaşta öğrensinler" diye alıp İmam-Hatip Okulunda yetiştirmek çağdaş ülkelerin eğitim metodlarına ters düşeceği gibi, ülke çıkarları yönünden olduğu kadar, bireylerin meslek seçme özgürlüklerini de kısıtlayıcı bir tutum olur. Büyük bir Fransız eğitimcisi olan

Jean Jacques Rousseau, Emile adlı yapıtında, daha XVIII. Yüzyılda, çocukların onüç-ondört yaşlarına kadar seçme yeteneklerinin bulunmadığını bilimsel olarak açıklamıştır.

Cumhuriyet Senatosu'nda görüşülmeden kanunlaşan öneride ise, bu bilimsel verilere göre hazırlanmış olan ve henüz iki yıl önce uygulanmasına başlanan kanunun 25. maddesi değiştiriliyor, geriye dönüş yapılıyor; daha önce yararı görülmediği için uygulamadan kaldırılmış olan ve yeni kuşakları iradeleri dışında mesleklere iterek yaşamlarını hüsranla sürdürmelerine vesile olacak kanun hükümleri geri getirilmek isteniyor. Oysa Temel Eğitim Kanunu henüz denenmemiştir. Yararları, ya da varsa zararlı, sakıncalı yönleri görülmemiştir.

Konu bu açılardan dikkate alınınca görülmektedir ki, son birkaç yıldan beri, belli bir çevrenin özellikle üzerinde durduğu eğitim konusu adım adım bir amaca doğru yaklaştırılmak isteniyor. Bu amaç "Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun öngördüğa modern, Batı uygarlığı doğrultusundaki eğitimi kaldırmak ve şeriat eğitimini onun yerine geçirmektir.

Bugün şeriatla yönetilen ülkelerde bile geçersizleşen kimi kuralları ve yasaları, uygarlıkta Ortadoğu ülkelerine örnek olan Türkiye'de yeniden canlandırma çabaları, üzülerek söylemeliyiz ki, yadsınamaz bir gerçektir artık. Bunu, ısrarla önünüze getirilen yasa önerisinde de açık olarak görmekteyiz. Gerekçenin son bölümünde "İmam - Hatip Okullarının özel bir yanı olduğu bu okullarda Arapça ve Farsça öğretildiği, bu nedenle verimin arttırılması için erken yaşlarda İmam - Hatip derslerinin okutulması gerektiği" açıklanmıştır. Evet erken yaşlarda.. Çünkü çocuk 11 yaşındadır, emredilen yöne kolayca gider, bunu kendi doğal kaderi sayar. Ama sekiz yıllık temel eğitimden sonra, hem yaşı, hem de bilgi ve görgüsü onu daha olgunlaştıracak, hayatta ne iş tutmak istediğini, neyi seveceğini, hangi meslekte başarılı adımlar atmak, buluşlar yapmak istediğini, sezecektir. Onu hiç de istemediği bir mesleğe veya sanata zorlamak kolay olmayacaktır. Bunun en güzel en canlı örneğini 1971'de birinci dönemi kaldırıldıktan sonra İmam - Hatip Okullarında gördük. Bu meslek okulunun ikinci döneminde mesleğe gidenlerin sayısında büyük bir düşüş olmuştur. Demek ki, gençlerin büyük çoğunluğu kendi iradeleri olmaksızın bu mesleğe yöneltilmişlerdir. İşte bunun sonucundadır ki, yüz milyonlar harcanarak yetiştirilen bu gençler okullarını bitirdikten sonra Diyanet İşleri Başkanlığı kuruluşunda görev almak istememekte, ellerine geçen fırsatlardan yararlanarak başka alanlarda çalışmaya koşmakta, ya da böyle fırsatlar yaratmak çabası içine düşmektedirler.

Bir yazılı sorum üzerine 1974 ağustosunda Millî Eğitim Bakanlığınca hazırlanmış, Din Eğitimi Genel-Müdürlüğünün mühür ve imzasını da taşıyan bir açıklama ile sözlerimi belgelemek isterim. İmam - Hatip Okullarının birinci dönemini bitirenlerin yalnızca yüzde 9'u Diyanet işlerinde görev almıştır. Yani köylere gideceklerini umdugumuz kişilerden yüzde 91'i göreve gitmemiştir. Bunların büyük bir bölümü İmam Hatip'in ikinci dönemine gitmişse de yüzde 16 kadarının meslek değiştirdiği saptanabilmiştir. İkinci dönemi bitirenlere gelince, bunlardan yüzde 60'ı ya meslek değiştirmiştir, ya da başka yüksek okullara, örneğin Hukuk Fakültesine girerek söz konusu alanda çalışmak istememişlerdir. Diyanet İşleri Başkanlığında görev alanlar, gene onların açıklamalarına göre, yüzde 40 dolaylarındadır. O da son üç yıldan beri sağlanan dolgun kadrolar sayesinde mümkün olmuştur.

Görülüyor ki, köylerde ve ilçelerde hâlâ daha pek çoğuna gereksinme bulunduğu savunulan ve bu yüzden sayısı nerdeyse öğretmen okullarının iki katına yaklaşan, son zamanlarının bütün iktidar partilerince yarışırcasına yenileri açılan İmam - Hatip Okulları, amaçlanmış olan hizmeti sağlayamamışlardır; bundan sonra da hiç sağlayamacaklardır. Ama gene de o alanda okulların plansız olarak açılması düşünülmektedir. Bundaki amaç nedir?

Meclislerin iki ay kadar çalışamaz durumda bırakılmaları ile süreleri dolup otomatik olarak kanunlaşan bu öneriler, yalnızca Temel Eğitim Kanunundaki 25. maddenin bir iki sözcüğünü değiştirmekten ibaret bir işlem gibi görünmekte ise de asıl amaç başkadır. Bir kez Üniversiteler Kanununun **52. maddesini değiştiren kanunlaşan öneri Tevhid-i Tedrisat Kanununa aykırı düşmektedir. Çünkü Anayasa güvencesi altında bulunan Tevhid-i Tedrisat Kanunu İmam Hatip Okullarının yalnız ve yalnız İmam ve Hatip yetiştirmek üzere açılabileceğini kesinlikle belirtmiştir.**

Ayrıca Temel Eğitim Kanununun 25. maddesini değiştiren kanunun amaçlarını dikkatlere sunmayı da görev saymaktayım. Zira bu değişiklikler ulusumuzu çağdaşlaşma ilkelerinden yoksun bırakmayı amaçlayanların hayal ettikleri şeriat düzenine ulaşabilmek için eğitim sistemimiz içinde atmak istedikleri küçümsenemeyecek ölçüde tehlikeli bir adımdır.

KONTENJAN GRUBU ADINA MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI BÜTÇESİ ÜZERİNDE KONUŞMA

6. Şubat. 1976

Sayın Başkan, Yüce Senatonun Sayın Üyeleri, Sayın Eğitimciler,

Önce çeşitli köy okullarından topladığım şikâyet konularını dikkatinize sunmakla söze başlamak istiyorum.

Köy okullarında öğretim süresi tatiller çıkınca 170 gündür. Oysa bunun 200 gün olması gerekir. Beş yılda bu 150 gün gibi bir fark doğurmaktadır. Bu da köy okullarını kent ilkokullarından hemen hemen 1 yıl gibi bir süre ile eğitimden yoksun bırakmak demektir. Böylece köy ilkokullarından yetişenlerin kent ilkokullarını bitirenlerle aynı olanaklara sahip olabilmeleri, örneğin parasız yatılı okul imtihanlarında başarı sağlamaları engellenmektedir. Buradan bir eşitsizlik doğmaktadır. Örneğin, pamuk bölgesinde okulların geç açılması doğru olabilir; ama fındık bölgesi için hiç de böyle bir zorunluk yoktur. O halde köy okullarının açılış tarihini tüm Türkiye'yi değil, bölgeleri ilgilendirecek biçimde ayarlamak gereklidir. Yine fındık bölgesini örnek olarak söyleyeceğim, kent ilkokullarının açılış tarihi fındık bölgesinin tüm köy ilkokullarında açıldığı gün olabilir, çünkü eylülün ilk günleri Karadenizin Ordu, Giresun, Trabzon gibi illerinde, bölgelerinde fındık ya tüccara, ya kooperatiflere satılmıştır. Çocukların ürün toplamalarına veya başka işlerde yardımcı olmalarına gereksinme kalmamıştır.

Ayrıca, parasız yatılı sınavları Nisan ayında yapılıyor, oysa bu ayda ders programları henüz bitmemiş oluyor. Bu da gözden uzak tutulmaması gereken bir nokta olmak gerekir inancındayız.

Köy öğretmenlerinin sıkıntı çektiği bir başka konu, köy okullarında çoğu masrafların köylü yurttaşların sırtına yüklendiği olgusudur. Köy okullarında çoğu masraflar, örneğin okulların, badana, boya, tebeşir, tamir hatta okul yapım işleri gibi masraflar köylülere yüklenmektedir.

Aslında Türk halkının büyük çoğunluğu köylerde yaşadığına göre, bütçe olanakları onlar için, onlara göre ayarlanmalıdır. Köylerimiz

kentlerde yaşayanlardan çok geri bir yaşam sürdürmek zorunda kaldıkları halde, okul ve öğretim külfetleri hep onların sırtına yüklenmektedir. Neden okul yakacakları kentlerdeki velilerden değil de, yoksul köylülerden isteniyor.

Evet, isteniyor ama, çoğunlukla yakacak sağlanamıyor ve eğitim soğukta sürdürülüyor. Ayrıca yakıt verenlerle vermeyenler arasında kavgalar çıkıyor. Verenler "Vermeyenlerin çocuklarını hep ben mi ısıtacağım" diyorlar. Vermeyenlerin bir bölümü "Benim okuyan çocuğum yok, dağdan odun kesip getirinceye dek, gider yevmiye ile çalışır, ekmek paramı çıkarırım" diye karşılık veriyor.

Tezek bulamayan köylüden yakıt istemek öğretmenler için de büyük bir sorun olmaktadır. Köylü kendiliğinden yakıtını getirmiyor. Öğretmenler kapı kapı gezip yakıt dilenmek zorunda kalıyorlar. Bu durum öğretmenin saygınlığını yitirtici oluyor. Hem de köylü ancak kendine yeterli olan yakıtı veremediği için mahcup, öğretmen eli boş dönmekten kırgın, üzgün. Bu koşullarda okullarda elde edilen randıman ne ölçüdedir?

Bunu kestirmek güç olmasa gerek; köy okullarından gelen çocukların verimsizliklerinin bir nedenini burada aramak gereklidir.

Bir başka sorun da, okutulması gereken kitapların kimi köylerde Şubat ayında bile öğrencilerin ellerine geçmemiş olmasıdır, ders yılı başında öğrencilerin eline ulaşması zorunlu olan bu kitapları, veliler çocuklarının yetişmesi kolaylaşsın diye satın alıyorlar.

Dördüncü bir sorun da, öğretmenlerin ödenek sorunudur: Kuş uçmaz, kervan geçmez dağ köyleri ile, kente bağlantısı olan köyler arasında ödenek farkı olmalıdır. Orada yaşayan çalışan insan ekmeğini bile kendi yapmak zorunda kalır. Orada yaşayan öğretmen radyodan başka bir sesle dünya olaylarına bağlantı kuramaz. Oradaki öğretmen gazeteleri göremez, bir raslantı olmadıkça. Köylerde okullara gönderilmeyen çocuklara uygulanan işlem de değişmelidir.

Şimdiki işlemde Köy İlköğretim Kurulları ve Kent İlköğretim Kurulları vardır. Köy İlköğretim Kurulları öğretmenler, okul müdürü, muhtar, ihtiyar heyetinden iki üye ve öğrenci velilerinden bir üyeden meydana gelmektedir. Okula gönderilemeyen çocuğun velisene bu kurul bir hatırlatma mektubu yollar. Bir, bir daha ve sonra 30 lira para cezası. Sonra Okul Müdürü İlköğretim Müdürlüğüne durumu yazar, oradan veli mahkemeye verilir. Bunun cezası 1 ay hapiste yatmaktır, ama uygulamada hiç görülmemiş böyle bir yargılama ve ceza. Çünkü bu yola başvuracak öğretmenin dayak yiyeceği kesindir.

Orta öğretime gelince: Son yıllarda özellikle koalisyon hükümetlerince uygulandığı iyice beliren bir sistem ikiliği son aylarda lâik eğitim sisteminin temelden değiştirilmesinin amaçlanmış olduğu kanıtını veren tüm tutum ve çabalarla ve yasa önerileri ile açığa çıkmış bulunuyor. Bunu genel eğitim sistemi içinde lâik okullara paralel din okulları kurarak, daha doğrusu din okullarının sayısını hergün biraz daha çoğaltarak günün birinde genel hale getirmeyi dileyenlerin yoğun çalışmalarınıda görmekteyiz. Bu gerçeği son zamanlarda açılan İmam Hatip Okullarının sayılarının Öğretmen Okullarının iki katına ulaşması ile kolayca kanıtlarız. 89 ilköğretmen okulu 171 İmam Hatip Okulu[1]. Yetkililerin beyanlarında İmam Liselerine kızların da alınacağının bildirilmiş olması da bir yanlış tutum ve maksadın açıklanmasıdır. Yanlış uygulama diyorum. Çünkü, İslâma göre kadın her meslekte çalışabilir de, imamet yapamaz. Hatta, hükümdar olsa bile Cuma namazı için bir erkeği kendine vekil tayin etmesi koşulu vardır. Sözlerimin yanlış yorumlanmamasını istirham edeceğim. Biz sadece gereğini ve amacını aşacak ölçüde çoğaltılan bu okulların açılmasına veya bu okullardaki programlarla lâik yasalara, şeriat yasaları ile meydan okunmasına karşıyız. Ama, İmam Hatip Liselerindeki öğrencilerin, çağın pozitif bilimleriyle, Tanrının kutsal kitabında insanlara buyurduğu imanın, güzel ahlâkın, insan sevgisinin, lâiklik ilkesini zedelemeden öğretilmesinden yanayız.

Bu okullarda her gün ulusal Kurtuluş Savaşının büyük kahramanının hizmetleri, tarihsel gerçekler, maksatlı olarak kötülenmemeli. İslâmiyet, bilgisiz ya da bölücü tarikatların aracı olmuş kişiler elinde yalan yanlış yorumlara uyruk tutularak öğrencilerin körpe dimağlarına akıtılmamalıdır. Türk Devrim Tarihini yalanlamanın kendi kendini inkâr etmek demek olacağını her Türk genci kesinlikle öğrenmelidir. Kültür öğretmenleri görevlerini bu yolda engelsiz olarak yapabilmelidir. Deney için kurbağa kesen biyoloji öğretmeni dövülmemeli. Atatürk resimleri yırtılmamalı. Gözleri oyulmamalıdır. Bu söylediklerimin hepsi de gerçeklerin dile getirilen yankılarıdır.

Bunlar var mı, bölücülük var mı? Türk Devrim Tarihini kim yalan yanlış yorumlara uyruk tutmuş diye düşünen Sayın Üyeler bulunabilir. İşte küçük bir örnek; Ankara İmam Hatip Öğrencilerinden biri Balıkesir İmam Hatip Okulundaki arkadaşına şöyle sesleniyor; bu mektubun fotokopisi arap harfleriyle "Esselâmünaleyküm ve rahmetullah" diye başlıyor, "Kardeşim

[1] 1980'de bu sayı 375'e yükselmiştir.

Hüseyin, gönderdiğin mektubu aldım ve çok sevindim ve millî mücadelenin orada parıldadığını gördüğüm için hemen şu anda cevabını yazıyorum. Kardeşim, bu dava öyle bir dava ki onu omuzlarımızda taşımak için ciltler yüklü kültür hamalı olmak icap etmediği gibi, illâ Üniversite de bitirmek gerekmez" Uzun uzun anlatıyor neden gerekmediğini. Vaktinizi almamak için kısa kesiyorum. "Demek ki inancımızı elimizden geldiği kadar tebliğ edeceğiz ve bunu hiç unutmayacağız. Balıkesir'de çalışmak bir zarurettir. Bir an önce de oraya sıçrayabilmemiz sizin çalışmalarınıza bağlıdır. Şayet davamıza inanan çok değil, üç kişi kazanabilirsen bil ki orada sancak açıldı, çalışmalar başladı. Burada bulunan ağabeyler boşuna bulunmuyor, sizden bir kıvılcım bekliyor, onu alevlendirir ve inanan üç kişi kazanırsan, buradan ağabeylerin gelecek çalışmaya gelip başlaması an meselesidir. İnşallah bunu yapacaksın, Şu kadarını da unutma ki, mesuliyet senin ve bizim fedakârlığımıza bağlıdır. Tebliğe devam et, bildiklerinden anlat, bilmediğin meselelerde ise, mecmualara bak ve yine anlatmaya, fazilet yarışını kazanmaya gayret et. Aziz kardeşim inanıyor ve haykırıyoruz ki, Allah'ın davasını mutlaka zafere ulaştıracağız, başkası değil. Mücadele Ankara'da sancaklaşıyor. Allah bizimledir. Zafer hakkın ve Hakka inananındır. Bayrakları çekeceğiz, sancakları dikeceğiz, Hak yolunda kurtuluşu ölüm olsa seçeceğiz. Selâm eder başarı ve davada muvaffakiyetler dilerim". İsmi ve adresi burada yazılı.

Sayın Senatörler,

Nedir bu kazanılmak istenen dava? Neye, kime karşı mücadele sancakları açacaklar bu gençler? Ülkemizi düşman mı istilâ etmiş? Ulaşmak istedikleri zafer neyin zaferidir? "Tebliğe devam et" deniliyor mektupta; neyi tebliğ ediyorlar? Ne için tebliğ ediyorlar? Ankara'daki ağabeyler bir kıvılcım bekliyorlarmış, Balıkesir'de çalışmak zaruretmiş; bunlar neyi bekliyorlar?

Şimdi başka bir mektubun, bir emekli öğretmen ve müfettişin mektubundan özetler okuyorum:

"1962 yılında ilçemizde açılan din görevlileri tekâmül kursunu yönettim. Kursun sonunda bir tören yapmayı teklif ettim. Müftü dahil hepsi karşı çıktılar. Oraya gitmektense işimden vazgeçerim karşılığını verdi. Ora dedikleri, Atatürk'ün anıtının bulunduğu yerdi. 1967 yılında Kurtuluş Savaşımızı, Atatürk ünitesini işlerken, 9 yaşındaki bir öğrenci 'O gâvurmuş' diye bağırdı. 1969 yılında su baskınına uğrayan bir köyümüzü ziyaret ettim. Okul harap bir durumdaydı. Köyde, sarıklı, cübbeli delikanlılar gördüm, sordum, Atabey'de fazla gelen nur öğrencileriymiş.

Muhtarı bulup sorduğumda hiçbir cevap vermedi, derhal meseleyi kaymakama intikal ettirdim. Cumhuriyetin nimetleri ile yetişmiş olan kaymakam bile ilgilenmedi. 12 Mart'dan sonra Atabey'e baskın yapılınca burası kendi kendine dağıldı"

Daha birçok örnekler var; ama, belki zaman yetişmez diye bu örnekleri kısa kesiyorum.

Panislâmlık özlemi sadece eğitimsizlerin değil yarı aydınların da özlemi haline getirilmek istenmektedir bugün ve bu, çoğu kez tanrısal cezalarla tehdit yolu izlenerek oluşturulmaktadır. "Devlet işlerini şeriat uyarınca yönetemeyenler kâfirlerdir.", "Lâikliğe inananlar dinsizlerdir" "Atatürk, Atatürk diye Hazreti Muhammed'i unuttular" Kur'an harflerini kaldırmak dinin yok edilmesini kolaylaştırmak içindir" diyen vaizler, artık cesaretle şeriat yönetimini övmekte, lâik Cumhuriyetimizi ve demokrasiyi yermektedirler.

İstanbul İmam Hatip Okulu Mezunları Derneğince yayınlanan bir derginin 50. yıl özel sayısı bu bakımdan görülmeye değer. Şimdi, oradan sözlerimizi kanıtlayacak cümleler okuyacağım:

"Üzülerek ifade edelim ki, bütün İslâm ülkelerinde ve ülkemizde müminler tevhidi açıklanır manada kavrayamamışlardır. Bu kavrayamamazlık sebebiyledir ki, İslâm pratik hayatın düzeni olamamaktadır. Huzur ve saadete ulaşmak istiyorsak Allah Kanunlarını zatı gibi mukaddes tanıyalım. Müslümanlar ferdî ve içtimaî hayatlarını Allah'ın emir ve yasaklarına göre tanzim edeceklerdir."

Gene bu derginin demokrasiyle ilgili satırları arasında şunlar yer alıyor:

"İslâm, insanlığın temel sorunları hakkında değişmez çözüm yolları öngörmüş bir kez. Kural ve prensipler koyup kendini kabul eden her ferdi bunlara uymaya zorlayan bir otorite. Demokrasi ise ne bir tez ne de insanlara değişmez değer hükümleri sunabilen bir kaynak. Sadece bir metod." Dergi burada efendim. İsteyenler görebilir. Daha pek çok ilginç örnekler var; ama ben vaktinizi almayacağım.

Sayın Senatörler;

İmam Hatip Okullarını bitiren bu gençlerin yayınladıkları bu 50. yıl özel sayısında Cumhuriyetimizin kurucusunun adına bir kez olsun yer verilmemiştir.

Türkiye'de gerçekte bir çağ değişimi başlangıcı sayılan Tanzimat ve Meşrutiyet rejimi, İmparatorluğu yıkıp dağıtan birer yabancı uygulama olarak nitelenmekte ve matbaayı 250 yıl ülkeye sokmayan yönetim ve

zihniyet ile övünülmektedir. Bu dergide bir İmam Hatip Lisesi öğretmeninin öğrencisine mektupla tavsiyesi de şöyle;

"Davamız islâmcılıktır. Bu yolda yürü" Buradaki islamcılık, Cumhuriyet Rejimine karşı bir zihniyet taşımasa, sadece islâma imanın ifadesi olsa idi doğaldır ki, burada üzerinde durmaya gerek olmayacaktı.Evet, İslâmcılık, Cumhuriyetin lâik Anayasasından yararlanıp lâikliği araç kullanarak lâikliği yıkmağa yöneliktir. Kimilerinde amaç, tüm müslümanları bir bayrak altında toplamak! Halife Türklerden olacak, Başkent de Mekke. Bu fikrin yandaşları, teorisyenleri sınırlarımızın ötesindedir.

Bugün Atatürk Devrimlerinin Türkiye'yi geri bıraktığını, uygarlıkta çok ileri aşamalara varmış ulusların, önüne geçmek için tek çarenin islâm fıkhını uygulamak olduğunu açıktan açığa söyleyen yazan ve yön verenlerin bulunduğu, katı bir gerçek olarak her gün gözler önündedir. Ne yapmak gerektiğine Hükümetin karar vermesi ona göre bir önlem alması zamanı çoktan gelmiştir. Acaba Hükümet, şeriat düzenini getirmek çabalarını, komünizmi getirmek çabalarından daha mı az tehlikeli görmektedir? Eğer böyle ise hatırlatmak isteriz ki,komünizmin amaca ulaşmak için izlediği yollardan en emini hiç kuşkusuz bağnaz dindarlıktan geçer.

12 Mart döneminde yakalanan anarşist gençlerden birinin cebinde, nur risaleleri bulunduğunu hepiniz hatırlayacaksınız. Bağnazlığı din adına çağdaş yasalara karşı çıkma, hatta gerekirse bu uğurda cihat etmeye kadar götürme telkinleri marksistlerin işine az mı yarar? Diyebilirsiniz ki, çeşitli akımları yansıtan kitaplar, broşürler, yazılar yayınlanıyor toplumumuzda. Düşün özgürlüğü Anayasamızın önemli bir ilkesidir. Doğru; buna karşı değiliz; ama gene yasa ve Anayasa ilkeleri ile eğitimimize çizilmiş bir yol vardır. Hükümetler, Millî Eğitim kanalıyla Türk toplumunun kaderini hercümerç edecek değişiklik kararlarını nasıl olur da programlarına alabilirler.? Bunun geleceğe yansıyacak tehlikeli sonuçlarının sorumluluğunu taşımak hakkını kendilerinde bulmakta mıdırlar? Nasıl olur da Devlet bütçesinden harcanan paralarla devrimlerimize taban tabana zıt bir anlayışın inancını içeren kitaplar basar, yayar ve modası geçmiş boş ideallerin, gene öğrencilerde özlenen bir gelecek haline getirilmesine, okullara genelgeler yollayarak yardımcı olur? Nasıl olur da, inanca bağlanmak, onun davasını gütmek, evlenmenin, mirasın ve birey hukukunun, sosyal ve ekonomik davranışların, hep İslâm esasları çerçevesinde hal ve islâh edilmesini, halkın, asiller ve işçiler sınıflarına

ayrılmasını öneren kitapları basıp yayar? Şu kadarını arz edeyim ki, bu kitap bu Hükümet zamanında basılmış değildir. Yalnız, bugün hala peynir ekmek satılır gibi yayınevlerinde satılmaktadır.

Bugün İmam Hatip yetiştiren Orta ve Yüksek dereceli okullarda imamet görevini yerine getirecek yeterli kişilerin yetişmesi için,haftada 16 saati bulan, Kur'an tefsir,siyer, akait, arapça, fıkıh dersleri okutulmaktadır. Her birinin başlı başına ağırlığı olan bu derslerin en ağır olanı da Usul-i Fıkıhtır. Öğrencilerin bu dersi hakkıyla anlamaları İslâm Enstitülerinde bile kolay olmamaktadır. Fıkhın imanla, ibadetle değil muamelatla ve ukubatla ilgili, evlenme ve boşanma, miras, ticaret, ceza ile ilgili kurallarına ilişkin olan bölümlerini gören bu gençlerle klâsik eğitimle yetişmiş gençler arasında hayli düşün ayrılıkları doğmaktadır. Bunu, İlâhiyat Fakültesinde, öğretim üyeliği yaptığım zamanlarda birçok kez gördüm. Normal liselerden gelenler, Cumhuriyet rejiminin anayasasında yazılı olan maddelere karşı gelen İmam Hatip çıkışlı arkadaşlarıyla şiddetli tartışmalara girmek zorunda kalırlardı. İslâm Hukukunun iman ve ibadet dışında kalan şer'i kurallarından başka bir yasa tanımak istemeyen ve bu yolda telkinler altında yetişmiş olan gençlerin bu konularda tek yönlü bir eğitimden geçmiş olmalarından ileri gelmekteydi. Aslında, yalnız İlâhiyat Fakültesi, İslâmî Bilimler Fakültesi, Yüksek İslâm Enstitülerinde okutulmasını isabetli gördüğümüz usulu-i fıkıh derslerini, İmam Hatip programlarından kaldırmak yerinde olur. Uygulama olanağı bulamayan şeriat kuralları da Hukuk Tarihi kürsülerine bırakılmalıdır.

Bunun tersini uygulamak kısa bi süre sonra eğitim kuruluşlarını giderek tüm kuruluşlarımızı yozlaştırmak sonucu verecektir. Çünki; sayısı önce 72 iken bugün 171'i bulan İmam Hatip Liselerinden bu tek yönlü eğitimle çıkan gençlerin yönetim, denetim ve eğitim kadrolarında nasıl bir tutum izleyeceği kestirilemez. Eğer orta ve yüksek öğretim düzeyindeki bu din okullarında bu derslere yer verilecekse o zaman, bu dersler, bugünkü hukukumuzla mukayeseli olarak okutulmalıdır. Ancak, bu sayede Medenî Kanunumuzun kenara itilmesi ve dinsel hukuk özlemleri kısmen önlenebilir.

İmam Hatiplerin programlarından kaldırılacak bu fıkıh ve usul-i fıkıh saatlerinin yerine, herşeyden önce Kur'anın iman ve ibadetle ilgili emirlerini ve kurallarını titizlikle öğretmeyi amaçlayan ve bunun yanısıra bâtıl inançları kökünden yıkacak olan modern bilimleri kapsayacak programlara yer verilmelidir.

Söz orta öğretim ve din okullarında iken, Sayın Millî Eğitim Bakanı ERDEM'in dikkatlerine sunmak istediğimiz bir husus daha var:

Millî Eğitim Bakanlığı 1976 mali yılı bütçe kanunu tasarısında İmam Hatip okullarını bitirenlerin 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanununun 32 nci maddesiyle Üniversiteye girebilecekleri yolunda bir yorum ve işarette bulunmuş.

Burada dikkaten kaçan bir nokta var sanırım. Bu metni kim hazırlamış ise, yine Aynı Kanunun 31 nci maddesinde yer alan "Yetiştirildikleri yönde üniversitelere, akademilere yüksek okullara girmek için aday olma hakkı tanınır" ifadesini gözönünde bulundurmamış olacak.

Bütçe Karma Komisyonundaki görüşmeler sırasında gözüme ilişen bu ifadenin açıklığa kavuşturulması amacıyla sayın görevlilerden sordum, Talim Terbiye Başkanının verdiği yanıt aynen şöyle:

"1975-76'dan itibaren ortaokula dayalı 4 yıllık İmam Hatip Liseleri mezun vereceğinden, bu mezunlar, hem mesleğe, hem yüksek öğretime hazırlayan programları görmeleri sebebiyle aynen ilköğretmen okulları mezunları gbi diploma alacaklar ve üniversiteye girebilme hakkına sahip olacaklardır".

Oysa, Kanunun bu maddesi 1973 de kabul edilirken Millî Eğitim Bakanı Sayın Orhan Dengiz'e yönelttiğimiz bir soruya verdikleri karşılık konuyu tam anlamıyla açıklığa kavuşturuyor. İzninizle şimdi bu cevabı okuyorum:

"Şimdi burada bir noktaya temas etmek istiyorum. Sayın Üçok, Ortaokullar açılabilir dediler. İmam Hatip okullarının bu maddeye göre ortaokulları açılabilir dediler. Bu maddeye göre ortaokulları açılamaz. Çünkü, maddede (ortaöğretim sistemi içinde) tabiri vardır (ortaöğretim sistemi içinde) tabiri, ortaokulların açılamayacağını ifade eder."

Bunun ötesinde bir maruzatım daha var, önemlidir sanıyorum. Biraz önce kabul buyurduğunuz 31 inci maddede, ortaöğretimin yükseköğretime veya hem mesleğe hem de yükseköğretime hazırlayan programlarını bitiren öğrencilere yetiştirildikleri yönde üniversitelere, akademilere ve yüksekokullara girmek için aday olma hakkı tanınır."

Talim Terbiye Dairesi ortaöğretim ile ilgili kanunun bu maddelerini aldığı bir kararla yürürlükten mi kaldırmıştır? Kararlar ne vakitten beri yasaları ilga eder olmuştur?

1976 Millî Eğitim Bütçe Kanununu tasarısında 44 ncü sayfada da, "imam Hatip okulları birinci devreleri genel ortaokul programı uygulamaya başlamış ve 1974-75 yılında tekrar imam hatip meslekî dersleri ağırlıklı ortaokul haline dönüştürülmüştür" deniliyor.

Sayın Milli Eğitim Bakanının bu konudaki düşüncelerini Kontenjan Grubu merak etmektedir:

Temel Eğitim Kanununun 25 sayılı bu maddesini değiştirmek isteyenlerin çabaları pek lüzumsuzmuş demek ki, hatta Sayın Cumhurbaşkanına gönderilmesi Sayın Cumhurbaşkanının Temel Eğitimle ilgili 25 nci madde gibi Üniversiteler Kanununun 52 nci maddesini de yeniden görüşülmek üzere Meclislere yollaması, hepsi, hepsi anlamsız boş işlermiş demek ki.

Öğrendiğime göre bu 25 sayılı maddenin değiştirilip bu hale getirilmesi Hükümet programıyla amaçlanmış.

Lâik Cumhuriyetin sayın senatörleri,

Hükümet programları bu kutsal çatının altında sarf edilen nice emeklerle meydana getirilmiş yasalardan üstün müdür? Yasaları geçersiz kılabilir mi?

Bu durumda yapılacak iş, yasaları zorlamak değil, bir plân içinde İmam Hatip Liselerinin sayısını azaltıp, müfredat programlarının Tevhid-i Tedrisat Kanununun öngördüğü üzere yalnız imamlık ve hatiplik vazifelerini yerine getirecek yetenekli ve aydın din görevlileri yetiştirecek biçimde yeniden düzenlemek olmalıdır.

Ayrıca, şimdi sayıları ilköğretmen okullarının iki katına ulaşmış olan ve bitirenlerden çoğunun meslekten kaçtıkları gözler önünde tutularak, bunlara yüksek öğretimin yolunu açacak geçici hükümler getirip mağdurluklarını önlemek üzere gerekli yasal tedbirler alınmalıdır.

Her geçen gün sayısı artan bu okullara kızların da alınacağının bir Hükümet yetkilisince açıklanması, bu teokratik okulların bir temel ve yaygın eğitim imişçesine genelliştirilmek istendiği inancını vermektedir.

Buna paralel olarak politik nedenlerle kurulan üniversiteler gibi, dernekler aracılığıyla açılan; fakat devlet bütçesinden yapılan tahsislerle varlığını sürdüren bu okulların mülkiyeti hazineye devredilmemekte ve bu nedenle çoğu yerde dernekler kendi isteklerini bu okullarda egemen kılmaktadırlar. Belki de böyle bir egemen güçle geçtiğimiz haftalar içinde Türkiye'nin 20 ilindeki İmam Hatip okulu öğrencileri Sayın Cumhurbaşkanının bu okulları ilgilendiren kanunların yeniden görüşülmesini istemesi üzerine "Vetoya veto" sloganıyla boykota gittiklerini gördük.

Din eğitimi yapan Yüksek İslâm Enstitülerinin durumuna gelince:

Bu okulların öğretim kadrolarını dolduranlar, yine bu okulları bitirmiş

olanlardan oluşmaktadır. Yani, o okulu bitiriyor ve hemen o okula öğretmen oluyor, hem de hiç bir akademik çalışma yapmadan ya da farklı bir sınav vermeden. Bu yetersiz öğretim kadroları yüzünden bu meslek okullarında büyük bir boşluk yaratılmış bulunmaktadır. Derslerin çoğu boş geçtiğinden, 15-20 günlük kurslarla telâfi yoluna gidilmektedir. Neden İlahiyat Fakültesinini bitirenlerin bu enstitülere öğretmen olarak tayini yeğ tutulmamaktadır?

İslâm Enstitülerinde okutulan kitaplar hemen hemen yok denecek ölçüdedir. Öğrencilerin bir bölümü Irak, Suriye, Mısır gibi ülkelerden, yabancı kişilerce getirildiği bilinen kitapları izlemekte ve okumaktadırlar. Bunlr arasında Atatürk'e ve devrimlerine karşı kitapların bulunduğu raporlarla saptanmıştır.

Bu kurumlarda Atatürk'e yer verilmediği, hatta bazılarında tek bir fotoğrafının da bulunmadığı bir gerçektir.

Erzurum Yüksek İslâm Enstitüsünde Cuma gününün tatil olduğu saptanmıştır. Disiplin bozuktur. Buna karşı, görevliler geniş bir hoşgörü içindedirler.

Devamsızların sınıfta kalması gerekirken devamlı gösterildikleri, yurt dışında cezaevlerinde kalanlara bile hasta raporları aldırtmak yoluyla sınıfta kalmaktan kurtarıldığı, yatılı öğrenci olduğu halde Diyanet İşleri Başkanlığında görev yapıyormuş gibi gösterilerek maaş aldığı için bu okullardan mezun olanların istihdam sorunlarının sonunda halli güç bir problem haline geleceği kuşkusuzdur.

Sayın Senatörler,

Yüksek İslâm Enstitülerinin içinde bulunduğu şu derbeder durumu kısaca belirttikten sonra, Millî Eğitim Bakanlığının valiliklere gönderdiği bir genelge ile modern ve pozitif bir öğretim programı izleyen ve üniversite öğrenimine hazırlanan lise öğrencilerinin ahlâk derslerini nakle dayalı dogmatik bilimlerle yetişen İslâm Enstitüsü ve imam hatip çıkışlılara verilmesini Grubumuzun kuşku ile karşılamakta olduğunu belirtmek isterim.

Bir siyasal partinin iktidar ortaklığını sağlamak yolunda, ödün olarak ortaöğretim programlarına yerleştirilen bu "Ahlâk dersleri, gerçekte lâikliği dolambaçlı yollardan geçersiz kılmak amacına yönelmiş bir uygulamadır. Bu amaç iki yıl sonra ahlâk derslerinin din öğretmenlerince okutulumasının öngörülmesi ile apaçık ortaya çıkmıştır. Din öğretmenleri zorunlu olmayan derslerini "ahlâk dersi" adı altında zorunlu olarak okutma olanağını bulabileceklerdir bu yoldan. Ahlâk, gençlere okullarda verilecek bir-iki saat

ders ile mi sağlanacaktır? Eğer bu kanıdan hareket ediliyorsa, öğrenim görmemiş olan Türk Halkının yüzde 40'ını ahlaktan yoksun kabul etmek gerekmez mi?

Herşeyden önce belirtmek gerekir ki, Türk halkı din ve ahlâk kurallarına saygılıdır; her zaman da saygılı olmuştur. Türk Halkı Müslümanlıktan yüzyıllar önce de büyük imparatorluklar kurmuş, ahlâk kural ve yasalarına bağlılıkları ile büyük ülkeler yönetmiştir. Bugün kimi kuruluşlarca "Medreseler kaldırıldı, din eğitimi kaldırıldı, bir boşluk oldu da; işte bugün o yüzden ahlâk bozuldu; gençler büyüklerine karşı saygısız oldu" savı öne sürülüyor.

Bizim kuşak gerçekten din dersleri almadan yetiştik; ama içimizde inançsız kimseler olacağını sanmıyorum. Tam 25 yıldır okullarımızda din eğitimi var. O halde, iki kuşak arasındaki saygı anlayışı farklı bir görüntü içindedir; ama bununla ahlâksal kuralları karıştırmamak gerekir.

Babasının yanında sigara içmeyen ya da çocuğunu kucağına alıp okşamayı ayıp sayan kuşağın anlayışı bugünkü gençlerde yoktur. Ama gerçekten sigara içiyorsa bunu babasından saklaması, açıktan içmesinden daha iyi değildir. Bence açık olmak, ahlâktan yoksun olmak demek değildir; tersine riyasızlıktır.

Son yıllarda ahlâktan bahseden pek çok kişi, Osmanlı İmparatorluğunun parlak dönemlerini örnek tutarak "O zamanlar medreselerde verilen koyu İslâm ahlâkı nedeniyle yetişmiş kişiler İmparatorluk sınırlarını Avrupa içlerine değin ulaştırmışlardı" diye konferanslar veriyorlar, yazılar yayınlıyorlar.

Önce belirtmeliyim ki, Osmanlı İmparatorluğuna gelinceye değin medrese eğitimi görmeden Türkler büyük imparatorluklar yönetmiş bir ulustu. Medrese eğitiminin en üst basamaklarından yetişmiş olanların Osmanlı döneminde öyle sanıldığı gibi her zaman imrenilecek bir terbiye ve ahlâk örneği olmadıklarını Osmanlı tarihini birazçık araştıranlar hemen farkedeceklerdir.

Büyük tarihçi Ahmet Refik'in yine büyük tarihçi Naima'ya dayanan "Tesaviri Ricâl" adındaki kitabından bu sözlerimi kanıtlamak için bir ilginç örnek sunacağım izninizle:

Devir, Tanzimat Devrinden çok önce. Tarhuncu Ahmet Paşa'nın Sadarette bulunduğu sıra. "Hazine müzayaka içinde olduğu gibi, ulema ve erkân-i devlet Osmanlılık namına leke olacak zevattan terekküp etmişti. Ulema beyninde dedikodu ve arpalık münazaası bütün tezahürü ile devam ediyordu. Ortalıkta deveran eden sözler, "Rütbe, mansıp, rüşvet,

arpalık"tan başka birşey değildir. Devrin ekâbir uleması, hatta müftüsü ve kazaskeri ekseriya mansıp için sarık sarığa kavga ediyorlardı. Ulema mücadeleleri bu devrin tebayii mümeyyizesinden idi. Kazaskerler bir birini çekemiyorlar, rütbe alamıyanlar Şeyhülislam ile kavga ediyorlardı. Hususiyle Şeyhülislâm Ebu Said Efendi ile İstanbul Kadısının mücadeleleri ulemanın o devirdeki halet-i fikriyesine tarihî bir burhan idi. İstanbul Kadısı Şeyhülislâm'ın huzuruna çıktığı zaman mağduriyetinden şikâyet ediyordu;

"Bre Allah'dan korkmaz, bre mürteşi zalim, Anadolu benim hakkım iken niçin ahara verdin?" diye bağırıyordu.,,

O zaman Şeyhülislâm, hani imrenilen devrin Şeyhülislâmı pür hiddet İstanbul Kadısı'na mukabele ediyordu; "Bre cahil, edepsiz, hayasız, sen kaçan adam oldun ki, bugün küstahlığa cüret edersin? Bu zebandazlık ne haddindir? Sen, Sünbül Ali'nin kahve uşağı değil miydin? Bu rütbelere hep rüşvet ile himayet ile gelmedin mi? Sen, kenduni âdem mi sanursun?"

Sonra hiddetini bir türlü yenemiyor, "Bre kaldırın şunu, tiz falaka, değnek getirin" diye hizmetkârlarını çağırıyordu. O zaman hizmetçiler koşuyor, İstanbul kadısının yakasına yapışıyor, yumruklarla yüzünü gözünü birbirine karıştırıyordu. Bu esnada sarıklar düşüyor, Şeyhülislâm mutassıl galiz tabirlerle bağırıyordu" ve böylece devam ediyor;..

Sonunda padişahın huzuruna çıkılıyor. "Benim Şevketli Padişahım, bu duacınız ebaenced Padişahımın müstakîm ve müteserri duacısı olup, dahlî icap eder hâl yoğ iken, mahzâ havalarına mütabaat etmediğimiz için Esat nam raşî ve mürteşî, gelip Şeyhülislâm iken terk-i edep ve hetki hürmette bize müşafeheten zalim ve dinsiz deyip..."

O zamanda demek ki, "Dinsiz, kâfir" diye bir birlerini suçlamışlar. "... Bu kadar elfâz-ı kabiha ile itâb edip ve sakalımıza yapuşup bizi darp edip meclisten ihraç olundukta sair ülema..." ve böyle gidiyor, "... Diye iftira atıyordu" atlayarak okuyorum, "... Şeyhülislâm'ın desisekârane jurnali üzerine". Valide Sultan ve Padişah heyecan içinde kalıyor ve nihayet hakikat meydana çıkınca Şeyhülislâm'ın azline karar veriliyordu.

Şurada bir satır daha var, müsaadenizle; "Osmanlı efkârı ceh-lü gaflet içinde uyuyordu. Koca imparatorluğun ilm-ü irfan âleminde ancak şayanı hürmet bir, iki simâ görülebiliyordu."

İşte Osmanlı İmparatorluğunun hayran olunan devirlerinden biri.

İşte imrenilen ve örnek tutulmak istenen medrese yetişeklilerden bir, iki örnek. İşte, Tanzimat Hareketini bilim ve ahlâkın bozulmasına neden sayanlara bir yanıt.

Görülüyor ki; din, iman'ın en koyu olduğu devirlerde bile kişileri sürekli olarak islâh edememiş. Toplumumuzda gizli ve açık tarikat eğitimini oluşturanların çoğu güncel çıkarları için sarf ettikleri çabaların Türkiye için, hatta kendileri için nasıl bir gelecek hazırladığının farkında değillerdir, çoğunlukla.

Bugün; hür, köle ayırımı yapmak ya da artık uygulanması olanaksız bulunan Ceza Hukukunun ağır hükümleri ile insanların düşünsel ve ahlâksal yükselişini sağlamak olanaklı görülebilir mi? Fizyolojik, psikolojik ve sosyolojik unsurların oluşturduğu bir bütün olan insanın dinsel yönden mistik dalmalara kadar uzanan bir âleme girmesi halinde toplumların ilerlemesi savunulamaz. Orta çağ bunun örnekleriyle doludur. Uyanık bir din görevlisi bana Ankara'da 50'den çok medrese bulunduğunu ve hepsinin de lâik eğitime karşı kız ve erkek çocukları eğittiğini kesinlikle bildiğini söyledi. Acaba Bakanlık bunlar üzerinde durmuş mudur?... Millî Emniyetin raporları bu alanda uyarıcı nitelikte olmalıdır. Ne gibi bir çare düşünülmektedir?

Kontenjan Grubu olarak önerimiz şudur, düşüncemiz şudur:

Her şeyden önce tüm uyanmak isteyen ve uyanmış olan dünya uluslarına ışık tutan Atatürk ilkelerini eksiksiz ve canlı tutmak için Cumhuriyet ve devrim tarihinde uzmanlaşmış kişilerce okutulan Devrim Tarihi dersinin, ahlâk dersi saatlerinin yerine geçirilmesidir. Bu ders tarih öğretmenlerinin tarih dersinden ayrı tutulmalı ve ayrı not takdir edilmelidir.

Sayın Üyeler,

Millî Eğitim Kanununun 12 nci maddesi aynen şöyledir. "Türk Eğitiminde lâiklik esastır. Din eğitimi ve öğrenimi ancak kişilerin kendi isteğine ve küçüklerin de kanuni temsilcilerinin isteğine bağlı olarak verilir. Bu isteğin kaydedilmesi veliler tarafından okul idaresine yazılı olarak bildirilir. "Ne yazık ki, yasanın bu açık emri değişik hükümetlerce saptırılmıştır. Önce velilerden din dersini isteyenlerin değil, istemiyenlerin yazılı olarak bildirmesi talep edilmiştir. Oysa, bu kararı uygulama Anayasanın 19. maddesine açıkça aykırıdır.

Şimdi de Millî Eğitim isteğe bağlı din derslerinin zorunlu ders programlarının ortasına alınmasını öngörmüştür. Bunda güdülen amaç, din derslerini Anayasa ilkesine rağmen zorunlu hale getirmektir.

Pratikte hiçbir tutarlı yönü bulunmayan bu uygulamada bakın nasıl düzensizlikler baş gösterecektir. Bir kez din dersini okumak istemeyen öğrenciler ortada kalacaklardır. Türkiye'de her okulun bir spor salonu, resim atelyesi, müzik salonu yoktur. Ortada kalan çocuklar koridorlarda ya gürültü edecekler ya da ısınmak için (sobalı okullarda) sınıflara gireceklerdir. Derse girmeyen öğrenciler, derse girenlerce "Gâvur, dinsiz" diye hor görülecek ve alay konusu yapılacaktır.

Biz öneriyoruz, bu dersler son saatte istenmiyorsa, o zaman ilk saatlere alınsın; ama her halde orta saatlere alınmamalı.

Sayın Üyeler,

Biraz da dil konusuna değinmek istiyorum.

Eğitim ve öğretimin ilk aracı dildir. Dörtlü Koalisyonun dil üzerinde anlaşıp programlarına koydukları bir madde vardır. Kontenjan Grubu dil devrimini Hükümetin geri götürücü bu amacına karşı çıkmıştır. dinamik bir yapıya sahip olan dilde yapılacak bir geri dönüş, belki bir kuşak boyu tefekkürü, düşün oluşmasını engelleyecektir. Bu, Hükümetlerin taşıyamıyacağı kadar büyük bir vebaldir. Türkçe aslında zengin bir dildir, zengin kökleri olan bir dil; ama Türkler yurtları Orta Asyadan kopup Anadolu'ya yerleştikten sonra, çeşitli adlar taşıyan boy ve kabileler birbirlerinden uzak yerlerde yurt edindiler. Orta ve Yeni çağın ulaşım olanaklarıyla da bugünkü ölçüde birbirleriyle temas kuramadılar. Kullandıkları sözcükler bu yüzden çevrelerinden öte gidemedi. Bu nedenle, bugün bizler Dil Kurumunun derlediği pek çok sözcükleri uydurma sanmaktayız. Oysa, onların her biri Anadolumuzun 4 bucağından derlenmiş olan öztürkçe sözcüklerdir. Milliyetçiliğini mitolojik sembollerle de neredeyse, fanatik ölçülere vardıran bir iktidar kanadı Kaşgarlı Mahmut'dan, Ali Şîr Nevaî'den alınan; Aşık Paşa'dan alınan sözcükleri kitaplardan çıkarmayı amaçlayacak mıdır?.. Bu onun milliyetçiliğine ters düşmeyecek midir?.. Yıllardır hep bir mazi edebiyatıyla Türk gençliğini hayallerin ötesinde bir özlem duygusu içinde tutmak çabası gösteriliyor. "Atatürk'ün başlattığı dil devrimi yüzünden bağlantımız kopmuş, edebiyatımızla tamamen ayrı düşmüşüz" deniliyor. Ben soruyorum bağlantımız var mıydı? Divan Edebiyatının oluştuğu dönemlerde bile Divan Edebiyatımızla bağlantımız olmuş muydu?..

Bir küçük örnek, "İttikâya müstaid olmaz kibar-i Devlete, bâlişi zertâr eğer, huddâma pamâl olmasa" Bunu bugün değil, dünkü değil, eski kuşaklarda da kaç kişi anlar?.." Altın işlemeli yastık, hademelerin ayakları altında çiğnenmedikçe, Devlet büyüklerinin dayanmasına elverişli olmaz"

anlamına geliyor. Yani, daha aşağıdakilere hükümdarın Devlet büyüklerinin sırtını dayıyacağı kuvvetleri hükümdar ezdiriyor ki, kendisinin onlara dayanması kolay olsun.

Bizim kuşaktan kaç kişi anlar, Fuzulî'yi, Nefî'yi, Nedim'i? Kaç kişi anlar, hüsni aşkın dilini?.. Bunlar yazıldığı dönemlerde Türk toplumuna ne vermiştir?.. Bir Yunus Emre'nin 700 yıldan beri verdiğini verebilmiş midir? İşlene işlene eskimiş bir gül, aşk ve mahbub konusu yüzyıllar boyu süremezdi elbet. Tanzimat, Servet-i Fünun, Edebiyatı Cedide adlarıyla birtakım aşamalardan geçtikten sonra, Arap ve Fars hegemonyasından kurtulma yolunu tuttu dilimiz. Bugün artık Türk Toplumunun övüneceği ve yabancı olmayan bir edebiyatı vardır, dünya dillerine üst üste çevrilen. Ödüller kazanan bu yapıtlar dilimizin yabancı sözcüklerden arınmasıyla doğabilmiştir ancak. Hükümetten bir dileğimiz de dile dokunmaması yolunda olacaktır.

Sayın Senatörler, Sayın Üyeler,

Kimi türkçe sözcükler arapça'nın yerine geçirildiğinde dinleyenlerce ya da yazanlarca önceleri yadırganır ve karşı çıkılır. Yakışıksız anlamsız bulunur, uydurmadır bu denilir. Cevap karşılığı yanıt da bunlardan biridir. Sayın Erim hatırlayacaklardır, bundan 1-2 ay önce bu sözcük üzerinde bir tartışma da açılmıştı, ben araştırdım, bu sözcük Garipname'de şöylece geçiyor. "Tanrı anın yanıtın uçmak vere, kim günahsız ol kişi hakka ere". Kelile ve Dimne bu sözcüğü şöyle almış, "Ve anın yanıtın vermek vaktini istemekte, hiç gafil olmayan".

Sayın Arkadaşlar,

Okul kitaplarından arı sözcükleri kaldırıp yerine Arap ve Fars sözcüklerini koymak, ya da TRT'nin dilini değiştirmek, dil devrimini durduramaz; ancak bir iktidar süresince hızını keser. Bunun zararını da genç öğrenci kuşakları çeker. Bugün Fars Edebiyatına büyük bir yapıt kazandıran ve ünlü şair ve mutasavvıf Celâlettin Rumî'yi hiç kimse anlamıyor; ama aynı çağda yaşamış büyük Türk mutasavvıfı Yunus Emre 700 yıl sonra tüm tazeliği ile gönüllerimizde taht kurabilmektedir.

Kontenjan Grubunun bu konudaki dileklerini tekrar eder, sözlerimi sona erdirirken, bir dileğimizi daha dile getirmek istiyorum.

Millî Savunma Bakanlığından sonra en büyük bütçeye sahip olan Millî Eğitim Bakanlığı bütçesini görüşmekte olduğumuz bu günlerde, ülkemizde yüksek öğretimin hemen hemen tümden durmuş olması, gerçekten bir talihsizliktir. Şimdiye kadar, kargaşanın nedenini üniversite özgürlüğünde arayanlar, doğrudan Millî Eğitim Bakanlığına bağlı kuruluşlarda

kargaşanın, üniversitelerdekini çoktan geride bıraktığını görerek uyanmışlardır umarız. Güvenlik güçlerinin tam bir tarafsızlıkla hareketi sonucu, kargaşanın kısa zamanda ve etkili olarak önünün alınacağı kanısındayız. Nitekim, son zamanlarda bu yolda adımların atılması meyvelerini vermeye başlamıştır. Yakın bir gelecekte, özgür bir öğretim ortamının yaratılması ve 1976 Bütçesinin hayırlı olması en içten dileklerimizdir efendim.

ŞAŞIP KALDIM

19 Aralık 1976 Cumhuriyet Gazetesi

1976-77 ders yılı başlarken ortaöğretim için hazırlanmış ders kitaplarında yasal devrimlerimize ve bilime ters düşen tutum ve telkinlerin yankılarını basından izler olduk.

Bu nedenle, bir raslantı olarak elime geçen lise II. sınıf Din Bilgisi kitabına bir göz atmaktan kendimi alamadım. Kitap, Diyanet İşleri gibi, dinsel sorunlara tam bir yetki ile yanıt vermesi beklenen bir kuruluşun başında bulunan Doç. Süleyman Ateş ve iki arkadaşı tarafından yazılmış.

Kitabın 123. sayafasında "İslâm'ın kadına sağladığı haklar" başlığı yer alıyor: İslâm dininin, "Kadını hayatın her alanında erkeğe eşit yaptığını, her iki sınıfın (cins demek gerekir) eşitlik ve adelet alanında birleştiklerini (S. 125), karı koca hukukunun himaye edildiğini, nihayet erkekle kadın arasındaki farkları ortadan kaldırdığını" hayretle okudum. Evet hayretle okudum bu satırları; çünkü biri çıkıp da sayın Başkan'dan sorarsa; "İslâm'da kız çocuk ile erkek çocuk mirasta eşit hisse alabilirler mi?". Ya da İslâm aile hukukuna göre kadın, kocası tarafından kendisine hak tanınmamışsa, kocasına "boş ol" veya "senden boşandım" diyebilir mi?". "Bir kadın tanık bir erkek tanığın yerini tutabilir mi?"; "Had cezaları ile ilgili bir davada kadın tanık dinlenebilir mi?"; "Ergin bir erkeğin evliliğini velisi feshettiremediği hâlde, ergin bir kızın evliliğini velisi küfüvsüzlük nedeniyle feshettiremez mi?"; "Bir kimsenin oğlunun kızına mirası kaldığı halde, kızının kızına veya oğluna misar kalır mı?"; bu sorulara nasıl yanıt verecektir, düşünmeğe değer doğrusu.

Gerçekten de İslâm Hukuku kadına çağına göre çok ileri haklar tanımıştır. Ancak bunu bugünkü ölçülerle değerlendirmemiz olanaksızdır. Çünkü İslâm hukuku birçok alanlarda kadınla erkeği eşit tutmamıştır.

Bir yığın yanlışla din öğretimi yapılamaz; dini tüm gerçekleriyle öğretmek gerekir. Eğer aklın, mantığın ölçülerini, bilimin verilerini rafa kaldırmayı düşünmüyorsak; Millî Eğitim de düşünmüyorsa, o zaman gerçeklerden yana olunmalıdır. Din vicdanlardaki yüksek yerini iman ve ibadet kurallarıyle her zaman koruyabilir bunda hiç bir kuşku yoktur.

İslâm, kadına seçme hürriyeti (hakkı demek gerekirdi) tanımış". Kitabın yazarı Diyanet İşleri Başkanı Doç. Süleyman Ateş böyle söylüyor. İlk kez benim Cumhuriyet ve Milliyet gazetelerindeki yazılarımla açıkladığım bir konudur bu. Gerçekten de Hz. Muhammed Mekke fethi sırasında kadınların da biatını almakla kadınlara oy hakkı tanıdığını göstermek istemiştir. Ancak, Hz. Peygamber'den sonra hangi halifenin seçiminde bir daha kadınların fikri sorulmuş, biatı alınmıştır? Hiç bir zaman... Veya kadınların da halife seçiminde hakları bulunduğu herhangi bir İslâm kamu hukukçusu tarafından kabul edilmiş ve bu husus kitabında gösterilmiş midir?

Hz. Peygamberin bu hareketi bir kez daha ardgelenleri tarafından izlenmemiştir. Böyle olduğu hâlde Doç. Süleyman Ateş İslâm tarihi boyunca bir kez olsun uygulanamamış olan bir sünneti, uygulanmışmış gibi bir anlamla ele alıyor ve lise öğrencilerini yanlış bilgilerle donatıyor.

Yaşamın her alanında kadın ile erkeğin eşit olduğunu, erkekle kadın arasındaki farkın Kur'an hükümleri ile kaldırıldığını söylerken Sayın Başkan'ın nasıl olup da bunca Kur'an âyetlerini, şeriat kurallarını, fıkıh kitaplarını fetvaları bir çırpıda görmezden gelebildiğini hayretle gözlemliyorum. Çünkü İslâm hukuku ile biraz olsun, ilgilenen herkes bilir ki, İslâm'da kadın erkek eşit değildir: İslâm'da kadın, mirasta aynı durumdaki erkeğin yarı hissesini alır. Oğlun kızı mirasın tümünü aldığı hâlde kızın kızı hiç bir şey alamaz. Mahkemede ancak iki kadın bir erkek tanığa eşittir, o da had cezaları ile ilgili dâvâlar dışındaki dâvâlarda, yani, zina, zina iftirası, yol kesme, hırsızlık ve alkollü içki içme davalarında kadın, tanık olarak hiç dinlenemez.

Kadının yuvası, hayat garantisi erkeğin iki dudağı arasından dökülecek bir çift söze bağlıdır: "Boş ol"... Oysa ona, yâni kadına bu ölçüde, böyle bir hak tanınmış değildir. Doç. Süleyman Ateş'in kadın konusunda (S. 123-4) kitabına almış olduğu bir Hadis'te de bunu açıkça görüyoruz. Hadis'te şöyle buyruluyor: "Eğer insanlardan birinin bir kimseye secde etmesini emretmem mümkün olsaydı, kadına, kocasına secde etmesini emrederdim. Allah'a andolsun ki, kadın kocasının hakkını ödemedikçe rabbinin hakkını ödeyemez". Görülüyor ki, Hadis'e göre Allah hakkı ile koca hakkı eş değerde tutulmuş" kocaya itaat dinsel farzlar arasında sayılmıştır". Nerede kaldı kadınla erkeğin eşit haklara sahip olması!

Ortada apaçık bit tutum var ki, o da devrim yasalarının gereksiz olduğuna genç kuşakları inandırmak çabasıdır. Eğer böyle bir ardniyet

olmamış olsaydı, az önce birkaç örneğini belirttiğim ve kadını hak bakımından erkeğin yarısı sayan eşitsizlikler nasıl unutulabilir ve tam bir kadın erkek eşitliğinden bahsedilebilirdi?

Kadının mirasta yarı hisse alacağını, ya da kadın aracılığı ile murise bağlanan mirasçıların, mirastan hiç bir hisse alamayacaklarını unutan Diyanet İşleri Başkanı Ateş'in unutmadığı başka şeyler var ama... Bakınız onlar neler: "Kendileriyle gerdeğe girdiğiniz kadınlarınızdan evlerinizde bulunan üvey kızlarınız haram kılınmıştır... Öz oğullarınızın eşleri ve iki kız kardeşi bir arada almak - geçmişte olanlar hariç - haram kılınmıştır" (S. 122-3). Diyanet İşleri Başkanının lise öğrencilerine öğretmeği amaçladığı şeyler nelerdir? İki kadınla evlenebilirsiniz ama bunlar kardeş olmamalı. Ey kayınbabalar dul kalan gelinlerinizle sakın evlenmeyin haramdır, ama daha önce evlenmiş olanlar varsa, onlar hariç.

Cahiliye devrinin ahlâk ve edebe sığmaz âdetlerini yasaklamak için inmiş olan bu yüce âyetlerin hükümleri bugünkü hukukumuzla da zaten teyid edilmiş bulunmaktadır.

Lise Din Bilgisi kitabının çağdışı kalmış konularından biri de oruç bahsinde geçmektedir: Orucu bozup hem kazayı hem de kefareti gerektiren şeyler arasında "Lezzet aldığı birinin tükürdüğünü lezzet ile yutmak"; yalnız kazayı gerektiren şeyler belirtilirken de "Taş, toprak, çakıl taşı, demir, bakır, altın, gümüş yutmak; kuru cevizi fındığı kabuğu ile birlikte yutmak" sayılıyor. Ayrıca "Karnında veya başında bulunan yaraya döktüğü ilâcın mideye gitmesi"nin de orucu bozacağı ve kazayı gerektireceği 10. maddede açıklanıyor. 15-16 yaşındaki lise öğrencilerine verilen bu bilgilerin hem ahlâksal, hem de dinsel yönden yarar sağlayacağı nasıl umulmuş Millî Eğitim Bakanlığınca, anlamak güçtür. Karnında veya başında bulunan yaraya dökülen ilâcın mideye gitmesinin orucu bozacağı açıklanırken bu ilâcın hangi yolla mideye ulaşacağı hiç düşünülmemiş midir?

Sözlerimi Talim Terbiye Dairesi Başkanı Rıza Kardaş'ın bu kitaba yazdığı önsüzün bir iki cümlesi ile bitirmek istiyorum: "Bu kitap bu dersi okuyacak öğrencilerimize... İlim ve medeniyet âlemi ile ilişkilerini ayarlamasına dinî yardımcı olmak, millî birlik ve bütünlük içinde iktisadî sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk milletini çağdaş medeniyetin seçkin bir ortağa yapmak!".

İnsan, şaşar böylesine!

EĞİTİM YOLUYLA MEZHEP KIŞKIRTICILIĞI

3 Şubat 1977 Cumhuriyet Gazetesi

Eski çağlardan beri, toplumlara egemen olan inanç farkları, gerçekte daha çok, siyasal ve ekonomik ihtiraslar, çıkarlar yüzünden patlak veren savaşların nedeni olmuştur.

Ortaçağ boyunca katolik kilisesinin arapcadan lâtinceye çevrilmiş olan İncil'i istedikleri gibi yorumlayarak halkı sömürmesi, Yeniçağ'ın başlarında Luther, Calvin gibi gerçek din bilginlerince İncil'in bu kez yaşayan dillere çevrilmesiyle nispeten önlendi. Böylece elinde yalnız soyluluk asasından başka bir şey kalmamış derebeylerinin gözleri de açıldı ve cennetin anahtarları karşılığında kilisiye ödedikleri büyük servetlerin nasıl boşa gittiğini acı bir gerçek olarak gördüler; bu kandırmaca uygulamaya tüm güçleri ile karşı çıktılar.

Bu karşı çıkış Batı Avrupa'yı yaklaşık olarak 150 yıl süren mezhep savaşlarına sürükledi. Osmanlı orduları bu savaşlar sırasında Viyana kapılarına kadar uzandı.

İslam dini de bu tür bölünmelerden uzak kalamamıştır. Başlangıçta siyasal olaylardan doğan ayrılıklar her seferinde yenik düşen Hz. Ali yandaşlarının mistik yollarda teselli aramasına neden olmuştur. Bütün İslâm tarihi Deve Olayı (Cemel Vakası, 656) ile başlayan Aliciler'e karşı savaşlarla doludur. Bu kin gütme tarihe Hz. Ali ve evlâtlarına cami minberlerinde Emeviler'in küfür ve lânet okumalarına kadar varmıştı.

Türklerin topluca X. Yüzyılda Müslümanlığı kabul etmeleri kolay olmamıştı; ikiyüz yılı aşkın bir süre Maveraünnehr beyleri Arap komutanlarının Haccac bin Yusuf, Kuteybe bin Müslîm gibi en ünlülerini uğraştırmışlardı. İşte Irak'dan İran'a ve dah doğuya doğru yayılan Şiilik, Araplar'ın başka uluslara karşı güttüğü kendini üstün görme kötü politikasından dolayı gelişti ve Ortadoğu'da ve Asya'da ve Afrika'nın kimi bölgelerinde sürekli olarak yerleşti.

Bu, bir anlamda Arap'ın kendini üstün görme duygusuna karşı, öteki ulusların ulusal bir tepkisiydi. Bu tepki giderek merkezin zayıflamasını ve Emevi İmparatorluğu'nun yıkılması nedenlerini hazırladı. Ancak unutul-

mamak gerekir ki, çarpışmalar yalnız sünnîlerle şiîler arasında geçmiş değildir. Hanefîlerle Hanbeliler arasında da kıyasıya çatışmalar olmuştur.

Ortaçağ İslâm devletlerinin tarihleri incelendiği zaman, mezhep kavgaları yüzünden toplumların çektiği acılar, hemen hemen kesintisiz sürüp gittiği görülür. Parçalanmaların, çatışmaların, çöküntülerin etkenleri arasında çoğu kez vicdan özgürlüğüne saygısızlık, tahammülsüzlük başlıca yeri almaktadır. Bunun XVI. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'ndaki örneğini Yavuz Selim'in 40 bin Alevi (= Şii) Türk'ü katlettirmesinde de görmekteyiz.

İnanç özgürlğünü hoşgörü ile karşılamayışın Fransada'da en belirgin örneği 23 ağustos 1572 deki Saint - Barthelemy katliamıdır.

1789 Fransız devrimi ile tanınan insan hak ve özgürlükleri çok ağır adımlarla da olsa Doğu'ya doğru yayıldı.

Haftalardan beri gazete sütunlarında, parlamento kürsülerinde dile getirilen Ortaöğretim ders kitaplarının yanlışları arasında en çok söz konusu edilen "Felsefeye Başlangıç" kitabının 52—53 sayfasındaki Ali'yi Allah mertebesine çıkaran Galiye konusu ele alındı. Millî Eğitim Bakanı ve kitabın yazarı tevil edici söz ve bildirilerini yayınladılar: "Gâliye ile Aleviler bir değilmiş, Gâliye Şia'nın çok eskiden izlenen bir kolu imiş. Bugün sâlikleri mevcut değilmiş..."

Bir an için Gâliye konusunda öne sürülen mazeretleri kabul etsek bile, Talim Tarbiye'den geçen bu kitabın, kimi Müslüman Ülkelerin halklarının uyruk bulunduğu Şia'nın Zeydiye kolundan olanlarını ağır ve asılsız bir itham altında bulundurmasına ne diyelim?

Kitabın 53. sayfasında Sayın Profesör Mübahat Küyel'in Şia'nın Zeydîye kolu için yazdıklarına bir göz atalım: "Ali'nin torununun oğlunu gerçek din başkanı sayanlara Zeydîye denir. Bunlar (buraya dikkatinizi çekerim) Tanrının ya da kutsal ruhun Ali'ye oradan oğulları Hasan ve Hüseyin'e geçtiğine, Tenasuha (Tanrı ruhunun insana gelip sonra, geri döndüğüne) inanırlar. Sırası gelmişken değinmek istiyorum; Tenasuh sözcüğünün parantez içindeki bu açıklaması da doğru değildir. Bu açıkalama "Hulûl" sözcüğünün açıklamasıdır.

Devam ediyor yazar: "O bakımdan onlara göre din başkanı hem Rab (Tanrı), hem Nebi (Haberci) dir... Tanrı konuştu ve yarattı... Tanrı kötülüklere kızıp terledi. Terden aydınlık ve karanlık olmak üzere iki deniz meydana geldi. Tanrı inananları aydınlıktan, inanmayanları karanlıktan yarattı. Sonra, Tanrı öteki işleri Nebi'ye bıraktı, Nebi yarattı."

Bütün bu yazılanların gerçekle yakından uzaktan hiç bir ilgisi yoktur. Nebi yaratıyor. Ali soyundan gelenler hem Nebi hem Rab yani Tanrı kabul ediliyor. Buna inananlar da Gâliye'den değil bu kez. Bugün hâlâ Yemen'de en büyük çoğunluk hâlinde, İran'da da dağınık olarak yaşıyan ve Sünnî mezheplere en yakın sayılan Zeydîye mezhebi hakkında söyleniyor. Oysa Zeydîyeden olanlar puritendir. Ahlâk'ta Mürcie'ye karşıdırlar, bundan ötürü de bugünkü Zeydîlik'te tarikatlar yasaktır. Zeydîler İmamlarının ehli beyitten olmasını yeterli görürler. Hz. Hasan veya Hüseyin'in soyundan gelmiş olması ve babadan oğula geçmesi koşulunu aramazlar, İmamın elinde kılıç ortaya çıkabilmesi gereklidir. Bu yüzden İmam bir çocuk veya gizli bir mehdi olamaz, İmam gerekli bilgiye de sahip olmalıdır. Bu koşul arandığı içindir ki Zeydîlerin imamları yâni hükümdarları bir çok değerli eserler vermişlerdir. Bu üç koşuldan ötürü Zeydîler'de bir sülâle geleneği kurulmamıştır. Başarı esas tutulmuştur. Zeydîler de abdest almada meshetmeği reddederler, onlara göre ayaklar çıplak olarak yıkanmalıdır. Müslüman olmayanın kestiği eti yerler. Belli bir süre için evlenmeyi (nikah-ı mut'a) reddederler. Ezanda "işlerin en iyisine" diye seslenirler. Tarihte Sünnîlerle birlikte Şiîlerin kimi kolları ile mücadele etmişlerdir. Sünnîlerle fıkıh sorunlarında farklı uygulamaları vardır ama; bu da Sünnîlerce bir sapma olarak değil bir fıkıh ihtilâfı olarak kabul edilir.

Bütün bunlardan dolayı Zeydîlik dört Sünnî mezhebin yanında bir beşinci gibi görülmüştür.

Bu inançtaki bir mezhep Sayın Prof. Küyel'in kitabında, "Nebi yarattı, Nebi Tanrı kabul ediliyor" diye yeni kuşakların genç kafalarına yerleştirilmek istenirse biz bunu nasıl yorumlayabiliriz? Ya bu yazılanlarla Zeydîliği küçük düşürmek, gençlere kötü göstermek amacı güdülmüştür, ya da Sayın Mübahat Küyel konulara iyice yabancıdır. Bu yüzden bilimsel ve hatta siyasal açıdan tamiri güç yanlışlar yapılmıştır. Eğer yanlışlar kabul edilmez de yazılanlar doğrudur denilirse (ki bu olanak dışıdır), o zaman bu kitabın belli bir amaç ve telkinle kaleme alındığı ortaya çıkar. Lise öğrencilerine şia'nın dualist köklü din inançlarından etkilendiğini söylemekle, bu mezhepten olan alevileri çok çarpık inançlı olmakla suçluyor. Acaba yazar böyle bir tanımlamayı ders kitabına koymakla ne gibi bir eğitimsel yarar sağlamayı amaçlamıştır? Hele bu bilgilerin felsefeyle, hele hele felsefeye başlangıçla ilgisi nedir?

Sayın yazarın lise sıralarında iken, hatta akademik kariyerde ilerlerken, kitabındaki teferrüs, tenis, ta'lik, tedlis, te'sis, hall, selh, südur, seyr

il-Allah, seyr Billah, seyr fillah'ın hangi anlamlara geldiğini okumuş ve öğrenmiş olduğunu sanmıyorum.

Sayın yazarın dizgi yanlışı diye nitelendirdiği yazılar yukarıda üzerinde durduklarımızdan ibaret değildir. S. 49'da Fârâbî İslâm felsefesinin kurucusudur denmiştir. Fârâbi'den 100 yıl önce ilk İslâm filozofu el-Kindi neden unutulmuştur? Mu'tezile mezhebinin daha kimi felsefecileri de Farabi'den öncedir. 50 sayfada İslâmî felsefe diye yazarın tanımladığı Kelâm, 51. sayfada İslâm, felsefesine yol açan iç âmil (!) olarak belirtilmektedir. 52. sayfada Selçuklu veziri Nizâm Ül-Mülk'ün Karmatîlerle mücadele ettiği yazılmıştır. Karmatîlerle değil Batınîlerle mücadele etmiştir. Gene bu 52. sayfada Fatimî devletinin kuruluşunda Dürzî'lerin etkisi olduğu iddia edilmiştir. Gerçekte ise Dürzîlik Fatimî devletinin kuruluşundan çok sonra, bu devletin hükümdarlarından el-Hâkim Billah'ın esrarlı bir biçimde ortadan kaybolmasından sonra, onun koymuş olduğu kurallara göre ortaya çıkan ve El-Hâkim'i gizli imam kabul eden bir mezheptir.

Yazar (S. 52.) Kelâm'ın oluşması nedenleri arasına hilâfet konusunu da katmıştır. Hilâfet Kelâm'la ilgili değildir; mezhepler tarihi ile ilgilidir. 53. sayfada Zerdüştîlik ve Mazdeizm ayrı ayrı ki din gibi gösterilmiştir. Oysa aynı dinin biri peygamberi Zerdüşte diğeri Tanrısı Ahura Mazda'ya göre adlandırılmasıdır. Müslümanlara Muhammedî de denilmesi gibi. Kitabın daha çok benim inceleme alanımla ilgili bölümlerini kısaca gözden geçirip saptadığım yanlışlıkların bir kısmını okurlarıma göstermiş bulunuyorum. Uzmanlarından duyduğuma göre Batı felsefesiyle ilgi konularda da yanlışlar varmış. Yâni bu kitap öyle iki sayfasının iptâl edilmesiyle eğitimde kullanılacak bir düzeye ulaşamayacaktır.

Yukardan beri Felsefe kitabında Şia'nın açıkça yerildiği bölümlere işaret ettim. Şiî yurttaşlarla Sünnîler arasında ayrılıklara, gerginliklere ve çatışmalara ortam hazırlandığı, bugün artık yadsınamaz bir gerçektir. Örneğin 14 Nisan 1976 günü Erzincan'ın Üzümlü bucağında ölen İsmail Karakulak adındaki yurttaşımıza bu bucağın devletten maaş alan dört imamı, gerekli namazı alevi olduğu için kıldırmamışlardır. Ayrıca böylesine bilgilerle koşullandırılmış olan halktan kimileri de ilk ve ortaokul çocuklarına üç-beş kişiden oluşan cemaati taşlatmışlardır.

Bu ve buna benzer yasa ve insanlık dışı davranışları son yıllarda sık sık görmekteyiz. Ders kitaplarındaki yanlışlar saptandıktan sonra da okutulmakta israr edilirse, bunun toplum huzuru bakımından çok sakıncalı sonuçlar doğuracağına şimdiden kesin gözüyle bakamamız olağandır.

Tek çare, bu sakıncalı kitapların hemen toplatılmasını ve şimdilik, geçen yıllarda izlenen kitapların bu yenilerinin yerine konulmasını istemek hepimiz için sanırım doğal bir hak olmuştur.

KONTENJAN GRUBU ADINA MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI BÜTÇESİ ÜZERİNDE KONUŞMA

7 Şubat 1977

Sayın Başkan,

Cumhuriyet Senatosunun değerli üyeleri,

Geçen yıl olduğu gibi bu yıl da ilk öğretimin önemsiz sayılan, gerçekte ise çok önemli bir iki sorununa değinerek söze başlamak ve bugünkü Millî Eğitimin izlediği eğitim politikasını huzurlarınızda saptamak istiyorum.

Kentlerde yaşayan Türk toplumunun, köylerde yaşayanlarla her bakımdan, her alanda hâlâ çok farklı bir düzeyde olduğu herkesçe bilinen bir gerçektir. Bunun nedenleri çok açıktır: Bütçe olanakları her zaman kent ilk okullarına göre ayarlanır. Oysa nüfusun çoğunluğu köylerde oturduğu halde köy ilkokulları üvey evlad işlemi görmektedir. Okul yapıları,dersliklerin ve öğretmenlerin sayısı, ders araç ve gereçleri, ısıtma ve daha birçok olanaklar önce kent okulları için düşünülür.

Bu ihmal soncudur ki, köy ile kent halkı arasındaki bu eğitsel ve ekonomik fark doğmuş, bundan da köylü ile kentli arasında kültür ve yaşam farkı derin bir uçurum niteliğini korumuştur.

Geçen yıl bu kürsüden açıkladığımız yakıt sorununa sembolük de olsa bir ilk adım atıldığını sevinerek izledik. Ama, Sayın Bakanın yazılı soruma verdikleri yanıta göre söylüyorüm, 13 milyon gibi bir ödenekle tüm Türkiye köy okullarının ısıtılmasını sağlamak olanaksızdır.

Gezdiğim köylerde sordum. kimi köyler -daha çok, kente yakın köylerpek yetersiz ölçüde yakacak alabilmişler. Uzak olanların böyle bir ödenekten haberleri bile olmamış. Bu bir ikilik değil midir? Kimine var, kimine yok..

Öğretmenler gene kapı, kapı yakacak dilencek; yakmak için "tezek" bulamayan köylü, öğretmeni eli boş çevirecek. Köylü mahcup, öğretmen kırgın okula dönecek..

Okul kışın acımasız soğuğu ile küçücük öğrencileri titretecek. Sonra halkımızın % 60'ını oluşturan bu insanlardan verim bekleyeceğiz..

Köy öğretmeninin ve 7-8 yaşındaki öğrencilerin çilesi bu kadarla da bitmiyor. Kışın nöbetçi öğrenci, örneğin, 7 yaşındaki bir öğrenci, sabahın erken saatinde kalkacak, soğukta okula gidecek, yaş odunları kıracak ve sobayı yakacak, okulu ısıtacak.. yeteneklerinin ve bünyesinin üstündeki bu işi yaparken okulu tutuşturması, yakması da uzak bir olasılık değildir.

Çocuğun sağlığı bakımından da sakıncalı olan bu görev, düşünülebilir ki, üst sınıflara 10-11 yaşındaki çocuklara yaptırılabilir. Ama bu da olmaz; çünkü çoğu okullarda çift öğretim yapıldığından, öğleden önce gelen öğrencileri, öğleden sonra bulundurmak olanaksızdır.

Bu yüzden çoğu kez öğrencilerinin gücünü aşan odun kesmek, okulu temizlemek gibi, kendi görevleri dışında kalan işleri yapmak zorunda kalmaktadırlar öğretmenler.

Bugün işçilerin işe giderken yolda geçirdikleri yarım saatlik sürenin bile çalışma saatlerine katılarak ücret ödenmesi istenirken, devlet memurlarının sürekli olarak köyde çalışan tek temsilcisi, öğretmenin bu emekleri bakanlıkça gözönüne hâlâ alınmamaktadır.

Biz Kontenjan Grubu olarak, bu eşitsizliğin giderilmesi için bütün köy okullarına hademe kadrosu verilmesini, hem öğrencilerin sağlığı hem de okulda sorumlu bir kişinin bulunması bakımından gerekli görüp önermekteyiz.

Yunanistan'ın İran'ın, Uzakdoğu uluslarının bile okur-yazar oranlarına göre hâlâ çok düşük bir düzeyde bulunan Türk halkının, hiç değilse ilk eğitimden geçmesi için Millî Eğitimin kendine düşen görevleri yerine getirmesi gerekli ve zorunludur.

Bugün köylü yurttaş çocuğunu okula yazdırırken "benden sıra yaptırma parası, süpürge, yakıt parası istemiyecekseniz çocuğumu yazdırırım" diyor.

Kentlerdeki durumsa bambaşka.. ilk orta ve liselerde kayıt için velilerden 500 liradan 3000 liraya kadar para alınıyor. Anababalar sıkıntıda da olsalar istenilen parayı ödüyorlar. Sonra ev gezmelerinde herkes ödediği miktarı, ya da nasıl pazarlıkla 1000 yerine 500 lira ödediğini anlatıyor.

İçinden geldiğim, kutsal bir meslek olarak tanıdığım öğretmenliğin bu türden eleştirilere konu edilmemesi ve yıpratılmaması için, yıllardan beri süregelen bu şikâyetlere bakanlığın artık kesin bir hâl çaresi bulmasını, yani okulların, halen bütçeden karşılanmayan giderleri için gerekli ödeneğin hiç olmazsa önümüzdeki yıl bütçeye konulmasını önermekteyiz.

Geçen yıl bana gelen mektuplarda öğretmen isteyen yakarışlar vardı.. Bu yıl mektup gelmiyor. Heyetler geliyor: "Tek öğretmenimiz vardı, o da asker oldu. 95 çocuğumuz açıkta dolaşıyor" diyorlar. Evet, eskiden bir mühür bir müdürlü okullarınız eleştirilirken, şimdi yalnız bir mühürlü ama müdürsüz, yapısız ortaokullarımız var.

Bunun geçmişteki sorumlularını burada sayıp eleştirmenin bugün için bir yararı olacağı inancında olmadığımızdan üzerinde durmayacağız. Yalnız her geçen gün çığ gibi büyüyen öğretmen boşluğunu doldurmak için ne yapılması, ne gibi önlemler alınması gerektiğini bizim ölçülerimizde olup da uyguladığı yeni yöntemlerle bizi çok aşan ülkelerde arayıp bulmak zorundayız.

Bir örnek olarak Uzak-Doğu ülkelerinden Güney-Kore'nin uygulamalarına bakmak yerinde olur inancındayız. Son bir iki yıl içinde Güney-Kore'yi görenlerin, eskiye oranla bu ulusun mucize yaratmış olduğunu söylemeleri bir gerçeğin ta kendisidir. Geçen Temmuz başında Cumhuriyet Senatosundan bir heyetle yaptığımız Kore gezimizin bendeki izlenimleri de bu doğrultudadır.

Kore ulusu bu düzeye ulaşmak için şöyle bir yöntem uygulamıştır: Tıpkı bizdeki gibi, ilk, orta ve yüksek öğretimde öğrenci sayısı büyük ölçüde artınca SEMAUL = Yeni Toplum Hareketi adıyla bir sistem uygulamış. Bununla bütün okullardaki meslek ile ilgili eğitimin güçlendirilmesini ve endüstriyi esas alan bir eğitime gidilerek, her kolejin toplumun gereksinmelerine yararlı olacak biçimde çalışmasını sağlamış. Örneğin liman kentlerindeki kolejlerin programlarını daha çok balıkçılık, tarım bölgesinde olanların da çiftçilik konularında yoğun eğitim verilmesi yönünde düzenlemiştir.

Kuzeyden gelenler nüfusu yoğunlaşan Kore'nin ilkokul dersliklerinde öğrenci sayısı altmışı bulunca, hükûmet bu sorunu çözmek için öğretmenliği manevî yönden olduğu ölçüde maddî yönden de çekici bir duruma getirmiş, öğretmenlerin daha güvenli bir ekonomik yaşayışa kavuşturulmasını sağlamak için de "Eğitimciler Karşılıklı Yardım Birliği" kurulmuş. Ayrıca öğretmenler arasında yarışma ruhunu geliştirmek için "Master öğretmen" sistemi kabul edilmiştir.

Kore bu yöntemlerle, bundan 5 yıl önce ilkokul çağındaki çocukların % 95'ini okutabilmek olanağına kavuşmuş, bugün ise bu oran % 100'ü bulmuştur.

Bize gelince son yıllarda öğretmenler siyasal iktidarlar eliyle gözden düşürülmekte, giderek karalanmaktadırlar. Bu yüzden Millî Eğitimin orta

eğitimde kapatamadığı 14.000 öğretmen açığına rağmen pek çok öğretmen yaşamını sürdürebilmek amacı ile Danimarka'dan Avustralya'ya kadar işçi olarak gitmek zorunda kalmaktadır. Ülkede çalışanlardan binlerce ve binlercesi ise yıl ortasıdır, karne zamanıdır demeden yerlerinden alınıp sağa sola savrulmakta, aileler bölünmede, perişan edilmektedir.

Kıyıma uğrayan bu insanlar haklarını ancak mahkeme kararları ile tanıtabilmektedirler. Yalnız öğretmenler değil, yakın geleceğin öğretmenleri olacak 20.000'i aşkın genç de aynı tutumla yurtlarından ve okullarından atılmışlardır. Eğitim kadrolarındaki görevlilerin bu denli, bu ölçüde perişan edildiği görülmemiştir. Her ülkenin çeşitli sorunları arasında Millî Eğitim konuları en önemli yeri alır. Bu yüzden de hükümetler eğitim sorunlarına büyük duyarlılıkla eğilirler. Çünkü, günü gününe çözümlenemeyen eğitim sorunlarının bir çığ gibi büyüyerek geleceğe yansıyacağını çok iyi bilirler.

Türkiye Cumhuriyeti hükümetleri de bütçe olanakları ölçüsünde 15-20 yıl öncesine kadar Millî Eğitime gereken değeri vermeğe çaba göstermiş ve bugün toplumumuzda önemli sayıda bir aydınlar kadrosu oluşturmuştur.

Ancak, 20 yıldan bu yana eğitim kurumlarımızda ikicil bir sistemin uygulanışını hayretle izler olduk. Türkiye Cumhuriyetinin bütünlüğünün korunmasını Atatürk devrimlerine sıkı sıkıya bağlı olmakta gören bilim adamları, yazarlar hatta yazar olmayanlar sütun, sütun yazılar yayınlayarak yöneticilere devrim yasalarımızı anımsattılar. Yasa dışı gidişi gören parlamenterler kürsülerde uyarı görevlerini yaptılar. Ama inanç diyemeyeceğimiz kimi kez kısır çıkarlar, sanırım kimi kez de bilgisizlik nedeni ile iktidarlar bu ikicil eğitim sistemiyle amaçlanmış yolun yönünü görememişlerdir. Millî Eğitimin bugün omuzlarındaki yük, şimdiyedek olmadığı kadar ağırdır. Çünkü yıllar öncesinden bu yana kimi basın ve dernekler aracılığı ile toplumun eğitimsiz kesiminde oluşturulan karşı devrim hazırlıkları, bu kez ders kitaplarına da sızdırılacak, tarihimizin sadece parlak, başarılı sayfaları genç kuşakların bilgilerine açık tutulacak, çöküntünün, parçalanmanın nedenleri olan gerçekler onlardan dikkatle saklanacak, onların geçmişe özlemleri kamçılanacak.. İlk bakışta, iki yıldan beri iktidar koltuğunda oturanlara bu işleri yapmak hiç de zor gelmemiştir. Devlet bütçesinden ayrılan milyarlar ellerinde olduktan sonra nasıl olsa kendi görüşlerinde yazarlar bulmak güç olmayacaktır; olmadı da..

Ders kitapları arka arkaya ortaya çıktı, çıkmasıyla yalnız öğretmenler, velileler, veli olmayanlar değil, öğrenciler bile şaşkına döndüler. Çünkü; yalnız yorumlar değil, tarihsel gerçekler bile büyük çapta bilgi yanlışlarıyla

eğitimde kapatamadığı 14.000 öğretmen açığına rağmen pek çok öğretmen yaşamını sürdürebilmek amacı ile Danimarka'dan Avustralya'ya kadar işçi olarak gitmek zorunda kalmaktadır. Ülkede çalışanlardan binlerce ve binlercesi ise yıl ortasıdır, karne zamanıdır demeden yerlerinden alınıp sağa sola savrulmakta, aileler bölünmede, perişan edilmektedir.

Kıyıma uğrayan bu insanlar haklarını ancak mahkeme kararları ile tanıtabilmektedirler. Yalnız öğretmenler değil, yakın geleceğin öğretmenleri olacak 20.000'i aşkın genç de aynı tutumla yurtlarından ve okullarından atılmışlardır. Eğitim kadrolarındaki görevlilerin bu denli, bu ölçüde perişan edildiği görülmemiştir. Her ülkenin çeşitli sorunları arasında Millî Eğitim konuları en önemli yeri alır. Bu yüzden de hükümetler eğitim sorunlarına büyük duyarlılıkla eğilirler. Çünkü, günü gününe çözümlenemeyen eğitim sorunlarının bir çığ gibi büyüyerek geleceğe yansıyacağını çok iyi bilirler.

Türkiye Cumhuriyeti hükümetleri de bütçe olanakları ölçüsünde 15-20 yıl öncesine kadar Millî Eğitime gereken değeri vermeğe çaba göstermiş ve bugün toplumumuzda önemli sayıda bir aydınlar kadrosu oluşturmuştur.

Ancak, 20 yıldan bu yana eğitim kurumlarımızda ikicil bir sistemin uygulanışını hayretle izler olduk. Türkiye Cumhuriyetinin bütünlüğünün korunmasını Atatürk devrimlerine sıkı sıkıya bağlı olmakta gören bilim adamları, yazarlar hatta yazar olmayanlar sütun, sütun yazılar yayınlayarak yöneticilere devrim yasalarımızı anımsattılar. Yasa dışı gidişi gören parlamenterler kürsülerde uyarı görevlerini yaptılar. Ama inanç diyemeyeceğimiz kimi kez kısır çıkarlar, sanırım kimi kez de bilgisizlik nedeni ile iktidarlar bu ikicil eğitim sistemiyle amaçlanmış yolun yönünü görememişlerdir. Millî Eğitimin bugün omuzlarındaki yük, şimdiyedek olmadığı kadar ağırdır. Çünkü yıllar öncesinden bu yana kimi basın ve dernekler aracılığı ile toplumun eğitimsiz kesiminde oluşturulan karşı devrim hazırlıkları, bu kez ders kitaplarına da sızdırılacak, tarihimizin sadece parlak, başarılı sayfaları genç kuşakların bilgilerine açık tutulacak, çöküntünün, parçalanmanın nedenleri olan gerçekler onlardan dikkatle saklanacak, onların geçmişe özlemleri kamçılanacak.. İlk bakışta, iki yıldan beri iktidar koltuğunda oturanlara bu işleri yapmak hiç de zor gelmemiştir. Devlet bütçesinden ayrılan milyarlar ellerinde olduktan sonra nasıl olsa kendi görüşlerinde yazarlar bulmak güç olmayacaktır; olmadı da..

Ders kitapları arka arkaya ortaya çıktı, çıkmasıyla yalnız öğretmenler, velileler, veli olmayanlar değil, öğrenciler bile şaşkına döndüler. Çünkü; yalnız yorumlar değil, tarihsel gerçekler bile büyük çapta bilgi yanlışlarıyla

saptırılmıştır. Bu yanlışlar sadece bir kitapta ve ilk kez görülse idi, öne sürülecek mazeret geçerli olabilirdi.

Ama resmî yayınlar, devlet bütçesinden ödenen paralarla basılan dergiler, gazeteler ve ders kitapları hep aynı gamdan melodiler gibi aynı havayı estirir haldedir.

Örneğin küllenmiş bir ateşin küllerinin savrulduğuna, körüklendiğine, son 2-3 yıldan bu yana, çeşitli olaylarla tanık olduk. Alevilik-Sünnîlik konusunu kasdediyorum. Şimdi de resmî kuruluşlar eliyle bu dava tazeleniyor, kışkırtılıyor. Sözlerimi hemen kanıtlamak istiyorum: "Diyanet dergisi, XIII. cild, 4-5. sayı 253. sayfa" dan okuyorum. (Yazının başlığı "Türk Tarihinde Ağustos ayının önemi" adını taşıyor): "Mağrur İran Şahı, Şah İsmail Müslüman Türk'ün Allah'a olan sarsılmaz imanı ve azmi ile volkan gibi kükreyişi karşısında münhezim ve bir daha müslümanlara baş kaldıramayacak şekilde perişan olmuştur.. Şah İsmail öyle bir kaçış kaçtı ki, müslümanlar'dan yediği darbenin acısı ve korkusuyla kendi başkenti olan Tebriz'de bile duramadı. Cenab-i Hak bu savaşta da zeferi Müslüman Türkler'e nasip etmişti. Çünkü Yavuz Hazret-i Allah'a Kur'an-ı Kerim'e ve Hazret-i Peygambere aşık şanlı bir Müslüman -Türk Hükümdarı idi."

Görülüyorki, Uzun Hasan'ın torunu olan Şah İsmail sanki Türk değilmiş, şiî olduğu için de Müslüman değilmiş, Kur'an'a, Allah'a ve Peygamber'e inanmazmış gibi haksız ve yersiz bir biçimde suçlanmakta, küçültülmektedir. Oysa Şah İsmail bir Türk soyundan gelmesi yanında ordusunun çekirdeğini de Samlı, Rumlu, Ustaçlu, Tekelü, Dulkadir, Avşar, Kaçar gibi yedi Türk oymağından kurmuştu. Hiçbir zaman bir İran milliyetçisi olmayan Şah İsmail dedesi Uzun Hasan'dan sonraki Akkoyunlu Devletini bir bakıma devam ettirmişti. Dayandığı büyük kütlenin Türk oluşu nedeni ile **Türkçeyi** de (altını çizerek söylüyorum) **resmi dil olarak kabul etmişti.** Hataî adıyla yazmış olduğu divanında hece ve aruz ile kaleme alınmış türkçe şiirleri toplanmıştır. **Dahnâme** adındaki ikinci eseri, **Nasihatnâme** adlı üçüncü eseri gibi gene türkçedir.

Yurttaşlar arasında tehlikeli bir uçurum açılmasına, devlet eliyle, devlet bütçesinden milyonlar sarfedilerek nasıl yardımcı olunduğuna ikinci bir örnek vererek sözlerimi kanıtlamayı gerekli görüyorum. Bu kez örnek lise ikinci sınıfların din bilgsi kitabında; yazarı Doç. Dr. Süleyman Ateş ve iki arkadaşı, Konu: İtikadî mezhepler. Kitapta "itikat hususunda başlıca iki mezhep vardır" dedikten sonra, bunlardan birinin Ehl-i Sünnet mezhebi, ötekinin de Ehl-i Bid'at mezhebi olduğu yazılmıştır. Bid'atın sözlük anlamı yeniliktir. Gerçekte bid'at sözü Hz. Peygamber'in sünnetlerine baş

kaldırmak anlamındadır. Giderek imansızlığı, küfrü de ifade eder. Ama bu Sünnîler'in kendilerinden olmayanlara taktıkları bir addır. Yani bir Sünnî görüşünü yansıtır. Sünnîliğin dışında kalanlar için, yani başlıca Şiîler (= Alevîler) ve bunların kollarından olan Zeydîler, İmamîler, ya da bunların da dışında kalan, akılcı Mutezilîler kendilerine hiç kuşkusuz Ehl-i Bid'at denmesini istemezler.

Kitapta Ehl-i sünnetin doktrin sahibi imamlarından Ebu Hanife, İmam Malik, İmam Şafiî ve Ahmed İbni Hanbel'den bahsedildiği halde Sünnîlik dışında kalan mezheplerden hiçbiri yer almamıştır. Ancak tek cümle ile ima edilen bu mezheplerin tümü **"bid'atçiler, sapıklar"** olarak tanımlanmaktadır.

Cumhuriyet Senatosunun Sayın Üyeleri,

Lâik yasalarla yönetilen bir ülkedeyiz. Ama özellikle son iki yıldan beri Hükümet kanatlarının bir çok yetkilileri bu ilkeyi kâğıt üstünde bırakmışlardır. **Uygulamada lâiklik geçerli değildir denilebilir. Artık hemen hergün gazetelerden izlenen ve Anayasa ile çelişen konular üzerine Hükümet yetkililerinin verdikleri yanıtlarla bu tutum kamuoyunda adeta özendirilmektedir.** Bir takım suç öğesi taşıyan yayınlar hakkında İçişleri Bakanı'nın demecini hatırlayacaksınız. Hemen can kurtaran simidi **gibi lâiklik ilkesine tutunuluyor. Sanki lâiklik teokratik devlet kurma propagandalarını korumak için kabul edilmişmiş gibi..** Lâik Türkiye'nin **resmi kuruluşu olan Diyanet İşleri** Başkanlığının **Gazetesi'nin 1 Nisan 1976 tarihli nüshasında mezhep** telkinlerinin açık örneğini görebilirsiniz. Burada yalnız Hanefî mezhebi ele alınmıştır. Şafiî üyelerin dikkatine sunuyorum: Ehl'i Sünnet'in Şafiî'lerine bile yer yok bu yayında.. Nerde kaldı Alevi'ler'e olsun.

Diyanet İşleri Başkanlığı açıkça Alevîler'in de tıpkı Sünnîler gibi **İslâm'ın ve imanın koşullarını kabul ettiklerini,** haklarındaki söylentilerin Ortaçağlardaki bir takım siyasal çekişmeler yüzünden rakiplerinin asılsız propagandaları olduğunu bildirmelidir.

Bugün Fas'tan Pakistan'a, Endonezya'ya kadar uzanan Müslüman ülkelerde artık Sünnî-Şiî ayrımı, çekişmesi kalmamıştır.

Sayın Senatörler,

Söylemeğe gerek yok ki, bir toplumun **ulus** olabilmesi için gereken koşulların başında onun izleyeceği Millî Eğitim politikası gelir. Bugünün uygarlıkta öne geçmiş toplumlarına baktığımızda vicdan özgürlüğünü çoktan benimsediklerini görürüz. dinimizin yabancı bir dilde olması ve

İslâm'ı aracılardan öğrenmesi sonucu ulusumuz yeni buluşlar için deneylere girmekten alakonmuştur; geri bırakılmıştır. İlginç bir iki örnek sunmakta yarar görüyoruz: III. Murad döneminde (1574-95) **Takîyüddîn Efendi**'nin bir gözlem evi yaptırmasını saray imamı kınar. **"Uzay sırlarını öğrenmek küstahlıktır"** der. 1590'da bu gözlem evi yerle bir edilir. Bir başka örnek: **"Salgın hastalıklara karşı karantina dine aykırı mıdır?"** diye sorulduğunda, "bunun bir frenk âdeti olup riayet etmenin caiz olamıyacağı" fetvası verilir.

Avusturya İmparatorunun **II. Mahmud**'a 16 sandık ceket ve pantalon göndermesi üzerine de: **"Başka kavme benzemek kâfirliktir. Caket ve pantalon giymek dini götürür"** diye karşı çıkılır. En belirgin örnek de **matbaanın 250 yıl yurdumuza bid'attir, günahtır** diye sokulmamasıdır.

Tanzimat'ın ilânından sonra açılan çağdaş okullara karatahta konur. Konur ya! Softa takımı tepki gösterir. Neden diye sorulduğunda verilen yanıt dikkat çekicidir: "Karatahta kâfirdir ondan". Bu kara kuvvetin karşısında aklı başında olanlar, bir çıkar yol ararlar, bulurlar. Karatahta Mekke'ye gönderilir. Böylece Müslüman olan karatahtalar okullara sokulur.

Doğaldır ki, bu tepkinin altında yatan asıl neden medresenin yanında pozitif bilimler öğreten modern okullar açılmış olmasıdır. Böylece medrese ikinci plâna düşecek ve ilmiyye sınfının sultası zayıflayacaktır. Aydınlarımızın çoğunun tarihte kalmış olaylar diye önemsemedikleri bu tür örneklere bugün de rastlanmaktadır. Geçtiğimiz yaz başında dolaştığım üç ayrı köyün imamının cami'nin mikrofon ve amplifikatörünü okul temsilleri için vermediklerini öğrendim. Nedeni sorulduğunda: "Biz onda Kur'an okuyoruz. Siz çocuklara şarkı türkü söyletirsiniz günah olur". Yanıtını almışlar. Bunu duyunca İslâmlaştırılan karatahta olayından çok uzakta olmadığımızı, ister istemez düşündüm.

Daha birçok ilginç tarihsel örnek vermek olağan olmakla birlikte, süre kısıtlı olduğu için, Bugün Milli Eğitim'in aldığı son durumu özetle bilgilerinize sunalım.

Son durum artık ikicil bir sistemle de değil, Türk gençliğini tek bir sistemle eğitmeği amaçlamış görünüyor. Ancak bu sistem **Tevhidi Terdisat Kanununun** öngördüğü **lâik** sistem değildir. Eski medrese sistemine yönelmiş görüntüdedir. Lâik eğitime karşıdır; vicdan özgürlüğünü zedeleyicidir. İktidarı oluşturan partilerin yetkili kişilerinin demeçleri, yazıları, görevlerini uygulamaları ve ders kitapları bu görüşümüzün kanıtlarıdır. Onlar için artık yıllardanberi gizli ve açık biçimde oluşturulan

bağnazlığın üzerine, karşı devrimciliğin temellerini atmak pek zor değildir. Çünkü kamuoyunun bir kesimi buna çoktan hazırlanmıştır.

Şimdi bu demeçleri ve eğitim kurumlarının yayınlarını görelim: İktidar kanatlarından birinin sözcüsü olan bir parlâmento üyesinin lâikliğe karşı olan yazısından bakınız neler öğreniyoruz: **"En az yarım asırdan beri lâik hukuk, kadını sokağa dökmüş ve kadın ortamalı olmuştur." "İffet ve haya duygusu cemiyet bünyesinden uçup gitmiştir. Anaya, babaya saygı kalmamıştır. Bir yahudi, mason sistemi olan pozitivist, materyalist, nihilist, lâik bir maarif programı uygulanarak maneviyatsız, köksüz, ahlâk kaidelerinden yoksun nesiller yetiştirilmiştir. Genç kuşaklara cedlerinin hayvan olduğu, mutluluğun mide ile uçkura bağlı bulunduğu öğretilmektedir, ruhi, manevî değerler kötülenmektedir.'** vb...

Sayın Senatörler, bu savda olanlara göre **"Tanzimat fermanıyla yurdumuza girmiş olan yabancı Batı kültürü yutturmacadır. Darvin teorileri, Eflâtun düşünceleri körpe zihinleri karıştırmaktadır.** Eğitim aksaklıklarının giderilebilmesi için ferdlere millî-dinî hislerin verilmesi gerekir. Bunun için de, yeni ders kitaplarıyla aldatmaca öğretime son verilmelidir. Bu **Millî Rönasans** gerçekleştiği gün hakka ermiş olacağız. Gayrimillî nesillerin yetişmesini önlemek için İslâm Kültür Merkezleri kurulmalı. Bu da özgeçmişimizle onun diriltilmesiyle olacaktır".

Bir hafta kadar önce, yeni ders kitaplarını yazanların sözcülüğünü yapan Prof. Muharrem Ergin de TV'de bu düşünceyi yansıtıyordu: "Türk Rönesansını gerçekleştirmeği amaçlamışlarmış".

Atatürk ve devrimlerine karşı koymak gerçek Türk milliyetçiliğini, yani Cumhuriyeti ve onunla birlikte Anayasamızda yer alan devrimleri ortadan kaldırmak **Türk -rönesansı- Millî Rönesans oluyor.**

Cephe iktidarı ve yandaşlarınca "Mazi inkâr edildi şanlı Türklüğümüz gençlerimize anlatılmadı, gençler bunlardan habersiz kaldı. İslâm ahlâkı öğretilmedi" deniliyor.

Sayın Senatörler! Bu, tümden yanlış bir yargıdır. Bu savda bulunanlar tarihimizi nasıl öğrenmişlerdir? Ben söyliyeyim: Akademik kariyere girmeden önce 11 yıl ortaöğretimde tarih öğretmeni olarak görev yaptım. Bu savda olanlara bildirmek isterim ki, Atatürk'tür Türk'ün tarihine, manevî değerlerine önem veren, Atatürk'tür devletin adını bir ailenin, bir soyun adından kurtarıp kendi ulusal adına, tarihine ve diline kavuşturan. Göktürkleri, Türkeşler'i, Karahanlılar'ı yıllarca okuttum öğrencilerime..

Açınız geçmiş yıllardaki tarihleri, ders kitaplarını; aradığınız her Türk devletini, hükümdarını bulacaksınız orada. Manevî değerlere, Hz. Muhammed'in yüksek kişiliğine yeni ders kitaplarında mı, yoksa bizim okuyup, okuttuğumuz kitaplarda mı daha çok yer ve değer verilmiştir bir bakalım: İslâm öncesi Arap yarımadası tarihi Atatürk dönemi kitaplarında 12 büyük sayfa, bu yılın ders kitabında bir tek sayfa.. 1400 yıldanberi tarihî ve manevî kişiliği ile yüz milyonlarca Müslüman'ın kalbinde taht kuran Hazret'i Muhammed'in, doğumundan ölümüne kadar geçen bütün hayatı, savaşları sâdece 8 aralıklı sahife yeni kitapta, Atatürk'ün üzerinde durduğu bu bahisler eski kitapta tam yirmibeş sahifedir. Dört Halife dönemi yeni kitapta 6 sahifecik, bizim okuduğumuzda 11.5 büyük sahifedir.

Peygamberimizin doğumundan Abbasîler'in sonuna kadar İslâm tarihini toplam olarak bugünün genci 15 sahife içinde görecek, bizim kuşak bu bahsi tam 45 sayfa içinde izledik. Hem de renkli haritalar, renkil cami resimlerinin en güzelleriyle bezenmiş olarak.

Acaba maneviyata, hangi dönemde daha çok önem verildi dersiniz?

Şimdi hepimizin arkadaşı, sayın Refet Rendeci öğretmenliğe başladığım ilk gün Samsun lisesinde öğrencim olmuştu. O bugün suçlanan programla yetişti. Kendileri ma'nevî ve millî değerlerden yoksun mu kaldı? Milliyetçidirler! Millî ve manevî değerlere de saygılı olarak yetiştiler hepsi de.. Ama hiçbir zaman, er geç parçalanmağa mahkûm imparatorlukların özlemleri ile değil..

1000-1500 yıl gerilerde kalmış bir tarihi yenıden yaşama hayaline özendirerek değil... Hele Osmanlıcanın ve Arap dilinin ve harflerinin liselerde öğretilmesi ve Tekkelerin halk eğitimi bakımından üstünlüğü, ya da imam nikahının medenî nikahdan daha sağlıklı olduğu savları ile hiç değil.. Eğer bu savlar, öneriler düşün özgürlüğünden yararlanan gayri resmî kişilerce öne sürülmüş olsalar üzerinde durmak gereğini doğaldır ki, duymaycaktık. Ama bahse konu ettiğim her söz ve yazı yönetici kadrodan gelmekte ve düşündüklerini uygulamağa geçirme olanağına sâhip olanlarca ortaya atılmaktadır. Örneğin **"Türk'den kopuşu önlemek için genç nesillere modern Türkçenin yanı sıra Osmanlıcayı iyi öğretmek, eski Türk harfleriyle de okur yazar olmalarını sağlamak hedefimizdir"** sözü bir hükümet başkanınca (Süleyman Demirel) söylenmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlğının 1976 takviminde (Nisan 22) medenî nikâhın boşanmaları arttırdığı, mukaddesata bağlı olduğumuz, boşanmala-

rın erkek elinde olduğu zamanlarda talakın pek nadir olduğu da propaganda edilmektedir.

Sanki şimdi mukaddesata bağlılık yokmuş gibi, ya da medenî nikâh mukaddesata aykırı düşüyormuş gibi...

Karşı devrimin resmî kanallardan yapılan girişimlerine bir iki küçük örnek daha vermek istiyorum: Millî Eğitim Bakanlığının gerçekte çok önemli hizmetler görmesi beklenen bir genel müdürlüğü var. Adı "Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü" Bu genel müdürlüğün iki ayda bir çıkan **"Halk Eğitimi"** adlı bir de dergisi var. Bunun Mart 1976 (sayı 59) tarihli sayısında bakınız nasıl bir telkîn yapılıyor: **"Tekkeler'de bir Pîr, onun halifeleri, dervişleri ve müridleri bulunur. Müridlikten şeyhliğe yükselmek için manevî bir eğitimden geçilir. Bu teşkilat halk eğitiminde görevini en iyi yerine getiren bir kurumdur. Toplumun ahlakî bütünlüğünün korunmasında çok değerli görevleri olmuştur."**

Yazı bu kadarla bitmiyor... devam ediyor: **Osmanlıcanın resmî dil olmaktan çıkarılması sonucu köksüz kültür yığını (!) hâline gelen Türk toplumu bu yıkıntıyı telâfi edebilmek için...** "Bunları okurken Nur Baba romanını anımsadım ve değerli yazar Yakub Kadri Karaosmanoğlu'nun nasıl bir yaraya parmak bastığını bir kez daha anladım.

Halbuki tekkeler sorununu da eşsiz devlet adamı Atatürk, İslâm dininin temel yapısına uygun biçimde ele alıp tedavi etmişti. O, İslâm'da tarikatçılığa yer olmadığını biliyordu. 1925'de Kastamonu'da o şöyle diyordu: **"Ölülerden yardım ummak uygar bir toplum için yüz** kızartıcıdır. **Bugün ilmin-fennin, bütün kapsamı ile uygarlığın parlak ışıkları karşısında falan veya filan şeyhin irşadı ile maddî-manevi mutluluk arayacak kadar ilkel insanların Türkiye uygar toplumunda var olduğunu asla kabul etmiyorum... Biliniz ki Türkiye Cumhuriyeti şeyhler, dervişler, mensublar memleketi olamaz.** Gerçek tarikat, uygarlık tarikatıdır gerçek mürşid bilimdir."

Gene lise ders kitaplarına dönüyorum. I. sınıf Ahlâk kitabının 33. sayfasında şu tümceyi okuyoruz: **"Günümüzde bile halkımız tarafından en çok ziyaret edilen, huzurunda en büyük saygı gösterilen yerler, din ve ahlak ulusu olan evliya türbeleridir. Veliler milletimizin ahlakına yalnız hayatları süresince hizmet etmediler, millet ruhunda yaşıyorlar."** Bu satırlar karşısında acaba anayasanın 153. maddesi geçersiz mi artık diye düşünmek gerekiyor. Türbeler ziyarete açıldı mı yoksa?

Şimdi Sayın Millî Eğitim Bakanı'na sormak gerekir: 1) Tekkeler Halk eğitimi konusunda çok yararlı kurumlar idi iseler 600 yıllık Osmanlı İmparatorluğu yıkıldığında Türkiye'de okur-yazar oranı neden % 10'u bile bulmamakta idi; 2) Böyle halk eğitiminde ve ahlâkî bütünlüğümüzün korunmasında çok yararlı kuruluşları Atatürk kapattırmış olmakla çok fena bir karar mı aldırtmıştır 30 Kasım 1925'de Türkiye B.M.M.'ne? 3) Memleketimiz için çok yararlı olduğu, Bakanlığın Devlet Bütçesinden ayrılan paralarla bastırılmış resmî dergisinde savlanan, tekkelerin yeniden açılması için Bakanlık bir yasa tasarısı hazırlamayı düşünmekte midir? 4) Osmanlıca ne zaman resmî dil idi, hangi kanunla resmi dil olmaktan çıkarılmış, yerine türkçe konmuştur?.

Sayın Senatörler,

Üçüncü sınıfın ahlak kitabında (sayfa 100) şöyle deniyor: "İslâm dini kadınlara sadece şu üç mevkiî yasaklamıştır:" Yargıçlık, imamlık, hükümdarlık. Bu satırlar, yazarın İslâm hukuku üzerinde sokaktaki adamdan farksız olduğunu ortaya koymaktadır. Gerçekten de rastgele sıradan bir kişiye sorulsa, İslâm'da kadının yargıç, ya da imam olamıyacağını belki söyler. Ama yüzbinlere, giderek milyonlara bilgi sunacak bir ders kitabının yazarı, yargıçlık demek olan kadiliğin kadınlara (kimi mezhep imamlarına göre) had cezaları dışındaki davalarda yasaklanmamış olduğunu yazmalı, tarihteki örneğini de göstermeli idi; (Abbasîler'de Muktedir zamanında Sumeyl adlı bir kadın Divan-i Mezalim başkanı idi). Ayrıca Mısır'dan Endonezya'ya kadar uzanan İslâm ülkelerinde, tam 21 kadın hükümdar, 12'de naibeyi saptayan ve türkçe, farsça, arapça ve ingilizce olarak yayınlanmış bir kitap var olur da yazar, kadının İslâm'da hükümdar olamayacağını yeni kuşaklara belletirse, öğrenci yerine bu yazarı sınıfta bırakmak gerekemez mi? O yazar ki, böylesine millî ve manevî değerlerimizi bilmemektedir.

Lise III. sınıf tarih kitabında, Osmanlılar'da ahlak ve karakterin yüceliği belirtildikten sonra şöyle deniliyor: "Türk toplumunda ahlak ve karakterin bozulması yenidir, XX. Yüzyıldadır. 1918'den sonra başlamıştır."

Bir kez bu sav kökünden yanlıştır. Bu yanlışlığı anlamak için son yıllar içinde, Osmanlı İmparatorluğunda rüşvet ve zulüm üzerine yayınlanmış bilimsel kitaplara şöyle bir göz atmak ve Osmanlı tarihinde birbirini izleyen, iç isyanları, bunların kanlı bastırılışını, İstanbul'daki ayaklanmaları, devlet erkânının teker, teker veya topluca katledilişlerini, Edirne'de Şeyh ül-

İslâm'a reva görülen hakaretleri ve onun işkencelerle şehid edilmesini bile anımsamak yeter.

Şimdi Sayın Millî Eğitim Bakanından, yukardaki savlar Bakanlığın resmî ders kitabında yer aldığına göre, soruyoruz:

1) Osmanlı devletinde toplum bir Türk toplumu mudur yoksa kozmopolit bir toplum mudur?

2) Bu toplumda ahlak ve karakter 1918'den sonra yani Cumhuriyet döneminde mi bozulmuştur? Biz hepimiz bu ahlak ve karakterin bozuk olduğu dönemde yetişmiş olduğumuza göre, bizim ahlak ve karakterimiz hakkında sayın bakanın değer yargısı nedir?

3) Cumhuriyet döneminde ahlak ve karakterimizin bozulduğu körpecik öğrencilere öğretildikten sonra, bu çocuklarımızdan Cumhuriyeti korumalarını nasıl isteyebiliriz?

4) Bu savların doğrulduğunu resmî kitabına almayı onaylayarak hükümet, Cumhuriyetimizi koruduğu kanısında mıdır?

Sayın Senatörler,

Hepinizin bildiği üzere bir maziden kopma, bir yıkıntı, bir millî hazinelerin kayıp olması edebiyatı yıllardır sürdürülmektedir. Bu doğru değildir. Ama eski kültür dalında uzman olmayanlar bu yanlış, bu kasıtlı propaganda'nın etkisinde kalmışlardır. Hiç kuşku yokki, bugün eski kültürümüz, imparatorluk döneminkinden daha yoğun biçimde incelenmektedir. Kim, divân edebiyatı, fars dili ve edebiyatı, Arap dili ve edebiyatı, Türk-islâm tarihi, İslâm mezhepleri gibi konularda uzmanlaşmayı isterse, onun için bu kültür dallarında derinleşmek olanağı vardır. İlâhiyat Fakülteleri, İslâm Enstitüleri sayısı 244'ü bulan * İmam-Hatip liselerinde de Arap harfleri ve dili öğretilmektedir.

Ayrıca kültürümüzle ilgili o kadar çok arapça ve farsça kitap dilimize çevrilmektedir ki, bunlardan koptuk demek hele de bir Millî Eğitim Bakanı'nın bu "hazinelerin kayıp olması endişesini" taşıması gereksizdir.

Şimdi Atatürk'ün fotograflarına, anıtlarına saldıran, aydınlanmamış kişileri kınamıyoruz. Suç onların değil. Çünkü aydın geçinen bir grup yazılarıyla, konuşmalarıyla, Atatürk'ü sevmeği, saymayı, milliyetçiliği onun ilkelerini izlemekte bulmayı **putperestlik** olarak tanımlıyor. Tıpkı yanlış eğitim görmüş sade yurttaşlar gibi...

* Bugün 375 adet imam lisesi 8 ilâhiyat Fakültesi ve 100 bin öğrenciyi eğiten resmi Kur'an kursu vardır.

Cumhuriyet Senatosunun Sayın Üyeleri,

Millî Eğitimimiz'de geçen yıllarda sorun ne kadar çocuğumuzu, nerede ve kiminle eğiteceğimiz sorunu idi. Bu sorunlar gene çözülmemiş olmakla birlikte Millî Eğitimimiz gelmiş, çocuklarımıza ne okutacağız ve hangi koşullar altında okutacağız sorunu önünde çaresiz kalmıştır.

Yukardan beri açıklamaya çalıştığımız üzere **bir eskiye özlem hummasına tutulmuş olarak eski ne varsa övülmek ve üstü kapalı veya açık bir biçimde çağdaşlaşma demek olan Atatürk devrimlerini kötülemek için kitaplar yazılmaktadır.** Mademki eski bu kadar iyi idi, neden Atatürk Türkiye Cumhuriyetini kurduğu zaman ülkemiz en geri kalmış ülkelerden biri durumundaydı sorusu sorulmamakta, bu geri kalmışlığımızın nedenleri araştırılmamaktadır. II. Abdülhamid göklere çıkartılmakta, yaptığı hizmetler bir bir sayılmakta, ama hüküm sürdüğü 33 yıl içinde her türlü yeni düşüncenin ülkemize girmesini engellediği, insanlarımızı her türlü ışıktan yoksun bıraktığı gerçeği üzerinde durulmamaktadır. O aynı 33 yıl içindedir ki, Osmanlı İmparatorluğu sömürgeci devletlerin yarı sömürgesi olma yolunda hızla ilerler, yabancı emperyalist devletlere her türlü imtiyaz tanınırken, Uzakdoğu'da bir feodal Ortaçağ devleti olan Japonya, hükümdarları tarafından batılılaştırılarak bir büyük dünya devleti durumuna sokulmuştur.

Gene tarih kitaplarında Osmanlı Devleti göklere çıkarılmakta, ama altı yüzyıl süren bu devlet zamanında askerî amaçlarla yapılan ve sonradan çağa uydurulmadan öylece bırakılmış yollar ve köprüler dışında, kasabaya, köye kamu hizmeti götürülmemiş olması ve 250 yıl bu ülkeye matbaanın girmesinin engellenmiş olduğu gerçeği üzerinde durulmamaktadır. Sayın Başbakan Süleyman Demirel'in mücadele etmeği kendine hedef aldığını durmadan söylediği **fukaralığımızın nedenleri araştırılmamakta, Atatürk'ün Cumhuriyeti kurduğunda Hititler'den beri değişmemiş**, gelişmemiş köylerin serpili bulunduğu baştan başa harap bir Anadolu devraldığı bildirilmemektedir. O köyler ki, büyük bir bölümünün camileri bile 6 yüzyıllık Osmanlı Sultanları ve 4 yüzyıllık Halife-sultanlar zamanlarında değil **Cumhuriyet döneminde yapılmıştır.**

Ne yazıktır ki, bölücülüğü, ayrılıkları körükleyen, Atatürk'çülüğü kötüleyen bu çağ dışı kitapları bile okutabilecek bir huzur havası sağlanmak şöyle dursun, Eğitim kuruluşlarımızdaki huzursuzluk, giderek üniversite ve yüksek okullardan ortaöğretim kurumlarına yaydırılmıştır. Analar-babalar haklı olarak çocuklarını artık öğretim kurumlarına yollamamaktadırlar.

Giriş sınavını kazanan gençlerin evlerinde sevinç yerine matem havası esmeğe başlamaktadır.

Millî Eğitim Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Kültür Bakanlığı ve Gençlik ve Spor Bakanlığı el ele verip gerçek bir eğitim ortamının koşullarını oluşturmalıdırlar. Millî Eğitim Bakanlığı da bir an önce çağdışı bu kitapları öğretimden kaldırmalıdır. Hatasını anlayıp bundan dönmek olgunluğa işarettir.

Bugün Milli Eğitimimiz ters bir yol izleyerek kendini orta çağların çıkmaz sokaklarında bulmuştur.

Ya geriye dönüp Atatürk'ün gösterdiği çağdaş uygarlık kervanına katılacak ve ışıklı yolda yürüyecektir, ya da ulusumuz kafaları ortaçağın şövalyelik özlemleriyle yoğrulmuş Donkişot'lardan oluşan bir toplum durumuna sürüklenecektir.

Var olmanın, özgür yaşamanın yolu çağa uymayı bilenlere açılır. Bu da Millî Eğitimle sağlanır.

Eğer o Millî Eğitim çağdaş düşün yapısında bir kadroya sahipse!

BUGÜN KALDIRILMIŞTI

3 Mart 1977 Cumhuriyet Gazetesi

Her dönemde, her yerde, toplumlar içinde ileriye ya da geriye dönük akımlara rastlamak olağandır, doğaldır.

Türkiye'de de sözle ve çeşitli yayınlarla bu tür akımların savunulduğuna tanık olmaktayız. Ancak giderek rejimi amaçlayan bu tür söz ve yazılar yüksek makam sahibi resmî kişilerce övülürse, rejime ters düşen bu akımları güçlendirmeğe yönelik kararlar alınır, sonra uluslararası konferanslarla bu kararları uygulama yolları, lâyik bir ülkede halifeliğin kaldırılış yıldönümünde Siret konferansı vesile kılınarak (Bu konferans şimdilik ertelendi) aranırsa, bu, Anayasayı çiğnemek, onun üzerine edilen yemine ihanet etmek olur.

Aslında 53 yıl gibi uzun bir süre sonra yeniden hilâfet (halifelik) sorunu üzerinde durmak üzücüdür. Ama üzücü de olsa gerçekleri görmek, göstermek, onları görmezden gelmekten daha iyidir.

HALİFELİĞİN ÖZÜ:

Bundan dolayı Cumhuriyetimizin kurulmasının bir anlamda tamamlanması demek olan halifeliğin kaldırılması konusuna bu yıldönümünde kısaca değinmek istiyorum.

Halifeliğin niçin kaldırıldığını anlayabilmek için önce halifeliğin ne olduğunu bilmek gerekir. Çünkü son zamanlarda kimi yurttaşlarımız arasında halifenin İslâm'ın en büyük **din adamı,** baş rahibi olduğu kanısı uyanmağa başlamış, giderek bu kanı kimi çevrelerce iyiden iyiye pekiştirilmiştir.

Gene bu çevrelerde halife, ortodoksların patrikleri, katoliklerin papazı ile kıyaslanmakta ve onda dinsel bir güç kaynağı, bir dinsel lider görülmek istenmektedir. Oysa İslâm'da din adamı, rahip yoktur. Ne şeyh, ne mürşid, ne müçtehid, ne imam Allah ile kul arasında aracılık yapamaz. İslâm'da, Hıristiyanlık'ta olduğu gibi ruhanilik, ruhanî hükümet de yoktur. Gene İslâmda bir dinsel örgütlenme, evek, arşövek, kardinal, papa; zangoç, papaz, metropolit, patrik gibi bir dinsel hiyerarşi de yoktur. İslâm kanunları, yani şeriat bir dinsel örgüt kurmamıştır. İslâm Kâbe ve Kur'an dışında kutsal olarak yalnız bir şey tanır: O da "Hak"tır; hukuktur. Bu

nedenledir ki, yüce Allah'ın bir adı da "Hak"tır. Kutsallık da ondadır. İslâm ne bir eşyaya, ne de insanlara kutsallık tanımamıştır.

O halde Halife nedir?

Halife, Hz. Muhammet'in kurmuş olduğu İslâm-Arap devletinin başkanından başka birşey değildir.

Nitekim Hz. Muhammet öldüğü zaman Ashab onun yerine kimi hangi sıfatla oturtacaklarını tartışırlarken, peygamberliğin Allah vergisi olduğunu, onun yerine geçecek kimsenin ise yalnız devlet yönetimi ile görevli bulunduğunu kararlaştırmışlar, bundan dolayı da kendine **"Tanrı Elçisinin Halifesi"** sonradan da **"Emir ül-Mü'minîn"** demişlerdir.

İslâm İmparatorluğu parçalanınca, ayrı ayrı yerlerde devlet başkanlarının yani halifelerin bulunacağı kabul edilmiştir. Örneğin Mısır'da bir Fatimî devleti kurulmuş, İspanya'da, Irak'ta da ayrı ayrı İslâm-Arap devletleri hüküm sürmüştür. Bu üç büyük İslâm-Arap devletini üç ayrı halife yönetmiştir.

Halifelerin sonradan doktirinde saptanmış olan görevlerine baktığımız zaman, bunlar arasında cuma namazında imamlık görevi dışında doğrudan doğruya dinsel hiç bir görev görmemekteyiz.

İlk dört halifenin kimi fıkıh sorunlarını çözmüş olmaları, onların halifelik görevlerinin bir sonucu değil, kendilerinin Ashab'dan olmaları ve sorunun çözümlenmesi yolunda vardıkları sonuçların hadis ve içtihat kabul edilmesindedir.

Daha sonraki halifelerin içinde içtihatta bulunabilecek yetenekte olanların içtihatları ise yalnız bu yeteneklerinden dolayı kabul edilmiştir. Yoksa halife olduklarından dolayı değil.

Az önce de belirttiğim gibi İslâm'da din adamı yoktur. Hiç bir dönemde de olmamıştır. Halifenin de dinsel yetkileri yoktur, yetkileri siyasaldır.

Dikkatlere sunmak isterim ki, tırnak kesmek sakal bırakmak, erkeklerin omuzdan aşağı inen saçlarını örmek gerektiğine değgin konular üzerinde bile birçok hâdiseler mevcut olduğu halde, halifenin nasıl seçileceği veya atanacağı, halifeliğin koşullarının neler olduğu hakkında hiç bir hâdis yoktur. Çünkü halife seçmek, atamak dinsel bir konu değildir de ondan; siyasal bir konudur. Bu da zamanın örf ve âdetlerine göre değişir.

İşte seçimle ve birtakım koşulları kendinde toplayarak iş başına gelmiş olan ilk dört halife devri ki, aranan koşullar bu halifelerde mevcuttu ve

ayaklanmalarını da önleyememiş; ancak halifeliğin içeriği olmayan boş bir sandan başka bir şey olmadığının anlaşılmasına yardım etmiştir.

Ulusal Kurtuluş Savaşının başarı ile sonuçlanmasından sonra, 1 kasım 1922'de halifelik ve saltanat birbirinden ayrıldı; saltanat kaldırıldı. Ancak halifeliğin de yakın bir gelecekte kaldırılması kaçınılmaz bir zorunluluktu.

Bir sünnî İslâm devleti başkanı olan halife, 29 ekim 1923'te Cumhuriyet ilân edilip Atatürk de Cumhurbaşkanı seçilince, İstanbul'da halife adı altında sanki ikinci bir devlet başkanı gibi kalmış oldu.

Oysa sünnî olmayan yurttaşlar hiç bir zaman sünnî halifenin varlığını kabul etmemişlerdi. Yüzyıllardır süregelen mezhep ayrılıklarına son vererek bir ve bütünleşmiş bir Türk ulusu bilincini yaratmak isteyen Atatürk hem bu iki başlılığa son vermek, hem de mezhep ayrılığından doğan anlaşmazlıkları bitirmek için doğaldır ki, halifeliği kaldıracaktı. Nitekim öyle de yaptı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi 3 mart 1924'de yani 53 yıl önce bugün kabul ettiği yasa ile halifeliği kaldırdı ve 53 yıldır değil Arap olmayan İslâm ülkelerinde, Hz. Muhammet'in soyunu sürdüren Arap-İslâm devletlerinde de halifeliğin yeniden kurulması için Müslümanlar hiçbir ciddi girişimde bulunmadılar. Bu da halifeliğin dinsel içeriğinin bulunmadığının en açık, en güzel kanıtı olmuştur.

HİTİT GÜNEŞİ

24 Mayıs 1977 Cumhuriyet Gazetesi

Son haftaların yoğun siyasal gelişmeleri ortamında küllenmeyen bir konu var: Güneş kursu.

O günlerin gazetelerine bakıyoruz, İçişleri Bakanı Asiltürk, Hitit Güneşine takılıyor; bu putu kaldırın diye diretiyor. Bir başka gün Kültür Bakanımız, engin kültüründen güç alarak bu sanat eserinin Türklerle ilgisi olmadığını ileri sürüyor, dikilmese daha iyi olurdu, diyor.

Sahibi bulunduğumuz Anadolu'muzun bu en eski kültür kalıntısına karşı, hatırlanacağı üzere ilk tepki Millet Meclisi'nde, sonra da Cumhuriyet Senatosu'nda gösterilmiş, **"Hitit güneşi abidesi"**nin (doğrusu Hati'dir) dikilmesi "insanı dehşet içinde bırakan, Türklüğümüzü inkâr demek olan, bir millî haysiyet meselesi" diye nitelendirilmiştir. Sonra yurdumuzun tarihine gösterilen bu vefa **"puta tapıcılık"** olarak yorumlanmıştır.

"İktidar ve muhalefet partileri bir araya gelmeli ve bu utanç verici muazzam hatadan dönülmelidir." "Bu puta tapmayı Atatürk'çülük zannedenler var" denilmiştir. Bu sözlere karşı o günlerde gerekli yanıtı vermiştim. Şimdi görüyorum ki, bir sanat eserinin bir küçük meydana konulması, koskoca başkentin önemli sorunlarının düğümlenip kalmasına kadar işi götürüyor. Belediye Başkanının, İçişleri Bakanı'nın onayından geçirtmesi gereken tasarruflarını Bakanın onaylamadığını okuyoruz gazetelerden. Bundan dolayı konuya bir kez daha açıklık getirmeyi görev sayıyorum.

Eski İçişleri ile Kültür Bakanı'na salık veririm, Prof. Hâmit Zübeyir Koşay'ın "Alacahöyük Hafriyatı 1951" adlı yapıtının 58. ve 60. sayfalarına bir kez olsun baksınlar, eğer arapça Allah adının nasıl yazıldığını biliyorlarsa kuşkusuz çok şaşıracaklardır. Çünkü orada (S. 60), şimdi Etnografya Müzesinde bulunan İslâm çağına ait bir güneş kursu göreceklerdir. Alacahöyük'ten çıkartılan bu güneş kursunun tam ortasında **"Allah"** adı yer almaktadır. Kitaptaki resmin altında: **"Türk alemleri ile güneş kursları arasındaki münasebet barizdir"** diye yazılıdır. Üzeri arapça yazılarla çevrili bir başka güneş kursu (58. sayfa) Osmanlı dönemine aittir.

Bu ilginç kalıntılar ve açıklamalar da gösteriyor ki, dedelerimiz güneş kurslarını hiç de tapılacak bir put olarak kabul etmemişler, bir süs eşyası bir sanat yapıtı gözüyle görmüşler ve onlara öylece değer vermişlerdir. Bizden yüz yıllarca önce yaşayan atalarımıza yakışır olmak için onların put saymadıkları bir simgeyi (sembölü) yıkmamız mı gerekiyor? Bir ulus, her şeyden önce kültürü ile var olur. Biz vârisi olduğumuz kültürü yıkarsak mı güçleneceğiz? O halde ne duruyoruz **Ayasofya'yı, o içi put mozayıklarıyla bezenmiş Ayasofya'yı temellerine değin yıkalım.** Çünkü onu yaptıran Justinianus'tur. Çok şükür ki ne **Fatih Sultan Mehmet**, ne de **Atatürk** günümüz Türkiye'sinin İçişleri ve Kültür Bakanları gibi düşünmediler. Eğer bugünün yöneticileri gibi düşünselerdi Anadolu'da ve büyük kentlerimizde dünya turistlerine gösterebileceğimiz bunca değer biçilmez yapıtlardan yoksun kalacaktık. Gene şükredelim ki, akademik çalışmalarıyla haklı bir üne kavuşmuş olan Türk Tarih Kurumu güneş kursunun Sıhhiye alanına dikilmesi kararı üzerine aşağıdaki yazıyı Ankara Belediye Başkanlığı'na göndermiştir. 27 aralık 1976 tarihli yazı şudur:

"Sayın Vedat Dalokay,

Ankara Belediye Başkanı

Anadolu Sigorta Şirketinin yardımı ile Ankara'da Sağlık Bakanlığı karşısında dikilmekte olan "Eti Güneş Kursu" anıtı Atatürk'ün buyruğu ile 1935 yılında Türk Tarih Kurumu tarafından Çorum İline bağlı Alacahöyük'te yapılan kazılarda meydana çıkarılmıştır. Anadolu uygarlığının en eski kalıntılarından olan böyle bir eserin Ankara'mızda canlandırılmasını sevinçle karşılıyoruz. Ancak anıtın münasip bir yerine bu eserin Atatürk'ün buyruğu ile 1935'te Türk Tarih Kurumu tarafından **Alacahöyük'**te yapılan kazılarda meydana çıkarılmıştır. Anadolu uygarlığı-tarihi bir gerçeği, hem de Kurumumuzun çalışmalarını belirtme bakımından yararlı olur kanısındayız.

Saygılar sunar, başarılar dileriz.

Türk Tarih Kurumu Başkanı
Ord. Prof. Enver Ziya Karal,,

Güneş kursu anıtının yıkılmasını isteyenlerin dikkatlerine sunulur.

BİR FETVA ÜZERİNE

7 Ağustos 1977 Cumhuriyet Gazetesi

Geçenlerde bir İstanbul gazetesinde Diyanet İşleri Başkanı Sayın Süleyman Ateş'in bir fetvasını yadırgayarak okudum.

Fetva verilmesine vesile olan konu, Almanya'daki bir Türk düğünüdür. Düğünde erkek tarafı gelini almaya geldiğinde kız evinde Alman kadınlarının da davetli olduklarını öğrenince sert tepkiler göstermiş. Alman kadınların Müslüman kadınlar arasında bulunmasınının dinen sakıncalı olduğunu söylemiş. İçki içilen, çalgı çalınan bir düğünde kadın erkek bir arada bulunmanın, gelinin eli tutularak tebrik edilmesinin vbg. daha kimi davranışların dince doğru olmadığını ileri sürerek huzursuzluk çıkarmışlar. Gerçeği yetkili yerinden öğrenerek bu tür davranışların yanlışlığını ortaya koymak isteyen ilgili yurttaş Dinayet İşleri Başkanlığına mektupla soru sormuş. Aldığı yanıtı yayınlamış. Fetva aynen şöyle; **"İçki içmeğe, kadın erkek bir arada karışık oturmaya sebeb olan çalgılı düğünlerin yapılması dinen doğru değildir."**

O gün bu fetvayı okuyan birçokları bana düğünlerinde çalgı çaldırttıkları için günah işleyip işlemediklerini sordular. Bu bir cümlelik fetva ve bu sorular 7-8 yıl önce Antalya'nın **Manavgat ilçesine bağlı bir köyde radyo dinlediği için köyün imamı tarafından öldürülen 19 yaşındaki genci anımsattı bana.** Gerek aradan geçen uzun yıllar boyunca yaşam koşulları ve çevreleri değişen işçilerimiz, gerek çok yakından izlemek olanağını bulduğum kırsal bölgelerin insanları arasında, din adına nasıl yanlış bir eğitimin uygulandığını, yurttaşların gereksiz baskılar altına alındığını, bu baskılara direnenlerin yaşamlarını manevî bir ezikliğin gölgesinde sürdürdüklerini görmek, beni bu konu üzerinde bir açıklama yapmaya yöneltti.

Gezilerim sırasında gittiğim köylerde, kimi ailelerin düğünde çalgı çaldırmadıklarını, **köy imamlarının okul temsilleri için camiin hoparlör ve amplifikatörlerini. "Kur'an okunan mikrofonda türkü söylenirse günah olur"** diye vermediklerini de öğrendim.

Herşeyden önce İslâm dini adına yapılan bu telkinlerin, cinayete kadar vardırılan bu baskıların İslâm'la bağdaşır bir yönü olmadığını saptamak

doğru olur. Soruların önce Müslüman-Hıristiyan ahbablıkları ile ilgili olanına değinmek istiyorum. Müslüman kadınlar arasında bir Hıristiyan Alman kadınının bulunmasını sakıncalı gören düğün sahipleri bilmelidirler ki, Hz. Muhammed kitaplı dinlerde kalmak isteyenleri yanına kabul etmiş, dinlerinden dönmek istemeyenleri, cizye denilen bir vergiyi ödemek koşuluyla emanı (koruma) altına almayı yükümlenmiştir. Ondört kişiden oluşan Necran Hıristiyanlarından bir elçilik heyeti Medine'ye geldiğinde, **Hz. Peygamber mesçitte arkadaşlarıyla birlikte namaz kılmaktaydı. Necranlılar da mesçite girdiler; doğuya dönerek kendi yöntemlerince ibâdete başladılar. Bunu gören yakınları onları engellemeğe kalkışırlarken Hz. Muhammed onların rahat bırakılmasını emretti. Böylece aynı mesçitin içinde bir yanda Müslümanlar, öte yanda Hıristiyanlar bir arada ibâdet ettiler** [1].

Hz. Muhammed'in inanç bakımından kitaplı dinlere gösterdiği bu hoşgörüden günümüzde ne kadar uzağız! Bugün Türk ve Müslüman toplumunda bilinçsizce sürdürülen bağnazlık kişileri öylesine etkilemektedir ki, huzur kaynağı olan İslâm bir baskı aracı durumuna getirilmiştir.

Bu konuda bir başka örneği de Hz. Ömer'in yaşamında göstermek olanağı vardır: Hz. Ömer Medine'den Şam'a giderken dostu olan **Eyle piskoposunun** evine uğrar. Yırtılmış olan gömleğini Piskoposa dikmek üzere verir. Piskopos gömleği hem diker hem de yıkar.

İslâm şeriatına göre Hıristiyan veya Musevî kadınlarla evlenen erkekler onları zorla İslâm yapamazlar. Kadın isterse dinini koruyabilir. İslâm'ın bu hoşgörüsü nedeniyledir ki, Osmanlı padişahlarının pek çoğunun anaları ve eşleri yabancı Hıristiyan kadınlardan oluşmuştu. Bunlardan kimileri Müslüman olmuş, kimileri de açık ya da gizli olarak eski dinlerinde kalmışlardır. Fatih'in üvey anası Despina hatun bunlardan biridir.

Tarih boyunca böylesine içli dışlı olduğumuz Hıristiyan kişileri, tekniğin ve uygarlığın bunca gelişmesinden sonra, bulaşıcı hastalıktan kaçarcasına aramızdan uzak tutmak istemenin nasıl yanlış bir din eğitiminin ürünü olduğu meydandadır. Almanya'daki bu düğünde bulunsaydım damadın babasına ve yanında getirdiği hocaya sormak isterdim: "Gelin hanım bir Hıristiyan kız olsaydı -ki bu çok olağandır- onun ana baba ve akrabası ile bir araya gelinmeyecek miydi? Yoksa onlar Müslüman değil diye düğüne alınmıyacaklar mıydı?". Bir Müslümanın Hıristiyan veya Musevî fakirler yararına vakıf kurmasını bile kabul eden İslâm'ın ruhunu, hoşgörü

[1] İbni Sa'd, Tabakât, VIII, S. 8, 25-26, 76-77.

felsefesini saptırmak herşeyden önce İslâm için ters bir yorumdur; İslâm'a zarar veren bir yorumdur.

Şimdi Diyanet İşleri Başkanlığının fetvasına bakalım. Başkan "İçki içmeğe ve kadın-erkek bir arada karışık oturmaya sebeb olan çalgılı düğünlerin yapılması dinen doğru değildir" demiş. İçki içmek Kur'an'ın Maide süresinin 90. Âyeti ile kesin olarak yasaklanmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı, Anadolu düğünlerinde bu Âyetin emirlerine uyulmadığını, içki içenlerin ulu orta tabancalarını ateşleyerek kimi kez gelinin, kimi kez güvey veya yakınlarının ölümlerine sebeb olduklarını anımsatarak, ısrarla Kur'an'ın bu hükmüne uyulması gereğine çokça yer vermiş olsaydı ne iyi olurdu. Başkanlık bu fetvada, düğünlerde çalgı çaldırmanın eğlenmenin doğru olmadığını bildirmiştir. Oysa bir hadisinde Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: **"Eğlenin, oynayın dinimizde kalabalık, katılık görmekten hoşlanmam** [2].

En doğru hadislerin toplandığı kitapların başında gelen Buhârî'de Hz. Peygamber'in hem müzik dinlediği, hem de mesçitin içinde bir Habeşli grubun kılınç-kalkan oyununu eşi Hz. Ayşe ile birlikte seyrettiği yazılıdır. Başkanlığın bu fetvasını düzeltmesine, hiç değilse yinelenmemesine yardımcı olmak için **Buhârî muhtasarı Tecrid-i Sarih tercümesi III, cild S. 151-161'i salık veririm.** Eğer bu hadisler olmasaydı **Mevlevi tarikatında ne musikî olurdu, ne de sema.** Okurların merakını gidermek için bu hadisleri aynen buraya almakta yarar görüyorum; Hz. Ayşe şöyle anlatıyor: **"Bir bayram günündeydi, Resullah geldi karşımda** Buas ezgilerini tef çalarak okuyan iki kız vardı. Yatagına uzanıp mübarek yüzünü çevirdi. Bu sırada Ebu Bekir girdi, bu ne hâl! dedi. O zaman Resullah onlara ilişme buyurdu." Gene Buhârî'nin başka bir rivâyetinde Hz. Muhammed'in Hz. Ebu Bekir'e şöyle söylediği belirtilmiştir: "Ey Ebu Bekir! Her kavmin bayramı vardır. Bu da bizim bayramımızdır." (S. 151-157).

Habeşli grubun mesçit içindeki gösterilerine gelince, o gün seyircinin bir hayli kalabalık olduğu bir sırada Hz. Peygamber, Hz. Ayşe'nin bu gösterileri kendiyle birlikte izlemesine izin vermiştir.

Her ne kadar ibâdeti engeller endişesiyle İslâm'da müziğin haram sayılacağını öne sürenler olmuşsa da geniş bir araştırma yapıldığında bunun

[2] Abdülbâkî Gölpınalı, Hz. Muhammed ve Hadisleri, S. 83. Burada kasdedilen oyun ahlâk kurallarına uygun olanlardır. Çeşitli spor gösterileri, esprili konuşmalar, şakalaşmalar gibi.

doğru olmadığı görülür. Gazzalî (İhyâ u Ulumid-idn II, S. 711) oyun ve eğlence ciddi çalışmaya dahi yardımcı olur diyor. Bu maksatla yapılan ve mubah olan oyun ve eğlenceler, gene Gazzali'ye göre, aşırı olmamak koşuluyla yorgunluk ve tembellik hastalığına karşı kalbin en iyi devasıdır; ibâdet yerine geçer.

Bugün böyle gösteriler için ayrı spor salonları yapılmıştır. Camilere gereksinim yoktur, ama camii olup da ilkokulu bulunmayan kimi köylerde camiin derslik olarak da kullanılmasına karşı çıkan kimi din görevlilerimizin tutumlarını hüzünle izlemişimdir.

Gelinin elini sıkarak kutlamakta sakınca gören Hoca efendiye verilecek yanıtı gene Hz. Peygamber'in yaşamında bulacağız. Hz. Muhammed Mekke'yi zaptettiği gün, erkekler gibi kadınların da biatini almıştır. Sonradan Hz. Ömer'e vekâlet vermiş, geriye kalan kadınların biatini de Hz. Ömer almıştır. **Biat eller tutularak alınır.**

Sözlerimi bitirirken Almanya'dan mektup yazan yurttaşımıza bildirmek isterim ki, eğer İslâm'da müzik dinlemek ya da beste yapmak, çalmak günah olsaydı, doğruluğu ve sofuluğu ile tanınan, bu yüzden de dört halifenin bir beşincisi gibi kabul edilen **Ömer İbni Abdülaziz** şarkılar bestelemez; Türk-İslâm bilginlerinin en büyüklerinden biri olan **Fârâbî** müzik bilimi üzerine kitaplar yazmazdı [3].

Diyanet İşleri Başkanlığı daima Hz. Muhammed'in **"kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız"**, hadis-i şerifine uyarak fetva verse ne iyi olacak!

[3] Bahriye Üçok, İslâm'da musikî üzerine, İlah. Fak. Dergisi, yıl 1966, Cilt XIV. S. 83-93. Ve bu kitabın 26-38 inci sahifelerine bakınız.

HUTBELERDE ULUSAL GÜNLER

21 Mayıs 1978 Cuhuriyet Gazetesi

Elime kapak sayfasının yarısı kopmuş küçük bir kitap geçti; bir hutbe kitabı. Arap harfleriyle basılmış olan bu kitap Fatih ders-i âmlarından İstanbullu Hoca Hayrî Efendi tarafından 50 yılı çoktan aşkın bir süre önce yazılmış. Dokuzuncu sayfasında şu ilginç sözler yer alıyor. "Zulmetlerin gitmesi bir kâdir-i mutlakın irade etmesine vabestedir. Sûrî ve manevî zulmetleri, karanlıkları ancak Allahu Taalâ giderir.

Bize büyük nimetlerinden olan **Gazi Mustafa Kemal Paşayı** ve **Gazi İsmet Paşayı ve rüfekay-i muhteremesini ancak Allah yetiştirdi. Onlar ile Türk-Müslim topraklarını aydın ve te'min etti.** Onların sinelerinden cehalet zulmetlerini keşfederek harp planlarını onlara, o arslanlara ibsar ettirdi. **Binaenaleyh onlara o şecianede teşekkür Allah-u Taalâ hazretlerine teşekkür etmektir.** Hayr ile olsun, İslâm Türk Cumhuriyeti dünya durdukça dursun.

Gazilerimiz bilhassa baş Gazimiz ve milletimiz ekdâr-i (kederler) maneviye ve hissiyeden daima masun ve mahfuz olsun."

Bu din bilgini, gerçekleşmesi bir mucize niteliği taşıyan ulusal kurtuluş savaşımızın baş komutanını **"Allah'ın büyük nimeti"** diye tanımladıktan sonra, ona ve yakın arkadaşlarına teşekkür etmenin **Tanrı'ya şükretmek gibi olduğunu** cuma namazına gelenlere öğretiyor. Bunu da Peygamberimizin **"Her kim halka şükretmezse Hak Taalâ'ya da şükretmez"** hadisine dayanarak söylüyor.

Bu hutbeyi okuduktan sonra, aradan geçen yarım yüzyılı düşündüm. Bu yarım yüzyılın, hiç değilse 25 yılında, dinsel bilgilerin yanısıra çağdaş kültür dersleri de okuyarak yetişmiş olan onbinlerce imam ve hatibin bir 30 ağustos cuma günü minberlerde Atatürk gerçeğini yadsımaya nasıl da hız verdiklerini hüzünle anımsadım. O gün ve daha sonraki 30 ağustoslarda camilerde yankılanan sesler **Hoca Hayrî Efendinin** gerçekçiliğinden ve İslâm'ın emirlerinden ne kadar uzaklaşmışlar, ters yönde ne kadar yol almışlardı. O gün bir yanda Türk Silâhlı Kuvvetleri Atatürk'e bağlılık ve onun eserini yaşatma andı içerlerken, bir batı kentimizde cami görevlisi, **"Ne o komutan, ne bu komutan; İstiklâl Harbini din adamları**

kazandı" diyordu. Aynı gün başkentte **Kocatepe Camiinde** iki bakanın ve başka yetkili kişilerin hazır bulundukları cuma namazında genç bir hatip minbere çıkıp, **"30 ağustos zaferini Fatih'in torunları olan Mehmetlere, Ahmetlere, Ayşelere Fatmalara borçluyuz"** diyor da, dünyanın en güçlü devletlerinin işgali altında bulunan İstanbul'u ikinci kez fetheden bir büyük komutandan bahsetmeye dili varmıyordu.

Resmî dini İslâm olan başka ülkelerdeki uygulamaların tersine, layik cumhuriyet Türkiye'sinde devlet bütçesinden maaşlar alan, sosyal güvenceleri sağlanan bu din görevlilerimiz, dinsel bir görev yaparcasına devletimizin kurucusunu halkın bilincinden silmeğe uğraşıyorlardı. Ne yazık ki, bugüne değin nadir istisnalar dışında, hâlâ da bu çaba sürdürülüyor.

Türkiye'de bugün ilkokulu bulunmayan köyler var. Okuma-yazma bilmeyen milyonlarca yurttaşımızın bilgi ocağı camiler bilgi kaynağı da din görevlileridir. Halkı eğiten bu kişiler önce dini, çağa uygun düşen yönleriyle anlatmalı, öğretmeli ve onu toplumun ve bireyin vicdanında ve kendi sınırları içinde tutmayı bilmeli, ve **devlete egemen kılmak yolunda yürümemelidirler.**

Burada en büyük görev, bütçesi milyarları aşmış bulunan Diyanet İşleri Başkanlığına düşmektedir. Bugüne değin Başkanlık bu konuda din görevlilerine ışık tutmuş mudur? Yayınlarına bakalım: 1973'te bir hutbe kitabı yayımlamıştır. 269 sayfa tutan bu kitapta ulusal günlerimizden birkaçına yer verilmiştir: **23 Nisan, 30 Ağustos** ve **İstanbul'un fethi** gibi... Ama din görevlilerine yol göstersin diye hazırlanmış olan bu hutbe kitabında Mustafa Kemal Atatürk'ten bir kez olsun bahsedilmemiştir. Atatürk'ün adı bu kitaba girmemiştir. Anadolu'yu tarihinde ilk kez yüzde 99 Müslüman bir ülke durumuna getiren, Fas'tan Endonezya'ya kadar uzanan İslâm devletlerinin yöneticilerinin hayranlık duyduğu Atatürk'ün Türk milletini ve İslâm dinini kurtarmış olduğuna hiç değinilmemiştir.

Oysa 1972 yılı Ağustos ayında Diyanet İşleri Başkanlığı'na atanan şimdiki Devlet Bakanı Sayın Lütfi Doğan'ın Atatürk Haftası dolayısıyla THA'na verdiği ilk demecinde, biz Atatürkçüler'in yüzünü güldüren şu cümleler yer alıyordu: **"Atatürk ve Atatürkçülük bundan böyle din görevlileri tarafından büyük camilerde devamlı olarak vaaz ve hutbelerde halka anlatılacak (...) Bu alanda din görevlilerimizin vaazı ve hutbeleri ile milletimizi uyaracağız..".**

Uzun süre boş yere bekledik. Bölücü, suçlayıcı, gerici propagandaların yoğunlaştığı bir sırada konu tarafımdan C. Senatosu kürsüsüne getirildi.

Başkanlık yeni bir hutbe kitabıyla [1] dört yerde dört cümlecik ile de olsa büyük Kurtarıcımızın adına yer verdi.

Böylece Atatürk'ün adı etrafında oluşturulan devrim düşmanlığı ve ulusal kurtuluş tarihimizi saptırma çabaları eğitimsiz yurttaşlar çevresinde bir ölçüde önlenmiş olacaktı.

Cumhuriyet ilkelerine bağlı yurttaşlardan gelen yakınma mektuplarından öğreniyoruz ki, yeni hutbe kitabında yer alan Atatürk'le ilgili o cümlecikler bile okunmuyor.

Halkevleri Atatürk Enstitüsü'nün 18 Mart Çanakkale zaferi ve şehitlerini anma günü dolayısıyla Sayın Devlet Bakanı Lütfi Doğan'a yaptığı başvuru da olumlu bir sonuç vermemiştir.

Huzurlu bir Türkiye yaratılmasında en etkili yol eğitim birliğini sağlamaya ve onun korunmasına titizlikle özen göstermeğe bağlıdır.

Türk toplumunun eğitimsiz bireylerine cami yolundan ulaşan eğitim, bugün yurttaşlar arasında küçümsenemiyecek ölçülere varan bölünmelere neden olmuştur. Öğrencilik, gençlik çağlarımızda farkında olmadığımız bir Alevilik, Sünnilik ayrımı, kimi iktidarlar döneminde eğitim ve öğretim konusu hâline gelmiş, hatta bunun kışkırtıcılığı yapılmıştır. Cumhuriyet tarihimiz unutturulmak istenmiştir. Gerçek tarihimiz saptırılmış. Eğitim kuruluşlarımız, eğitim birlğinden şaşırtıcı ölçüde ayrılmış, Tanzimat dönemini, yani Türkiye'nin henüz layikleşmediği dönemi hatırlatan, biri Batıya, öteki Doğuya bağlı birbirine ters düşen bir eğitim uygulaması benimsenmiştir. Bu uygulama toplumu rahatsız kılar. Bir süre sonra, iç çatışmalara, parçalanmalara toplumu sürükleyebileceği düşünülen bu hastalığın tedavi yolu da gene eğitimden, yani okuldan ve camiden geçer.

Eğitimsiz bireyleri uyarmak için azımsanmaycak sayıda genç ve yaşlı, aydın din bilgini bulmak güç değildir. Yeterki, Diyanet İşleri Başkanlığı yetkilileri bunu istesin! bunlardan birini, vaktiyle Nimet Abla Camiinde ve başka camilerde verdiği yapıcı hutbelerle dikati çeken, "Din, Toplum ve Kemal Atatürk" adlı kitabın yazarı Sayın Ercüment Demirer'i hatırlatmak isterim. Onun hem İslâmı hem de yakın tarihimizin değerli kişilerini tanıtan eğitici hutbeler vermeğe seve seve katılacağını, bu alanda gönüllü olarak her çağrıya koşacağını kesin olarak biliyorum. Yeter ki, ona ve onun gbi olumlu düşünenlere böyle bir görev verilsin; verilsin de toplum gerçeklerin ne denli çarpıtıldığını öğrensin ve kendi değerlerine artık sahip olsun.

[1] 1975 basımı.

10 Kasım 1939 da Nimet Özden Hanım tarafıntan yenicamide Atatürk için okutulan ve duası Ercüment Demirer tarafından yapılan mevlidden bir görünüş.

الاية. آيت كريمه‌ده جناب حق كيجه‌لرك سير وسفر ايتمه‌سنه يمين ايتمشدر .

ظلمتلرك كيتمه‌سى برقادر مطلقك اراده‌ايتمه‌سنه وابسته‌در. صورى ومعنوى ظلمتلر قارانلقلرى آنجق الله تعالى كيده‌رر . بزه بيوك نعمتلرندن اولان غازى مصطفى كال پاشايى و غازى عصمت پاشايى ورفقاى محترمه‌سنى آنجق الله يه تيشديردى. انلر ايله تورك مسلم طوپراقلرينى آيدين وتأمين ايتدى . آنلرك سينه‌لرندن جهالت ظلمتلرينى كشف ايده‌رك حرب پلانلرينى آنلره او آرسلانلره ابصار ايتديردى . بناءً عليه آنلره اوشجعانه‌ده تشكر الله تعالى حضرتلرينه تشكر ايتمكدر ، خير ايله اولسون . اسلام ، تورك جمهوريتى دنيا دوردقجه دورسون .

غازيلريمز ، بالخاصه باش غازيمز و ملتمز اكدار معنويه‌دن وحسيه‌دن دائما مصون ومحفوظ اولسون .

« حديث شريف »

« من لم يشكر القليل لم يشكر الكثير ومن لم يشكر الناس لم يشكر الله الجماعة رحمة والفرقة عذاب » كيمكه آز نعمته شكر ايتمز ايسه چوق نعمته‌ده نائل اولسه ينه شكر ايتمز . وكيمكه خلقه شكر ايتمز ايسه حق تعالى حضرتلرينه‌ده شكر ايتمز .

Fatih Müderrislerinden İstanbullu Hoca Hayri Efendinin Hutbeler adlı kitabından.
(9. sayfadan)

Hoca Hayrî Efendinin hutbe kitabından (S. 9):
"Zulmetlerin gitmesi bir kadir-i mutlakın irâde etmesine vâbestedir. Sûri ve mânevî zulmetler, karanlıkları ancak Allah-u Taala giderir. **Bize büyük nimetlerinden olan Gazi Mustafa Kemal Paşayı ve Gazî İsmet Paşayı ve rüfeka-i muhteremesini ancak Allah yetiştirdi.** Anlar ile Türk müslim topraklarını aydın ve temin etti. Anların sinelerinden cehâlet zulmetlerini keşfederek harp planlarını anlara o arslanlara ibsar ettirdi. **Binaenaleyh anlara o şeciânede teşekkür Allah-u Taâla hazretlerine teşekkür etmektir** hayr ile olsun. İslâm, Türk cumhuriyeti dünya durdukça dursun".

"TÜRKİYE'DE DİN EĞİTİMİ" SEMİNERİNDE VERİLEN BİLDİRİ

26. Nisan. 1981

Sayın Başkan, Sayın Dekan, Sayın Dinleyiciler,

Seminerin başından beri verilen tebliğleri elimden geldiğince izlemeğe çalıştım. Örgün eğitimle ilgili olarak, yuvarlak hesap otuz yıldan beri okullarımızda verilen din eğitiminin yetersiz olduğu; din eğitiminin zorunlu olması gerektiği ve zaten dinin okullarda öğretilmesi için Atatürk'ün direktifi bulunduğu yolunda tebliğler verildi.

Ancak din eğitiminin neden yetersiz olduğu ve bunun ne suretle yeterli hâle getirilebileceği hususunda açık seçik bir öneride bulunulmadığı gibi, din derslerinin zorunlu olmasının anayasamızın ikinci ve ondokuzuncu maddeleriyle ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından kabul edilip TBMM.nce de onaylanmış bulunan İnsan Hakları Bildirisi'nin vicdan özgürlüğü hükümleriyle nasıl bağdaştırılacağı üzerinde ise hiç durulmadı. Atatürk'ün verdiği direktifden bahsedilirken de, onun bu sözleri, laik bir devletin başkanı olarak söylediği iddia edildi. Oysa Atatürk bu sözleri Tevhid-i Tedrisat kanununun kabulünden önce "Medresler kapanıyor, dinimizi nereden öğreneceğiz" sorusuna karşılık olarak" mekteplerde" diye vermiştir.

Ancak bu sırada 20 Nisan 1924 tarihli anayasamızın 2. maddesinde "Türkiye Devletinin dini, Din-i İslâm'dır" yazılı idi. Yani devlet henüz laik değildi. Bununla birlikte ilk okullardan din dersi 1925-26 ders yılında kaldırılmış, 1222 sayılı ve 10.4.1928 tarihli kanunla anayasamızdan "Türkiye Devletinin dini Din-i İslâm'dır" ibaresi çıkartılmış ve bundan sonra 1930-31 ders yılında da ortaöğretimden din dersi kaldırılmıştır.

Kanunlara titizlikle saygılı olan Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti böylece laik olduktan sonra, laikliğe aykırı beyanda bulunmamıştır. Bundan dolayı da Atatürk'ün vermiş olduğu direktiften -iddia edildiği gibi- bir sapma mevcut değildir. Örgün eğitimle ilgili bu hususları saptadıktan sonra asıl konum olan yaygın eğitime geçiyorum.

Sayın Dinleyenler,

İnsan ruhunu sıkıntılardan, çöküntülerden, geleceğe kuşku ile bakmaktan, güvensizliklerden, umutsuzluklardan, özetle bunalımlardan kurtaracak en etkili tedavi, Tanrı'ya inanmaktır.

Bu inanç insanlara daha ana kucağında bir çocuk iken ailede aşılanır. Ana, konuşmaya başlayan çocuğuna oturup kalkmayı, edepli konuşmayı, büyüklere saygılı olmayı, çevresini sevmeği ve korumayı öğretirken Ulu Tanrı'nın sonsuz gücünü, ona bağlılığı ve onun kulları olan bizlere öğütlerini de sık sık yineler. Böylece insanlar inançları doğrultusunda ilk yaygın din eğitiminden geçmiş olurlar. Kanımca en etkili eğitimlerden biridir bu.. Ancak bu eviçi eğitiminin olumlu bir sonuç vermesi için aile bireylerinin doğru bilgilere sahip kişiler olması koşulu çok önemlidir.

Bizim toplumumuz yüzde 99 Müslüman olan bir toplumdur. İslâm'ın kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim arapça inmiş olduğundan ve bugüne kadar da ibâdet, tıpkı XV. ve XVI. yüzyıl Avrupa'sında **İncil'in latince okunması** gibi yabancı bir dilde, yani arapça olduğu için İslâm dini, Türk toplumuna ancak aracıların niyet ve kapasiteleri ölçüsünde ulaştırılabilmiştir. Hıristiyan Avrupa yabancı dilde uygulanan din eğitiminin acısını 1600 yıl çekti. Sonunda Luter ve Kalven gibi dürüst Hristiyanlar, insanların vicdanlarına ve ekonomik varlıklarına egemen olmak isteyen din adamlarının saltanatını, İncili Avrupa dillerine çevirerek sona erdirdiler.

Bizde'de yüzyıllar boyu, İslâm'ı iyi bilen ve doğru öğreten din bilginleri yetiştiği gibi, yanlış bilgilerle halka korku saçarak otorite sağlayan ve bu yoldan çıkar elde eden kişiler sayılamayacak kadar çoktur.

Yalnız bizde değil Arap olmayan Müslüman ülkelerin çoğunda bu fatalist duygular, toplumlara aşılanmaktadır.

Akılcı bir din olan İslâm, IX. ve X. yüzyıllardaki akılcı uygulama dışında, gerçeklerden uzaklaştırılıp geriye yönelik bir yola çekildiği içindir ki, Müslüman ülkeler bugün çağdaş uygarlığın gerisinde kalmışlardır.

Bilime büyük ölçüde değer veren İslâm dini o hâle getirilmiştir ki, kadınlar Kur'an hükümleriyle saptanmış olan miras haklarını bile elde edememişlerdir. Kadının eğitilmesi, toplum içinde etken görevlere getirilmesi, bilinçlenmesi önlenmiştir. Bu yalnız orta ve yeni çağda değil bugün bile Pakistan, Afganistan, İran özetle laik olmayan tüm İslâm ülkelerinde küçük istisnalar dışında sürdürüle gelmektedir.

XVI. Yüzyıl Avrupa'sında büyük gelişmeler kaydedilirken, Osmanlı İmparatorluğu, İslâm'ın felsefesinden habersiz olan bağnazların şiddetle

karşı çıkmaları yüzünden matbaa gibi mükemmel bir eğitim aracından 250 yıl yoksun kalmıştır. Kur'an'ın "Oku!" emrine rağmen..

Gene bu bağnazlar XIX. yüzyılda bile karantinaya, yazı tahtasına, fes ve ceket pantalon giymeğe ve eğitim görmüş genç subaylara, akla gelen her yeniliğe karşı çıkmış, savaşmış ve birçok ocakların sönmesine neden olmuşlardır.

Örneklerini tarihimizde içimiz burkularak okumaktayız. Son örnekleri Kabakçı ayaklanması, 31 Mart olayı, Şeyh Said isyanı, Menemen'de Kubilay faciası olarak tarihe geçti.

İslâm'ın amacı doğrultusunda uygulama görmesi için vicdan özgürlüğünü sağlamak gereklidir. İslâm tarihini çok iyi bilen ve dört halife dönemini dört ciltlik tarih hazırlanırken bizzat yazan Mustafa Kemal 1924'te dinle devlet işlerini birbirinden ayırdı. Amacı dini vicdanlardaki yüksek yerine oturtmaktı.

Ülkemizde sâliki bulunan din ve mezheplerle ilgili ibadet ve yönetim işlerini düzenlemek ve imanla ilgili fıkıh kurallarını soracak olan müslüman yurttaşlara bilgi vermek için de Diyanet İşleri Başkanlığını kurdurdu.

Başkanlığın bir görevi de laikliği korumaktır. Yani dünyasal yasalara dinin ya da din çevrelerinin müdahelesini önlemektir.

Esasen dinde zorlama olmadığı Kur'an ayetleri ile belirlenmiştir. Ülkenin en ıssız köşelerine kadar kendi kuruluşundan bir temsilci ile uzanabilen Diyânet İşleri Başkanlığı eğitimde büyük bir etkinliğe sahiptir. Çünkü din gibi kutsal ve güçlü bir dayanağı vardır.

Eğer tabanda bunca etkinliğe sahip olan bu daire Başkanlığımız Türkiye'yi bugün içinde bulunduğu bölücü güçlerin etkisinden kurtaracak gerçekleri ayrıntılarıyla topluma yılmadan anlatmaktan çekinmez, eşitlik ve vicdan özgürlüğü ilkesine yeterince saygı gösterirse çok geçmeden bunun yararlı sonuçları görülecektir. 1955, 60'lara kadar bu kuruluşumuz gerek yayınları, gerek yasalara olan saygılı tutumuyla, o günkü bütçe olanakları ölçüsünde, gerçekten olumlu bir tutum izlemiştir.

Sayın Diyanet İşleri Başkanı Tayyar Altıkulaç haklı olarak iyi yetişmemiş olan din görevlilerinden yakındı konuşmalarında. Ancak herşeyden önce kendi merkez kuruluşunda var olan yayın organlarını denetlemedikçe ve bu dergi, gazete ve binlerce ve binlerce basılıp yayımlanan takvimlerdeki Atatürk devrimlerine açıkça veya dolaylı olarak aykırı yazıları topluma aktardığı sürece iyi yetişmemiş din görevlilerinden yakınmaya hakkı olmayacağı inancındayım.

Örneğin son yıllarda (1970'den sonra) İslâm'ın ana kaynaklarından bazı yararlı hadis kitabının türkçeye çevrilmesi dışında, büyük bütçe olanaklarıyla Diyanet İşleri Başkanlığı öyle yayınlar yapmıştır ki, kendisinden beklenilen yarar elde edilememiştir.

Evet yarar elde edilememiştir diyorum. Yani Devletin ayakta durması için binbir emekle hazırlanan anayasa ve yasaları koruyucu bir görevle ulusal bütçeden milyarlar ayrılarak beslenen bu dairemiz, Türk toplumunda mezhep bakımından yayınlarında yan tutmakta, Sünnî mezheplerden ayrılmamayı şart koşmakta (1. Mayıs 1979 gazete), laik bir ülkede olduğunu, laikliği yani vicdan özgürlüğüne gölge düşürmemek vazifesiyle mükellef bir dairemiz olduğunu unutmuşçasına **"mümin sayılabilmek için mutlaka cihad etmek lâzım geldiğini"** ısrarla ifade etmekte, türbelerin kapatılmasına, eski takvimin terk edilmesine, saat ve kıyafet devrimlerine çatmakta ve bu devrimler İslam dinini yıkmaya yönelikmiş gibi gösterilip **"hangi maddi ve manevi silahınla vuruştun islamı yıkmaya çalışan akımlarla?"** diye sorular yöneltmektedir topluma... ve karanlık diye simgelenen devrimlerin taşlanması önerilmektedir (Diyanet takviminin 23-24 Ekim 1979 günü yapraklarının arkası).

Bu da yetmiyormuş gibi hilafet özlemleri dile getiriliyor (13 Haziran 1979 takvim yaprağında) **"Hilafet bu millete ilâhî emanet olarak tevdi edilmiştir"** deniliyor. Bu iddia hangi bilimsel kaynağa dayanmaktadır, belli değil.

Devrimlere karşı öylesine sorumsuz bir tutuma girmiştir ki, Diyanet İşleri Başkanlığı, kadın hakları konusunda gerçekleri görmezden gelmekten de sakınmamıştır. Örneğin (takvim, 10 Ekim 1979) kadın tahsil yaparken İslâm'ın örtünme emri ne olacak?

—Erkek kadın bir arada oturmaya İslâm dini müsaade etmez iken bu maniayı kadın nasıl aşacak?

İslâmî noktadan kadının tek başına seyahatine cevaz bulunmadığına göre memleket aşırı yerlere kadın nasıl seyahat yapabilecek?

Bu soruları Diyanet Başkanlığının resmî yayını olan Diyanet takviminden aynen okudum sizlere... Gene aynı yaprakta kadın hakları bir kalemde bakınız nasıl yok ediliyor: **"Erkek-devamlı kazanır, kadın ise tüketicidir"** diyor ve ekliyor:" "Devamlı üretici olan oğlan ile, mütemadiyen tüketici olan kız evlad bir olabilir mi?". Yasaların Türk kadınına tanıdığı insan olma, eşit olma hakkını bu dairemiz tanımamıştır. Kaldı ki, ülkemizde üreticilerin başında kadın gelmekte değil midir? Sütü sağan, yağı çıkarıp,

peyniri yoğurdu yapan, tarlada çapalayan, halıyı kilimi, çorabı dokuyan, ormandan yakacağı sırtlayıp getiren, ayrıca çocuklara bakan kimdir? Hep kadın değil midir?

Bu okuduğum yazıdan bir yıl sonra yani 1980 takviminin 27 Eylül yaprağında da şunları okuyoruz: "Kadının tahsil görmesi fuhşa vesile olabilir".

Bir ilginç örnek daha (22. Nisan 1976): "Medenî nikâh boşanmaları arttırdı. Oysa mukaddesata bağlı olduğmuz dönemde **boşanmanın erkek elinde olduğu zamanlarda talak pek nadirdi"** deniliyor.

Sözlerimin başlangıcında söylediğim gibi etkili bir yaygın eğitim kuruluşu olmak niteliğini taşıyan Diyanet İşleri Başkanlığı bu yayınları ile çok olumsuz sonuçlara vesile olmuştur. Kız çocuklar, kadınlar ne denli üretici olsalar, erkekler ne denli kahvelerde oyunla vakit öldürseler de üreten erkek, tüketen kadınmış gibi, kadınlar aşağılanmış, hakları çiğnenmiştir.

İman ve ibadet ile ilgili yayınlarında daha da şaşırtıcı ve o ölçüde müstehcen, çağ dışı ve zararlı konuları işlemiştir Başkanlık. Örneğin orucun fikhî hükümlerinden söz edilirken: **"Hayvanla, ölü kadınla ve kendisinde şehvet bulunmayan küçük bir kızla cinsel ilişki kuran kişinin orucunun bozulup bozulmayacağı üzerinde durulmuş ve bazı hallerde bozulmayacağı bile kaydedilmiştir.** Ancak bir kaç sapık, hasta ruhlu kişiyi ilgilendiren bu konu, bu yıl hariç her yıl üst üste dergi, gazete ve takvimlerde yinelenmiştir. Böylesine sapıkça bir işi yapan hakkında ne tek sözcükle bir kınama, ne de ilâhî bir cezadan söz edilmiştir. Eğitim böyle mi olmalıdır? Halk böyle mi eğitilmelidir? Yeni yetişen genç bir erkek bunları okuduğunda, bu sapıkça işlerin olağan gibi zikredilmesi, orucu bile bozmadığı, bozduğu zaman kefarete de gerek olmadığının bildirilmesi onun ahlakını bozmaz mı? Soruyorum bozmaz mı? Onu suç olan bu fiilere özendirmez mi?

Başkanlığın dikkatini çekmek istediğim bir başka konu da, gene Diyanet'in resmî bir yayını olan "Diyânet dergisindeki bir başka ne yazık ki çağdışı yazıyla ilgilidir. Bu, hasta olan kadınların doktora, yani erkek doktora görünmesini önlemeyi hedef tutan bir yayındır. Yazıda: "Bir yerinde çıban çıkan kadına doktorun yapacağı ilk işlem, evdeki her hangi bir kadından yara hakkında bilgi alıp bu kadına nasıl tedavi edeceğini öğretmek olacaktır. Evde eğer kadın yoksa ve hastanın ölmesi veya acı çekmesinden korkulmakta ise, o zaman hastanın gerekli yerlerini örterek doktara görünmesi mümkündür" denilmektedir. Ancak doktorun da iyice gözünü sakınması gerektiği hatırlatılmaktadır. "Çünkü bir cinsin diğer bir

cinse bakması daha tehlikelidir. Burada zarûretin gerçekleşmesi aranır. Bu ise ölüm tehlikesidir. Böyle bir tehlike ortaya çıkınca da zaruret mikdarından fazlası mûbah olmaz". İnsan hayatı, insan sağlığı söz konusu iken böylesine gerici, bağnaz, çağdışı resmî yayınlar ne yazıkki, kimi yurttaşları etkilemektedir.

Sayın konuklar, daha yüzlerce örnekleri bulunan böyle yayınların yapılmasını elbet alkışlayamayız. Bunları gündeme getirmenin nedeni yanlışları doğrularıyla değiştirmeğe vesile olmak umududur.

Başkanlık, gerek ulusal değerlerimizi, gerek hukukumuzu, yani modern hukukumuzu demek istiyorum, tarihimizi ve inanç kaynağımız islâmiyeti çağa uygun yönleri ile, bilim çerçevesini aşmadan tanıtan yayınlar yapmalıdır. Atatürk'ün ilke ve devrimlerini halka ulaştırmayı görevlerinin ön sıralarında kabul etmelidir. Devletin iç ve dış siyasette izlediği genel yoldan ayrılmamalıdır.

Örneğin doğum kontrolüne karşı yazılar yazmaktan uzak kalmalıdır. (Dergi C. 16. Sayı 1). Mısır, Filistin, İsrail ve Amerika Birleşik Devletleri, İran gibi devletlerin problemleri konu alınıp ABD'ye karşı Arap dünyasını savunur duruma girmek her hâlde Başkanlığın görevlerinden olmamalıdır. Çünkü dış siyaset aydan aya, haftadan haftaya değişen bir hava estirir. Bugün karşısımızdaki bir devlet yarın yanımızda olabilir.

Hele, hele Türk toplumunu uyruk olduğu anayasa hükümlerinden ayırıp muamelat ile ilgili fıkıh kuralları ile yönetme istekleri Diyanet yayınlarında asla yer almamalıdır.

Bu Dairemize düşen görevler:

1 - Camilerde vaaz eden din görevlilerini sıkı bir teftişle, anayasa ve yasalara, karşı telkinlerden uzak tutmak.

2 - İslâm'ın hoş görüsünü, Allah'ın bağışlayıcılığını, dinde asla zorlama olmadığını, İslâm dışındaki kitaplı dinden olanlara bile İslâm'ın sadaka vermeği mubah gördüğünü sık sık hatırlatmak, öğretmek. Bilim dışı telkinlerden kaçınıp modern sağlık korumaya uygun temizlik kurallarını uygulatmak, insan ve hayvan sevgisini aşılamak. Ayrıca ülkemizde büyük bir faciaya dönüşen mezhep ayrılığı konusunu radyo, televizyon ve camilerde bilgili ve yetkili vâiz ve hatiplerle veya konfransçılarla ele alıp açıkca Alevîler'in de tıpkı Sünnîler gibi Allah'a, Kur'an-ı Kerim'e ve Hazret-i Peygamber'in resul olduğuna inandıklarını, onların öldürülmesinin Allah'ın affetmeyeceği büyük bir günah olduğunu, Âyetler delil gösterilerek anlatmak olmalıdır.

İslâm'a dinlerin en mükemmeli olmak vasfını kazandıran özellik, kuşkusuz, Allah ile kul arasında bir aracı, yani din adamının bulunmamasıdır. Yüzyıllardan bu yana çekilen sıkıntıların giderilmesi için bu koşulun sağlanması gerekmektedir. Bu da gene Diyanet İşleri Başkanlığına düşen bir görevdir ve bu ancak müslüman Türk'ün dinini kendi dilinde okuyup anlaması, ibadetini Türkçe yapması ile mümkün olabilir. Bu hususta en sahih kaynak ve yardımcı gene Kur'an ayetleridir. İşte o zaman Kur'an'ın emirleri anlaşılarak okunacak, bir yaygın eğitim kurumu gibi çalışan Diyanet İşleri Başkanlığı kendinden beklenen görevleri tarihe geçecek ölçüde bir başarı ile yerine getirmiş olacaktır.

Çünkü anlaşılmayan dilde yapılan eğitim, çoğu kez yanlışlarla doludur. Sözlerimi Mustafa Fazıl Paşa'nın Sultan Abdülaziz'e bir mektubundaki şu sözleriyle bitiriyorum: "Ulusların hukukunu tayin eden şey din ve mezhep değildir. Din ezeli gerçekler makamında durup kalmazsa, yani dünya işlerine müdahaleye kalkışırsa, herkesi yakar, kendisi de zarar görür".

SAYIN CUMHURBAŞKANI CEVDET SUNAY'IN ANISINA

27 Mayıs 1982

Ulusal Kurtuluş Savaşının genç subayı, Genel Kurmay Başkanı ve beşinci Cumhurbaşkanı Sayın Cevdet Sunay ile ilk görüşmem 1968 yılı Şubatının birinci haftasına rastlar. Henüz üniversite olayları başlamamıştı; ama İlâhiyat Fakültesinde içten dıştan gösterilen destekle yakın bir gelecekte boykotlar başlayacak, "Şeriat isteriz" sesleri çevreyi tedirgin edecekti. O günlerde, başları açık kız öğrenciler tenha merdivenlerde tehdit ediliyor, başlarını örtmeğe zorlanıyorlardı. Öğretim üyelerinin dört halife dönemindeki suikastleri, ayaklanmaları ve savaşları anlatmaları bir grup öğrenci tarafından yadırganıyor, programlarda değişiklik yapılması, felsefe, sosyoloji gibi derslerin kıldırılması öneriliyordu. dekanlığa....

Gene o günlerde din eğitimi yapan kimi okullarda çok yoğunlaşan bir tarikatın militanları ticaret ve siyaset çevrelerinde yakın ilgi ve destek sağladıkları gibi Fakülte içinde de yandaşlar bulmuşlardı. Atatürk'ün devrimlerine yürekten inanmış, uyanık kız ve erkek öğrenciler ise durumu ibretle izliyor, bir çare bulmam için bana baş vuruyorlardı. Aklıma gelen ilk çare bu konuda Ankara Üniversitesi Rektörünü uyarmak oldu. İçinde yaşanmayınca tehlikelerin derinliği galiba anlaşılamıyor. Bir sonuç elde edemedim. O zaman din savunuculuğunu üstlenmiş gibi görünen Atatürk karşıtı grupları olsa olsa Diyanet İşleri Başkanı uyarabilir ve laikliğin dinsizlik olmadığına inandırabilir diye düşündüm. Eski bir ilâhiyat öğrencisi olan o günkü Diyanet İşleri Başkanına gittim. TRT aracılığı ile tarikat yandaşlarının propagandalarına kapılmamak gerektiğini, elde Kur'an-ı Kerim ve değerli hadis kitapları varken şeyhlerin, mürşitlerin peşinden gitmeğe gerek olmadığını açıklamasının Türkiye'de hazırlanan dinsel bölücülük hareketini önlemekte çok yardımcı olacağını söyledim. Bu Başkan bana bir tarikatın adını anarak, onun kimi yönlerinin iyi ve güzel olduğunu savundu.

Oradan da eli boş döndüm. Yasalara karşın, kadın haklarının, harf devriminin, vicdan özgürlüğünün her geçen gün baskı ve tehditlerle

karşılaştığını, Atatürk'çü aydınlar belli gazete ve dergilerde hayret ve üzüntü ile izliyorlardı.

Bir kadın olarak, bugünkü özgürlüğümü borçlu olduğum Atatürk devrimlerini koruyacak ve onları sürüklenmek istendiği karanlık yoldan çevirecek bir tek makam kalmıştı: Cumhurbaşkanılığı...

Görüşme istemimden iki gün sonra kabul edildim. Sayın Sunay sözlerimi Rektör ve Diyanet İşleri Başkanında bulamadığım bir dikkat ve ilgi ile dinledi. O günlerde basında çıkan yazılar ve bu konularla ilgili telgrafların da birikimi ile Sayın Sunay 10 Mart 1968'deki Kurban Bayramı mesajında Türk ulusuna özetle şöyle seslendi: "... bu hususlarla ilgili olarak ifade etmek isterim ki, kadının iffetini ve namusunu kıyafetinde değil, onun şeref ve haysiyet duygularında aramak lâzımdır.... Kur'an-ı Kerim'in ruhuna ve Peygamberimizin hadislerine aykırı birçok telkinleri ihtiva eden bir takım risaleleri benimseyerek, onların esaslarını uygulamaya çalışan birçok tarikatlar türemiştir. Bunların altında siyasî ve iktisadî istismar maksatları da gizlidir. Aşırı sağ akımları yaratan ve yürüten bu tarikatlar kendi esaslarına inananlar ile inanmayanları ayırarak Müslümanlar arasında bölücülük yaptıkları ve bir şeriat devleti kurmayı amaç edindikleri için dinimize ve anayasamıza aykırıdır ve dini sokağa düşürme istidadı taşımaktadır".

Mesajının sonunda da, Sayın Sunay, anayasamızın 19. maddesini bir kez daha hatırlatıp "din görevlilerinin vazifeleri dışına çıkmamalarını ve aziz Atatürk'ün devrim ve ilkelerine titizlikle bağlı kalmaları"nı istemiştir. Bu mesaj İlâhiyat Fakültesinde bir süre sessizlik ve çekingenlik sağladı. 15 Nisandan sonra bu Fakülte öğrencileri, bir bahane ile, Fransa'dan da önce Türk üniversitelerinde ilk boykot ve işgali başlattılar.

1968'den 1971'e kadar olaylar birbirini izledi. Aradan geçen bu üç yıl içinde Sayın Sunay'la bir daha karşılaşmadık. Yasadışı eylemleri o günün iktidarınca hoşgörü ile karşılanan gerici güçler bir büyük yargıcın, merhum İmran Öktem'in namazının kılınmasını önlemek için olaylar çıkardılar. Sonunda 12 Mart müdahelesi oldu.

Ekimde kontenjan sönatörlüğüne atandım. Yeni görevim bana Cumhurbaşkanı Sunay'ı daha yakından tanımak fırsatını sağladı. Özetle söylemek gerekirse Sayın Sunay ülkenin bütün sorunları ile yakından ilgilenir, bilgi alır bilgi verirdi. Yüreği Atatürk sevgisi ile dolu idi. Ne zaman kendisine, Atatürk ilkelerine düşürülmek istenen gölgelerden bahsetsem, küçük defterine notlar alır ve arkasından gereğinin yapılmış olduğunu

öğrenirdim. Sağlam bir yapısı, ölçülü davranışları, uzlaştırıcı bir tutumu vardı. Birbirine karşıt da olsa her görüşü sabırla dinler, sonra karara varırdı. 23 Şubat 1972'de Kontejan Grubunu çağırdığı çayda söz doğuda görev yapan doktorların nasıl büyük mahrumiyetler ve derin bir yalnızlıkla savaştıklarına geldi. O zaman başbakan olan rahmetli Nihat Erim bir arkadaşının doğuda hizmet veren oğlunun bunalım geçirdiğini anlattı. Sayın Sunay doğuda hizmet gören doktarların hizmet sürelerinin kısa ve belirli olması temennisi ile birlikte mahrumiyet bölgelerindeki doktorlarla öğretmenlere yüksek aylıklar verilmesi gereği üzerinde de durdu. O zaman maliye bakanı olan Sait Naci Ergin Bey: "Bütün memurlar aynı ölçüde yüksek maaş isterler, örneğin askerler" dedi. O zaman Cumhurbaşkanı şu yanıtı verdi: "Öyle ama, ben öğretmenlerle doktorların emeklerinin pek değerli olduğuna, çok meşakkat çektiklerine, birinin insan yapmakta ötekinin ise hayat kurtarmaktaki cefasının karşılanması gereğine inanıyorum".

Ankara'da bir meslek okulunda iftiraya uğramış öğretmenlerden sekiz kişi sıkıyönetim mahkemesince suçsuz bulunduğu hâlde bakanlıkça hâla görevlerine iade olunmamışlardı. Bu sekiz öğretmen görevlerine geri dönmek istiyorlardı. Ben sayın Sunay nezdinde aracı olmuştum. İki gün sonra öğretmenler görevlerine dönmüşlerdi.

Onun laik ve çağdaş eğitim konusunda ne denli duyarlı olduğunu 12 Mart öncesindeki bir gezisi sırasında gazetelere geçen bir sözü ile öğrenmiştik. Sanıyorum ki, Düzce'de Sayın Sunay'dan bir İmam-Hatip okulu açılması istenmiş (o zaman bu okulların sayısı henüz 72 idi). Sayın Sunay buna "İmam Hatip okulu yeter" diye yanıt vermişti.

Hava kirliliği konusunda bilim adamlarından bir grubu kabul ettiğinde bu gruptaki öğretim üyeleri, onun bu konudaki geniş bilgisini hayretle dinlediklerini anlattılar bize.

Onun yalnız yönetim alanlarında değil, genel kültürde de geniş bilgsi olduğuna tanık oldum. Bir gün bir sohbet sırasında pedagoji alanında ileri sürülen bir fikri dikkatle dinledikten sonra, "Bu söylediklerniz aynen Jan Jak Russo'nun Emil'inde de vardır" demişti. Sayın Sunay ne zaman elimde bir kitap görse ilgilenir, kitap yeni ise adını alır, ısmarlardı. Bir gün meclis kitaplığında birlikte otururken Kontenjan üyesi bir arkadaş elinde bir kâğıtla yanımıza geldi. Kağıtta osmanlıca bir dörtlük yazılı idi, nasıl anlam verilmek gerektiğini ikimize birden sordu. Ben dörtlüğü henüz okuyup bitirmeden Sayın Sunay bir edebî sanat oyunuyla düzenlenmiş bu dörtlüğü en güzel biçimde açıklayıverdi.

Ailesi içinde ve dışarda herkese karşı saygılıydı. İnce ruhlu bir kişiliği vardı.Şık giyinir ve şık giyinenleri de takdir ederdi. Vekarını korumaya ölçüsüz bir duyarlık gösterirdi. O ölçüde de alçak gönüllü idi. Köşkte görev yapan bir onbaşı tezkere aldıktan sonra bize gelmişti. Cebinden bir paket çıkardı. Cumhurbaşkanının hediye ettiği bir sigara paketiydi bu. Ona bağlılığını gözleri yaşlar içinde anlattı. Babasından ayrılıyormuşçasına üzülüyordu. Şimdi de onun yakınları, eşi, bir ömür boyunca yaşam sıkıntılarını, acı ve tatlı günlerini paylaştığı sayın Atıfet Sunay ve çocukları ağlıyorlar. Ve onu yakından tanımış olanlar. Ailesi için tek teselli, şerefli bir geçmişin vârisi olmak, dostları için de onu yakından tanımak.

İNSAN HAKLARININ GERÇEKLEŞMESİNDE DİNİN ETKİLERİ

Hacettepe Üniversitesi Uluslararası
Felsefe Seminerinde Verilen bildiri (1980)

Hacettepe Üniversitesinde uluslararası "İnsan Haklarının Felsefî Temelleri" seminerinde verilen bildiri. (9-13 Haziran 1980)

Sayın Başkan, Sayın Konuklar,

Ben burada insan haklırının gerçekleşmesinde dinin, özellikle İslâm dininin etkileri üzerinde durmak istiyorum.

Din, tarihin ilk çağlarından beri insanların haklarını kullanmalarında büyük bir engel olmuştur. Hepsi insan sevgisine dayanması gereken ve dayanan yüksek dinlerde bile, başka dinlerden olan insanların, insan olarak haklarını kullanmaları hep önlenmiştir. Gene dinler insan hakları bakımından yalnız başka dinlerden olanlara karşı değil, kendi dinlerinden olanlara da başlıca şu bakımlardan ayrımlı kurallar uygulamışlardır ki, bu ayrıma neden olan hususların başında öncelikle cins başkalığı, varlıklı olma veya olmama, köle olma, özgür olma vbg. gelmektedir. Bütün bu nedenlerle İslâmiyeti gözden geçirecek olursak, İslâmiyet'in insan hakları bakımından tarihte eşi görülmemiş bir aşama oluşturduğu, ancak İslam hukukunun dondurulmuş olması nedeni ile insan haklarının gelişmesine ayak uyduramayıp öncü olduğu insan hakları alanında çok geçmeden geride kaldığını görürüz.

Gerçekten de ilkel dinlerde olsun, yüksek dinlerde olsun, din önderleri, rahipler, başka dinlerden olanların, değil en belli başlı insan haklarından yararlanmalarına hoşgörü göstermeleri, bu hakların en başında gelen yaşama hakkına bile saygı duymamışlardır.

Başka dinlerden olanlar veya aynı dinden oldukları halde doğru yoldan saptıklarına inanılanlar öldürülmüşlerdir. Roma'da Hristiyanlar yakılmış, arslanlara atılmış, çarmıha gerilmiş, sonra da Hristiyanlar, Hristiyan olmayanlara yaşama hakkı tanımamışlar, sapık kabul ettiklerini ise engisizyon mahkemelerinde yargılayarak ateşte yakmışlardır. Örneğin böylece ilk reformculardan olan Johann Huss, 1415'de Konstanz'da yakılmıştır.

İşte İslâm bu yolda büyük bir devrim yapmış, doktrinde Musevîlerin, Sabiîlerin, Hristiyanların, uygulamada ise kimi zaman Mecusîlerin, Budistlerin ve Hinduların İslâm egemenliği altında özgürce yaşamalarına izin vermiştir. Bir örnek gerekirse Kur'an'da pek çok tekrarlanan Âyetlerden birini vereyim: **"Musevîler, Hristiyanlar, Sabiîler, ahiret gününe inananlara korku yoktur, üzülmeyeceklerdir."** (**Maide, 69.**). Her nekadar Müslüman olanla olmayan arasında insan hakları bakımından kimi ayrımlar varsa da, başka dinden olanların İslâm ülkesinde can, mal, ırz güvencesi içinde yaşayabilmeleri tarihte az rastlanan bir devrimdir.

Buna karşılık İslâm, sapık saydıklarına aynı hüşgörüyü göstermemiştir. İslâm'ı terkedip başka dinlere girenler gibi-ki bunlara mürted denir-sapık oldukları kanısına varılanlar da idam edilmişlerdir.

Söylediklerimin en güzel örneğini Emevî, Abbasî ve Osmanlı İmparatorlukları ile İspanya'da görebiliriz: Kudüs'ün Müslümanlar tarafından zaptedilişinden günümüze kadar Hristiyanlığın her mezhebine mensup kişiler ve rahipler yalnız Kudüs'te değil bütün İslâm dünyasında yaşamlarını huzur içinde sürdürebilmişler, Osmanlı İmparatorluğu zamanında ise bu imparatorluğun sınırları içinde bulunan Ortodoks Rumlar ile birlikte Rum-Ortodoks kilisesi tarihinin en parlak, en etkili dönemini yaşamıştır. Buna karşılık İspanya'yı Endülüs Araplarından geri alan Hristiyan İspanyollar, İspanya sınırları içinde Müslümanlara değil. Musevîlere bile yaşama hakkı tanımamışlar ve buradan kovulan Musevîler'e de gene Osmanlı İmparatorluğu kollarını açmıştır.

Cins farkına gelince: Bu bakımdan da İslâm yalnız Arap tarihinde değil, dünya tarihinde büyük bir aşama, bir devrim kaydetmiştir. İslâm'la birlikte Müslüman kadın ekonomik ve hukuksal kişiliğini kazanmış, mirasa konu olmaktan çıkmış, mirasta hak sahibi olmuştur. Hatta kadına seçim hakkı bile tanınmıştır; çünkü Mekke'nin fethinde Hz. Muhammed kadınların da biatini almıştır. Ekonomik bakımdan Avrupa kadınının son zamanlara kadar elde edemediği yetkilere ve kanun önünde tam bir ekonomik eşitliğe sahip olduğu halde, boşanmada, tanıklıkta, cezada mirasta ve buna benzer kimi durumlarda Müslüman kadın gene de erkekle eşit olamamıştır.

İnsanlar arasındaki varlık ayrımına, yani ekonomik ayrıma gelince, İslâmiyet bu bakımdan daha çıkışında düşünülemeyecek olanı başarmış, Tanrı önünde bütün Müslümanları ekonomik ayrım göstermeden eşit saymıştır.

Hristiyanlığın aslında olmamakla birlikte, kiliselerdeki zengin, fakir, asilzade, halk, ak, kara ayrımı gibi bir ayrım camilerde hiçbir zaman gözetilmemş fakir bir zenci rahatlıkla zengin bir bayazın önünde namazını kılabilmiştir. Hz. Muhammed: "Bütün insanlar bir tarağın dişleri gibi bir birlerine eşittirler" demiş; Haricî mezhebi ise halife olmak için Kureyş kabilesinden olma koşulunu bir yana iterek, seçilmiş olmak koşuluyla bir zencinin bile halife olabileceğini kabul etmiştir. **Böylece İslâm, Müslümanlar arasında renk farkı gözetmemiştir.**

İnsanların kişi olarak eşit olmalarına, yani köle ve özgür insan sorununa gelince, İslâm bu bakımından büyük bir aşamayı simgelemekte, ancak ne yazıktır ki, sonuca kadar ulaşamamaktadır. Şöyle ki, köleliğin kökeni yalnız savaşta tutsak düşmek ve köleden doğmakla sınırlandırılmış, başka hukuklarda görülen velinin, velâyeti altındaki kimseleri köle olarak satması veya bir kimsenin borcunu ödeyemeyince alacaklının kölesi olması gibi haller yakaslanmıştır.

Ayrıca efendisinden çocuk doğuran kadın kölenin artık satılamıyacağı ve efendi bu çocuğun babası olduğunu kabul ettiği takdirde doğan çocuğun köle olmayacağı erkek olsun kadın olsun kölelere efendilerin tıpkı velâyetleri altındaki kimseler gibi muamele edebilecekleri, onları kendi çocukları gibi yedirip giydirmeğe mecbur oldukları kabul edilmiş, köle azad etmek, İslâm'da adeta ibâdet niteliği kazanmıştır. Efendisine belli bir miktar para ödeyerek özgürlüğünü kazanmak için anlaşma yapmış olan kölelere Kur'an'da zekâttan bir bölüm ayrılması bildirilmiştir.

Özetleyecek olursak, böylece İslâm tam amaca varamamakla birlikte insan hakları bakımından tarihte en büyük aşamalardan birini gerçekleştirmiştir.

ISLÂM'DA ORUCUN GERÇEK ANLAMI

13 Temmuz 1980 Milliyet Gazetesi

İslâm'ın farzlarından biri olan oruç tutma ibadetinin, geçen 1979 yılında özellikle ağır işçiler kesiminde oldukça güçlük yarattığı görülmüştür. Bu güçlük, Ramazan'ın yaz aylarında gittikçe daha uzun günlere rastlamasından ileri gelmektedir.

Geçen Ramazan'da Trabzon'a yapılan bir gezi sırasında, bu konu ile ilgili olarak anlatınlara ve dinsel görevlerini eksiksiz olarak yerine getirmeyi amaçlayan kişilere o çevrenin din görevlilerinin verdiği şu öğütlere hayretle tanık olunmuştur:

Oruçlu bir kişi midesinden rahatsızlanıp bayılınca, kendisine ilaç içirilmek istenmiştir. İmam efendiye, orucunu bozup bozamayacağı sorulunca da, kesin olarak bozamayacağı fetvasını vermiştir imam.

Olaydan iki hafta sonra, Trabzon devlet Hastanesi hekimlerinin, Ramazan ayında mide rahatsızlığı çeken 11 kişinin oruç yüzünden yaşamlarını yitirdikleri yolundaki açıklamaları gazetelerde yer almıştır.

İslâm dini, akıl ve mantıktan yana bir dindir. İslâm dini kolaylıklar öneren bir dindir. Hz. Muhammed, İslâm dinini "kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız" buyurmaktadır. Oruçla ilgili olan Allah buyruğu da bunun güzel bir kanıtıdır. Ayetler şöyle demektedir: "Ey inananlar! Oruç sizden öncekilere farz kılındığı gibi, Allah'a karşı gelmekten sakınasınız diye size sayılı günlerde farz kılındı. İçinizden hasta olan veya yolculukta bulunan, tutamadığı günlerin sayısınca diğer günlerde tutar. Takati olanların bir fakiri doyurmaktan ibaret olan fidyeyi vermesi gerekir. Oruç tutmanız — eğer bilirseniz — sizin için hayırlıdır." (Bakara Süresi, 183)

Burada orucun farz kılındığı ama yolculukta ya da hasta iken sonradan tutulması koşuluyla ertelenebileceği bildirildiği gibi, takati olup da oruç tutmayanların her gün bir fakiri doyurmak gibi bir hayır işini yapmaları halinde oruç tutmuş sayılabileceği belirtiliyor.

Burada çok dikkate değer bir bölüm var. O da: "Takati olup da oruç tutmayanların tutmadıkları günlerde bir fakiri doyuracak fidyeyi

vermelerinin gerektiği" emridir. 183'üncü Âyet'in bu bölümü Kur'an tefsirinde araştırılırsa, birçok görüşle karşılaşılır. Örneğin, **İsmail Ferruh** efendinin **Mevakıb** adıyla anılan **Tefsir-i Mevakıb** çevirisinde bu bölüm aynen şöyle açıklanmıştır: **"Ve dahi takati olup da ta'abdan naşi muftar olan kimselere fidyeyi vermek yani bir fakiri it'am etmek vardır. Bu fidye ba kavl-i Hanefi, buğdaydan 520 dirhem ve arpa vesaireden 1040 dirhem, her kim ki ziyade hayıra sa'y-i beliğ ede, yani fidyeyi ziyade vere, yahut siyam ile it'amı cem ede, ol kimse için ziyade hayır vardır."** Ve ekliyor: "Bu Âyet-i Kerime'de oruç tutmaya takati variken fidye vermesine izin verilmesi İslâm'ın başlangıcında oruç emrolunduğunda henüz bir alışkanlık olmadığından ve yorgunluk verdiğinden izin verilmiş olmalı, sonradan gelen **"Felyesumhu"** emriyle bu nesh olunmuş, kimileri yutikunehu'nun yani takatı olanlar sözcüğünün baş tarafında **"Lâ"** yani takati olmayanlar anlamını yapan bir ek bulunup bunun gizli olduğunu söylerler. Eğer böyle bir **"Lâ"** anlamı taşıyorsa o zaman bu Âyetin mensuh olması iktiza etmez. **(Bk. Meclis Kitaplığı 1927/808 numarada Cilt 1).**

Kısmen bugünkü Türkçe'ye çevirerek verilen bu açıklamadan sonra, bir de Şer-iyye vekili Konyalı Vehbi Efendi'nin, XIII. yüzyılda yaşayan Kadî Beyzavî'den naklen verdiği şu açıkalamalar incelenebilir [1]:

"... ve oruç tutmaya takati olan kimseler orucu tutmaz ise her gün bedelinde bir fakirin karnını doyuracak fidyeyi verir."

Bu hüküm, İslâm'ın başlangıcında carî ise de, sonradan nesh edilmiştir. Çünkü Beyzavi'nin beyanı vechile, İslâm'ın başlangıcında henüz oruç ile ülfed olmadığından Ramazan ayında oruç tutmaya kudreti olan bir kimseye oruç tutmak ile orucu yiyip bedelinde fidye vermek arasında seçenek tanınmıştı [2]. **"Sonraları oruç ile ülfet hasıl olunca oruca takati olan kimsenin her halde oruç tutması taayyün etti ve fidye vermek nesh olundu." diyor Şer'iyye Vekili Vehbi Efendi.**

Bu konuda Ömer Fevzi Mardinli, "Kur'an-ı Kerîm, Mevzulara Göre Tasnifli Şerhi" adlı yapıtında şöyle demektedir: **"Ve alellezine yutikûnehu fidyetun taamu miskîn"** Burada Türkçe anlamıyla **"takati olanlara bir**

[1] Hülasat-ül Beyan adlı tefsirin c. 2. s. 73'den

[2] Kâdî Beyzâvî'nin başlıca eseri olan Envar ül Tanzil ve Esrar-ül-Te'vil adlı tefsirinde Zemahşerî'nin Keşşaf'ını esas tutmuş olmakla birlikte, öteki kaynaklardan da yararlanarak onu önemli ölçüde genişletmiştir. Sünnîlerce bu eser en inanılır ve âdeta kutsal bir kitap olarak tanınır. Doğu ve Batı ülkelerinde birçok kez basılmıştır.

fakiri doyurmaktan ibaret olan fidye vermek icap eder" buyuruluyor ki, bu sağlam oldukları halde oruç tutmayanlara Allah'ın gösterdiği bir kolaylıktır. Başka bir deyişle, yoksul insanlara yardım göstermektir. Kendilerini besler gibi bir fakiri beslemek cömertliğini gösteren bir mü'min, oruç tutmadığı halde oruçtan hasıl olan sevabı kazanır.

Zamanının büyük mutasavvıflarından olan Ömer Fevzi Mardinli, kitabında, "Allah, ticaret amacı ile Ramazan'da yolculuk yapanları seferî kabul ediyor. sabahtan akşama kadar çalışan bir işçi neden seferi sayılmaz?"diyor.

Diyanet işleri Başkanlığı'nın yayınladığı "Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı"nda bu, yani Bakara suresi'nin 183'üncü âyeti şöylece çevrilmiş: "Oruca dayanamayanlar bir düşkünü doyuracak kadar fidye verir". Yutikûnehu burada "oruca dayanamayanlar" diye çevrilmiştir. Oysa, bu sözcüğün anlamı "takati olanlar"dır. Anlam takati olanlar olduğu için yüzyıllardır kımi tefsir yapanlarca -yukarıda da belirtildiği gib, Yutikûnehu'nun başında bir "Lâ" vardır; ama bu gizlidir (mahzuf) ya da bu hüküm sonradan kaldırılmıştır (mensuh) demektedirler.

Bir kez, Kur'an'da olmadığı halde bir sözcüğü var kabul etmek, (bu ekleme imanı, inancı ve ibadeti güçlendirme yolunda olsa bile) doğru olmaz.

Bakara Suresi 183'üncü âyet'inin "mensuh" olduğunu kabul etmeye gelince, eğer bu âyet sonradan nesh edilmiş olsa idi, Sünnî mezhebinin 4 büyük imamından bir olan İmam-ı Azam Ebu Hanife, bu fidyenin miktarını hesap eder, bunun buğday üzerinden verildiği takdirde 520 dirhem arpa ve başka tahıldan 1040 dirhem ödenmesi gerektiğini bildirir mi idi?

Kur'an'ın anlamını açıklayanlar, İslâm'ın başlangıcında henüz bir oruç alışkanlığı olmadığından ve yorgunluk verdiğinden böyle bir iznin verilmiş olduğunu, sonradan 185'inci Ayetteki "Felyesumhu" emriyle bir önceki fidye hükmünün kaldırıldığını öne sürüyorlar. Oysa, oruçla ilgili Bakara Suresi 183 ve 185. âyetleri Hicret'in 2'nci yılında, yani Peygamber'e vahiy gelmesinden 14 yıl sonra emrolunmuştur (Bk. Buharî Tecrid-i Sarih, c. Iv, S. 280). Yani, Medine devrinde gelen âyetlerdendir.

Burada bu yorumlardan sonuncusu, örneğin Diyanet İşleri Başkanlığı'nın "Kur'an-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı"nda oruca dayanamayanlar her gün için bir fakiri doyursunlar" çevirisi benimsense de, sonuç değişmez. Yani, İslâm dininin kolaylıklara, hoşgörüye ve yardıma açık

bulunduğu ortadadır. Buna göre, oruca dayanamayanlar her tutmadıkları gün için bir fakiri doyuracaklardır.

Ayrıca kefaret vermenin şıklarından biri de 60 gün zincirleme oruç tutmaktır. Bunu yapmayanlar 60 fakiri doyurmakla yükümlü tutulmuşlardır. Bu da gösteriyor ki emrolunan ya oruç tutulması, ya da bir aç insanın doyurulmasıdır.

Bayılma derecesinde hastalanan bir oruçlu kişinin iyileştirilmesi için onun orucunun bozdurulması ise, bir zorunluluk durumudur. Zorunluluklar yasakları mübah kılacağından hastanın orucunu açması kefareti gerektirecek durumlardan değildir.

Bu durumda kişi, sadece **"kaza eder"**, yani sonradan o günün orucunu tutar[3] Nitekim, bunu ünlü İslâm din bilgini Ahmet Hamdi Akseki oruç tutmayı veyahut tuttuktan sonra bozmayı mübah kılan şer'i özürler başlığı altında pek güzel açıklıyor: "Ramazanda sahih ve salim iken hastalanmış olan bir adam oruca devam ettiği ve oruç tuttuğu takdirde, hastalığının şiddetlenmesinden veyahut çok sürmesinden korkarsa, sonra kaza etmek üzere iftar etmesi ve oruç tutmaması caizdir. Hastaya bakan da hasta gibidir. Bu başlığın altında 5'inci maddede, "açlığa ve susuzluğa dayanamayıp âdeta aklının ve havasının bozulmasından korkan bir kimse orucunu bozar ve oruç tutmaz" hükümleri yer alıyor.

Burada Hz. Muhammed'in çok ilginç bir olay üzerine, sonradan bir fıkıh kuralı haline gelen sözlerine yer vermek yerinde olacaktır:

Ebu Hüreyre'den naklen: "Bir defa Resulüllah ile birlikte otururken biri geldi, "mahvoldum" dedi. Resulullah, Sana ne oldu? diye sordu. Gelen adam "Oruçlu iken zevceme yaklaştım". Resulullah "**Azat edecek bir adam bulabilir misin?**" Adam **"Bulamam"** dedi. Resulullah—**"Öyle ise, iki ay zincirleme oruç tutmaya gücün yeter mi?** " diye sordu. Adam **"Gücüm yetmez, hem bu hale oruç yüzünden uğramadım mı?"** Resulullah **"60 yoksulu doyurmak yolunu da bulamaz mısın? buyurdu.** Adam **"Hayır bulamam"** dedi ve orada oturdu. Derken Hz. Peygamber'e içi hurma ile dolu bir zembil getirildi.

Hz. Muhammed —"Hani soru sahibi nerede?" diye sordu. Adam ayağa kalktı. Hz. Peygamber -"Bu hurmayı al, yoksullara sadaka et." Adam — "Benden fakir bir yoksula mı vereceğim ya Resulullah? Allah'a yemin ederim ki, Medine'nin kara taşlı iki nahiyesi arasında benim ailemden daha fakir bir aile yoktur" dedi.

---

[3] A. Hamdi Akseki, İslâm Dini İtikat, İbadet ve Ahlâk, s. 211 Diyanet İş. Bşk. Yayınları

Bunun üzerine, Nebî dişleri görününceye kadar güldü. Sonra soru sahibine "haydi bu hurmayı al ailene yedir" buyurdu.

Bu örnek, her bir oruç tutulacak gün için bir fakiri doyurmak yolunun izlenebileceğini ve böylece oruç ibadetinin yerine getirilmiş olacağını gösterdiği gibi kendi ailesi içindeki fakirin de bundan yararlanmasının mümkün olduğunu bildirmektedir.

Ne yazık ki, bugün Türkiye'nin kasaba ve köylerindeki, hatta büyük kentlerindeki kimi din görevlileri İslâm dininin bu kolaylıklarını gösterecekleri yerde, inançlı insanları, ruhsal bakımdan azaba, sağlık yönünden tehlikelere sürükleyerek bilgisizliklerinin katı yargılarına tutsak etmektedirler. Oysa, Yüce Allah'ın istediği ve emrettiği, sadece yoksulların halinden anlama ve yardımlaşmadır. Kur'an-ı Kerim bunu yüzlerce âyetle vurgulamaktadır. Tutulamayan oruç karşılığı fidye vermek de bunun örneklerinden biridir. İslâm'ın hedefi, dengeli bir sosyal bünye oluşturmak ve toplumu düzenli kılmaktır. Bu da sadaka, zekât, kurban, fitre ve fidyelerden başka sürekli olarak yardımlaşma emirleriyle de Müslümanlardan istenmektedir. Yardım edilecek kişiler Hıristiyan fakir komşu olsalar bile[4].

[4] Abdülbaki Gölpınarlı, Hz. Muhammed ve Hadisleri. 700 Numaralı hadis "bütün din ehline hangi dinden oluşa olsun sadaka verin".

İSLÂM'DA ÖRTÜNME

7 Aralık 1981 Cumhuriyet Gazetesi

Son günlerde İslam'da örtünme emri yeniden Millî Eğitim'in güncel konuları arasına girdi. Çünkü 1970'lerde imam-hatip okullarında okuyan kız öğrencilerden hiç biri başını örtmezken, şimdi okulda ve dışarda ipek başörtüleri taşımaktalar. Bu ise kimi çevrelerde önce İslam'ın sonra da layikliğin bir gereği olarak yorumlanmaktadır.

Gerçek nedir? İslam neyi emretmiştir? Neden emretmiştir? Önce bunları açıklamak gerekir. Sanıyorum ki, bunu merak edenler çoğunluktadır.

Kuran-ı Kerim'de kadınların örtünmesiyle ilgili hükümler Nur süresinin 31. âyeti ile Ahzab suresinin 55 ve 59. âyetlerinde yer almaktadır. XXIV. Sürenin (Nur) 31. âyetinde: "Mümin kadınlara da söyle; gözlerini bakılması yasak olandan çevirsinler; iffetlerini korusunlar. Kendiliğinden görünen süsleri dışında kalanları açmasınlar, başörtülerini omuzlarına salsınlar. Süslerini kocaları veya babaları, kayınbabaları, oğulları, üvey oğulları, kardeşleri erkek ve kız kardeşlerinin oğulları veya onların kadınları, kendilerinde erkeklik duygusu kalmamış olan köle ve hizmetçilerine veya küçük oğlan çocuklarından başkasına göstermesinler."

Bu âyete bakılınca kadınların elleri ve yüzü dışında kalan yerlerinin, yukarıda sıralanan ve kendilerine nikâh düşmeyen yakın hısımlar dışındakilerden saklanması gerekir. Ama bu ev içi kıyafetidir. Nur suresinin 27., 28., 29. âyetlerinden bunu anlamaktayız. 27. âyette "Ey inananlar, evlerinizden başka evlere seslenip sahiplerine selam vermeden içeriye girmeyiniz..". 28. âyete "Eğer evde kimseyi bulamazsanız yine de size izin verilmedikçe içeriye girmeyiniz. Size dönün denirse, dönün...". 29. âyette "içinde malınız bulunan boş evlere girmenizde bir sorumluluk yoktur.."

Bu âyetler, ev içinde örtünmemiş, süsleri ve takılarıyla açık saçık oturan, iş gören kadınları ansızın içeriye dalan ve kendine nikâh düşebilen erkeklerin gözlerinden veya olumsuz niyetlerinden korumak içindir. Bu da aynı surenin 30. âyetinden açıkça anlaşılıyor. Bu âyette Allah erkek kullarına şu emri gönderiyor: "ey Muhammed! Mümin erkeklere söyle:

Gözlerini bakılması yasak olandan çevirsinler, mahrem yerlerini korusunlar..". Yani kadınlar kendilerini ne denli erkeklerden saklı tutacaklar örtüneceklerse, erkekler de bir raslantı sonucu açık olarak gördükleri kadına bakmaktan gözlerini çevirecekler. Yani kadın için örtünmemek ne ise, erkek için de gözünü sakınmamak, kadına isteyerek bakmak aynıdır.

Şimdi de Müslüman kadınların sokağa çıkarlarken nasıl örtünecekleri ile ilgili âyeti (XXXIII. Ahzab suresi 59) okuyalım: "Ey Peygamber! Eşlerine, kızlarına ve müminlerin kadınlarına söyle ki, sokağa çıkarlarken **cilbab**'larını (tepeden topuğuna kadar örten bol bir örtü, yani çarşaf) üzerilerine giysinler. Bu onların tanınmasını ve bundan dolayı rahatsız edilmemelerini sağlar. Tefsir-i Mevâkib-de[1]: ". Bu onların cariyelerden ayrılmalarını ve böylece çapkın erkeklerin eziyet ve sarkıntılıklarından korunmalarını sağlayacağı biçiminde açıklanmıştır.

Kur'an âyetlerinin geliş nedenlerini içeren ve Kur'andan sonra en güvenilir kaynaklardan sayılan Buhâri'nin Tecrid-i Sarîh'inde hicab âyetinin yani kadınların örtünmesiyle ilgili âyetlerin gelmesinde Hazret-i Ömer'in büyük rolü olduğunu görüyoruz. Hz. Ömer, Hz. Peygamber'e: "Hayırlı, hayırsız, yabancı kimselerin gelişi güzel Resûl'ün evlerine girmelerini doğru bulmadığını, bu yüzden kadınların örtünmelerini emretmesini hatırlatmıştı. Hz. Ömer'in bu yoldaki telkînleri devam edince Hz. Muhammed'in eşlerinden Cahş'ın kızı Zeyneb, Hz. Ömer'e "Vahiy bizim evlerimizin içine nazil olduğu halde, bize terbiye hocalığı etmeye mi kalkıyorsun?" diye çatmış ama sonuçta vahiy Hz. Ömer'in isteği doğrultusunda gelmişti. Hadis rivayet edenlerin en önemlilerinden biri olan Hz. Ayşe, Hz. Ömer'in Peygamber eşlerinin çarşaf giymelerini de yeterli bulmayıp hatta onların gölge ve karartılarının bile erkeklerce görülmelerinin uygun olmadığını, bunun için onların evlerinden dışarı çıkmalarının da yasak edilmesinden yana olduğunu bildiriyor. Ama Hz. Peygamber bir zorunluluk olunca yüz ve eller de örtülü olmak koşuluyla, boy ve endamlarını gizleyecek ölçülerde örtülü olarak soğkağa çıkabilmelerini caiz görmüştü[2]. Nitekim Hz. Peygamber'in eşi ve Hz. Ömer'in kızı olan Hafsa, babasının öldüğünü haber alınca, ancak kat kat bol örtüler altında evinden çıkabilmişti. Hz. Peygamber'in eşi Zeynep öldüğünde ise cesedinin hatları belli olmasın diye, üstü kubbe gibi bir mahfaza ile kapatılmıştı.

[1] İsmail Ferruh, Tefsir-i Mevâkib, 1323. S. 425.

[2] Buhârî, Tecrid- Sarîh tercümesi, diyanet İşleri yayını, 1972. CXI. S. 157/8.

İslam tarihi ile uğraşanların pek iyi bildiği üzere örtünme âyeti gelmeden önce kadınlar kolları geniş yenli yakaları iyice açık giysileri ile bugünün modasına uygun bir moda izlemekteydiler. Ancak Hz. Peygamber Hicretin 7. yılında yukarıda açıkladığımız âyetler doğrultusunda kadınların tepeden topuğa kadar yüzleri de dahil olmak üzere bol bir örtü ile (cilbab = çarşaf) örtünmelerini bildiriyordu. Ama bu zorunluluk hür olan kadınlar içindi. Köle kadınlar böyle örtünmeyerek hür kadınlardan ayrılmaktaydılar. Köle kadınlar her zaman için erkeklerin el ve dil ile yaptıkları sarkıntılıklara uğramaktaydılar. Bu yüzden yüzyıllar boyu ve bugün hâlâ dünyanın çağdaşlaşmamış bölgelerinde kadın ancak kalın peçeler altında evlerinden dışarıya çıkabilmektedir.

Kur'an'da bildirilen örtünme emrinin yüzü de kapsadığı Hz. Ayşe'nin aşağıdaki rivayetinden de anlaşılmaktadır. Hz. Ayşe ifk (= iftira) olayını anlatırken aynen şöyle demektedir: "Saffan benim yerde yattığımı gördüğünde yanımda durdu, beni tanıdı; çünkü kadınlar örtü altına alınmadan önce olduğu için YÜZÜMÜ GÖRÜYORDU" [3].

Yüzün örtülmesi gerektiğini Gazzâlî'nin İhya-u Ulûm id-Din'inde de görüyoruz [4]. Gazzâlî hac için gerekli koşulları sayarken kadınların ihramının yüzde olduğunu, yani kadınların hac sırasında yüzlerini açmalarının ihram sayılacağını yazmakla bu gerçeği bir kez daha vurgulamış olmaktadır. Bunu yüzyıllar sonra yazılmış olan Mehmed Zihni Efendi'nin Münakâhat ve Müfrakat adlı fıkıh kitabından Türkçeleştirerek izleyelim [5]: "Örtünme iki çeşittir, biri ev içi örtünmesidir ki, görünmesi gerekmeyenlerle birlikte olmamak ve onlara görünmemektir. Öbürü ev dışında örtünmek ki, kimseye görünmemek üzere yüzünü ve baştan ayağa kadar bütün endamını ve hatta giysilerini örtmek ve saklamaktır. Yüzlerini, ellerini ve hatta ayaklarını namazda açık bulundurabilirler, ama bir zorunluluk olmadıkça namahreme bunları dahi gösteremezler. Sokakta yüz açmak, giysisinin kolunu veya eteğini çarşafından çıkarmak şeriat emrine aykırıdır. Yüz namahrem değildir demek hakk-ı selatın gayrıda galattır" demektedir.

Sınırlarını belirttiğim ve âyetler, hadisler, fıkıh kitaplarıyla örneklediğim İslâm'a göre örtünme, bütün orta ve yeniçağ boyunca Müslüman ülkelerinde sıkıca uygulanmıştır. Ahzab suresinin 59. âyetiyle kadınlar

[3] Taberî, Milletler ve hükümdarlar Tarihi, Zakir Kâdirî Ogan çevirisi II, 2. S.554.

[4] Gazzâlî, ihya-u Ulum id-Din, Çeviren Serdaroğlu, C. I. S. 703.

[5] Mehmed Zihnî, Münakâhat ve Müfarâkat, İstanbul 1324. S. 113 ve öt.

neden toplum dışına itilmiş, sosyal yaşama ortak edilmemiştir? Bunu 1400 yıl önceki çöl Araplar'ının kadın hakkındaki anlayış ve davranışlarında görmek mümkündür. Gerçekten de ancak çok sıkı örtüler altında kadının sokağa çıkmasına izin veren ilâhî emir de bunu açıklıyor, "Bu onların tanınmalarını ve incitilmemelerini sağlar" denilmekle örtünün saldırgan erkeklere karşı bir araç olduğu belirtilmiştir. Kur'an'da örtünme âyetlerinin hiç birinde bu âyetlerin aksine hareket edenler için bir ceza hükmü öngörülmüş değildir. Yani âyetler birer öğüt niteliğindedir.

Yüzyıllar boyu bireyler ve toplumlar büyük evrimler geçirdiler. İlkel duyuşlar insancıllıkla yer değiştirdi. Hiç değilse din ve dünya yasaları bireyleri buna zorladı. Yeni toplumlar, yeni toplum yasalarına uyruk bir yaşam biçimi izleyerek kadına eşit haklar sağladı. Artık toplumda yadırganmayacak bir biçimde görev yapan kadın, köle izlenimi bıraktığı için erkeğin saldırısına uğramak gibi bir durumla karşılaşmayacağı için âyetle belirlenen biçimde örtünmesine de gerek kalmadı. Allah bütün bu koşulları niçin bildirmiştir? Kadınların iffetlerini koruyabilmeleri için değil mi? İffeti çarşaf altında değil de açık yüz, açık başla, hem de en saygıya lâyık bir biçimde koruyan bugünün Müslüman kadını erkeğin saldırısına değil, saygısına muhatap olmakta ise, allah'ın emri yerini bulmuş olmaz mı?

Bu sözlerim İslâm'ın asıl amacına, yani felsefesine değil lafzına bağlı olan şekilci, tutucu kişilerce itirazla karşılanabilir. Ben onlara hemen derim ki, o zaman Kur'anın lafzına bağlı olsunlar yüzlerini de örtsünler.

İslâm dinini ve tarihini pek iyi bilen Atatürk, kadının sosyal ve yasal haklara kavuşmasını sağlarken islâm'ın neyi amaçlamış olduğunun bilincindeydi. Bu ilâhi amaç bugün Müslüman Arap ülkelerinin pek çoğunda da anlaşılmıştır. Fas, Tunus, Libya, Mısır, Suriye, Irak, Yemen, hatta Kuveyt devletlerinde kız öğrenciler açık başla eğitim görmektedirler. Libya'da genç kızlardan izci birlikleri teşkil edilmektedir. Kuveyt'te genç liseli kızlar müzik şölenleri veriyor TV önünde. ama son yıllarda özellikle 1980-81 yılında okullarda bilim öğrenmeğe giden eskisine oranla daha çok genç kızın başlarını ipekli eşarplarla örttükleri görülür oldu. Eğer bu dinsel bir inançtan kaynaklanıyorsa bilinmelidir ki, yalnızca baş örtmek yeterli değildir. Diyânet takviminin 10 ekim 1979 yaprağında da belirtildiği üzere, erkekler arasında oturmaları, hatta yalnız başlarına bir kentten ötekine gitmeleri de yasaklanmıştır. Öyle işine geldiği gibi örtünmek veya hareket etmekle âyetlerin biçimsel anlamına bile uygunluk sağlanamaz.

Eğer bu biçimsel anlama illa da uyulmak isteniyorsa, o zaman kadınların yüzlerini de sıkıca örtmeleri ve erkekler arasında da oturup ders

dinlememeleri gerekir. Yoksa yalnız baş örtmek Atatürk devrimlerini sessizce protestodan başka bir anlam taşıyamaz.

Tevhid-i Tedrisat kanunu ile tüm eğitim Millî Eğitim Bakanlığına verildiği ve bu bakanlık kendine bağlı okullarda öğrencilerin giyim kuşamı ile ilgili kuralları bir yönetmelikle düzenlemek durumunda olduğu halde (Hem de 12 Eylül'den sonra) Diyânet İşleri Başkanlığına başvurarak oradan İmam Hatip Liselerinde okuyan kızların başlarının örtülü olup olmaması hususunda fetva istemiştir, hem fetva istenmesi hem de bu başkanlığın kız ve erkeklerin birlikte oturup ders görmelerinin İslâm'a aykırı olduğu yolundaki kendi iddiası üzerinde hiç durmadan, kızların başlarının örtülmesinin gerekli ve hatta lâikliğin koşulu olduğunu bildirmesi de[6] lâiklik açısından gerçekten çok şaşırtıcı olmuştur.

[6] Diyânet İşleri Başkanlığı 30.12.1980 tarih ve 77. numaralı karar.

TÜRKİYE'DE DİN EĞİTİMİ KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLERİM

MGK'nin isteği üzerine hazırlanmış
ve sunulmuştur (1981)

Her ülkenin, her ulusun en büyük gereksinimini kuşkusuz anaokulundan üniversiteye kadar uzanan eğitim kuruluşları karşılar.

13 Haziran 1973 günü C. Senatosunda oylanan Millî Eğitim Temel Kanunu, özellikle İlköğretim konusunda Türk toplumunu, eğitimsizlik yönünden çağın gerisinde kalmışlıktan kurtarmayı amaçlayan bir nitelik taşıyordu. İlk öğretimi ülke gereksinmelerine göre programlayıp öğrencilerin heves ve yeteneklerini saptamayı öngörüyordu.

Bizler bu yöntemi uygulamakta oldukça geç kalmıştık; oysa, Fransa'dan, Almanya'dan, Pakistan'a, giderek Kore'ye kadar uzanan ülkelerde bu yöntemin yararları çoktanberi farkedilmiş ve millî eğitimleri bu yola yöneltilmişti.

Gene kuşku yokki, bir ülkenin dayandığı ilkeler, o ülkenin rejimi ile uygunluk içinde bulunmalıdır. Hiç bir ülke, hiç bir yönetim düşünülemez ki, kendi yasalarına, giderek kendi rejimine ters düşen bir eğitimi desteklemek yolunu izlesin.

Bizde, XVII. yüzyılın ortalarından bu yana her gün biraz daha ortaçağ karanlıklarına gömülen Osmanlı İmparatorluğunda, gelişen çağa ayak uydurmak çabaları, ancak Tanzimat döneminde görülebildiyse de, bir yanda uygarlıkta hayli yol almış olan Avrupa uluslarını, modern ve olumlu programlar uygulayan okullar açarak izlemek yolu tutulurken, öte yandan fonksiyonunu yitirmiş skolastik görüşlerin dışına çıkamaz bir hale gelmiş olan medreseler, eğitimlerini Cumhuriyet dönemine değin sürdürdüler.

Ancak, Kurtuluş Savaşımızı izleyen günlerde, Türk toplumu tarihin karanlık günlerini bir daha yaşamamak için, önce Cumhuriyet rejimine geçmiş, sonra anayasası ile, yasaları ile gerekli her önlemi almıştı. Bunların başında gelenlerden biri "..Tevhid-i Tedrisat = Öğretimi Birleştirme.." kanunu idi. Bu kanunla eğitim ve öğretimdeki ikilik kaldırılıyor, pozitif bilimlere geniş çapta dayanan lâik bir eğitim sistemi getiriliyordu.

Bu kanunun kabulü tarihi olan 3 Mart 1924'ten sonra izlenen bu yol, Tanzimat'dan bu yana sarfedilen yenileşme, çağdaşlaşma çabalarına hız verme olanağını engelsiz olarak sağlamıştı.

Artık tek ve belirli, akılcı ve ulusal bilinç veren bir programla, yeni, yapıcı kuşaklar yetiştirilecek ve bunlar Tanzimat döneminde olduğu gibi birbirine zıt eğitim kuruluşlarından yetişen kişilerin anlaşmazlıkları içinde olmayacaklardı. (Örn. 31 Mart 1325'teki softa-mektepli subay çatışması gibi).

Gerçekten de pürüzsüz bir yirmibeş yıl geçti. Türkiye Cumhuriyetinin yükselmesine çalışan yeni bilim ve yönetim kadroları yetişti.

Ancak Temel Eğitim kanununun, Tevhid-i Tedrisat kanununun 4. maddesine dayanılarak açılmış olan İmam-hatip okulları ile ilgili 25. maddesi kabulünün üzerinden sadece iki yıl gibi kısa bir süre geçer geçmez, yeni bir biçime sokularak Meclislerin gündeminde yer aldı ve C. Senatosunda görüşülemeden kanunlaştı. Bu yasa hernekadar Cumhurbaşkanı tarafından imzalanmayarak geri çevrilmiş ise de, bir takım hile-i şar'iyyelerle temel eğitim yasası uygulanmamş, onbir yaşındaki öğrenciler, iradeleri dışında, mesleklere itilerek yaşamalarını hüsranla sürdürmelerine vesile olunmuştur.

Böylece, bu dinsel okulların 12 Mart 1971'den sonra kaldırılmış olan birinci dönemleri, Temel Eğitim yasası dikkate alınmaksızın devam ettirilmiş ve her parti, her iktidar zamanında, plân ve program göz önünde tutulmadan sayıları arttırılmıştır. O denli arttırılmıştır ki, eğitimde bir sistem ikiliği belirginleşmiştir.

Bunun yanı sıra İsparta'da özel olarak açılan kız imam-hatip lisesi (oysa kadından imam olmaz), sayısı onbinleri aşan resmî ya da kaçak Kur'an kursları belli bir yönde, belli bir amaç için çaba göstermişlerdir.

Sayısı 1972'de 42 olan şimdi ise 374'ü bulan bu teolojik okullar bir temel ve yaygın eğitim imişçesine genelleştirilmek, yani bu okulları bitirenler her türlü mesleğe yöneltilmek istendi. MC. hükûmetleri döneminde buna "Milli Rönesans" adı verildi. (Millî sözcüğünün lugattaki asıl anlamının "dinî" olduğuna burada işaret etmek isterim. İşte bunun içindir ki, bir parti lideri dinî diyemediği için ısrarla ne olduğunu açıklamadığı **"millî görüş"**ten bahsetmekteydi.)

Işte bu "Millî Rönesans"ı gerçekleştirmekte ilk resmî adımı atmış olmanın şeref payını elde etmiş olmak için 1980 ağustos ayı içinde Millî Eğitim Bakanı arapça ve osmanlıcanın liselere seçmeli ders olarak konulması

kararını açıkladı. 12 Eylül hareketi imdada yetişmeseydi Atatürk devrimlerinden önemli ölçüde geri dönüşler hızlanacak, eğitim gören gençlerimiz bunalımlara girecekti.

Din eğitimi yapan resmî, ya da gayriresmî okullarda mezhep ve tarikat akımları geniş faaliyet alanı bulmaktadır: sünnîlik, alevîlik, nurculuk, süleymancılık, nakşîlik, rifâîlik, vahdetçilik, yeniden millî mücadeleciler, akgenç, akliş, akgüçler, yeni rifâîler gibi..

Bir yaygın din eğitimi kuruluşu niteliğindeki Diyanet İşleri Başkanlığı 12 Eylül'e kadar milli bütçeden sağlanan ve 12 bakanlığın bütçesinden fazla olan olanaklarıyla, çeşitli yayın araçlarıyla pek zararlı propagandaları pervasızca sürdürmüştür. Millî günlerde hep sultanlık, halifelik dönemlerinin özlemi işlenmiş, dinsel konularda yüz kızartıcı ölçülerde müstehçen ve sapıkça bilgiler verilmiş, örtülü ifadelerle Atatürk ve devrimlerinin tümü yerilmiş; **15 Eylül 1980 tarihinde bile fetva alınmadan kanun yapılmaması dile getirilmiş,** sünnî mezhebinden şaşmamak koşul olarak öngörülmüş, Âlevîler bidatçilar, sapıklar olarak damgalanmış, Atatürk devrimlerine karşı **cihad** çağrılarından çekinilmemiştir.

"..Millî Mücadelenin Mânevi Mimarları" adlı bir kitap yazdırtılarak, Ulusal Kurtuluş Savaşını sanki din hocalarının başlattığı ve sürdürdüğü düşüncesi oluşturulup Atatürk'ü ve onun idealini gerçekleştirme savaşımı verenleri gözden uzak bulundurmak yolu izlenmiştir.

1973'de Diyanet İşleri Başkanlığı, yayınladığı bir hutbe kitabında 23 Nisan, 30 Ağustos, 18 Mart gibi tarihlerle ilgili olarak Alparslan, Fatih Sultan Mehmed, Yavuz Selim ve bunların yanı sıra gezen adamlarından uzun uzun bahsedildiği halde, kitabın tümünde bir kez olsun Mustafa Kemal ATATÜRK'ten bahsedilmemiştir. Devlet Bakanı'na yönelttiğim yazılı ve sözlü sorulardan sonra 1975'de yeni bir hutbe kitabı yayınlanmış ise de tüm kitapta sadece dört cümlede Atatürk'ün adına yer verilmiştir; o da camiler de okutulmamıştır.

Din eğitiminin zorunlu olması sorununa gelince: bunu isteyenler sünnîliği egemen kılmaya çılaşmaktadırlar. Oysa bu tutum yurttaşlar arasında gerilim yaratmaktadır. Alevîler de sünnîler gibi vergi ödedikleri halde devletçe üvey evlat muamelesi gördüklerini sık sık tekrarlamaktadırlar.

Din dersinin ilkokulların 4 ve 5. sınıflarına, ortaokulların da 1 ve 2. sınıflarına konulması yeterlidir. Çünkü islâm kolay bir dindir. Hazret-i Muhammed'in "kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız" hadis-i şerifi vardır.

Değil evde büyüklerinden nasıl olsa dinsel terbiye almış çocuklara, putperestlikten İslâm'a yeni geçen kişilere bile İslâm'ı öğretmek için yolladığı öğreticilere, Hz. Muhammed "Üç ayda İslâm'ı öğretirsiniz, sonra da zekât tahsildarı olarak göreve devam edersiniz" demiştir. Bu sınıfların dışındaki sınıflarda da din dersi konulduğunda öğretmenler okutacak şey bulamamakta ve çeşitli efsanevî olayları anlatmaktadırlar. 12 Eylül'den önce kimi tutucu partiler din derslerinin bütün okullara mecburi ders olarak konulması için baskı yapmakta idiler. Şimdi bu yolda bir karar alınması halinde **bu partilerin 12 Eylül öncesi yaptıramadıklarını, Atatürk'ün doğumunun 100. yılında gerçekleştirmek gibi bir çelişki meydana gelecektir.** Ayrıca Atatürk ilkelerinin temelini teşkileden lâiklik ve anayasamızın 2. ve 19. maddeleri açıkça ihlal edilmiş olacaktır. Şöyleki: 1924 tarihli anayasımızın 2. maddesinde "Türkiye Devletinin dini, din-i İslâm'dır" yazılı idi ve bu sırada okullarda din dersi vardı. 10 Nisan 1928 tarih ve 1222 sayılı kanunla anayasımızın 2. maddesinden bu fıkra kaldırılarak Türkiye Cumhuriyeti lâik oldu (3 şubat 1937 tarih ve 3115 sayılı kanunla da aynı ikinci maddeye Türkiye Devletinin lâik olduğu hükmü konuldu). Bundan bir yıl sonra da okullardan din dersi kaldırıldı. (Yani 1930-1931 yıllarında) Sonradan çok partili döneme geçildikten sonra kimi politik nedenlerle ilk okullara yeniden din dersi konuldu ve giderek bu dersler orta okul ve liseleri kapsayacak şekilde genişletildi.

Lâik bir devlette ihtiyari olarak din dersi verilebilir. Ancak o ülkede yaşayan bütün dinlerin ve mezheplerin yetkili öğretmenlerince bu derslerin verilmesi titizlikle sağlanır. Örneğin Anglikan kilisesinin resmen başı olan İngiliz hükümdarının ülkesinde katolik yurttaşlara anglikan veya protestan veya protestan öğrencilere de katolik öğretmenlerin ders vermesi düşünülemez. İngiltere gibi bütün demokratik ülkelerde her çocuğun mezhebine göre ilgili öğretmenlerce dersler verilir ve bu dersler hiçbir demokratik ülkede zorunlu değildir ve olamaz. Din derslerinin ülkemizde zorunlu kılınması anayasamızın 2. maddesine aykırı düşer. Çünkü bu maddede Türkiye Cumhuriyetinin "Lâik" bir devlet olduğu yazılıdır.

Ayrıca 19. maddenin 4. fıkrasına da aykırı düşer. Çünkü bu fıkrada **"Din eğitim ve öğretimi ancak kişilerin kendi isteğine ve küçüklerin de kanunî temsilcilerinin isteğine bağlıdır"** denmektedir. Din derslerini zorunlu kılıp, bunu istemeyen veliler yazılı olarak bildirsinler demek de gene anayasamızın 19. maddesinin 3. fıkrasına aykırıdır. Çünkü bu fıkrada **"kimse.. dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz"** denmektedir.

Bir veliye: "Çocuğunun din dersine katılmasını istemiyorsan bildir demek, onu dinî inanç ve kanaatini açıklamaya zorlamak olur ve bu ayrıca onun toplumca kınanması sonucunu da doğurur. Halbuki anayasamızın gene aynı 19. maddesinin üçüncü fıkrasının sonunda, **"kimse dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz"** denmektedir.

ÖNERİLERİM

I- Din dersleri asla zorunlu olmamalı, lâiklik özenle korunmalıdır.

II- Din dersleri programda ders saatlerinin sonunda veya en başında yer almalıdır.

III- Programlarda İslâm'ın ana ilkeleri en basit biçimde anlatılmalı. Ortaokullarda ibadet yöntemleri öğretilmelidir. Mezhep farkları üzerinde durulmamalı ve bir mezhebin diğerinden üstün olduğu söylenmemeli, başka başka mezheplerden olan çocuklar arasına nifak sokulmamalıdır. Dinsel bilimlerde derinleşmek isteyenlere meslek okulları açıktır.

IV- Din derslerinin ilkokulların 4. ve 5. sınıflarında, ortaokulların 1 ve 2. sınıflarında okutulması yeterlidir.

V- İmam-Hatip okulları yatılı bölge okulları haline dönüştürülmelidir ve kimi derneklerin elleri bu okulların üzerinden çektirilmelidir.

VI- İmam-Hatip okullarını bitirenlere zorunlu hizmet süresi kabul ettirilmelidir.

VII- İmam-Hatip okullarında bölgesine göre yurttaşlara yardımcı olunabilecek alanlarda yetkili kişilerin yetiştirilmesi ve böylece imam ve hatiplerin ibadet dışında geçen boş zamanlarında yararlı olmaları mutlaka sağlanmalıdır. Örneğin imamlara, yardımcı sağlık memuru, veteriner memuru, ziraî aletler tamircisi vbg. olabilme yeteneği verilmelidir.

VIII- Diyanet İşleri Başkanlığı TV'de lâikliği de işlemelidir.

IX- Alevîler'in de tıpkı sünnîler gibi müslüman olduklarını, Allah'a, kur'an'a, Peygamberlere inandıklarını Diyanet İşleri Başkanlığı açıkça sünnîlere duyurmalıdır. Şimdiye kadar hep üstü kapalı ifadeler kullanıldı; bunun yararı yoktur.

X- Diyanet İşleri Başkanlığı Atatürk'ün doğumunun 100. yılı için bir hutbe kitabı yayınmalı. Bu kitapta Atatürk'ün nasıl Türkiye'yi Hristiyanların elinden kurtarıp % 100'e yakın bir oranda müslüman bir ülke haline getirdiği üzerinde durulmalıdır.

Lâikliği, yani din baskısından kurtulmuş özgür düşünceyi egemen kılmak, gerçekçi eğitimi programlaştırmak Millî Güvenlik Konseyi İktidarı için bir Atatürk ilkelerini restore etmek çağı açmak olacaktır. Kanımca bunda başarılı olmak, yani Atatürk ilkelerini yeniden geçerli kılmak ise, Türkiye'yi bir içsavaşın eşiğinden geri döndürmek ve ikinci bir Ulusal Kurtuluş Savaşı kazanmak ölçüsünde değer taşıyacaktır.

Saygılarımla arzederim

KURBAN KESMEDEN DE HAC FARIZASI YERİNE GETİRİLEBİLİR

22 Temmuz 1982 Cumhuriyet Gazetesi

Kurban bayramına 3-4 ay kala hac için hazırlıklar başladı. Görevlendirilen kişiler Hicaz'ın yolunu tutalı bir ayı geçti. Beni bu konu üzerinde durmaya zorlayan nedenlerden biri, dünyayı tehdit eden açlık tehlikesi; öteki, ülkemizdeki ekonomik sıkıntılar; bir üçüncüsü de yurttaşlardan gelen sorular ve şikâyetlerdir.

Hindistan'da, Etyopya'da, Biyafra'da, Bangladeş'te her gün açlıktan binlerce insanın öldüğünü dergilerde, gazetelerde, birkaç yıl öncesine kadar da "TV" de izledik. Türkiye, dünya sorunlarından soyutlanamayacağına göre işçi tasarruflarıyla karşılamaya çalıştığımız büyük gereksinmelerimizi daha ne kadar sürdürebileceğimiz kuşkusu ortada durmasa bile, ülkeye giren dövizleri gerekmediği halde Hicaz'ın kumlarına dökmemek dünya ulusları önünde bir insanlık borcudur.

Kurban bayramının 1, 2 ve 3. günü kesilen kurban , büyük mezhep kurucusu imamlara göre ufak değişiklikler gösterse de, genel olarak zengin ve özgür kimseler için bir vecibedir. Akıl hastası ya da çocuk yaşta kişi adına kurban kesmek bir içtihade göre vacipdir.

Kimi içtihat sahiplerine göre de kurban kesmek vacip değil sünneti müekkede (yinelenmiş, sağlamlaştırılmış sünnet) dir.

Hali vakti yerinde olan müslümanlara vacip olan kurban kesmek artık bir dinsel gelenek olmuştur. Zengin olsun, olmasın kesilen kurbanın etinden, sahibi de yiyebilir. Muhtaç olmayan tanıdıklarına yedirebilir. En az üçte biri de yoksullara dağıtılmalıdır.

Büyük merkezlerin zengin çevrelerinde yoksul bulmak güç olduğundan bunlar için ayrılacak payın Çocuk Esirgeme, Kızılay gibi hayır kuruluşlarına ulaştırılması yerinde olur.

Kurbandan, herhangi bir gayri müslime armağan yoluyla vermekte de bir sakınca yoktur. Burada İslâm dininin, ırk, din, dil ayırımı yapmadan bütün insanlığı kapsayan bir yardım anlayışını ve hoşgörüyü salık verdiği açık olarak görülmektedir.

Hac ve kurbana gelince: Abbasî Halifelerinin en ünlüsü olan Harun Reşit, halifeliği süresince tam 9 kez hac kafilelerine katılarak güvenlik tedbirleri almıştı. Hacca giden son halife budur.

Yüzyıllar boyunca artık hiç bir halife çeşitli tehlikelerden ötürü hacca gitmemiş hatta bu yüzden (894-961) IX. yüzyıl ortalarında yaşayan Abbasî halifelerinden "El Mütevekkil Alâllah" Dicle üzerinde Samarra şehrindeki sarayında, hac farizasını ifa ettiği küçük bir kâbe bile yaptırmıştı.

İhrama girmenin yani hac farizasını yerine getirmenin üç türü vardır: **1. ifrat, 2. kırân, 3. temettü.** Hacca giden her müslüman bunlardan birini seçer ve onun gereklerine uygun biçimde hareket eder, hacı olur. Eğer kişi ifrat usullerine göre hac edecek ise kurban kesmek ona "vacip" değildir. Ama isterse nafile olarak kurban kesebilir.

Kırân ve temettü biçimlerinde hac etmek isteyenlere kurban kesmek vaciptir. Ancak, hacı adayları Mekke'nin yerlisi ise kurban kesmeye gene lüzum yoktur. Çünkü onların memleketleri **"Mikâd"**dır. Yani ihrama girmeye niyet edilen yerdir. Gerek kırân, gerek temettu koşullarına uygun olarak hac etmek isteyenlerin mikadda bir koyun kurban etmeleri gerekir. Ama bu dışardan gelenler çin bir vecibedir.

Ayrıca Kur'an-ı Kerimin Bakara süresinin 196. Ayetine göre, eğer hacı adayı koyun bulamaz ise bayramdan önce Mekke'de üç gün, yedi gün de kendi yurduna döndükten sonra oruç tutmakla bu gereği yerine getirmiş olur. Hatta İmam-ı Gazzâlî'nin içtihadına göre bu on günlük orucun tamamını ister arka arkaya isterse aralıklı olarak kendi yurdunda tutar ve kurban borcunu böylece karşılamış olur. Üzülerek belirtmek isterim ki, her yıl hac'dan dönenlerden pek çok yurttaşımız kesilen onbinlerce koyunun sosyal bir amaca hizmet etmediğini, kurbanların ortada kalarak bozulduğunu, Suudî Arabistan yetkililerinin buldozerlerle bunları kumların altına gömdüklerini anlatmaktadırlar. Bazı duygulu vatandaşlar da orada hiç bir işe yaramayan bu kurbanların israf edilmemesinin mümkün olup olmadığını sormaktadırlar. Sözlerimin hac ile ilgili bölümlerinde işaret ettiğim gibi ifrat biçiminde hac edenler için kurban kesmek icap etmez. İsteyenler nafile olarak kesebilirler. Eğer isteniliyorsa gitmeden önce, ya da geldikte sonra sadaka olarak kendi memleketlerinde bu hayırlı işi görmekte dinsel bakımdan hiç bir sakınca yoktur.

Arabistan'ın zengin petrol kaynaklarının gelirleriyle dünyanın en refahlı ülkeleri arasında yer almasından önce, kurbanların ziyan olması diye bir sorun yoktu ama, bugün artan dünya nüfusu yüzünden başgösteren açlık

sorunu Arabistan dışında kalan kimi ülkelerde, yalnız, bizi değil, tüm dünya uluslarını yakından ilgilendirmektedir.

Bugün nüfus planlaması ve kürtaj yasası nasıl ciddiyetle resmî ve gayriresmî kuruluşlarımızca ele alınmakta ise, TRT aracılığı ile bu dinsel ve güncel konu da ele alınmalı ve Müslüman toplumun bilinçlenmesi sağlanmalıdır. Bu, her sarfedilen lirayı hesap etmekle yükümlü kuruluşların titizlikle üzerinde durması özlenen bir konudur. Çünkü her yıl 40-50 bin hacı adayının hem kendisi, hem de geçmişleri için kesmekte oldukları kurbanların döviz olarak maliyeti azımsanmayacak bir toplama ulaşır. Bu nedenle yetkili makam gün geçirmeden bu alanda müslüman halkı aydınlatma kampanyasına girişmeli, İfrat yöntemi ile haccı salık vermeli bu hac biçiminde, kurban kesmenin gerekli olmadığı üzerinde ısrarla durmalıdır.

ÇELİŞKİLİ FETVALAR

26 Haziran 1982 Cumhuriyet Gazetesi

Türkiye'de güncelliğini yitirmeyen konular vardır. Bunlar çoğunlukla dinsel alanda, özellikle de zekât ve fitır gibi mali ibâdet konusundadırlar.

Dinsel görevlerini titizlikle yerine getirmeyi amaçlayan yurttaşlar değişik camilerde, başka başka öğütçüler tarafından verilen bilgilerin birbirini tutmadığını, giderek çeliştiğini farketmişler, gerçekleri öğrenmek için üst üste yetkili makamlara yazı ile başvurmuşlardır. Ama bu yetkili makamlardan hatta en üst makamdan aynı konuda verilen yanıtların yeni bir çelişkiler örneği oluşturması yurttaşlarda haklı bir şaşkınlık uyandırmaktadır. Örneğin Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yaşamı ile yakından ilgili olan nüfus planlanması konusunda Diyanet İşleri Başkanlığı iki ayrı fetva yayınlamıştır. Bunlardan birinde: **İnsan neslinin ve memleketimizde nüfusumuzun çoğalmasına mani olmak dinî bakımdan muvafık değildir. Bir zaruret yokken arzuya bağlı olarak doğum kontrolü teşebbüsü İslâm dininin esaslarına aykırıdır** [1] dendiği halde görüşülen bir yasa tasarısı nedeniyle Millet Meclisi Sağlık ve Sosyal İşler Komisyonunun 25.1.1980 gün ve 57/2669 sayılı Bakanlık'tan istediği görüş üzerine aynı Başkanlık 29.1.1980'de **"Gebeliğe engel olmak caiz ve mümkündür"** diye fetva vermiştir. Bundan yedi buçuk ay sonra ise **"yarattığı kulun rızkını mutlaka verecek olan Allah'ın koyduğu nizama zıt gelişmeler insanlığın başına karmaşık felâketler getirmeğe müsaittir"**, yollu bir yazı yayınlanmıştır. Başkanlığın gazetesinde (15.8.1980) bu yazıda doğum kontrolü bir fantezi olarak nitelenip **"bu insanlığın hunharca bir harcanması"**dır denilmektedir.

Zekât alanında da buna benzer çelişkiler görülmektedir. Nitekim **"vergiyi vermeyin. Biz dar-ül-küfür'de sayılırız. Cihat içindeyiz. Cihatta ise ne yaparsanız mubah sayılır" ya da "Dar-ül-harb durumu mevzuu bahistir ehl-i küfre vergi verilmez bu paralar** (yani ödemeyeceğimiz vergiler) **bir nevi ganimettir"** gibi propagandalarla şaşırtılan yurttaşlar, nasıl hareket edeceklerini bilemez duruma düşmüşlerdir. Son zamanlarda bu olumsuz

[1] Diyânet Dergisi, Temmuz-Ağustos 1970.

propagandaların yanı sıra konuya yabancı kimi aydın çevrelerde başka bir sav moda oldu. Bu çevrelerde "Müslüman halk zekâtını verseydi bugünkü hallere düşülmezdi" inancı paylaşılıyor.

Kur-an-ı Kerim'de zekât genel olarak bir hayır işlemi, kimi zaman da inanmışların başlıca erdemi olarak belirtilmektedir. Giderek zekât için bildirilen emirlerde bağış ya da sadaka sözcükleri yer alır; çoğu kez de genelde zekât ve sadaka birbirinin yerine kullanılmaktadır. Malî bir ibâdet ve İslâm'ın beş amelî farzından biri olan zekât konusu **Kuran'da IX. Sûrenin 60.** Âyeti ile sekiz grup kişinin hakkı olarak gösterilmiştir. Bunlar: Fakirler, düşkünler, âmiller (yâni zekât toplayanlar), kalpleri İslâm'a kazandırılmak istenenler, özgürlüklerini satın almak isteyen köleler, borçlular, Allah uğrunda olanlar ve yolculardır. Hicret'in dördüncü yılında gelen zekât verme emrinin farz olarak uygulanması Mekke'nin fethedilip Müslümanlar'ın Arabistan'da egemen duruma gelmesinden sonraya rastlamaktadır. Mekke fethedilip (630) çevredeki kentlerle birlikte Medine'ye bağlandıktan sonra bu yerlerin halkından vergi tahsil etmek için zekât memurları atandı. Bu tarihten sonra gelen âyetlerde **zekât, vergi anlamındadır.** Vergi toplamak için gönderilen memurlara (**âmil**) davar, sığır ve deve ve ekinden alınacak vergi miktarları Hz. muhammed tarafından bildirildi: zekât böylece kısa sürede kurumlaştırıldı. Çünkü bireylerin fakiri, zengini, özgürlüğünü satın alacak köleyi borçluyu, yolda kalmış sıkıntıdaki yolcuyu vb. bilmesi, bulması o zaman olanaksızdı; şimdi de. Bu nedenle Hz. Muhammed IX. Sûre'nin 60. Âyeti ile bildirilen ve kişisel bir bağış niteliğindeki zekâtı toplamak ve dağıtmak örgütünü kurdu. Giderek elde edilen meblağları yalnız muhtaçların korunmasına değil savaşlar ya da siyasal amaçlar için kullandı. Bedevî kabileler için zekât zorunlu bir vergiden başka bir şey değildi. Bu verginin Kur'an'da ve Hadis'te miktarı ile ilgili doğrudan doğruya bir hüküm yoktur. Zekât'ın miktarı Hz. Muhammed ile yapılan anlaşmalarla saptanmıştır. Sonraları meydana çıkan düzenlemeler kur'an ve hadisler'in dışındadır. Hz. Peygamber'in yakın arkadaşlarından **Ebu Zerr**, Müslümanlar'ın gereksinmelerinden daha çok mülkiyete sahip olmalarına karşıdır. Hz. Ali ise mülkiyetin sınırını 4000 dirhem ile çizmiştir.

Hz. Muhammed'den sonra yerine geçen Hz. Ebu Bekir zamanında Hicaz çevresindeki birçok kabileler İslâm'dan ayrıldılar. İslâm tarihinde buna RİDDE olayları denir. Hz. Ebu Bekir bunların üzerine birlikler gönderdi. Savaşmaktan çekinen kabilelerden kimileri zekât'ın bağışlanması halinde yeniden İslâm'a girmeyi kabul edeceklerini bildirdiler. Bu öneriyi

başta Hz. Ömer olmak üzere Hz. Peygamber'in yakın arkadaşları çok olumlu karşıladılar. Ama Hz. Ebu Bekir bu öneri sahiplerine "Zekât olarak vermekte olduğunuz hayvanların bağlarını vermediğiniz takdirde bile sizlerle savaşacağım" yanıtı vermiştir[2] Böylece Hz. Ebu Bekir'in enerjisi zekâtı malî bir kaynak kurumu haline getirmiştir. Giderek bir "Beytülmal" yaratılmış. İslâm'ın yayılmasına ve güçlenmesine büyük ölçüde yardım sağlanmıştır. Yani ticaret malları, toprak ürünleri ve sermayelerin zekâtı bir vergi durumuna dönüşmüştür. Daha açık bir deyimle zekât vergi dediğimiz devlet hissesinden ibaret olmuştur[3].

İlahiyat Fakültesinin değerli profesörlerinden rahmetli **Yusuf Ziya Yörükân** İslâm adlı yapıtında İbni Âbidin'e dayanarak "bir kimseye malının vergisini verdikten sonra ayrıca zekât vermek fazdır demek veya hükümete verilen vergi zekât yerine geçmez veya hayır derneklerine bu suretle verilen para zekât değildir demek DİNİ TAHRİFTİR" diyor (S. 94)

Oysa Diyanet İşleri Başkanlığı bu konuda bir hafta önce bir soru sahibine **"devlete verilen vergiler zekât yerine geçmez"** diye yanıt vermiştir. Ben burada varlıklı kişilerin çeşitli zahiri mallar üzerinden ne miktar zekât ödemesi gerektiğinden hanefi veya şafiî'lere göre makbul olan kuralların neler olduğundan, ya da Ramazan ayı sonunda verilmesi gereken zekât ülfitır'dan söz edecek değilim. Sözünü etmek istediğim husus Kur'an'da **Tevbe sûresinin 60. Âyeti** ile belirlenen ve İslâm tarihi boyunca zekâtta hakkı olan sekiz gruba toplanan meblağın dağıtılışını saptamak ve son yılllarda Türkiye'de bu konuda verilen fetvaların ne denli değişik, birbirine ters mesajlar verdiğine değinmektir. Örneğin, 7.4.1961 tarih ve 11622 sayı ile Türk Hava Kurumu Genel Başkanlığının bir sorusunu 1.6.1961'de yanıtlayan Diyanet İşleri Başkanlığı, **Kur'an'da zekât almaya hakkı olan sekiz grubu saydıktan sonra "Yurt müdafaası ile meşgulolan müesseselere, hastanelere zekât verilebileceği cihetle, Türk Hava Kurumu'na da verilebileceğinin bildirilmesi uygundur" fetvasını akılcı bir yorumla vermiştir.**

Gene böyle akılcı ve çağdaş bir tutumla 16.3.1956 tarihli bir fetvada müslüman yurttaşların Kızılay'a verecekleri zekâtın geçerli olacağı 1979 yılında aynı Başkanlık şöyle bir fetva çıkarmıştır: **"Türk Hava Kurumu ve benzeri dernek ve kuruluşlara zekât ve sadaka-i fıtır verilmesinin dinen caiz olmadığına dair Başkanlığımızın 14 Nisan**

[2] Bahriye Üçok, İslamdan dönenler ve yalancı peygamberler. İlâh. Fak. Yay. Ankara 1967, S. 33.

[3] Bk. Y. Z. Yörükân, Müslümanlık. İlâh. Fak. Yay. 1957 S. 94.

1967 gün ve 52 sayılı kararının değiştirilerek zekât, fıtır sadakası ve kurban derilerinin eskiden olduğu gibi THK'na verilmesini tavsiye ve telkin eden bir genelge yayınlanmasını isteyen yazısı dolayısı ile konu kurulumuzca incelenmiştir.

Zekât ve fıtır sadakasının sarf yerleri Kur'an-ı Kerim'de (IX. 60) belirlenmiştir... Bu itibarla zekât ve fıtır sadakasının Kur'an'da belirlenen yerler dışında her hangi bir yere verilmesi caiz görülmemiştir. Münhasıran hakkı olan ve ancak fakire temlik etmekle yükümlünün zimmetinden düşen zekât ve fıtır sadakasının hayır kuruluşlarına verilmesi dinen caiz görülmemiştir".

Aradan geçen yıllar toplumların gereksinmelerini daha çok sosyal kurumlarla karşılamak yolunu açmışsa da Başkanlık zekât konusunda 1956 ve 1961 tarihli fetvalarına yüzde yüz karşı bir fetva ile 1979 yılında, tarihsel uygulamaya da ters bir tutuma girmiştir.

Şimdi de İmparatorluk çağında zekât konusunda verilmiş fetvalara bakalım. XVI. Yüzyılda **Kanunî Süleyman** döneminin ünlü şeyhülislâmı **Ebusuud Ef. "Zengin müslümanlar yenilgiye uğramış olan donanma için ve mümin gazilerin donaltılması için sarfettikleri malı, eskiden gerekli olup da eda edilmeyen ve hâlen edası gereken ve bundan sonra gerekecek olan zekâtlarına niyet edip de sarfeyleseler zekât yerine geçer mi?** sorusunu aynen şöyle yanıtlamıştır: **"Elcevâp: geçer ve makbul ve meşrudur."** Ebussuud Ef.'den bir örnek daha: **"Tüccar taifesi gümrük diye verdikleri akçayı zekât diye niyet edip verseler, zekât yerine geçer mi? Elcevâp, geçer"** [4].

İşte koyu şeriat yasalarıyla yönetilen bir çağın ünlü şeyhülislâm'ının verdiği fetvalar ve işte bundan dörtyüz yıl sonra laik Türkiye Cumhuriyetinin Diyânet İşleri'nin fetvası. Sözlerimi bitirmeden önce çok ilginç bir fetvayı daha okurlarımın dikkatlerine sunmadan geçemeyeceğim. Soru sahibi Ordu ilinde bir gazetenin sahibi ve yazar; hem de o yıllarda Ordu devlet hastanesi yardım derneği başkanıdır. Dinin yardımlaşma amacına umut bağlamıştır; sorar: "Devlet hastanesine yardım ve güzelleştirme derneği hastahane'de bir kan merkezi açmayı kararlaştırmıştır. Müracaat ettiğimiz bazı vatandaşlarımız, yardımdan başka **zekâtlarını da bu hayırlı maüesseseye vermek istemektedirler.** Ancak dinen bir sakınca olup olmadığı, **zekâtın kan merkezine**

[4] Ertuğrul Düzdağ, Seşhülislâm Ebussuûd Efendi Fetvaları S. 63.

verilip verilemeyeceği hususunda tereddüt etmektedirler. Bu konuda Diyanet İşleri Başkanlığının bir açıklama yapmasını...” Dernek üyeleri sonucun olumlu olacağından emin beklerler. 20.V.1971 gün ve 1434 sayılı Başkanlığın **yanıtı umutları şaşkınlığa çevirir; çünkü yanıt olumsuzdur.**

Durmadan değişen ve çelişen bu fetvalar karşısında Hz. Muhammed'in şu Hadisi ne denli yerinde, ne denli akılcı değil mi?: **“Müftüler sana fetva verse bile, sen önce kendinden al fetvanı”**

ATATÜRK'ÜN KÜLTÜR ANLAYIŞI

Panel konuşması, 1982

Bakıp büyütmek, elde etmek anlamlarına gelen latince **Colere** kökünden türetilmiş olan KÜLTÜR bir yandan birşeyi güzelleştirmek veya belli bir amaç için kullanılabilir bir hâle getirmek için sarf edilen çabaya, bir yandan da bu çabanın sonunda elde edilen başarıya denilmektedir. Bundan ötürüdür ki, KÜLTÜR hem tarlanın ekilebilir hale getirilmesi, hem de o tarlaya bir şey ekilmesi için kullanılmaktadır. Giderek bu anlamlar daha soyutlaşmış ve bilgi, ruh, sanat alanlarında elde edilen sonuçların toplamı için kullanılır olmuştur. Böylece bir kimsenin kültüründen bahsedildiği gibi bir ulusun kültüründen, belli bir dönemde belli bir yörenin kültüründen bahsedilir olmuştur.

Atatürk'ün kültür anlayışı da, Türkiye topraklarını bir tarla olarak kabul edersek bu tarlada gelmiş geçmiş insanların elde ettikleri bilim ve sanat verilerini Ortaasyadan gelmiş ve İslâm kültürü ile yoğrulmuş, ama burada yüzyıllarca yaşamış türlü uluslarla karışmış olan Türklerin beraberlerinde getirdikleri kültür verileri ile karışmasından doğan bir kültürü kapsamaktadır.

Bunun içindir ki, Atatürk Hititlerin İndocermen asıllı olduklarını bildiği hâlde onları Türk saymış, yalnız bununla kalmamış Anadolu tarlasında yaşamış olan ve kökleri halâ halk arasında ağızdan ağıza iletilen masallarda, söylencelerde veya yeraltı ve yer üstü kültür kalıntılarında yaşayan bütün ulusları Türk olarak kabul etmiştir.

Gerçekten de Anadolu insanının kültürü Anadolu'nun geçmiş kültürlerinden soyutlanamaz. İslâm bilginleri, feylesofları, Süryanî papazlarının çevirileri aracılığı ile hernekadar eski Yunan filozofları ve bilginleri ile bağlantı kurabilmiş ve onların buluş ve düşünceleri üzerinde kendi kültürlerini yükseltmiş iseler de bu müslüman bilginlere ve bilgelere Yunan yazını ve tiyatrosu ulaşamamıştır. Ancak bugün Oidipus'tan tutun bütün Yunan dramları kralların padişah olduğu masallarda Anadolu'da anlatılmaktadır.

Anadolu Hititlerden başlayarak gerçekten çok büyük ve renkli bir kültüre tarlalık etmiştir. İşte bu kültürün daha doğrusu kültürlerin

temellerine inmek, masallardan, söylencelerden, kalıntılardan, kitaplardan, yapıtlardan elde edilenleri, Türklerin Ortaasya'dan getirdikleri ve islam kültürü ile zenginleştirdikleri ile bir senteze götürmek Anadolu Türk kültürünü oluşturacaktır. Yalnız sözlerim yanlış anlaşılmasın. Son zamanlarda pek moda olan TÜRK-İSLAM sentezi sloganını kasd-etmiyorum; ben Anadolu kültürlerinin İslamla zenginleşmiş Türk kültürü ile sentezini kasdediyorum. Atatürk'ün amaçladığı da budur. Bu ise ancak Batı'nın bilimsel metodlarının uygulanması ile olur. Hem bu kültürleri araştırmada hem de bahsettiğim sentezi oluşturmada Batı'nın yöntemlerini kullanmak zorundayız. Batı'yı taklit etmiyeceğiz demekle hiçbir yere ulaşamayız. Zaten bilimsel yol tektir, son çağlarda Batı bunun temsilcisidir, yoksa bilim evrenseldir ve bütün insanlığın malıdır. Kütle haberleşme araçlarının bugün ulaştığı gelişmede çok geçmeden Kültür de evrensel olacak yalnız yerel renkler taşıyacaktır.

İSTANBUL'UN İKİNCİ FATİHİ

TV'de okunması onaylandığı halde
29.5.1983'te İnanç saatinde
okutturulmayan yazı.

Bizans İmparatorluğunun başkenti olan İstanbul ilk kez dördüncü Haçlı orduları tarafından 1204'te işgal edilmişti. O zaman İmparator III. Aleksi, İznik kentini Bizans'a başkent yapmıştı. Bir sel gibi önüne gelen her türlü uygarlığı yıkıp geçen ve Kudüs'ü de ele geçirmeği amaçlayan Haçlılar akıl almaz barbarlıklar, vahşetler işledikten sonra Doğu'nun zenginliklerini ülkelerine taşıdılar. Bizans imparatorluğu ise çeşitli saray entrikaları ile, dinsel ve siyasal çekişmelerle hergün biraz daha parçalanmaya yüz tuttu.

XV. Yüzyılın başında âdeta bir şehir devleti durumuna gelen Bizans, gerek Anadolu, gerek Rumeli yakasında Türkler tarafından sarılmış bir hâlde yaşar olmuştu. Ağır vergilerin, rüşvetlerin, haksızlıkların, zulümlerin dayanılmaz ölçülere ulaştığı onbeşinci yüzyılda yâni 1453'te genç ve dinamik Türk Sultanı II. Mehmet, atalarının kendisine hazırladığı olanakları da değerlendirerek 29 Mayıs salı günü İstanbul'u fethetti. Bu olay Rum halkını fazla üzmedi, katolik kardinali şapkası görmektense, Müslüman sarığı görmeği yeğlemişlerdi çünkü.

Fatih sanını alan Sultan II. Mehmet, hıristiyan halka çok iyi davrandı. Bu, İslâm dininin zorunlu tuttuğu, emrettiği bir ilkeydi. Yani herkes, kitaplı dinlerden olmak koşuluyla istediği dinde kalabilir. Bunun için İslâm'ın emr ettiği bir vergiyi vermek yeterlidir. Bu verginin adı **cizyedir.**

Dinlerinde olduğu gibi, kendi aralarındaki anlaşmazlıkların giderilmesinde ve aile hukukunda bütünüyle kiliselerine bağlı bırakılan Rum halkı, eskisinden daha özgür, eskisinden daha emin bir yönetime kavuşmuş oldular. Böylece yüzyıllar geçti aradan.

İnsanların yaşamları gibi, kimi devletlerin de uzun ya da kısa süren birer yaşamları olduğunu tarihler bize gösteriyor. Fatih Sultan Mehmet, Yavuz Selim ve Kanunî'nin fetih yoluyla ulaştıkları başarılı dönemler, Avrupa'da din savaşlarının sona ermesi sonucu başlayan özgürlük akımı ve yeni yeni keşiflerle hız kazanan ekonomik kalkınma yüzünden kapanmıştı. Kimi kez ruh hastası, kimi kez çocuk yaşta tahta geçen padişahlar zamanlarında durum git gide bozulmuş, elde edilen topraklar birer birer

elden çıkmıştır. Bu durum ikinci Abdülhamid devrinde daha da önemli Türk ve müslümanlarla meskûn toprakların yitirilmesine neden olmuştur; Bulgaristan, Bosna-Hersek, Kıbrıs, Tesalya'nın ve Epirus'un önemli bölümleri, Yugoslavya'nın güney kesimleri, Kars, Artvin, Ardahan, Batum. v. bunlar gibi... Aynı padişah zamanında ülke 33 yıl süren karanlık bir döneme girdi.

Avrupalılar'ın **"Hasta Adam"** adını taktıkları Osmanlı İmparatorluğu artık son günlerini yaşıyordu. 1912'de başlayan Balkan savaşları sonundaki yenilgimizle bugünkü Trakya sınırlarımızın ötesinde kalan tüm topraklarımızı da yitirmiştik. I. Dünya Savaşından yorgun ve yenik çıkan Osmanlı devleti'nin geriye kalan toprakları da İngiltere, Fransa, İtalya gibi güçlü devletlerin ordularınca **Mondros** mütarekesine uyularak işgal edilmişti. İşgal edilen yerlerin başında ise İmparatorluğun başkenti **İstanbul** gelmekteydi. İşte o günlerde 19 Mayıs 1919'da **Mustafa Kemal Atatürk** kırık-dökük bir gemi ile Samsun'a ayak bastı. Ulusal Kurtuluş şavaşını planladı ve uyguladı. Allah'ın verdiği büyük bir deha, büyük bir cesaret ve azimle Türk ulusunun savaşçı gücünü harekete getirdi. Üç yıl süren savaşlarda Türk ordusu Büyük Önderi ile birlikte, dünyanın en güçlü silahları ile donatılmış ordularını yendi, efsaneler yaratarak.

Şimdi **İtilâf Devletlerinin** karşısında "Hasta Adam" yoktu. Genç bir Türkiye doğmuştu. Yoksul ama onurlu. Bağımsızlığı için var ya da yok olmayı göze almış kararlı bir toplum. Emperyalistlerin tatlı hayalleri, ulusal kurtuluş savaşının ve Lozan barışının kayalıklarına çarparak dağılıvermişti. İtilâf Devletleri için işin en acı yanı, dünyanın incisi İstanbul'u terketmeleri zorunluluğu idi.

Evet İstanbul Türklerce fetholunuyordu. Hem de ikinci kez. Bir farklaki bu kez, sadece Bizanslı Rumlar'dan değil dünyanın en güçlü galip devletlerinin tümünden...

Bukez onu fethedenin adı Yüce Peygamberimizin adının aynıydı: **Mustafa.**

Sözlerimi **Hazreti Muhammed Mustafa'nın** şu hadis-i Şerifi ile bitirmek istiyorum: **"Kim ki az nimete şükretmez ise, çok nimete de nail olsa gene şükretmez ve kimki halka şükretmez ise, hak taâla Hazretlerine de şükretmez".**

O hâlde bugünleri bize hazırlayan büyük kahraman Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e, ve Fatih Sultan Mehmed'e ve aziz şehitlerimize teşekkür etmeyi bir borç bilelim ruhları şadolsun.

Bize o günleri ve bu günleri hazırlayanları saygıyla analım.

ATATÜRK İLKELERİNDEN SAPMALAR

Boğaziçi Üniversitesi Uluslararası
Atatürk Konferansında verilen
bildiri (9-13 Kasım 1981).

Bir yıla yaklaşan bir süreden beri çeşitli bilim kuruluşlarında ATATÜRK DEVRİMİ tüm yönleriyle ele alındı; en ince ayrıntılarına varıncaya kadar dünya bilim adamları yaptıkları araştırmaları, çeşitli oturumlarda dile getirdiler. Pek çok değerli kitaplar, makaleler yazıldı.

Ben bu gün burada bu çok değerli ve biz Türkler'e gurur veren konuşmalara yeni bir ekleme yapacak değilim. Ben uygarlaşmanın aracı olan bilimsel ve özgür düşünceyi geçerli kılan lâik ve çağdaş eğitimden nasıl sapıldığını açıklamak, çelişkili eğitim programlarının nasıl olup da çöküntülere ve onun oluşturduğu toplumumuzda yer yer hazin tablolara sahne olduğunu belgelerle kanıtlamak istiyorum.

Konu çok ciddidir! Çünkü Atatürk devriminin karşıtları özel dergi ve gazetelerle veya dernek çalışmalarıyla düşüncelerini yayma dönemini çok gerilerde bırakmışlar; kilit noktalarından önemli bir bölümünü ellerine geçirmişlerdir. Kimi kez bilinçli olarak politik çıkar peşinde olanlar, kimi kez de yanıltılmış yetkililer tüm devrimlerin temel taşı demek olan lâik ve pozitif eğitimden, özgür düşünceden, giderek modern hukuk kurallarından bile ödünler verme yönüne yönelmişlerdir. Kimi kez devlet eliyle oluşturulan bu antilâik eğitim Ehl-i Sünnet mezhebi üzerine övgüler düzenlemiş, **"İslâm'ın sadece bir din olmayıp aynı zamanda müslüman halkın tümünün, sosyal, kültürel, politik hayatını tayin ve tespit ettiğini, bunların birbirinden ayrılmasının mümkün olmayacağını" (Diy. Gaz. 1. Nisan 1979) "Devletin ise dinin ayakta durması için bir vasıta olduğunu" (Diy. Gaz. 1. Nisan 1979), "Fetva ile amel edilmesini, fetvasız işlerden kaçınılmasını, müftîliğin amelî hayatta rehber tanınması gerektğini" (Diy. Gaz. 15.9.1980), "Sosyal ve siyasal yapının Kur'an-i Kerim doğrultusunda olmasını" (Diy. Gaz. 15.2.1979), "İslâm'ın bugün en büyük noktasının dünyevî manâda merci yokluğu olduğunu", resmî yayınlarında dile getirmekten çekinmemiştir. (Diyanet Gazetesi 15-Aralık-1978)**

Atatürk'ün örneksiz yetenek ve kişiliği ile ve büyük çabalarıyla gerçekleştirdiği lâik ve çağdaş eğitim birliğinden, özgür ve bilimsel düşünce metodundan nasıl olup da bu ölçüde uzaklaşıldığını, daha doğrusu ters yöne geriye doğru sapıldığını kısaca hatırlatmak istiyorum.

Bilindiği üzere 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen Tevhid-i Tedrisat kanunu (= Eğitim Birliği Yasası) Tanzimat'tan bu yana sarfedilen çağdaşlaşma çabalarına hız verme olanağını engelsiz olarak sağlamıştı. Artık tek ve belirli, akılcı ve ulusal bilinç veren bir programla yeni, yapıcı kuşaklar yetiştirilecek ve bunlar Tanzimat döneminde olduğu gibi birbirine zıt eğitim kuruluşlarından yetişen kişilerin anlaşmazlıkları içinde olmayacaklardı. (Örneğin: 31 Mart = 13 Nisan 1909'daki **Softa-Mektepli** çatışması gibi). Gerçekten de Cumhuriyetten sonre pürüzsüz bir 25 yıl geçti. Türkiye Cumhuriyet'nin yeni bir çağa kapılarını açan yeni bilim ve yönetim kadroları yetişti. Ancak Tevhid-i Tedrisat kanununun 4. maddesine dayanılarak İmam-Hatip Okullarının açılmasından ve 1973 tarihli **Temel Eğitim Yasası**'ndan kısa bir süre sonra yasanın 25. maddesi yeni bir biçime sokulduktan sonra Atatürk yolundan iyice sapılmış oldu. Böylece bir takım hile-i şeriyelerle Temel Eğitim Yasası uygulanmamış 11 yaşındaki öğrenciler iradeleri dışında mesleklere itilmişlerdir.

Konu bu açıdan dikkate alınınca görülmektedir ki, son yıllarda belli bir çevrenin özenle üzerinde durduğu eğitim konusu, adım adım bir amaca doğru yaklaştırılmıştır. Bu amaç Tevhid-i Tedrisat Kanunu (**Eğitim Birliği Yasasını**) **geçersiz kılmak, teolojik eğitimi onun yerine geçirerek Atatürk devrimlerini bir bir yok etmektir.** Bunu 1975'te Meclislerin gündemine ısrarla getirilmiş olan yasa önerisinde de açık olarak gördük. Şöyleki; Gerekçenin son bölümünde İmam-Hatip Liseleri'nin özel bir yanı olduğu, bu okullarda arapça ve farsça öğretildiği, bu nedenle verimin artırılması için **erken yaşlarda İmam-Hatip derslerinin okutulması istenmiştir.** Evet erken yaşlarda, çünkü çocuk 11 yaşında iken emredilen yola kolayca gider, bunu kendi doğal kaderi sayar. Ama sekiz yıllık temel eğitimden sonra, onu istemediği bir mesleğe veya sanata yollamak kolay değildir. İşte bu nedenledir ki, bu dinsel okulların 12 Mart 1971'den sonra kaldırılmış olan birinci dönemleri, 1973'te kabul edilen **Temel Eğitim Yasası**'da dikkate alınmadan, devam ettirilmiş ve her parti, her iktidar zamanında, plân ve program göz önünde tutulmadan sayıları arttırılmıştır. **O denli arttırılmıştır ki, eğitimde bir sistem ikiliği belirginleşmiştir.** Bunun yanı sıra sayıları onbinleri aşan resmî ya da kaçak eğitim yapan ve körpe beyinleri belli bir yönde koşullandıran Kur'an kursları...

Bugün imamet görevini yerine getirecek kişilerin yetişmesi için haftada 16 saati bulan Kur'an, Tefsir, siyer, akâid, fıkıh, arapça dersleri okutulmaktadır. Fıkhın yalnız ibadetle ilgili bölümleri değil, **muamelat ve ukubatla yani evlenme-boşanma, miras, ticaret ve ceza ile ilgili bölümlerini de okuyan bu gençlerle klasik ve çağdaş hukuk eğitimi gören gençler ve Atatürk ilkelerini uygulamak isteyenler arasında pek çok düşün ayrılıkları meydana geldi.** Bunun nedeni, İslâm hukukunun ibâdet dışında kalan şer'i kurallarından yani muamelat ve ukubat kurallarından başka yasa tanımak istemeyen öğrencilerin bu yolda telkinlerden geçmiş olmalarıdır.

Sayısı 1972'de yani 12 Mart döneminde 42'ye indirilen, şimdi ise 374 olan bu teokratik liseler bir temel ve yaygın eğitim kurumları imişçesine genelleştirilmek, yani bu okulları bitirenler her türlü mesleğe yöneltilmek istendi.

Millî Eğitim Bakanlığı sadece sayısı arttırılan bu okullarla değil Diyânet İşleri Başkanlığı ile birlikte çeşitli konulardaki bağnazlıkları diriltme amacı güden yayınlarıyla da Atatürk devrimlerine karşı çıkmıştı; Şöyleki: Ulusal bütçeden büyük **paylar ayrılarak yapılan bu yayınlarda Sünnî mezhebinin ayrıntılarına yer verilmiş, Sünnî mezhebinin dışında** kalanlara **ise sapık denilip** geçilmiştir. Aynı sınıfta aynı sırada oturan iki Türk çocuğunu, mezhep farkı yüzünden birbirinden koparmaya yönelik bir tutum izlenmiştir.

Millî Eğitim Bakanlığınca yayınlanan bir dergide Atatürk'ün kapattığı tekke ve zaviyelere övgüler yer almıştır. (Halk Eğitimi Dergisi, Mart 976 Sayı: 59) Bu tekke ve zaviyelerin halk eğitiminde görevini en iyi bir biçimde yerine getiren bir kurum olup toplumun ahlakî bütünlüğünü korumakta çok değerli görev yaptığı anlatılmıştır. Bir başka cümlesi **ise Osmanlıcanın resmî dil olmaktan çıkarılması sonucu Türk toplumunuun köksüz bir kültür** yığını haline geldiği yazılmıştır.

Yapılan bu resmî yayınlardan sonra **adına "MİLLÎ RÖNESANS" dedikleri** bu geriye dönüşü yasallaştırmak adımını atmanın şeref payını kendi adına kaydettirmek için 1980 yazında **Millî Eğitim Bakanı arapça ve Osmanlıcanın** liselere seçmeli ders olarak konulması kararını Talim ve Terbiye Kurulu'na yolladı. Nerede ise İslâm Konferanslarında alınan temenni kararları meyvelerini verecekti, **12 Eylül harekâtı** gerçekleşmeseydi.

Bir yaygın eğitim kuruluşu niteliğindeki Diyanet İşleri Başkanlığı da akıllara durgunluk verecek **ölçüde çağ dışı yayınlar yapmaktadır.**

Bunlarda, ulusal günlerde hep sultanlık, halifelik dönemlerinin özlemi dile getirilmiş, dinsel konularda yüz kızartıcı ölçülere varan müstehcen ve sapıkça bilgiler verilmiş, örtülü ifadelerle Atatürk ve devrimlerinin tümü yerilmiş sünnî imamların gösterdiği yoldan şaşmamak, bunun dışındaki bütün yanlış yollardan kaçınmak koşul olarak öngörülmüş, **alevîler bid'atçi ve sapık olarak damgalanmış, Atatürk devrimlerine karşı cihad çağrıları yapmaktan çekinilmemiştir. Cumhuriyetin ve millî mücadelenin** Manevî Mimarları adlı bir kitap yazdırılarak, ulusal kurtuluş savaşını **sanki din hocalarının başlattığı ve sürdürdüğü** düşüncesi oluşturulup **Atatürk'ü ve onun idealini gerçekleştirme savaşını** verenleri gözden uzak bulundurmak yolu izlenmiştir.

Gene bu yayınlarda türbelerin kapatılmasına, eski takvimin terkedilmesine, saat ve kıyafet devrimlerine çatılmakta ve bu devrimler İslâm dinini yıkmaya yönelikmiş gibi gösterilip **"Hangi maddî ve manevî silahınla vuruştun İslâm'ı yıkmaya çalışan akımlarla?** diye sorular **yöneltilmektedir. Topluma "karanlık" diye nitelenen devrimlerin taşlanması önerilmiştir.** Diyânet takviminin 23 ve 24 Ekim 1979 tarihini gösteren yapraklarının arkalarında.

13 Haziran 1979 takvim yaprağında: **"Hilâfet bu millete ilâhî emânet olarak tevdi edilmiştir."** cümlesi bilimsel verilere taban tabana ters düştüğü halde toplumun bilincine işlenmek istenmiştir.

15 Aralık 1978'de Diyanet Gazetesinde: **"İslâm'ın bugün en büyük noksanının dünyevî manada merci yokluğu olduğu"** ileri sürülerek yani halifelik anımsatılmıştır.

Dinin emirlerini yerine getirmeyenleri ya da mülhid veya sapık mezhebe eğilimli olanları (= Emr-i dininde ihtimamı olmayan, yahut mezheb-i ilhadu itizâle mail eşhas) istihdam etmemek. Dinde yenilikten kaçınmak (= bid'attan tehaşı ile), daima cihad ile ülke genişletmek, üst üste Osman Gazi'nin ağzından yineleniyor, "15 Şubat 1979" Diyânet Gazetesinde.

1976 yılının Diyanet takviminin **19 Mayıs gününü gösteren yaprağında** şu sözler yer alıyor: **"İslâm şeriatı Türk Millî ve ferdî hayatı ile karışarak devlet sistemi olmuş.. Dinî kurallar millî geleneklerle yoğrulmuştur. İslâmiyetin çıplak anlamı ile sadece din değil, beşikten mezara kadar insanı yöneten hayat düzeni olduğu realitesini Osmanlılar'da açıklıkla görmek mümkündür.** Bu aydınlık hakikati ferdi, dolayısıyla toplumu yetiştiren kültür müesseselerinin

bünyesinde görüyoruz." Bu sözlerin 19 Mayıs tarihini gösteren takvim yaprağına yazılması bir rastlantı değildir.

15 Mayıs 1978 tarihinde, yani Kahramanmaraş faciasından önce: "Cihad müminin ahlakıdır." başlığını taşıyan bir yazı yayınlanmıştır. Gene bu gazetede "Bir kimse cihad etmeyi gönülden geçirmeyerek ölürse bir nevi nifak üzere" olduğu yolundaki dinsel öğütler en şiddetli ifadelerle uzun uzun anlatılmış, "Bir kimse malı ile canı ile, dili ve kalemi ile mücadele eder, bu yolda **öldürür veya öldürülürse,** yaralanır, hicret ederse en faziletli ibadeti yerine getirmiş olur. Cihada denk bir ibâdet olmadığı, Allah dinine düşman olanları yok etmek suretiyle İslâm'ı zafere ulaştırmanın üstün bir ibadet sayılacağı" yer almıştır. "Şimdi müslüman olarak bu görev bizimdir, bizden istenen Kur'an'a ve Peygamber'in sünnetlerine sım sıkı sarılmaktır." **diye tabandaki yığınlar sapık olarak damgalanan ve sünnî olmayan yurttaşların üzerine saldırtılmaya şartlandırılmışlardır.**

Anayasa doğrultusunda görev yapmak ve müslüman Türk toplumunda birleştirici konferanslar vermekle, yazılar yayınlamakla yükümlü olan bu daire Başkanlığımız Kahramanmaraş faciasından sonra din ve mezhep bölücülüğünü önleme yolunda gerekli çabayı göstermemiştir. Sözlerimi kanıtlayacak olan bir pasajı 1 Mayıs 1979 tarihli Diyanet Gazetesinden buraya aynen aktarıyorum: "Madde 3.- İtikadını düzeltmek, ehl-i sünnet alimlerince kabul edilen iman esaslarına bağlı kalmak, bunun dışındaki bütün yanlış yollardan ve cereyanlardan kaçınmak." "Madde 14.-... **Cuma namazını, zekâtı fitreyi, orucu ... CİHADI terketmemek."** Görülüyor ki, hala cihad. "Madde 10.- ... **Elini harama dokunmak, kumar oynamak, Çalgı çalmak vb. uygunsuz hareketlerden muhafaza etmek."** Gene Madde 14'te **"Bütün bedenini RAKS ve daha birçok uygunsuz hallerden korumak."** Diyanet İşleri Başkanlığının mezhep konusu üzerinde ısrarla durduğuna bir iki örnek daha (1. Nisan 1976 Diyanet Gazetesi.)... "... Oku Mehmet, - Sor Hocam, - Rabbin?.. - Allah. - Peygamberin?.. - Hz. Muhammed. - Kitabın? .. - Kur'an-ı Kerim. - Amelde mezhebin?.. - Hanefi.. - İtikatta mezhebin?.. - ehl-i sünnet ve'l-cemaat. - güzel dedi şeyh..."

15 Ocak 1979'da yani anarşinin boyutlarının köylere kadar uzanmış, Çorum ve çevresindeki bölgelere bir savaş havası estirilmiş olduğu günlerde, Devlet'in tabandaki halk yığınlarına seslenen bu etkili kuruluşu, gazetesinde "Tefrika illeti ve Çaresi" başlıklı yazıda şunları duyuruyor toplumа: ".. **1-**

Ehl-i sünnet yolundan şaşmamak şartıyla zümreler birbirlerinin metod, çalışma, tutum ve davranışlarını kötülememeli, herkesi kendi ameli ile başbaşa bırakmalıdırlar.." Tefrika olmasın diyor ama, ehl-i sünnet yolunda olanlar arasında; yani Hanefî, Şafiî, Malikî ve Hanbelîler arasında hoşgörüye izin veriliyor. Ehl-i sünnet yolundan şaşmamak birinci koşuldur.

1976'da ders kitabı olarak bastırılıp liselerin ikinci sınıflarında okutulan din bilgisi kitabında da: ".. İtikatta başlıca iki husus vardır.." dendikten sonra, ".. 1- Ehl-i sünnet mezhebi.." 2- Ehl-i bid'at mezhebi.." denmiş ve bu ikinciler için "Sapıklar, bid'atçılar" deyimi kullanılmıştır..

14.12.1976 tarihli Demokrat İzmir Gazetesinde tüm ısrarlara rağmen bir cami imamının bir alevî yurttaşın namazını kıldırmadığı bildirilmekte, ölenin yakınlarınca da aleviliğin suç olup olmadığı sorulmaktadır.

İşte bir örnek daha: 1 Kasım 1978 tarihli Diyanet Gazetesinde "... Sevgide Ölçü..." başlığı altında **"... Müslümanların inançta ve amelde kendileri gibi inanmayan ve kendileri gibi ibadet etmeyen her türlü düşünce ve** anlayışta ilahi kuralları benimsemeyen kimselerle **sevgi bağı kurmaları kesinlikle yasaklanmıştır.** Bu yasak kişilerin kendi sulblerinden olan fertleri de içine almakta ve kesin bir ifade ile hükme bağlanmaktadır..." dedikten sonra "... Sevgi konusunda kendileriyle ilgi kurulacak kimselerin seçiminde tek ölçünün İslâm'ın temel prensipleri olduğuna dikkat çekilmekte **ve MÜ'MİNDEN BAŞKASINI DOST EDİNMEMEK gerektiği,** bunun dışında kalanların müslümanın sevgisine lâyık olmadığı" bildirilmektedir.

Türkiye'de insanlar lâik bir devletin yurttaşları olarak inançta ve amelde farklı olabilecekleri ve ibadette farklı bir yöntem izleyebilecekleri halde, yani yasalar kendilerine vicdan özgürlüğü tanıdığı halde, devletin lâik ilkelerini korumakla yükümlü olan bu daire **"İnançta ve amelde kendileri gibi inanmayan ve kendileri gibi ibadet etmeyen kimselerle sevgi bağı kurmanın hem de kesinlikle yasak olduğunu" söylüyor, "Bu kişi evladı bile olsa.."**

Ülkemizde din ve mezheplerin ibadet ve yönetim işlerini düzenleyen dinle ilgili fıkıh kurallarını öğrenmek isteyenlere bilgi verecek olan başkanlık, tam tersi bir yolda yürümekte olduğuna böyle sayısız örnekler vermektedir. Evet Başkanlık hem anayasaya hem de İslâm'ın en yüce ilkelerinden birine daha karşı çıkmaktadır. Bu ilke İslâm'da din adamı olmadığıdır. Bunu her müslüman bilir. İslâm Allah ile kul arasında bir aracı kabul etmez. Kul günahlarının affi için bir imamı aracı koyamaz. Kendisi rabbine yalvarır, O, isterse affeder. Hıristiyanlıkta ise din adamı vardır.

Doğan çocuk papaz tarafından vaftiz edilmedikçe hıristiyan sayılamaz. Katoliklikte günahlar bir rahibin aracılığı ile affedilir. İslâm'da doğan her çocuğun adını babası koyar. Namaz ise bilen her kişi tarafından kıldırılabilir. Yani imamlık özel bir kişinin tekelinde değildir. İndonezya'da bu vazifeyi mahallenin erkekleri sırayla yapmaktadırlar. Bu açık gerçeklere rağmen; 15 Mayıs 1974 tarihli Diyanet gazetesinde "..İslâm'da Din Adamı Var.." başlığı ile bir yazı yayımlanmıştır. Yazıda din bilginleri, din öğretmenleri din adamı gibi gösterilerek zorla din adamı yaratma çabaları verilmiştir. **Bu yazıya imzasını** koyan kişi, iki yıl sonra Diyanet İşleri Başkanı olunca onun bir özlemine **daha tanık oluyoruz.. Başkan, müzede gördüğü sırmalı şeyhülislâm cübbesinin bir modelini diktirtip protokoldaki yerinin Genelkurmay Başkanı ile aynı** sırada, hatta daha ileride olması gerektiğini, **zira birinin milletin maddî ordularının kumandanı, ötekinin ise maneviyat ordularının kumandanı olduğunu Diyanet Gazetesine yazdığı bir açık mektupla zamanın başbakanına iletmişti..** [1].

Diyanet İşleri Başkanının Papa'yı örnek gösteren ve İslâm'ın ilkelerine ters düşen sözlerinden sonra, İkinci Siret konferansı için ülkemize gelen Irak Vakıflar Bakanı'nın **"Ben sarığın önüne geçemem"** diyerek kendisinin arkasından yürüdüğünü açık mektubunda yazması [2], devrimlerimize karşı ne denli, ne ölçüde sorumsuz bir tutum izlediğini, nasıl sarığı herşeyin üstünde görüp onun egemenliğini kurmayı düşlediğni farketmek güç değildir. Oysa Atatürk'ün Diyanet İşleri Başkanlığını kurdurmasındaki amaç, dinin devlet işlerine karışmasını önlemektir.

İşte bu dinsel egemenlik düşlerinin, hıristiyanlıktaki din adamları sınıfının, müslümanlıkta da yaratılması çabalarının ünlü bir örneği daha: Bir tayin işinden anlaşmazlığa düşen bir milletvekili ile Diyanet İşleri Başkanı arasında tartışma çıkar. İddia doğru ise milletvekili başkana çok ağır ve çirkin hareketlerde bulunur. Olay çok üzücüdür. Ancak Din Görevlileri Federasyonundan gelen tepki, islâm açısından, daha da üzücüdür. 19 Nisan 1979 tarihli Diyanet Gazetesinde, Başkanlığın memurları olan din görevlileri

---

[1] 1985 yılı bütçe görüşmeleri sırasında bazı millet vekilleri tarafından, muhtemelen kaynağı bu başkanlık olan bu istek Parlamento kürsüsüne kadar getirilebilmiştir.

Hüzünle izlediğimiz bu konuşmalarda (belki de konuyu derinlemesine bilmedikleri için) Diyanet İşleri Başkanının protokoldeki yerinin ilk sıralarda olması savunulmuş, hıristiyanlık bir kez daha müslümanlıkla karıştırılarak kimi Avrupa ülkelerinde şehir papazlarının başbakanın önünde yürüdüğü örnek verilerek bir "din adamları sınıfı" yaratılması, çabası verilmiştir.

[2] 15 Aralık 1977 Diyanet Gazetesi

Federasyon aracılığı ile **"...Özür dilemezse milletvekilinin namazının kılınmayacağını"** ilân ederler. Yani özür dilemezse milletvekili bir çeşit afaroz cezası ile tehdit edilmektedir. İslâm'da **aforoz** yoktur. Bu din görevlileri devletin maaşlı memurlarıdırlar. Görevleri neyse onu yapmakla yükümlüdürler. Milletvekilinin Diyanet İşleri Başkanı ile kavga etmiş olması dinden çıktığına kanıt olmadığı gibi, dinden çıkmış olan bir kimse daha sonradan tövbe ve istifar ederek yeniden dine dönebilir. Diyanet İşleri Başkanı ise 15 Nisan 1979 tarihli gazetesinde bu milletvekiline **Allah'tan** hidayet dilemekte, yani milletvekilinin o anda imansız olduğunu, gazetesi ile ilân etmektedir.

İslâm'ın bu en akılcı yönü, kimi din çevrelerinin işine uygun düşmez. Bir büyük hâkim, Kur'an-ı arapçasından okuyup anlayarak, ona bağlanmış olan bir Türk aydını İmran ÖKTEM'e de bu görevliler dinin emirlerini hiçe sayarak afarozlarını uyguladılar yıllar önce. Namazını kılmayacaklarını o daha Tanrı'ya kavuşmadan ilân ettiler. Sonra **Hacı Bayram Camiine sokulmayacağını.** Semt değiştirildi; cenaze **Maltepe**'ye getirildi. Buranın imamları da afaroz kararına uydular, namazı kılmayı reddettiler. Bununla da kalınmadı, yüksek din eğitimi gören kimi gençlerin yönetiminde, bu büyük hâkim, bu değerli Türk evladı son yolculuğunda akıllara durgunluk veren saldırılara, hakaretlere uğradı. Ölüye saygıyı öğütleyen İslâm dini adına çıkarılan bu menfur olayda İsmet İNÖNÜ bile yüksek rütbeli bir askerin silahının gölgesinde kendine bir çıkış yolu bulabilmişti. Bu olaylar çoğumuzun anılarında hâlâ canlılığını korumaktadır.

Ülkemizin en ıssız köşelerine kadar kendi kuruluşundan bir temsilci ile uzanabilen Başkanlık eğitimde büyük bir etkinliğe sahiptir. Çünkü din gibi kutsal ve güçlü bir dayanağı vardır. Eğer tabanda bunca etkinliğe sahip olan bu daire başkanlığımız yasaların gerektirdiği çerçeve ve ölçüde görevini yerine getirecek olursa Türkiye'de ne mezhep farkından doğan çekişme ve çatışmalar, ne de az önce örneklerini sıraladığım esef verici Allah ve kul önünde utandırıcı olaylar olur. Tersine bilim, kalkınma, kütlelerin birbirlerine bağlılığı çok kolaylaşır.

Ama ne yazıkki, Başkanlık müslüman Arap ülkelerinin pek çoğunda gerçekleştirilen çağdaşlaşma hamlelerini görmezden gelmiş ve her alanda göz kamaştırıcı ve geri kalmış ülkelere önderlik eden Türk devrimlerine karşı, bir ortaçağ zihniyeti oluşturma çabası içine girmiştir.

İşte Kanıtları:

Diyanet takvimi 10 Ekim 1979 yaprağı: **"Kadın tahsil yaparken İslam'ın örtünme emri ne olacak"** diye soruyor ve erkekle kadının bir arada

oturamayacağını; kadının tek başına seyahate çıkmasının doğru olmadığını kaydediyor. Gene aynı yaprakta yasalarımıza karşı bir tutumla kadın hakları bir kalemde yok ediliyor: **"erkek devamlı kazanır, kadın ise tüketicidir; devamlı üretici olan oğlan ile mütemadiyen tüketici olan kız evlat bir olabilir mi?"** diyerek medeni kanundaki kadın ve erkeğin miras eşitliğine karşı oluş nedeni açıklanıyor. Bu sözleri insafla ve gerçekle bağdaştırmak olanaksızdır. Türkiye'de asıl üreticinin kadınlar olduğu görülmek istenmemiş ve gerçekler saptırılmıştır.

Bu sözlerden bir yıl sonra 1980 Diyanet takviminin 27 Eylül yaprağında ".. kadınların tahsil görmesinin fuhşa vesile olup olamayacağı" tartışılıyor ve şöyle deniliyor: "..Okuma-Yazmanın fuhşa vesile olacağı iddiasının doğru tarafları vardır... İlmin, tahsilin fuhuşla alakası yoktur ama, tahsil müesseselerinin ahlak kaidelerinden uzak bulunması, buralarda disiplin ve nizamın mevcut olmaması gençlerin ahlakının bozulmasına sebep olabileceği ve maalesef bu derdin bugün yaygın bir hal aldığı" belirtiliyor. ".. Şunu hatırlatalım ki, kadının tahsil ve terbiyesinden bahsederken biz mühit olarak İslâm cemiyetini düşünmekteyiz. Böyle bir cemiyetin tahsil müesseselerinde şehvet değil ilim ve fazilet kokar." Bu sözlerle bugünün lâik bilim kuruluşları şehvet kokan fuhuş yerleri olarak nitelindiriliyor. Yani devletin bir kuruluşu gene devletin çeşitli eğitim kuruluşlarını çirkefe buluyor.

Bir ilginç örnek daha: (22 Nisan 1976 Diyanet takvimi yaprağı); "..Medenî nikâh boşanmaları arttırdı. Oysa mukaddesata bağlı olduğumuz dönemde, boşanmanın erkek elinde olduğu zamanlarda talak pek nadirdi.." deniliyor. Takvimdeki bu iddiadan beş yıl sonra, yani 1981'de medeni kanunda yapılacak bir değişiklik konusu ile ilgili toplantıda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bir temsilcisi nikahın belediyede değil müftülikde ve müftülerce yapılması önerisinde bulunabiliyor. Müftinin evlendirme memuru yetkisi ile donatılması önerisini yapanlar, devrimin yüce liderine karşı ne büyük anlayışsızlık hatta ihanet içinde olduklarını kanıtlamışlardır.

İman ve ibadetle ilgili yayınlarında daha da şaşırtıcı ve o ölçüde müstehcen, çağdışı ve zararlı konuları işlemiştir bu Başkanlık. Örneğin orucun fıkhî hükümlerinden söz ederken: **"Ölü kadınla ve kendisinde şehvet bulunmayan küçük bir kızla cinsel ilişki kuran kişinin orucunun bozulup bozulmayacağı"**üzerinde durulmuş ve kimi hallerde orucun bozulmayacağı da bildirilmiştir. Ancak birkaç sapık, hasta ruhlu kişiyi ilgilendiren bu konu, geçtiğimiz ramazan dışında her yıl üst üste dergi, gazete ve takvimlerde yinelenmiştir. Böylesine sapık bir işi yapan hakkında ne tek

sözcükle bir kınama, ne de ilahi bir cezadan söz edilmemiştir. Eğitim böyle mi olmalıdır? Halk böyle mi eğitilmelidir? Yeni yetişen genç bir erkek bunları okuduğunda bu sapıkça davranışların olağan gibi söz konusu edilmesi karşısında acaba ne duruma girer?...

Şimdi Başbakanlığa bağlı bu Başkanlığın sağlık konularında Türk halkına verdiği öğütlere kısaca bakalım: (Diyanet Dergisi, cild XIII. Sayı: 4 Temmuz-Ağustos); Burada hasta olan bir kadına doktorun yapacağı ilk işlem şöyle anlatılıyor:.." ..evdeki herhangi bir kadından yara hakkında bilgi alıp bu kadına nasıl tedavi edeceğini öğretecek. Evde kadın yoksa ve hastanın ölmesi veya acı çekmesinden korkulmakta ise, o zaman hastanın gerekli yerlerini örterek erkek doktora görünebilir. "Ancak doktorun da mümkün olduğu ölçüde gözünü sakınması" istenmektedir.

Bu çeşit yayınların etkisinde kalan bir köy erkeğinin günah korkusuyla, doğum yapan eşini doktora götürmediğini, üstelik kapıyı kilitleyip işi oluruna bıraktığı için geriye döndüğünde eşini kaybettiğini gazetelerde hüzünle okumuştum. Atatürk Türkiye'sinde devlet eliyle halka bu tür öğütler verilirken bir Müslüman Arap ülkesi olan Mısır'da devlet başkanı Enver Sadat, çağdışı kalmış bu türden öğüt verenleri şiddetle koğuşturuyordu.

Gene başkanlığın tıpla ilgili ilginç görüşlerine bir iki örnek: 2) Taharetin kağıtla yapılması; 3) Domuz etinin yenilmesi; 5) Köpeklerle haşir neşir olmak kanser hastalığına sebeb olarak gösterilmektedir. Taharette su kullanan memleketlerde bu hastalık ve basur hemen hemen hiç bilinmezmiş. (15 Haziran 1977 Diyanet Gazetesi)

Bundan birbuçuk yıl sonra yani 15 Kasım 1978'de "Müslümanlar'ın yiyeceği temiz olmalıdır" başlıklı yazıda da şu sözler yer alıyor: **"Hepimiz biliyor, görüyor ve işitiyoruz ki, her gün yurdumuzda İslâm düşmanlarının teşviki ile salyangoz satanlar çoğalmış dinin yasakladığı şeylere karşı laübalilik artmış. Hem de şimdi bizzat resmi kuruluşlar tarafından saldırılar olmaktadır. Bu tecavüzler cahil tabakadan, münevver tabakaya doğru gidildikçe, derece derece katmerleşmekte ve hatta KÜFRE KADAR ulaşmaktadır".** dedikten sonra **"Allah'ın indirdiği âyeti kabul etmeyip Avrupalılar yiyor diyerek yemek veya Müslüman halkına ekonomik bir problemin halledilişi gibi göstermek sapıklıktır, taassuptur ve hatta küfürdür..."** .

İşte şimdi devletle devletin çatıştığı bir konu daha sergileniyor önümüzde. Devlet salyangoz ihracatını mı teşvik ediyor? Bu İslâm'a karşı

bir saldırıdır, sapıklıktır, taasuptur, hatta küfürdür. Domuz etinin yenilmesinin yasak olduğu, bilindiği gibi Kur'an ayetleri hükmüdür. Ama Salyangozun Avrupa'ya satılması ile insan nasıl kâfir olur? Bu tür yazıları yayınlarken Diyanet İşleri Başkanlığı ülke çıkarlarını önlemeyi senetsiz olarak dine dayandırmaktan dikkatle kaçınmalı ve kendi çizgisini aşmamalıdır inancındayım.

Hele de kendileriyle ekonomik ve politik sıkı ilişkiler içinde bulunduğumuz Avrupalıların domuz eti yedikleri için kısırlaştıkları ve eşlerinin başka erkeklerle ilişki kurmalarını doğal karşıladıkları nasıl iddia edilebilir? Ama bu dairemiz muhtaç olduğumuz dostlukları yermeyi, devletin politikasına ters bir tutumla, 1 Ekim 1980 tarihli gazetesinde şöyle sürdürüyor: ".. Yahudilerle hristiyanları dost edinmeyin.. içinizden kim onları dost ve yardımcı edinirse, o onlardandır.." diye yazıyor. Oysa ".. **Fakir Hıristiyan komşuna kestiğin kurbandan pay verebilirsin..**" hadis-i şerifini duyursa daha insancıl ve daha insancıl ve daha din yolunda olmaz mı? idi.

Gene sağlık konusundaki öğütlere dönüyorum: Ağız temizliğinde fırçanın sureta temizliğine karşın büyük zararları kaydedildikten sonra söz misvaka getiriliyor. Misvakın yalnız ağız temizliğinde değl, daha birçok şifaları, inkar kabul etmez kerametleri olduğu maddeler halinde sıralanıyor. Bunlardan dördüncü sırada "Şeytanı darıltacağı", onuncu sırada "zekâyı arttıracağı", onaltıncı sırada "can çekişmeyi kolaylaştıracağı" bildiriliyor.

İslâm'da zaruretlerin yasakları mubah kılacağını kanıtlamak için çağdışı örnekler vermekten de sakınılmamıştır. Örneğin tedavi maksadıyla gerektiğinde deve sidiği içilebileceği gibi. (Cilt XIII. Sayı 4. Diy. Dergisi).

Diyanet İşleri Başkanlığı, jeolojinin bunca aşama yaptığı çağımızda Müslüman halkımızı büyük üzüntüler içinde bırakan Van depremi dolayısiyle yayınladığı yazıda (15 Şubat 1977, Diy. Gaz.) **"Zelzele isyanımıza karşılık bir ceza mıdır?** arabaşlığı ile bilimsel verilere karşı çıkılıyor ve yazıda şu cümlelere yer veriliyor: **"..Zelzele konusunda çok şey söylendi, yazıldı. Bir kısım yayın organlarında, Türkiye deprem kuşağı üstündedir denilmektedir. XIX. asra kadar zelzeleye Allah'ın gazabı şeklinde bakılırdı. Halbuki sonradan zelzele kendi başına olan tabii ve jeolojik bir hadisedir teması işlendi. Acaba gerçek böyle midir?"** dedikten sonra biraz aşağıda **"altı binden fazla müslümanın ölümüne sebep olan ve altmışbin kişiyi kış gününde tesiri altına alan zelzele hadisesi elbette tesadüfi değildir.. yer altında bazı gazların sıkışması veya kayması gibi**

sebeblerin olması zelzelenin tesadüfi olduğunu göstermez. Zelzele kıyameti hatırlatır. Kıyamet zelzele ile başlayacaktır", sözlerinden az sonra **"Günahları yüzünden onları yok edip, arkalarından başka başka nesiller peyda ettik"** Âyetini yersiz ve gereksiz olarak kullanıp zelzele ve benzeri felaketlerin herkes için ihtar, ikaz manasını taşıdığın bildirmektedir. Böylece acı çeken insanlarımıza manevi bir güç vereceği, teselli çabaları sarfedeceği beklenen bu dairemiz çağdışı tutumuna bu konuda da bilim dışı örnek vermiştir.

Başkanlığın tutum ve davranışları gün geçtikçe kapsamını genişletmektedir. Devletin iç ve dış siyasetine ters düşecek görüşleri benimseyip yazılar yayınlamaktadır. Mısır, Filistin, İsrail ve Amerika Birleşik Devletleri, İran gibi devletlerin problemlerini konu edinip kimi zaman ABD'ye karşı Arap dünyasını savunur duruma girmek, her halde bu dairenin görevlerinden olmamalıdır.

Jimmy Carter'in İsrail taraftarı dostlarınca kandırılıp kontrol altına alındığını, başkan adaylarından Reagan'ın sona ermek üzere olan XX. asırda kalmadığını, senatör Brock'un Ekim harbi sırasında İsrail tarafını tuttuğunu, senatörün görevini yerine getirmediğini.. **ABD'nin İsral konusunda beyninin yıkandığını, bu gayriahlaki durumun ahlaki bir iş yapmaya götüremeyeceği vb...** (Diy, Der. C. XVI. Sayı 1 Ocak. Şubat 1977).

Gene Başkakanlığın devletin siyasal ilişkilerini zedeleyeci özellikte ve kanımca siyasal bir gaf teşkil eden bir yazısı 1 Mart 1979 tarihli Diy. Gazetesinde yayınlandı. Yazı "Papa Roma'da yapılacak olan camiin, kilise'den yüksek olmamasını istedi" başlığını taşıyor. Yazıda katoliklerin Roma'da en kutsal sayılan Kalasiyum kilisesinin çan kulesinin 40 metre boyunda olduğu, bu kilisenin yakınında inşa edilcek olan İslâm mabedinin adının (Mekke camii) olacağı bildiriliyor. 1500 kişinin namaz kılabileceği büyüklükteki bu camiin yanında kütüphane, konferans salonu ve İtalya-İslâm Kültür Merkezi gibi bölümlerin de bulunduğu ifade edilmekte. Ama Hristiyan Katolik kilisesinin başı olan Papalık makamı büyük bir suç işlemiştir. Çünkü Papalık camiin minare boyunun, kilisenin çan kulesinden yüksek olmamasını, minarenin bir metre kadar alçak, yani 39 metre olmasını istemiştir.. Katolikliğin merkezi olan Roma'da yapımına izin verilen cami için öngörülen bu küçük koşul Papalık'ın TAASSUB VE KISKANÇLIĞI olarak nitelenmiş ve Diy. gazetesinde dünyaya duyurulmuştur. Acaba Papalık'ın yerinde Diy. İşl. Bşk. lığı olsaydı örneğin Edirne'de **Selimiye**, ya da İstanbul'da **Süleymaniye** camilerinden birinin

yakınında kütüphanesiyle, konferans salonu ve katolik kültür merkezi ile büyük ve çan kulesi minarelerin boyunu aşan bir kilise yapılmasına ne derdi?...

Diyanet İşleri Başkanlığı bir Dışişleri Bakanlığı değildir. Dış siyasetimiz üzerinde söz ve yazılar yayınlamak onun görevi olamaz. Dış siyaset aydan aya , haftadan haftaya değişen bir hava estirir. Bugün karşımızdaki bir devlet yarın yanımızda olabilir. Dış siyasetin incelikleri ve sırları vardır. Başkanlık devletin varlğını hesaba katmadan kendine özgü bir politika çizip onu izleyemez. Her vesile ile lâik bir Cumhuriyetin bir dairesi olduğunu ve yalnız din işleri ile uğraşma yetkisi ile donanmış olduğunu göz önünde bulundurarak hareketini buna göre düzenlemelidir.

Başkanlık devletimizin nüfus politikası konusuna da el atmıştır.. Diyanet Dergisinin C. IX. Temmuz-Ağustos 1970 sayısında "İnsan neslinin ve memleketimizde nüfusumuzun çoğalmasına mani olmak dini bakımdan muvafık değildir. Bir zaruret hali yokken arzuya bağlı olarak doğum kontrolü teşebbüsü İslâm dininin esaslarına yakırıdır.." diye fetva vermiştir. On yıl sonra yani 15 Ağustos 1980 tarihli gazetesinde bu fetva doğrultusundaki yazıda ise **"..Bu fikirlerin aslında dünya hakimiyetini elde etmek isteyen şeytani politikalar tarafından bolca istismar edilmiş kısır, önünü görmez görüşler"** olduğu **"..korkulan açlık tehlikesini ortadan kaldıracak yenilikler getirmesi mümkün ve muhtemel bir potansiyelin doğum kontrolü fantezisi ile müstakbel imkanların ortadan kaldırıldığının bilmezlikten gelindiği"**ni yazarak destekliyor. Doğaldır ki, sıhhî bir sakınca olmadıkça kürtaja da karşıdır. Zaten bu da Diyanet'in yetkili kurulunca bir fetva ile 1 Eylül 1980 tarihli gazetede yayınlanmıştır.

Başkanlığın takıldığı konulardan biri de spordur. **"..Yüzbinleri stadyumlarda saatlerce hapsedip vakitlerini heba etmek.. sonra huzur beklemek ve ondan sonra da anarşiyi önlemeye kalkışmanın abesle iştigal.."** olduğu 15 Ocak 1979 tarihli Diyanet gazetesinde bildirilir.

Devletin halk eğitiminde çok önemli rol oynayan bu dairesinin devlet yasalarına karşı süren ters tutumu bir siyasal parti ve güçlendirilmiş derneklerin basın organlarınca desteklenince rejim ve devrimlerimiz bazı dış ülkelerde ve Türkiye'de açıktan açığa bir eleştiri konusu haline gelmişti 12 Eylül öncesine kadar. Şöyleki;

29.5.1977'de İstanbul'un fethinin yıl dönümü dolayısıyla yapılan törenlerde, Ayasofya önünde **"Uğrunda kan akıtılacak günlerin yakın**

olduğu" bildirilmiş bu uğurda ölenlerin şehit sayılacağı müjdelenmişti. **"Devrim yok diriliş var", "Okullarda arapça okutulsun", Kurtuluş ancak şeriat düzeni ile mümkündür"** gibi sözler ve yazılarla halk anayasaya karşı gelmeğe özendirilmiştir. O dönemin iktidar kanadından küçük bir partinin lideri ise liselere arapça ve Kur'an dersleri konulmasını önermişti.

Gene bu aynı yıl içinde İslâm alemi eğitim merkezlerinin Ankara'da kurulmasının kararlaştırıldığını, ayrıca İstanbul'da **Siret ün-Nebî konferansının** da başladığını görüyoruz. Bu konferansın konuşmacılarından EL-AMİRÎ **"İstanbul'a İslam'ın merkezi"** olarak gördüğünü belirttikten sonra **"İslâm'da cihat"** üzerinde durmuş ve **Müslümanlar'ın bugünkü durumda olmalarının Kur'an ve sünnetten sapmalarından kaynaklandığını"** belirtmişti. Bu konferansa katılan Şam Üniversitesi Şeri'â Fakültesi dekanı MUHAMMED SEYYİD RAMAZAN ise **"..Gençlerin mürşitler nezaretinde yetiştirilmelerini" ve Said-i Nursî'yi örnek gösterip "Onun metodunun izlenmesini" önermiştir.**

Siret konferansının hemen arkasından 1 Temmuz'da Dünya İslâm Talebe Birliği federasyonu konferansı gene İstanbul'da toplandı ve **"İslâmî hayat dusturuna sarılma ve bağlanma yollarının aranması ve bunun için her türlü yardımın sağlanması ve devamlı faaliyette bulunacak bir enstitünün kurulması"** kararını aldı. Bu da yetmiyormuş gibi **Mısır'da Nasır'ın idam ettirdiği tutucu Seyyid Kutb**'un (ki kitapları bizde yasaklanmıştır) kardeşi MUHAMMED KUTB Türkiye'ye gönderilmiştir.Bu kişi İstanbul'da **"Bir ülkede Allah'ın nimazı hakim değilse, oraya dar ül-harb adı verilir. Bu durumda müslümanların mücahedesi ferdî planda değil de insicamlı, gayesini müdrik bir cemaatle olmalıdır"** diyerek Türkiye'yi **dar ül-harb** ilan etmekten ve **cihadın tek tek değil topluca yapılması gereğine değinmekten çekinmemiştir.**

Dış ülkelerden gelen ve rejimimize ve Atatürk'ün gerçekleştirdiği tüm yeniliklere yönelmiş olan bu propagandaları yapanlar Diyanet Gazetelerinin baş sahifelerinde fotoğraflarıyla okurlara tanıtılmıştır.

Giderek sorumsuzluk, pervasızlık o ölçülere varmıştır ki, **Uluslararası İslâm Birliğinin Suudî Arabistan'da düzenlediği bir konferansın sonunda,** Kuruluş'un başkanı ŞEYH ABDÜLAZİZ BİN BA'S imzasıyla **Ayasofya'nın yeniden cami haline getirilmesi ve dünya müslümanlarının bu camide dua etmesi gerektiği** görüşü belirtilmiştir.

Yavaş yavaş oluşturulan bu ortam anımsanacağı üzere sonunda **Konya olaylarına** gelip dayandı.

Bir miting değil, bir ayaklanma provasının yapıldığı o gün: **"..Dinsiz devlet yıkılacak elbet", "Şeri'at hakkımız, söke söke alırız", "Zincirler kırılsın, Ayasofya açılsın", "Şeri'at İslâm'dır, anayasa Kur'an'dır", "İslâmî hükümet, halifeli devlet", "Erbakan-Ziya-Humeynî, yaşasın İslâm birliği"** devizleri taşınmış, sloganları bağırılmıştır.

Bu olaydan kısa bir süre sonra, yani 15 Eylül 1980 tarihli Diyanet Gazetesinde Balıkesir Müftîsinin Cumhuriyet yasalarını çiğneyen, şeriat kurallarını geçerli kılmayı açıkça öneren bir yazısında, şu sözleri okuyoruz: **"..İslâm bir hayat nizamıdır. Müslüman'ın hayatını ferdî, ailevî, içtimî, ticarî, ahlakî ve hukukî bütün münasebetlerini o düzenler. Bu ilâhî düzenlemeye uygun yaşayanlar, müslümanca hak ve adalet üzere bir hayat sürerek mes'ut olurlar. Bu ilâhî düzenlemeye uymayanlar da isimleri Ahmet, Mehmet, Ayşe, Fatma da olsa bozuk düzen bir yaşayışın içerisinde ne idüğü belirsiz hale gelerek iki cihanda bedbaht olurlar.. Her devirde yetişen fakihler islâmî hayatı canlı tutan şer'iat pınarları olmuşlardır. bu pınarlardan beslenen islâm toplumunda fert ve aile mutlu, devlet ise güçlü ve güvenlidir. Çünkü yaşayışlarına hak, adalet hakim olmuş, ulema yani fakihler yöneticilerin baş danışmanı ve rehberi olmuştur."** dedikten sonra "..Ne hayatiyeti olmayan bir islâm ve **ne de islamî olmayan bir hayat düşünülmüştür. Her tarafta akan fetva pınarları böyle içi dışı tertemiz bir cemiyet meydana getirmiştir.."** diyerek teokratik bir devlet kurulması özlemini, devletçe yayınlanan bir gazete açıkça dile getirmiştir.

15 Eylül 1980 tarihli Diyanet gazetesinin yayımladığı, Müfti efendinin bu özlemleri giderek fıkralar halinde sunuluyor yöneticilerimizin dikkatlerine: B- "..Fetva ile amelin lüzümu, **fetvasız işlerden kaçınılması gerektiği, halka va'z ve hutbelerle anlatılarak, halkın müftiliği ameli hayatta müşavir ve rehber tanıması ve buna inanarak ihtiyaç duyması temin edilmeli". C- "..Eğitim kuruluşlarında, resmi daireler arasında Müftilikler TARİHİ FONKSİYONU** ile bütün mahiyet ve hüviyeti ile birlikte tanıtılarak lüzumu anlatılmalıdır. **Yetişen nesle müftilik ile irtibatlı bir hayat yaşamaları salık verilmelidir..."**

Yani atılacak her adım için müftîye koşulacak ve o ne derse, o yönde yürünecek. İnsan iradesine ve lâik kanunlara yer yok. Lâik Türkiye Cumhuriyetinin resmi bir kuruluşu olan Diyanet İşleri Başkanlığı anayasa ve yasaların karşısına çıkma hakkını kendinde nasıl bulabilmiştir?.. Üzerinde durulması ve yetkililerce gerekli önlemlerin alınmasının daha da gecitirilmemesi pek yerinde olur.. Zira baştan beri açıklamaya çalıştığım bu adım adım geriye yöneliş giderek ritmini hızlandıracak, koşar adım bir nizam ile hedefine yaklaşacaktır.

Bunun kıvılcımlarını **1 Haziran 1980 tarihli** gene Diyanet gazetesinde açık bir örnekle görelim: **Başlığı "KÖYDE BEKLENEN ÖNDER" olan** başyazıda kalkınma plân ve projelerini uygulayacak elemanların yıllar harcanarak özel surette yetiştirilmeleri önerildikten sonra **"Köye göndereceğimiz liderler ve uzmanlar sahalarında en iyi yetişmiş mutahassıslar olduğu kadar köyün sosyal ve ekonomik yapısını da iyi bilmelidirler.. başlangıçta köye gönderilecek lider ve elemanların kimler olacağı da tespit edilmelidir. İlk etapta bunlar İmam, öğretmen, ziraat teknisyeni olabilir..** köye gönderilen uzmanlar aralarından birini **lider** seçmek veya işin başında **lider** olarak görme durumundadırlar. Seçilecek bu **liderin arkasından muhtar ve köyün ileri gelenleri rahatlıkla gidebilmelidir.** Bu açıdan bakıldı zaman **lider köyün İMAMI olabilir.** Bunun tarihi bir geleneği de vardır. **Tarih boyunca müslüman Türk halkı imamın arkasında tereddütsüz yürümüştür..**" dedikten hemen sonra "Son yıllarda yapılan eksik uygulamalar, siyasi dalgalanmalar sonucunda **öğretmenin köyde lider olma şansı zayıflamıştır.** Öğretmen devletçe sağlanan bazı imkânlara rağmen muvaffak olamamıştır. **Bu bakımdan köy imamınınn liderliğine tekrar dönülmelidir.**" telkin ve önerisinde bulunuluyor.

Baştan beri görüldüğü üzere dış etkenler kadar, hatta ondan da çok antilaik düşünce, yazı ve tutumlarla **tevletin karşısına devlet dikilmiştir.** Bir yandan tüm kuruluşlarımızla Atatürk'ün yolundan yürüyeceğiz diye hergün her vesile ile kesin kararlar içindeyiz, öte yandan köyde liderlik, imamın hakkıdır diye Devlet Bakanlığının sorumluluğunu taşıdığı bir resmi gazetede ortam oluşturulması hazırlanıyor. İmamın köyde lider olması konusundaki kamuoyu oluşturmasını amaçlayan Diyanet gazetesinin bu başyazısı yeni bir düşüncenin ürünü değildir. En az on yıldan bu yana zaman ve zemin elverdikçe gene bu gazetede işlenen bir konudur ve kökü dışardadır. Afrika ülkelerinde liderlği elinde bulunduran papazların rahiplerin köylerde çok olumlu sonuçlar elde ettiklerini bunun müslüman

köylerde de uygulanmasının pek çok yarar sağlayacağı telkinleri yabancı yazarların imzaları ile dile getirilmiş ve türkçeye çevrilerek bir süre parasız olarak Türk aydınlarına dağıtılmıştır.

Zemin ve zamanın elverdiğini gören rejim karşıtları devletin tüm kuruluşlarına egemen olmak için devlet eliyle ve devlet bütçesiyle kapıları zorlamaya başladılar 1980 Haziranında: "Tarihi geleneğe uygun olarak muhtar ve köyün ileri gelenleri imamı lider tanıyacak ve onun arkasından rahatlıkla gidecektir. Tarih boyunca müslüman **Türk halkı imamın arkasında tereddütsüz yürümüştür."** denilmektedir, **yani Türkiye'yi köylerde imamlar, kentlerde de müftiler yönetecektir. Bunun da adı lâik Cumhuriyet olacaktır.** Ayrıntılı yorumlar yapmaya gerek bırakmayan bu yayınlar kuşku yok ki, rejimimizin yıkılmasını amaçlayan cephelerden biridir ve etkili olanıdır.

Belirtmeğe çalıştığım bu örneklerle bir gerçeği vurgulamak istedim. O da Atatürk'ün doğumunun 100. yılında onu toplumun bir kesimine gerçek yönleriyle anlatmanın yeterli olmadığıdır. Gene Atatürk'ün kurmuş olduğu devletin rejim ve felsefesine böylesine karşı bir işlevi amaçlamış olan devlet organlarının, Atatürk'ün sağlığında çizilmiş hedef doğrultusunda rayına oturtulması gerektiğidir. bu konuda en etkili sonuç Milli Eğitim Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığınca yapılacak çalışmalardan alınabilir. Başkanlık eşitlik ve vicdan özgürlüğünü **"Lâ ikrahe fi'd-din"** (Dinde zorlama yoktur) Âyetiyle de güçlendirerek her fırsatta açıklamalıdır. Ulusal değerlerimizi, modern hukukumuzu, tarihimizi ve inanç kaynağımız İslâmiyeti çağa uygun yönleriyle bilim çerçevesi içinde tanıtan yayınlar yapmalıdır. Atatürkün devrimlerini halka ulaştırmayı görevlerinin ön sıralarında kabul etmeli ve o yolda yürümelidir. İslâm'ın hoşgörüsünü, müslüman olmayan kitap sahiplerine bile sadaka vermeyi uygun bulduğunu hatırlatmalıdır.

Hele, hele Türk toplumunu, uyruk olduğu anayasa hükümlerinden ayırıp **muamelat ile ilgili fıkıh kurallarını geçerli kılmaktan, liderlik heveslerine kapılmaktan kesinlikle uzak bulunmalıdır.** Ülkemizde büyük bir faciaya dönüşen mezhep ayrılığı **konusunu radyoda, telvizyonda ve camilerde bilgili ve yetkili vaiz ve hatiplerle veya konferansçılarla ele alıp açıkça Alevîler'in de tıpkı sünnîler gibi Allah'a, kur'an'ı Kerim'e ve Hz. Peygamberin** resul olduğuna inandıklarını, **yanlış bir yargı sonucu, onların öldürülmesinin Allah'ın affedemiyeceği günahlardan sayıldığını, mevcut Âyetler delil gösterilerek anlatılmalıdır.**

İslâm'a dinlerin en üstünü olmayı kazandıran özellik, kuşkusuz Allah ile kul arasında bir aracı, yani din adamının bulunmamasıdır. Yüzyıllardan bu yana çekilen sayısız sıkıntıların giderilmesi için bir koşulun daha sağlanması gerekmektedir. Bu da gene Diyanet İşleri Başkanlığına düşen bir görevdir: "..Müslüman Türk'ün dinini kendi dilinde okuyup dinlemesi, ibadetini de türkçe yapması. Bu hususta en sahih kaynak ve yardımcı gene Kur'an-ı Kerim Âyetleridir.

TÜRKÇE KUR'AN, TÜRKÇE NAMAZ ÜZERİNE

12 Temmuz 1983 Cumhuriyet Gazetesi

Son yıllarda dinsel buyrukları yerine getirmekte kusur işlemekten çekinen kimi yurttaşların öğrenmek istedikleri iki konu var: Biri Kur'an Arap harflerinden başka harflerle yazılabilir mi? İkincisi Kur'an çevirilerinden okunup hatim indirildiği zaman arapça hatim indirilmiş gibi sevap kabul edilebilir mi? Küçük bir azınlık dışında sanırım herkes bu konuları bilmek istemektedir. Ama bu sütunlar sorunun ancak birini açıklamaya yetebileceği için ben bugün ikinci soruyu ele alacağım.

KUR'AN'IN EN ESKİ TÜRKÇE ÇEVİRİLERİ:

Bilindiği üzere Türkler toplu halde İslamiyeti ancak X. yüzyılda, uzun ve kanlı savaşlardan sonra kabul ettiler. Doğaldır ki, Kur'an da X. yüzyıla kadar Türkçeye çevrilememişti. Ama Samanoğulları'ndan Nuhun oğlu I. Mansur'un iktidarı (961-976) zamanında Kur'an'ın farsça'ya çevrilmesi işi resmen ele alındı[1]. Maveraünnehr bilginleri XIV. Sûrenin 4. âyetine dayanarak Kur'an'ın arapçadan başka dillere çevrilmesinde sakınca olmadığı fetvasını verdiler. Bundan seksen-doksan yıl sonra Kâşgar'da Kur'an türkçeye çevrildi. Günümüze kadar gelen bu en eski Kur'an çevirileri dört nüshadır: Birincisi rahmetli Z.V. Togan tarafından 1914 yılında Buhara çevresinde bulunmuştur; şimdi Sovyet Bilimler Akademisi, Doğubilimler Enstitüsündedir. Bu nüshada çeviri sözcükleri satır aralarına yerleştirilmiştir. Ama bu, Kur'an'ın tam bir çevirisi değildir. Fetih suresinden başlayarak sonuna kadar olan bölümler tam çevrilmiştir. Ancak son bölümlerinde daha çok yoruma (tefsir) kaçan bir tutum izlenmiştir.

İkincisi Türk-İslâm Eserleri Müzesinde 73 sayı ile kayıtlıdır. M.S. 1333'te Şiraz'lı Muhammed bin el-Hâc Devlet Şah adlı biri tarafından yazılmış olup Kur'an'ın teker teker her sözcüğünün çevirisidir. Üçüncü çeviri İstanbul Millet Kitaplığında (Hekim Ali Paşa) 951 numarada kayıtlıdır. 1363 tarihini taşıyan bu çeviri dil bakımından daha yenidir; ama

---

[1] Abdülkadir İnan, Kur'an-ı Kerimin Türkçe Tercümeleri Üzerinde bir İnceleme. Diyanet İşleri Bş. Yayınları, Ankara 1961. S. 7.

imlâ bakımından XI. yüzyıldaki çevirilere bağlı kalınmıştır. Dördüncü nüshanın Manchester kitaplığında bulunduğu ve bundaki kimi sözcüklerin XI. yüzyılda kullanılan türkçe sözcükler olduğu rahmetli Abdülkadir İnan tarafından açıklanmıştır. Türkler'in X. yüzyıl içinde İslamlığı kabul edip XI. yüzyılda da Kur'an'ı Harezm'de, yani Türkmen ve Kıpçaklar'ın çoğunlukta bulunduğu bir bölgede türkçeye çevirmelerini doğal karşılamak gerekir. Çünkü, Kur'an'ın arapçadan başka dillerde okunabileceğine ve ibadetin ve başka dillerde yapılabileceğine inanan Zemahşerî ekolüne bağlı birçok din bilginleri bu bölgede bulunmakta idi. Devlet Şah'ın bu nüshayı yazdığı yıllarda artık İran Moğolları işlamlaşmış ve türkleşmişlerdi. Kirman'da Kutluk devleti, Fars'ta Salgurlular bu oluşumu hazırlayan devletlerin sadece ikisidir [2]

Zamanla yayılan, geniş ülkelere yerleşen Türk'ler, İran ve Arap topraklarında Fars ve Arap dillerinin etkisinde kaldılar. Bu da Türk dilinin kimi bölgelerde büyük ölçüde ihmale uğraması sonucunu doğurdu. Arap ve Fars dilleri türkçeye öylesine egemen oldu ki, bilim ve edebiyat türkçe değil arapça ve farsça yazıldı. Giderek Türkler için ulusal ve doğal dil olan türkçe bırakılıp devletin resmî dili farsça oldu. Biz bu değişimi Kur'an'ın türkçelerinde de izlebiliyoruz.

ÇEVİRİLERDEN OKUMAK SAKINCASIZDIR:

Bugün devlet kitaplıklarında veya özel kişilerin ellerinde bulunan yazma Kur'an çevirilerinin önemli bölümlerinin karşılaştırılmasından ortaya bir gerçek çıkmaktadır: O da tümünün kökeninin dayandığı tek bir nüsha oluşudur. Bu tek nüsha XI. yüzyıldaki anonim çeviridir. Bu kısa tarihçeden sonra Kur'an'ın çevirilerinden okunmasının bir sakıncası olup olmadığını gene Kur'an'ın âyetlerinden öğrenelim:

Al-i İmran 138: "Bu Kur'an insanlara bir açıklama, sakınanlara yol gösterme ve bir öğüttür."; İbrâhim 4: "Kendilerine apaçık anlatabilsin diye her peygambere KENDİ KAVMİNİN DİLİ İLE gönderdik"; Meryem 97: "Biz Kur'an'ı Allah'a karşı gelmekten sakınanları müjdelemek ve inatçı kavmi uyarman için SENİN DİLİNDE İNDİREREK KOLAYLAŞTIRDIK." İşte bu âyetler Kur'an'ın İslâm'ı kabul eden her kulun kendi dilinde okumasının olağan sayılacağını kanıtlar; ama bir iki âyet daha göstererek bunun, yâni Kur'an'ın anlaşılmasının zorunlu olduğunu vurgulamak istiyorum: Şu'ara 198-9: "Biz Kur'an'ı Arapça

[2] Bahriye Üçok, İslâm Devletlerinde Türk Naibeler ve Kadın Hükümdarlar. Ank. 1981, S. 89.

bilmeyen kimselerden birine indirse idik de o bunları okusa idi, yine de ona inanmazlardı"; Fussilet 44 "Biz bu Kur'an'ı YABANCI BİR DİLLE ORTAYA KOYSAYDIK... BİR ARAB'A YABANCI BİR DİLLE SÖYLENİR Mİ? derlerdi."; Duhan 58-9: "Ey Muhammed biz öğüt alırlar diye Kur'an'ı SENİN DİLİNDE İNDİREREK KOLAYCA ANLAŞILMASINI SAĞLADIK." Bu âyetlerle ortaya çıkan bir gerçek var ki, o da Allah'ın buyruklarının kulları tarafından apaçık anlaşılması amaçlanmıştır. Arap'ın anlayabilmesi için yabancı bir dilde değil de arapça indiren yüce Tanrı bir Türk'ün, bir Alman'ın, bir İngiliz'in anlayabilmesi için illa arapça öğrenmeyi zorunlu kılmış değildir kuşkusuz. Çünkü her vesile ile kolaylaştırmayı öngördüğünü bildirmektedir. Bunu yukarda Duhan, 59. âyetinde de gördük.

Bir an için bu gösterdiğim âyetlerin hiç birinin inmemiş olduğunu düşünelim. Yani Kur'an'ı illa da arapça öğrenip arapça okumak gerekir diyenlere uyalım: Arap olmayan bir yabancı Kur'an'ı arapçasından okurken aklında o arapça sözleri kendi diline çevirmiyor mu? Yani yazıya dökülmeden önce düşüncede çeviri yapılmış oluyor. Sonuç bir değil mi? Kimi din çevrelerinin resmî yayınlarında "Kur'an'ı çevirilerinden de okuyup anlamalı, ama namazda Türkçe çevirilerinden okumak ve **Türkçe çevirileri Kur'an hükmünde tutmak dinen caiz değildir."** diye hüküm verilmektedir. Bu resmî yayınlarda "Çünkü ibâdette aslolan onun anlaşılması değil duyulmasıdır. İbâdetler akıl ile anlaşılmaz. İbâdette esas akıl değil ihlas"tır deniliyor.

Peki ama Cebel-i Tarık'tan İran sınırına kadar uzanan Fas, Cezayir, Tunus, Libya, Mısır, Suriye, Irak ve Arap yarımadasında milyonlarca Arap namazda okudukları âyetleri anlıyorlar. Buna ne buyurulur?

HRISTİYAN DÜNYASINDA:

Bugün Hıristiyan dünyası bu aşamaları çoktan geride bıraktı. Kitab-ı Mukaddes'in Ahd-i Atik bölümü ibranice'dir, Ahd-i Cedit bölümü ise aramca. Her iki bölüm önce yunancaya sonra da latinceye çevrilmiştir. Batı Hıristiyanları latince bilmediklerinden dinsel yaşamlarını yüzyıllarca kilise adamlarının diktası altında sürdürdüler. XVI. yüzyılda Luther ve Calvin'den sıonra bu dikta çok kanlı bir biçimde sona erdi. Bugün kiliselerde Kitab-ı Mukaddes (Kutsal Kitap) katolik ülkelerde bile her ülkenin kendi dilinde okunmaktadır.

Bizde de bu ihtiyaç duyulmuştur. hem de Osmanlı Devletinde dinsel bilimlerin en yüksek düzeye ulaştığı, bütün ülkenin medreseden yetişmiş

bilginlerle dolup taştığı bir dönemde. Namaz kılanlar (Ehl-i Salât) namazda okunan kısa sûrelerin türkçeye çevrilmelerini istemişlerdir. Halkın bu dileği bilginlerden MEHMED NİKSARÎ (ölm. 1810)'ye ulaşmış: o da İhlas sûresini türkçeye çevirmiştir. Mehmed Niksarî bunu şöyle anlatıyor: **"Kimi namaz kılan sofular demişler ki, biz Arap dilini bilmiyoruz. Bilim adamı olan bir kişi namaz içinde okuduğumuz sırada onun anlamını türkçeye çevirse de onu işitsek, düşünsek ve bize huzur verse"** [3]. Görülüyor ki, ister İslâm'ın yayıldığı ilk yıllarda, isterse son dönemlerde olsun, din bilginleri katı ve tutucu görüşte direnmemişlerdir. Çünkü bir dini beğenmek ve inanmak için her şeyden önce onu anlamak gerekir. İslâm dini arapça, Hz. Muhammet de Arap kökenli olduğundan Araplardan başka uluslar Tanrının buyruklarını, yüzyıllar boyu ancak bu dili bilen kişilerden öğrenebiliyorlardı. Bu da o kişilerin niyet ve çapları ölçüsünde gerçekleşebiliyordu.

Hanefilik'in kurucusu İmam-ı Azam Ebu Hanife, **Şu'ara sûresinin 196. ve Alâ sûresinin 18.** Âyetlerine dayanarak namazda okunan sûre ve Âyetlerin aynı anlamı veren herhangi bir dilde okunabilmesinin caiz olduğunu açıkça bildirmişti [4]. Gene bu konuda **Ebu Bekir Râzî Ahkâm ül-Kur'an'**ında Şu'ara sûresindeki bir Âyete dayanarak "Bu Âyet Kur'an'ın bir dilden başka bir dile naklolunmasının **Kur'an'ı Kur'an olmaktan çıkarmayacağına delildir**' diyerek İmam-ı Azam gibi Kur'an'ın anlamdan ibaret olduğunu açıklamaktadır [5].

495 Hicrî'de ölen Serahsî, **Mebsut** adlı yapıtında Ebu Hanife'nin namazda Kur'an'ın arapçadan başka bir dilde okunmasını caiz gördüğünü söylediği sırada şöyle bir örnek veriyor: "İranlılar, **Selman**'dan Fatiha sûresini farsçaya çevirip kendilerine göndermesini istemişler. **Selman bu sûreyi farsça yazıp kendilerine yollamış**; onlar da namazda Fatiha'yı farsça olarak okumuşlardır". İşte Ebu Hanife (ölm. H. 150) buna da dayanarak namazın başka dillere çevrilmiş âyetlerle okunabileceği yargısına varmıştı. Ancak kimileri **Ebu Hanife**'nin sonradan bu içtihadından caydığını iddia ederek büyük bir yanılgıya düşmüşlerdir. Eğer İmam-ı Azam bu fikrinden caymış olsaydı, ondan sonra gelenler kesintisiz bunu yineler dururlardı. Oysa bu iddiayı biz ancak İmam-ı Âzam'dan iki hatta üçyüz yıl sonra yazılmış kitaplarda görmekteyiz. Oysa V. Hicrî yüzyılda yaşamış olan **Ebu**

[3] Abdülkadir İnan. a.g.e., S. 20-2.

[4] Hikmet Bayur, Kur'an Dili Üzerine Bir İnceleme, Belleten, XXII. S. 88, s. 601.

[5] Hikmet Bayur, a.g.e. S. 604.

Bekir Râzî'de olsun **Serahsî**'de olsun Ebu Hanife'nin bu içtihadından vazgeçtiğine ilişkin bir kayıt yoktur.

Gerçek şudur ki, yüzyılların ötesinde varolan doğal ve akılcı anlayışın giderek kimi din öğreticilerinin Kur'an açık bildirilerine ters düşen tutucu bir yol izlemeleri Arap olmayan ulusların kaderinde tarihin yazdığı nice sayısız, hazin olaylara neden olmuştur.

YASALAR VE ÇELİŞKİLER

12 Temmuz 1983 Cumhuriyet Gazetesi

Yeni Anayasımızı okuyorum:

Madde 174: Anayasanın hiçbir hükmü Türk toplumunu çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkarma ve Türkiye Cumhuriyetinin **lâiklik** niteliğini koruma amacını güden aşağıda gösterilen inkılâp kanunlarının, (.....) Anayasaya aykırı olduğu şeklinde anlaşılamaz ve yorumlanamaz. Tevhid-i Tedrisat kanunu, şapka iktisası hakkında kanun, **Tekke ve Zaviyelerle** Türbelerin Seddine ve Türbedarlıklar ile Birtakım Unvanların Men ve İlgasına dair kanun v.b.g..

Bunları okurken her yurtsever kişinin duyacağı huzuru bir daire başkanlığının ayda bir çıkardığı gazeteyi okurken de duymak mümkün olabilse keşke..

DÜNYA UZAY ÇAĞINI YAŞARKEN...

Ama devlet eliyle çıkan bu gazetenin yayınlarıyla da yurttaşlar bakınız nasıl Anayasaya karşı şartlandırılıyorlar: "..Bugün Tokat'ta, Tokat'a hâkim bir tepede **Gıjgıj Baba Türbesi** vardır. Halen halk dinî günlerde burayı ziyaret ederek yoldan topladığı irili ufaklı taşları türbenin bir keneranıa yığıverir. Tokat halkı arasında yaygın olan kanaate göre Gıjgıj Baba türbesinden doğrulacak, taşları düşman üzerine fırlatarak **"Ehli küfrü"** zelil ve makhur eyleyecektir. 700 seneden beri Gıjgıj Baba halkın hürmet ettiği ebedî bir muhafız gibi Tokat'ı beklemektedir. **Bu ne ulu, ne samimî, ne manalı bir bağlanıştır.** Hangi milletin maneviyatında böyle bir inanış örneğine rastlanabilir?"

Gene aynı yazıda şunları okuyoruz: "..Bu nur yüzlü **DERVİŞLER** kasaba kasaba, köy köy dolaşarak halkı yüce dine çağırmış.

(...) KERAMETLERİ dilden dile, nesilden nesile geçmiş, şiirlerini yalnız insanlar değil, BALIKLAR, KUŞLAR dahi ezberlemiş. Adeta **Anadolu'yu büyülü, dualı, türbeli, dergâhlı** kudsî bir mekân yapmışlardır. ONLAR HALKIMIZIN GÖNÜL MİMARLARI, NUR ÇEŞMELERİ OLMUŞLARDIR. Halk bu nur yüzlü dervişlerin mucizelerini, **aklın zayıf ve bozuk terazisi** ile değil, kalbin masum ve mü'min teslimiyeti ile dinlemiştir.

Bu gazetenin bir başka tarihli nüshasında **Emir Sultan'ın mucizeleri konu ediliyor. Emir Sultan nişanlısı olan Yıldırım Beyazıt'ın kızına hediye olarak ocaktaki ateşten bir iki parçayı mendile sarıp yolluyor. Mendil sarayda açıldığında görülüyor ki o kor parçalarının her biri elmaslar oluvermiş".**

Hiçbir yoruma gerek bırakmayan bu tür yayınlar yapan bir kuruluş, ülkemizi çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkarıyorum, ya da Anayasanın ilgili 174/3'üncü fıkrasını ihlâl etmiyorum diye iddia edemez sanırım.

Gene yeni Anayasamızı karıştırıyorum: Gözüm 136. maddeye takılıyor, okuyorum ve seviniyorum. Bir kez de birlikte okuyalım: "..Genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı laiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasi görüş ve düşüncelerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek, özel kanunla gösterilen görevleri yerine getirir.."

Önümdeki yayınlara bakıyorum, acaba Anayasanın bu sevindirici maddesi doğrultusunda bir yazı başlığı görebilir miyim, diye. Bir uzun yazı ilişiyor gözüme, adı İSLAM İKTİSADININ ÖZELLİKLERİ. Yazı şöyle başlıyor: "..İslam iktisadı değişmez ilkelerini Kur'an'da ve Sünnet'te bulur. İnsan ve cemiyetin değişmez karakterlerine bağlı olan bu ilkeler, Kur'an ve Sünnet'in ruhuna uygun olarak çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. **Aile, miras, kamu menfaatleriyle sınırlı ferdî mülkiyet, zekât, israf ve riba** (faiz) yasağı gibi hususların ana hatları bu ilkelerle tespit edilmiştir".

Dört sütunluk bu yazının devletçilik adını taşıyan bölümü şöyle bitiyor: "..**Cemiyet fertleri İslam devletine itaat** ile mükelleftir. (Mâide 58) **Yalnız İslam ilkelerine tezat teşkil eden hususlar tatbik mevkiine konmak istendiğinde Devlete itaat edilemez.** İslam devleti zulümden şiddetle kaçınarak cemiyetin menfaati neyi gerektirirse onu yapmak zorundadır.."

Önce şunu belirtmeliyim ki cemiyet fertlerinin yani toplum bireylerinin İslam devletine itaatle mükellef olduğuna dair Kur'an'ın ne Maide suresinin 58. Ayetinde ne de bu Ayete yakın ve uzak Ayetlerde bir emir vardır. Yani yazar böylece Devletin faizli tahvil çıkarmasını, piyango idaresini kurmuş olmasını, kısas'ın kaldırılmış olmasını, hırsızın elinin kesilmemesini, kadınla erkeğin eşit olan haklarını, alkollü içki üretip satmasını, evlenme ve boşanmada şer'i yasalardan ayrılmış olmayı, özetle başta medeni kanun olmak üzere tüm öbür kanunlarla İslama aykırı hükümler koymuş olan bir devlete **"itaat etmemek gerektiğini"** açıkça ileri sürmektedir. Bu yazıda beni daha da çok düşündüren bölüme gelince, renkli bir zemin üzerine

Bu gazetenin bir başka tarihli nüshasında **Emir Sultan'ın mucizeleri konu ediliyor. Emir Sultan nişanlısı olan Yıldırım Beyazıt'ın kızına hediye olarak ocaktaki ateşten bir iki parçayı mendile sarıp yolluyor. Mendil sarayda açıldığında görülüyor ki o kor parçalarının her biri elmaslar oluvermiş".**

Hiçbir yoruma gerek bırakmayan bu tür yayınlar yapan bir kuruluş, ülkemizi çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkarıyorum, ya da Anayasanın ilgili 174/3'üncü fıkrasını ihlâl etmiyorum diye iddia edemez sanırım.

Gene yeni Anayasamızı karıştırıyorum: Gözüm 136. maddeye takılıyor, okuyorum ve seviniyorum. Bir kez de birlikte okuyalım: "..Genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı laiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasi görüş ve düşüncelerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek, özel kanunla gösterilen görevleri yerine getirir.."

Önümdeki yayınlara bakıyorum, acaba Anayasanın bu sevindirici maddesi doğrultusunda bir yazı başlığı görebilir miyim, diye. Bir uzun yazı ilişiyor gözüme, adı İSLAM İKTİSADININ ÖZELLİKLERİ. Yazı şöyle başlıyor: "..İslam iktisadı değişmez ilkelerini Kur'an'da ve Sünnet'te bulur. İnsan ve cemiyetin değişmez karakterlerine bağlı olan bu ilkeler, Kur'an ve Sünnet'in ruhuna uygun olarak çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. **Aile, miras, kamu menfaatleriyle sınırlı ferdî mülkiyet, zekât, israf ve riba** (faiz) yasağı gibi hususların ana hatları bu ilkelerle tespit edilmiştir".

Dört sütunluk bu yazının devletçilik adını taşıyan bölümü şöyle bitiyor: "..**Cemiyet fertleri İslam devletine itaat** ile mükelleftir. (Mâide 58) **Yalnız İslam ilkelerine tezat teşkil eden hususlar tatbik mevkiine konmak istendiğinde Devlete itaat edilemez.** İslam devleti zulümden şiddetle kaçınarak cemiyetin menfaati neyi gerektirirse onu yapmak zorundadır.."

Önce şunu belirtmeliyim ki cemiyet fertlerinin yani toplum bireylerinin İslam devletine itaatle mükellef olduğuna dair Kur'an'ın ne Maide suresinin 58. Ayetinde ne de bu Ayete yakın ve uzak Ayetlerde bir emir vardır. Yani yazar böylece Devletin faizli tahvil çıkarmasını, piyango idaresini kurmuş olmasını, kısas'ın kaldırılmış olmasını, hırsızın elinin kesilmemesini, kadınla erkeğin eşit olan haklarını, alkollü içki üretip satmasını, evlenme ve boşanmada şer'i yasalardan ayrılmış olmayı, özetle başta medeni kanun olmak üzere tüm öbür kanunlarla İslama aykırı hükümler koymuş olan bir devlete **"itaat etmemek gerektiğini"** açıkça ileri sürmektedir. Bu yazıda beni daha da çok düşündüren bölüme gelince, renkli bir zemin üzerine

kırmızı iri harflerle dizilmiş olan ve simgeleştirilmek istenen şu cümledir: "..İslam Cemiyeti, hukuk ve iktisat anlayışı batı kalıplarına göre düşünenlerin asla anlayamadıkları bir yapı meydana getirmiş, birçok paradoksu gerçekleştirmiştir.

KUVVETLİ BİR MERKEZİYETÇİLİK İÇİNDE MAHALLİ MUHTARİYET SİSTEMİ, esaslı bir devletçilikle beraber yaygın bir hususi teşebbüs;"

LAİKLİK İLKESİ NEREDE?

Ne diyordu Anayasamız? "Genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı LAYİKLİK İLKESİ DOĞRULTUSUNDA BÜTÜN SİYASİ GÖRÜŞ VE DÜŞÜNCELERİ DIŞINDA KALAN... özel kanunla gösterilen görevleri yerine getirir."

Yukarıya aktardığım yazılardan hangisi laiklik ilkesi doğrultusunda? Acaba anayasanın emrettiği her türlü siyasî görüş ve düşüncelerin dışında kalıyor mu Başkanlık?.. Böyle bir şeye niyetli olmadığını Nisan 1982 tarihli bir gazetesindeki başyazısında şöylece belirtmiştir: **"..Bugün bir dış politika olayında, bir iç politika tercihinde sözümüz var, gözümüz var."**

Evet biliyorum, daha birçok şeyde gözleri var: .... Sözüne gelince yıllardan beri politik nedenlerden dolayı hemen tüm hükümetlerin gereksiz hoşgörüsünden yararlanarak, zaman zaman Cumhurbaşkanlarının da demeçlerindeki uyarıları anlamazdan gelerek, iç ve dış politikada başına buyruk kendi görüşü doğrultusunda yazılar yaymaktadır. Örneğin; "...ABD Senatörlerinden Brock'un ekim harbi sırasında İsrail tarafını tuttuğunu, senatörün görevini yerine getirmediğini, ABD'nin İsrail konusunda beyninin yıkandığını bu gayri ahlâkî durumun ahlakî bir iş yapmaya götüremiyeceği..." (Diyanet Dergisi: Cilt XVI Ocak-Şubat S. 1)

Mart 1982 tarihli gazeteden: "... Şimdi sormaz mısınız? Halkıyla bu kadar ters düşen, halkının her şeyden kutsal bildiği inançlarını bu kadar hiçe sayan, uğruna can verilen kutsalları tanımayıp ayaklar altına alan **Esat,** başka ne bekliyor? (....) Esat'a bunu yaptıran İsrail olmasın?"

YETKİ VE GÖREVLERİ AŞAN TUTUM:

Sadece iki örnekle yetindiğim bu müdahalelerle Başkanlık yetki ve görevlerini aşmaktadır. O denli aşmaktadır ki, nikâhın belediyelerde değil, Müftülüklerde kıyılmasını söyleyebilmektedir. Atatürk'ün üzerine titrediği laik Türkiye Cumhuriyetinde, bir görevi de dinin devlete müdahalesini

önlemek olan Diyanet İşleri Başkanlığının Anayasamızın bu konudaki hükümlerini sık sık hatırlaması gerekmektedir. Ancak hatırlamak şöyle dursun, zaman zaman hatırlatmak da yetmemiş olacak ki, Başkan şeriatın katı bir biçimde uygulandığı bugünkü Pakistan'da, **Pakistan İslam İdeoloji Konseyi Başkanı, Zekât Komiteleri Başkanları** ile görüşürken: "..İSLÂMî KANUNLARIN KADEMELİ OLARAK UYGULANMASIDAN DUYDUĞU MEMNUNİYETİ" dile getirmiştir *.

Bu görüşler bilimle nasıl uyuşur. Gerçek Atatürkçülerin bu duruma bir an önce müdahale etmesini beklemek hakkımızdır, sanıyorum.

* Pakistan Postası, Sayı 11-12, 1982. S. 2.

1.3.1926 TARİH VE 765 SAYILI TÜRK CEZA KANUNUNUN 441 İNCİ MADDESİNİN DEĞİŞTİRİLMESİNE İLİŞKİN KANUN ÖNERİSİ

Türk Kadının Siyasal Haklara
Kavuşmasının 50 inci Yılı Dolayısı
İle 3 Aralık 1984 Günü
T.B.M.M. Başkanlığına sunulmuştur.

1.3.1926 Tarih ve 765 Sayılı Türk Ceza Kanunun 441 inci Maddesinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun Teklifi

MADDE 1.- 1.3. 1926 Tarih ve 765 Sayılı Türk Ceza Kanunun 441 inci Maddesinin Birinci Fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

MADDE 441.- Zina eden koca hakkında altı aydan üç seneye kadar hapis cezası hükmolunur.

MADDE 2.- Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

MADDE 3.- Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

TÜRK CEZA KANUNUNUN 441. MADDESİNİN DEĞİŞTİRİLMESİ İLE İLGİLİ AÇIKLAMA

Sayın Başkan Adalet Komisyonunun Sayın Üyeleri,

İnsan Hakları üzerinde ne zaman bir konu açılsa Türk Ceza Kanununda yer alan ve kadınla erkek arasında, kadınlar aleyhine, erkekler lehine büyük bir fark oluşturan 441. maddesini hatırlayarak üzülürüm. Duyduğum bu üzüntü kadın oluşumdan dolayı değil, aynı haksız durum tersine çevrilse, yani kadın cezasız bırakılsa, erkek hapse gönderilir hükmü getirilse, ben bu kez bu eşitsizliğe de karşı öneride bulunurdum.

Konu şudur: Türk Ceza Kanununun 440. maddesi, zina suçu işleyen kadının, şikâyet vukuunda altı aydan üç yıla kadar hapsini öngördüğü hâlde, aynı suçu işleyen erkeği suçsuzmuş gibi cezasız bırakmaktadır. Oysa suç tek taraflı işlenmiş bir fiil değildir. Medenî kanunumuzun, kadın ve erkeğin zinasını eşit olarak boşanma sebebi saymasına karşılık, aynı suçu işleyen iki kişiden kadının cezalandırılıp erkeğin ise cezasız bırakılması, ya da ceza verilebilmesi için bazı koşulların aranması, aile kavramı açısından olduğu kadar, bilimsel açıdan da kabul edilmesi imkânsız olan bir husustur.

Bir kez, kanun önünde eşitlik her iki cins içindir. Nitekim zina dışındaki suçların tümünde, **bu erkektir veya bu kadındır** diye ceza ölçüsü değişik değildir; ya da bu erkektir ceza verilmez diye, erkeğe bir ayrıcalık tanınmamıştır. "Aile nizamı", Medenî Kanunun koyduğu "sadakat borcu" bakımından tek veya sürekli fiil arasında fark görmeye elverişli değildir. Yani erkeğin münferit olaylar için (isterse yabancı kadını evine getirmiş olsun) suçlu görülmemesi hali büyük bir çelişki teşkil eder, takdir edeceğiniz üzere.

Yakın bir zamana kadar İsviçre ceza yasasında kadın veya erkek aynı koşullarda işlenen zina suçu için aynı cezaya çarptırılmakta idiler. Bugün ise zina her iki cins için de suç olmaktan çıkarılmıştır, ama boşanma sebebi olarak kabul edilmektedir.

Biz Medenî Kanunumuzu İsviçre'den aldık bildiğiniz üzere. Ama ceza yasasını geçen yüzyıldan kalma İtalyan ceza yasasından aldığımız için, bu eşitsizlik meydana geldi. Bu gün bu yasa İtalya'da da artık uygulanmıyor. Anayasamızla da çelişen 441. maddeyi değiştirir, erkek ve kadını bu hâlde

de eşit duruma getirirsek, insan haklarına uygun ve uygar bir iş yapmış olmanın huzuruna kavuşmuş oluruz. Böyle bir yasa değişikliğinin kabulü kuşkusuz kamuoyunda da saygı ile karşılanacaktır. Şu kadarını ilâve edeyim ki, dünyanın hiçbir ülkesinde bugün Türkiye'de uygulanmakta olan biçimde bir yasa yoktur, ne batıda ne de doğuda İslâm ülkelerinde ne de İmparatorluk dönemi hukukumuzda. Çünkü kadınla erkeği bazı bakımlardan eşit saymayan İslâm hukuku zina suçunda her iki cins arasında fark gözetmemiş, **Nur** Sûresinin 2. âyeti ile **zina suçu işleyen kadın ve erkeğe yüzer değenek vurulmasını** emretmiştir. Şimdi bu âyeti Kur'an-i Kerim'den okuyorum: "Bu, indirip hükümlerini kesinleştirdiğimiz sûredir. Öğüt alasınız diye onda apaçık âyetler indirdik. Zina eden kadın ve erkeğin her birine yüzer değenek vurun. Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız. Allah'ın dini konusunda o **ikisine** acımayın.".

Sayın arkadaşlar! 441. maddenin 1. fıkrasında yapılacak değişiklik ile insan haklarına ters düşen bu farklı uygulama giderilmiş olacak ve 440. maddede olduğu gibi, kocanın da zinası koşulsuz olarak suç sayılıp kadın erkek eşitliği sağlanmış olacaktır.

Türk Kadın Haklarının ellinci yılının kutlandığı bu dönemde, Türk kadının bu konuda da eşit haklara sahip kılınması sayın Komisyonun Atatürk ilkeleri yönünde atacağı bir yeni adım oluşturacaktır. *

* Bu yasa önerisi Adalet Komisyonunda oy birliği ile red edilmiştir.

Çağının yüz yıl ilerisinde bir din bilgini, düşünür ve örnek yurtsever Hacı Süleyman Efendi.

HACI SÜLEYMAN EFENDİ VE KADIN HAKLARI

5 Aralık 1984 Cumhuriyet Gazetesi

Bugün (5 Aralık 1984), Türk kadınına siyasal hakların verilmesinin 50. yılı olması nedeniyle Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde özel bir gündem yer alacak. Bugün Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 12 hanım milletvekili, Türk kadınına birçok uygar Batı ülkelirini geride bırakan bu hakların verilmesinden dolayı, başta Atatürk olmak üzere, bu yolda savaşım vermiş olan o günlerin milletvekillerine şükran duygularını dile getirecekler.

Avrupa, Afrika gibi kıtalardan, Çin'den ve Sovyetler Birliği'nden kadın temsilciler ve milletvekilleri bu onur verici günümüzde konuğumuz olacak, sempozyumlar, sergiler tertip edilecek, müzik şöleni verilecek; ama bütün bu hazırlıklar ancak belli bir çevre tarafından izlenebilecek, ya da TV'de sunulacak kısa görüntülere sığdırılacak.

Bence, bu 50. yılda Atatürk'ün **"Mefkûre arkadaşımız"** diye niteliyip büyük değer verdiği sarıklı bir din bilginin kadın hakları konusunda ilk Büyük Millet Meclisi'nin açılışını izleyen günlerde, Meclis kürsüsünde söylediği sözleri bu sütunlarda dile getirmek daha geniş kapsamlı bir duyuru olacaktır.

İnanıyorum ki, bu duyuru, biz kadınların şükran borcumuzu yerine getirmek görevi yanında bazı çevreleri de uyaracak; yanlış, geri bıraktırıcı, kadın hak ve özgürlüklerine düşman edici propaganda yayınlarını etkisiz kılacak bir belge teşkil edecektir.

Bu vesile ile, bundan 64 yıl önce (22 Mayıs 1920) Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bir sarıklı din bilginin kadın hakları konusunda o gün için yadırganacak ölçüde devrimci bir görüşle konuyu kürsüye geterdiğini anımsatmak istiyorum: İzmir Milletvekili Hacı Süleyman Efendi, Türkiye Büyük Milet Meclisi kürsüsünden ulusumuzun temsilcilerine şöyle sesleniyor:

Tarih, pusulasını şaşırmış ulusların çöküşünü gösteriyor. Ulusları kötü sonuçlara götüren neden, yanlış fikirlerdir. İnsanlar, eğitilmedikçe hiçbir işe yaramazlar. Bugün köylerde ufak ufak

okul yapmak, şehirlerde büyük büyük cami yapmaktan daha hayırlıdır. Köylerde yalnız erkekler için değil, birer de kızlar için okul açmak gerekir.

Erkeklerin okuması ne kadar gerekli ise kızların okuması da o oranda önemlidir; hattâ daha çok önemlidir. Çünkü, bir milletin en büyük mutluluğunu, en önemli bahtiyarlığını kadınlar teşkil eder. Yalnız benim nazarımda değil, gerçekte de kadın kutsal bir yaradılış abidesidir. Onu her vakit en latif duygularla bezenmiş görmek ne tatlı bir şereftir. Kadınları yüksek mertebede bulunan bir milletin sırtı hiçbir vakit yere gelmez. Bu durumda olan bir ulus dünyanın en soylu bir ulusudur.

Kadın, kadınlığını, yüksek erdemini, anneliğini zevceliğini bilirse o vakit sosyal düzenimizdeki ilerleme en yüksek düzeyini bulur."

Konuşmasının bir yerinde de şöyle söylüyor Hacı Süleyman Efendi:

"O zorba erkekler ki, kadınların sahip oldukları hakları hiçe sayarlar, onlar milletin geleceğini değil, içinde bulundukları sosyal durumu bile bilmezler."

Milletvekili seçerken gerekli olan 20 bin nüfusun yalnız erkeklerden olmasını ilke olarak kabul etmiş ve kadının hesaba katılmasına şiddetle karşı çıkanların bulunduğu bir Meclis'te Hacı Süleyman Efendi'nin bu sözleri hayli şaşırtıcı olmuştur. Kimileri onu alkışlarken kimileri ve hatta o gün Meclis'i yöneten başkanvekili onun bu alandaki sözlerini, konu dışına çıkıyor kabul ederek engellemek istemişler, ama onu yıldıramamışlar, inandığı yoldan, söylemek istediği sözleri söylemekten alıkoyamamışlardır.

Gelişmek için eğitimin, özellikle kızların eğitiminin ön koşul olduğunu söyleyen Hacı Süleyman Efendi **"Aheng-i irfanı olmayan milletin, aheng-i medeniyeti de olmaz; eşkiyalıkların, rezaletin, alçaklıkların nedeni hep cehalettir"**. diye sözlerini sürdürmüştür.

İkinci Meşrutiyet Meclisi'nde de temsilciliği bulunan Hacı Süleyman Efendi'nin verdiği önergelerden biri, işte bu cehaletle mücadeleyi amaçlamaktadır. O, vergilerde, Millî Eğitim için ayrılan payın bu verginin toplandığı yöreye bırakılmasını ister. Bunu eğitimin ve öğretimin sağlanabilmesi için en elverişli koşul olarak gördüğünü bildirir. Kültürün, yol gösterici, uyarıcı olduğunu ve tek kurtuluş çaresini oluşturduğunu her vesile ile vurgular.

Sayın Sadi Borak'ın kitabında da belirttiği üzere,* Hacı Süleyman Efendi, Nazilli'nin bir köyünde Rauf Orbay tarafından gizlice ziyaret edilmiş ve bölgede ulusal direnme (milli mukavemet) duygularının uyandırılması önerisini almıştır. Bu iş için gerekli paranın verileceği de kendisine söz arasında bildirilmiştir. O zaman Hacı Süleyman Efendi, Rauf Orbay'a şu yanıtı verir:

"Para bizden çok sizlere lazım; Anadolu içinde teşkilatlanmamız için. Bizler gerekeni burada yapacağız. Hatta, Demirci Mehmet Efe'yi de dağdan indirmeyi, Yunan'a karşı kullanmayı düşünüyorum."

Bir kanun kaçağı olan Demirci Efe teklifi alır; cezasının bağışlanacağını öğrenir ama, haberi kuşku ile karşılar. Şöyle yanıtlar: **"Hacı Süleyman Efendi Hazretleri Hocamızın emirleri başüstüne. Dağdan inerek Yunan kâfirine karşı çıkmayı, onu tepelemeyi ben de isterim; ama içimde bir kuşku vardır, onu yenemem. Kuşkuyu yenebilmem için oğlu Ragıp Beyi bana rehine olarak verirse seve seve dağdan inerim".**

Haber, Hacı Süleyman Efendiye ulaşır ulaşmaz, 31 yaşında olan oğlu Ragıp Beyi, Demirci Efe'ye yollar. Demirci Efe, böylece kızanları ile dağdan iner. Umurlu bölgesinde oluşturulan Kuvayi Milliye saflarına katılır. (11 Temmuz 1919) Böylece, Demirci Mehmet Efe 1919'da Aydın ve Menteşe havalisi Kuvayi Milliye Kumandanı unvanı ile imza atar; bu unvanı kullanır. Ragıp Bey de yanındadır.

Kadın haklarının 50. yılında, bir kadın olarak gerçek aydın, din bilgini Hacı Süleyman Efendi'ye şükran borcumu yerine getirirken, inançlı yurttaşlarımıza kadın hakları konusunda, yayınlarıyla yanlış ve tutucu bir yol çizen bazı resmi çevre yöneticilerinin bundan böyle Hacı Süleyman Efendi'nin ışıklı yoluna yönelmelerini ummak istiyorum.

* Sadi Borak, Hacı Süleyman Efendi, S. 80.

BAHRİYE ÜÇOK

İlk ve ortaokulu Ordu'da, liseyi İstanbul Kandilli Kız Lisesinde bitirdikten sonra Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi ile Devlet Konservatuvarı opera bölümündeki öğrenimini aynı zamanda yürüttü.

Samsun ve Ankara'da onbir yıl süren lise öğretmenliğinden sonra İlâhiyat Fakültesinde asistan oldu. 1957 yılında doktora, 1964 yılında doçentlik imtihanı verip bu fakültenin İslâm Tarihi bölümüne öğretim üyesi tayin edildi. 1971'de Cumhuriyet Senatosu'na kontenjan senatörü olarak atandı. Altı yıl süreyle bu görevde çalıştı. 1983'te Halkçı Parti kurucu üyesi olarak Ordu'dan milletvekili seçildi. Halen bu partinin milletvekilidir.

Yapıtları:

"İslâm'dan Dönenler ve Yalancı Peygamberler". Millî Eğitim Bakanlığı tarafından üçüncü baskısı yapılmıştır.

"İslâm Devletlerinde Kadın Hükümdarlar". Arapça, farsça, ingilizce, rusça ve fransızca olarak yayımlanmıştır.

"İslâm Tarihi Emevîler-Abbasîler". Üçüncü baskısı Millî Eğitim Bakanlığınca yapılmıştır.

Birçok makale ve araştırmalarının yanı sıra Aly Mazahérî'nin "Ortaçağ'da Müslümanlar'ın Günlük Yaşayışları" adlı ilginç yapıtını Türkçeye çevirdi. Bu kitap Varlık Yayınevi tarafından 1972'de basılmıştır.

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ, ANKARA - 1985